

Jens Bruun og Jonas Lieberkind

Politisk og demokratisk dannelse i en krisetid

ICCS 2022

Aarhus Universitetsforlag

Jens Bruun og Jonas Lieberkind

Politisk og demokratisk dannelse i en krisetid

ICCS 2022

Aarhus Universitetsforlag

Politisk og demokratisk dannelse i en krisetid

© Forfatterne og Aarhus Universitetsforlag 2024

Omslag: Camilla Jørgensen, Trefold

Tilrettelægning og sats: Carl-H.K. Zakrisson

Forlagsredaktion: Henrik Jensen

Bogen er sat med Kaius og Kievit

ISBN 978 87 7597 506 8 (trykt bog)

ISBN 978 87 7597 607 2 (Open Access)

Aarhus Universitetsforlag

unipress.dk

Denne bog er udgivet under en Creative Commons-licens:

Kreditering-Ikkekommerciel-Deling på samme vilkår

4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)

FAGFÆLLE-
BEDØMT

DPU - DANMARKS INSTITUT FOR PÆDAGOGIK OG UDDANNELSE
AARHUS UNIVERSITET

Indhold

Hovedresultater 8

ICCS 2022 10

Indledning 13

I UNGDOM, KULTUR OG SAMFUND 19

1 Politisk interesse, selvtillid og fremtidssyn 21

- 1.1 Politisk interesse 21
- 1.2 Politisk selvtillid 23
- 1.3 Syn på egen fremtid 31
- 1.4 Vigtigste mål for egen fremtid 35

2 Holdninger og værdier 39

- 2.1 Etniske gruppers rettigheder 40
- 2.2 Immigranternes muligheder og rettigheder 48
- 2.3 Religion og samfund 54
- 2.4 Kvinders og mænds ligestilling 59
- 2.5 Diskrimination 67

3 Politisk deltagelse i forskellige sfærer af samfundet 73

- 3.1 Privatsfæredeltagelse i politiske samtaler 74
- 3.2 Civilsamfundet som sted for ukonventionel politisk aktivitet 80
 - 1 Civilsamfundsdeltagelse i interessegrupper og foreninger 81
 - 2 Forventet deltagelse i civilsamfundet på ukonventionelle måder 86
 - 3 Forventet deltagelse i civil ulydighed 90
- 3.3 Markedsdeltagelse via politisk forbrug 95
- 3.4 Forventet valgdeltagelse som voksen 98

II SKOLEN, KLASSEN OG ELEVERNE 105

4 Kundskaber og færdigheder 107

- 4.1 Overordnet testresultat i ICCS 2022 108
- 4.2 Elevfordeling på testniveauer 112
- 4.3 Testen og kønsforskelle 120

5 Det sociale liv i klassen 124

- 5.1 Lærer-elev-relationer 124
- 5.2 Elev-elev-relationer 128
- 5.3 Åbent klasserumsklima for diskussion 133

6 Skolen som demokratisk rum 140

- 6.1 Elevernes demokratiske deltagelse på skolen 141
- 6.2 Elevernes oplevelse af medbestemmelse og skolens processer for den 145
- 6.3 Elevernes villighed i forhold til deltagelse på skolen 149

7 Undervisning i samfundsfaglige og samfundsrelaterede emner 154

III DE UNGE BORGERE OG DET POLITISKE SYSTEM 159

8 Demokratiets borgertyper 161

- 8.1 Den konventionelle borger 162
- 8.2 Den involverede borger 166
- 8.3 Den globale borger 170

9 Opfattelser af det politiske system 175

- 9.1 Tillid til demokratiets institutioner 175
- 9.2 Parlamentarisme og det repræsentative demokrati – tilfredshed og kritik 182
- 9.3 Trusler imod demokratiet 187
- 9.4 Fremtiden og globale trusler 190
- 9.5 Holdning til restriktioner i krisetid 193

IV UDVALGTE FOKUSOMRÅDER 199

10 Internet og sociale medier 201

- 10.1 Internettet og digital offentlighed 202
- 10.2 Internettet som kilde til viden 203
- 10.3 Tillid til sociale medier og undervisning om digitale informationer 204
- 10.4 Anvendelse og brug af sociale medier 211
- 10.5 Forventet politisk deltagelse på internettet 217

11 Miljø og klima 221

- 11.1 Holdninger til miljøbeskyttelse 222
- 11.2 Miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden 226
- 11.3 Bæredygtige handlinger for miljø og klima 233
- 11.4 Forventet politisk deltagelse i miljøbeskyttelse 238

Sammenfatning 243

Appendiks 263

- A ICCS 2022 og covid-19-pandemien 265
- B Den danske stikprøve af elever i ICCS 2022 268
- C Forskningsdesign 273
- D Bogens brug af tabeller og skalaer 283

Tabelfortegnelse 289

HOVEDRESULTATER

ICCS 2022 er en international undersøgelse af unge 14-årige i deres dobbelte rolle som unge borgere og skoleelever. Som unge borgere indgår de i og forholder sig til deres samfund og deres samtids politiske og demokratiske forhold. Som skoleelever på 8. klasses trin uddannes, dannes, socialiseres og forberedes de i og med skolen til deres liv som voksne samfundsborgere.

DE UNGE BORGERE

■ De unge i Danmark er blandt dem, som i højest grad forventer at stemme til valg som voksne.

■ De danske unge udviser stor tillid til det formelle demokratiske system, og er blandt de mindst kritiske over for landets politiske system.

■ De danske unge har mange samtaler med venner og særligt forældre om sociale og politiske spørgsmål og er blandt de unge, som taler aller mest om politiske emner uden for skolen.

Over tid har de danske unge forøget hyppigheden af samtaler mest.

■ De unge i Danmark identificerer sig i absolut mindst grad med den involverede borger, som deltager i politiske aktiviteter initieret i civilsamfundet.

■ I Danmark er der en bemærkelsesværdig stor forskel mellem pigers og drenges holdninger til ligestilling mellem køn. Pigerne går markant mere ind for ligestilling end drengene.

Denne forskel er blevet markant større i Danmark siden ICCS 2016.

■ Miljø- og klimaforandringer spiller på tværs af lande en stor rolle for de unge og således også i Danmark. De danske unge er imidlertid mindre engagerede end unge fra de fleste andre europæiske lande.

ELEVERNE OG SKOLEN

■ De danske elever er blandt dem, som opnår de højeste gennemsnit på en kognitiv test, der i ICCS 2022 undersøger elevernes kundskaber og færdigheder inden for en række politiske, demokratiske og samfundsfaglige emner.

De danske elevers testniveau er faldet siden ICCS 2016.

Gennemsnittet af piger klarer sig markant bedre i testen end gennemsnittet af drenge.

■ De danske og norske elever har de mest positive oplevelser af lærer-elev- og elev-elev-relationer.

■ Danmark er blandt de lande, hvor eleverne oplever klasserummet som mest åbent for diskussion og meningstilkendegivelser.

Det er primært pigerne, der oplever klasserummet som åbent.

Elevernes oplevelse af muligheden for diskussion og for at give sin mening til kende er faldet siden ICCS 2016.

■ De danske elevers oplevelse af medbestemmelse på skolen og betingelserne for medbestemmelse er blandt de absolut laveste i undersøgelsen. I Sverige og Norge oplever eleverne, at de har væsentligt mere medbestemmelse og bedre betingelser.

ICCS 2022

International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) er en international komparativ undersøgelse, der gennemføres i regi af International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). ICCS har til formål at undersøge, hvordan unge, der går i skole på 8. klassetrin, forholder sig til deres aktuelle og fremtidige liv som skoleelever og samfundsborgere. I den forbindelse fokuserer ICCS også på, hvordan forskellige landes skolesystemer, skoler og lærere bidrager til at forberede eleverne på deres liv som voksne borgere. ICCS er tidligere blevet gennemført i 2009 og 2016. ICCS 2022 er således den tredje internationale gennemførelse af ICCS.

I en dansk skolesammenhæng omhandler ICCS de aspekter af skolen, der blandt andet er indeholdt i folkeskolelovens formuleringer om skolens formål, hvor det hedder, at "Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligestilling og demokrati" (§ 1, stk. 3 i Bekendtgørelse af lov om folkeskolen, LBK 1396).

I skolekonteksten fokuserer ICCS på elevernes oplevelse af skolen, klasserummet, undervisningen, lærerne og hinanden som elementer af livet på skolen og skolens demokratiske virke. ICCS undersøger også de unges kundskaber og færdigheder inden for politiske, demokratiske og sociale emneområder. ICCS undersøger skolens samlede virke og er ikke en undersøgelse af et eller flere konkrete fag. I Danmark minder indholdet i samfundsfag på 8. klassetrin dog om flere af de temaer, der undersøges i ICCS.

I den mere samfundsmæssige kontekst fokuserer ICCS på de holdninger, værdier og deltagelsesformer, som de unge som borgere benytter og udtrykker sig igennem i deres liv uden for skolen. I undersøgelsen indgår både spørgsmål om, hvordan de unge agerer og forholder sig som unge samfundsborgere, og bredere spørgsmål om, hvordan de opfatter og vurderer demokrati, politik og samfundsforhold i både nationale og internationale sammenhænge.

I alt 23 lande har deltaget i ICCS 2022: Brasilien, Bulgarien, Colombia, Cypern, Danmark, Estland, Frankrig, Holland, Italien, Kroatien, Letland,

Litauen, Malta, Norge, Polen, Rumænien, Serbien, Slovakiet, Slovenien, Spanien, Sverige, Taiwan og Tyskland (Tyskland deltager med de to delstater Nordrhein-Westfalen og Schleswig-Holstein). På grund af covid-19-pandemien kunne meget få lande uden for Europa gentage deres tidligere deltagelse fra ICCS 2009 og/eller ICCS 2016 i ICCS 2022. Derfor er ICCS 2022 blevet til en undersøgelse med primært europæisk deltagelse.

Det kendetegner alle ICCS-undersøgelserne (2022, 2016 og 2009), at de er delt op i en fælles undersøgelse for alle lande og et antal regionale undersøgelser, der kun er for lande fra en given geografisk region. Danmark har både i ICCS 2022 og tidligere deltaget i et særligt modul for lande fra Europa.

I Danmark varetages gennemførelsen af ICCS ved Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet. Danmarks deltagelse i ICCS 2022 er finansieret af Aarhus Universitet og Børne- og Undervisningsministeriet. Dertil kommer, at EU-Kommissionen har givet et tilskud (Erasmus+) til IEA for at gennemføre ICCS 2022. De hovedansvarlige

institutioner for det internationale forskningssamarbejde er Australian Council for Educational Research (ACER) og Università degli Studi Roma Tre, Laboratorio di Pedagogia Sperimentale og Università LUMSA i Rom. Dertil kommer en række aktiviteter ved IEA's Data Processing Center i Hamborg samt en række koordinerende processer varetaget af IEA's internationale sekretariat i Amsterdam.

ICCS 2022 blev i Europa gennemført i foråret 2022 i umiddelbar forlængelse af de foregående års covid-19-pandemi, der på mange måder fortsat prægede skolerne i foråret 2022. På trods af de ekstraordinært vanskelige forhold blev ICCS 2022 godt modtaget på danske skoler over hele landet, men mange skoler måtte melde afbud. Det fik i sidste ende den konsekvens, at den danske deltagelsesprocent på skoleniveau blev lavere end den tekniske standard for ICCS 2022. Analyser af den danske stikprøve viser imidlertid, at den er af meget høj kvalitet og generelt lever op til kriterier for repræsentative undersøgelser. Der henvises til bogens appendiks A og B for yderligere oplysninger om, hvordan covid-19-pandemien påvirkede gennemførelsen af ICCS 2022.

Indledning

Denne bog har til formål at præsentere de internationale resultater af ICCS 2022 og igennem en international komparativ sammenhæng at give en indsigt i, hvad der kendetegner unge 14-åriges politiske og demokratiske dannelse. Det gøres ved at undersøge og beskrive, hvordan de unge som elever forholder sig til deres skole, og hvordan de som unge borgere forholder sig til deres samfund.

Den internationale undersøgelses resultater er baseret på svar fra mere end 82.000 skoleelever fra 8. klassetrin fra mere end 3.400 skoler i de 23 medvirkende lande. Denne bogs danske hovedresultater er baseret på svar fra 4.769 elever fra 249 klasser fordelt på 134 skoler over hele landet.

Genstandsfeltet for ICCS 2022 er *civic and citizenship education*. I en dansk skolekontekst vedrører det 'den samfundsorienterede undervisning og de demokratiforberevende aktiviteter' og dermed også skolen uden for klasseværelserne og undervisningssituationerne.

Benævnelsen *civic and citizenship education* rækker dog videre end til skolekonteksten og er i ICCS-sammenhæng et overbegræb for forskellige aspekter af opdragelse, uddannelse, dannelse og socialisation i alle de samfundsmæssige, politiske, demokratiske, ikkedemokratiske og sociale sammenhænge, som unge 14-årige skoleelever indgår i eller påvirkes af.

I denne bog fokuseres der på at kortlægge de unge menneskers:

- Kundskaber og færdigheder inden for politik, samfundsforhold og sociale og demokratiske emner
- Holdninger, opfattelser og værdier i relation til skole, samfund, politik og demokrati
- Deltagelse og engagement i politiske, demokratiske og sociale forhold i skole og samfund

De unges viden, holdninger og deltagelse kan komme til udtryk på mange måder og i forskellige kontekster og sfærer af skole og samfund. Denne

bog er opdelt i fire indholdsmæssige hoveddele, der fokuserer på henholdsvis:

- I De unge som unge – om deres engagement, holdninger og opfattelser
- II De unge som elever – om skolen som demokratisk og demokratiserende rum
- III De unge som samfundsborgere – om borgeren i det politiske system
- IV Udvalgte fokusområder af aktuel betydning for unge

DEL I fokuserer i tre kapitler på forskellige aspekter af unges liv i samtiden for derigennem at tegne et første portræt af denne årgang af 14-årige unge:

- KAPITEL 1 vedrører de unges politiske interesse og deres selvtillid i forhold til at agere demokratisk og politisk i skole og samfund og fokuserer på de unges syn på egen fremtid og prioriteringer for egen fremtid.
- KAPITEL 2 undersøger de unges opfattelser af forskellige temaer som etnicitet, immigration, religion, diskrimination og køn.
- KAPITEL 3 behandler de unges deltagelse i forskellige sfærer af samfundet, idet der ses på deltagelse i privatsfæren (personen), civilsamfundet (medborgeren), staten (statsborgeren) og markedet (forbrugeren).

DEL II rummer fire kapitler, der fokuserer på de unge som skoleelever:

- KAPITEL 4 beskriver og sammenligner elevernes kundskaber og færdigheder inden for sociale, politiske og demokratiske emner på baggrund af en test. Indholdet i ICCS-testen går ud over og på tværs af almindelige faggrænser, men flere af de testede områder er i en dansk skolekontekst typiske for samfundsfag i 8. klasse. Testen vedrører dog også viden om samfundsforhold, demokrati og politik, som kan tilegnes i andre sammenhænge end skolen.
- KAPITEL 5 omhandler elev-elev-relationer, lærer-elev-relationer og elevernes oplevelse af klasserummet.
- KAPITEL 6 beskriver elevernes oplevelse af medindflydelse og aktiviteter i forhold til skolen.
- KAPITEL 7 omhandler elevernes opfattelse af skolens undervisning.

DEL III rummer to kapitler, der fokuserer på de unge som både nuværende (unge) og kommende (voksne) samfundsborgere:

- **KAPITEL 8** vedrører de unges idealforestillinger om, hvad det vil sige at være en god voksen samfundsborger, og deres syn på sig selv som kommende borgere.
- **KAPITEL 9** fokuserer på henholdsvis de unges tillid til og deres kritik af det nationale politiske system.

DEL IV omhandler to fokusområder i to kapitler:

- **KAPITEL 10** vedrører de unge elevers syn på og brug af internet og sociale medier i relation til politiske og sociale formål.
- **KAPITEL 11** vedrører de unges holdninger til og deltagelse i klima-/miljøspørgsmål.

Disse to fokusområder kendetegnes ved at være tværgående. Digitale medier og klima/miljø indgår som aspekter af mange andre diskussioner om holdninger og deltagelsesformer. Fremstillingen af fokusområderne går derfor også på tværs af de foregående kapitlers temaer.

Bogens dele fremstiller resultaterne i en rapporterende og formidlen-
de form, der er organiseret efter disse indholdsområder, men de enkelte dele og kapitler kan læses uafhængigt af hinanden.

Til sidst i bogen er der et appendiks med oplysninger om ICCS-undersøgelsens design og gennemførelse. I bogens appendiks indgår fire afsnit betegnet A, B, C og D:

- A Kort beskrivelse af covid-19-pandemiens negative konsekvenser for ICCS 2022
- B Resultaterne af kvalitetskontroller af den opnåede danske stikprøve i ICCS 2022
- C Overordnet beskrivelse af forskningsdesignet for ICCS 2022
- D Uddybende beskrivelse af bogens forskellige tabeltyper og skalaer

Resultaterne af ICCS 2022 fremstilles i denne bog i tabeller, der primært sammenligner de europæiske landes resultater. Det skal ses i lyset af, at hovedparten af de medvirkende lande er fra Europa. De eneste undtagelser er Brasilien, Colombia og Taiwan. I de fleste tabeller anføres de tre landes resultater til sammenligning i en særskilt del. Bogen inde-

holder også tabeller, der sammenligner resultater på tværs af ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009. Det gøres primært for at sammenligne resultater for de europæiske lande, der har deltaget i ICCS mere end én gang, men også i de tabeller vises til sammenligning resultater fra nye deltagerlande og ikkeeuropæiske lande.

Bogens kapitler fokuserer på at fremstille de danske resultater. De sammenlignes løbende med de skandinaviske landes resultater. Både Danmark, Norge og Sverige har deltaget i både ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009, så de skandinaviske sammenligninger drejer sig også om udviklingen i de tre landes resultater over tid.

ICCS 2022 undersøger som anført en lang række temaer eller emner. I langt de fleste tilfælde undersøges de på den måde, at eleverne tilkendegiver deres opfattelser og holdninger ved at forholde sig til en række udsagn om temaet, idet deres svar afgives på en Likert-skala af typen: meget enig, enig, uenig, meget uenig. Det samlede svarmønster af elevernes svar præsenteres i skalapoint på en skala, hvor det internationale gennemsnit er 50 skalapoint (med en standardafvigelse på 10 skalapoint). Hovedpointen med denne metode er, at alle de forelagte udsagn vedrører det samme emne med henblik på at måle én latent variabel (egenskab). På den måde kan man sammenligne komplekse svarmønstre fra mange landes elever i en enkel og overskuelig form.

Flere af bogens kapitler indeholder tabeller, hvor fokus er på resultaterne for enkeltstående spørgsmål eller udsagn. Når det er tilfældet, præsenteres resultaterne i tabeller, der i procent viser, hvilke andele af eleverne der har afgivet bestemte svar.

I bogens del II, kapitel 4, anvendes i et enkelt tilfælde en skala med et gennemsnit på 500 skalapoint og en standardafvigelse på 100 point. Den viser de medvirkende landes resultater på en test af elevernes kundskaber og færdigheder i relation til politiske, demokratiske og sociale emner. Forskellige intervaller på skalaen betegnes desuden som niveauerne A, B, C, D og E.

I alle kapitler præsenteres resultaterne af ICCS 2022 i tabeller, hvor landene er ordnet efter faldende resultater fra de højeste til de laveste gennemsnit, der enten er opgjort som antal point på en skala eller som andele af elever i procent. Denne fremgangsmåde anvendes for at lette aflæsningen af tabellerne, idet man med denne præsentationsform hurtigt og nemt kan aflæse alle landes resultater relativt til hinanden. Det skal understreges, at høje og lave placeringer i disse tabeller ikke kan

sidestilles med gode og dårlige resultater. Tabellerne udtrykker ikke en normativ rangorden, idet der er tale om resultater, der kan vurderes og udlægges forskelligt ud fra forskelle i politiske og ideologiske holdninger, værdier og prioriteringer.

Tabellerne med resultater suppleres i bogen af konteksttabeller, der viser resultater på skalaerne for forskellige undergrupper af elever. I denne tabeltype opdeles eleverne for eksempel efter deres køn i drenge/piger eller efter deres socioøkonomiske baggrund. Der benyttes forskellige opdelinger afhængigt af relevansen i forhold til det undersøgte tema. De fleste af disse konteksttabeller indeholder dog en sammenligning af elevgrupper opdelt efter deres testgennemsnit. Det gøres ved at sammenligne elevgruppen på niveau A eller B med elevgruppen under niveau B på ICCS-skalaen for kundskaber og færdigheder.

Bogens appendiks C indeholder uddybende informationer om undersøgelsens grundlæggende design og de anvendte metoder. Supplerende oplysninger om bogens tabeltyper kan findes i appendiks D. For en decideret fagstatistisk præsentation af det metodiske grundlag for ICCS 2022 henvises til IEA's officielle tekniske rapport.

DEL I

UNGDOM, KULTUR OG SAMFUND

Del I fokuserer på de unge som medborgere i civilsamfundet igennem tre kapitler:

- 1 Politisk interesse, selvtillid og fremtidssyn**
- 2 Holdninger og værdier**
- 3 Politisk deltagelse i forskellige sfærer af samfundet**

1 Politisk interesse, selvtillid og fremtidssyn

Dette kapitel fokuserer på de unge selv. Det sker ud fra den præmis, at de unges egne interesser for sociale og politiske forhold, deres prioriteringer og mål for deres egen kommende tilværelse og deres selvtillid i forhold til at agere politisk og socialt udgør et vigtigt fundament på såvel et mere personligt plan som i forhold til at agere som borger i samfundet. Her tages dette udgangspunkt også med henblik på senere i Del I at udvide perspektivet til samfundskulturen og deltagelsesformer i både mere private og offentlige rum.

I dette kapitel behandles derfor fire temaer i fire afsnit:

- Politisk interesse
- Politisk selvtillid
- Syn på egen fremtid
- Vigtigste mål for egen fremtid

1.1 Politisk interesse

I dette tema undersøges elevernes interesse for politiske og sociale spørgsmål i begrebernes brede og mest abstrakte betydning. Det undersøges således ikke, hvilke helt konkrete sociale og politiske spørgsmål der optager eleverne, men i hvilken grad politiske og sociale spørgsmål i bred forstand indgår i deres overvejelser og interessesfærer. Der stilles et enkelt spørgsmål, som undersøger, hvor interesserede eleverne er i følgende (*meget interesseret, ret interesseret, ikke særlig interesseret eller slet ikke interesseret*):

- Sociale og politiske spørgsmål

I den europæiske sammenligning (se tabel 1.1) viser resultaterne, at Danmark er blandt de lande, hvor man finder de største andele af elever, som interesserer sig for sociale og politiske spørgsmål. 38 procent af de

Tabel 1.1
Politisk interesse

Europa	Procentandel:	
	Meget eller ret interesseret	Slet ikke eller ikke særlig interesseret
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48	52
Nordrhein-Westfalen ⁵	43	57
Polen	40	60
Italien	39	61
Sverige ²	38	62
Danmark¹	38	62
Litauen	35	65
Frankrig	34	66
Estland	33	67
Norge ^{2,4}	31	69
Malta	31	69
Spanien	30	70
Bulgarien	29	71
Rumænien	28	72
Kroatien ²	27	73
Cypern	27	73
Letland ²	26	74
Slovenien	22	78
Slovakiet	21	79
Holland ³	20	80
Serbien	17	83
Europa, gennemsnit	31	69
Andre lande		
Colombia	46	54
Brasilien ¹	41	59
Taiwan	35	65

Tabellen er sorteret faldende efter andelen af elever, der enten har svaret *meget interesseret* eller *ret interesseret*.

Tabellens tal er afrundede vægtede valide procentandele.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

danske elever er enten *meget* eller *ret interesserede*, hvilket er 7 procent-point mere end det europæiske gennemsnit. Det danske resultat er på niveau med det svenske og et stykke over det norske, som placerer sig på det europæiske gennemsnit. Langt de fleste elever benytter de to mellemste svarkategorier, hvilket vil sige, at de fleste elever tilkendegiver, at de enten er *ikke særlig interesserede* eller *ret interesserede*. Andelen af elever, som er *meget interesserede*, spreder sig på tværs af alle lande i Europa fra 3 til 10 procent. For Danmark er andelen af *meget interesserede* 6 procent.

Der er en betydelig forskel på den danske fordeling og fordelingen i Schleswig-Holstein, hvor den største andel af elever i undersøgelsen tilkendegiver interesse. Schleswig-Holstein adskiller sig i gruppen af europæiske lande ved at lægge stor afstand til listens nummer to, som er den tyske modpart fra Nordrhein-Westfalen. Det er således i Tyskland, man finder de største andele af elever, som er interesserede i sociale og politiske spørgsmål, og derefter kommer Polen, Italien, Sverige og Danmark.

Generelt må det dog konstateres, at eleverne på tværs af landene kun i mindre grad opfatter sig selv som interesserede i politiske og sociale spørgsmål i den abstrakte betydning, som undersøges her, og sådan er det også blandt danske elever.

Politisk interesse over tid

Ser man på udviklingen af elevernes interesse for sociale og politiske spørgsmål over tid, er de unges interesse generelt svagt faldende siden den forrige ICCS-cyklus i 2016 (se tabel 1.2). I ICCS 2022 er det kun Italien, der skiller sig ud med markant stigende interesse, mens Sverige og Kroatien skiller sig ud med markante fald.

1.2 Politisk selvtillid

En vigtig forudsætning for et demokrati er, at børn og unge dannes og forberedes til politisk deltagelse. Det er igennem deltagelse, at borgerne bliver en del af samfundet, tilegner sig det og er med til at forme det, ligesom det er i kraft af borgernes politiske deltagelse, at samfundets indretning baseres på folkets vilje og demokrati.

Politisk deltagelse er betinget af en række faktorer, herunder tilliden til ens egne evner til at bidrage til og medvirke i politiske sammenhænge. Denne tillid beskrives i ICCS som politisk selvtillid. Som borger kan man have meninger, holdninger og politiske interesser, men for at gøre dem

Tabel 1.2
Politisk interesse i ICCS 2022 og ICCS 2016

Europa	Procentandel: Meget eller ret interesseret		Forskel 2022-2016
	2022	2016	
Italien	39	32	8
Holland ³	20	18	2
Norge ^{2,4}	31	31	0
Estland	33	34	-1
Litauen	35	36	-1
Letland ²	26	28	-2
Danmark¹	38	40	-2
Slovenien	22	24	-2
Malta	31	34	-3
Bulgarien	29	32	-4
Sverige ²	38	44	-6
Kroatien ²	27	36	-9
Gennemsnit	31	32	-2
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	43	-	-
Polen	40	-	-
Frankrig	34	-	-
Spanien	30	-	-
Rumænien	28	-	-
Cypern	27	-	-
Slovakiet	21	-	-
Serbien	17	-	-
Andre lande			
Colombia	46	29	16
Taiwan	35	29	5
Brasilien ¹	41	-	-

Tabellen er sorteret faldende efter forskellen på andelen af elever, der enten har svaret *meget interesseret* eller *ret interesseret* i henholdsvis ICCS 2022 og ICCS 2016.

Tabellens tal er afrundede vægtede valide procentandele (forskelle er procentpoint).

Land kun med deltagelse i ICCS 2022 er sorteret faldende efter procentandel.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltageskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

gældende i foreninger, frivillige gruppe, bevægelser og til valg er det en forudsætning, at man har tillid til sine politiske evner i disse sammenhænge.

Politisk deltagelse forudsætter ikke kun politiske meninger og interesser, men også at borgerne har nok politisk selvtillid til, at de kan gøre sig politisk gældende blandt andre. Politisk selvtillid dækker som nævnt over tilliden til sine egne evner til at bidrage til og medvirke i politiske sammenhænge.

Politisk selvtillid handler både om at kunne argumentere og præsentere og om at kunne vurdere og forstå politiske problemstillinger. Heri indgår også tiltroen til, at man kan organisere og repræsentere andre. For elever i 8. klasse handler det blandt andet om, hvorvidt man har mod til at stille op til elevrådet.

Selvtillid og tiltro til egne evner er en personlig/individuel dimension. I internationale sammenhænge beskrives dette tema som *self-efficacy*, hvor *self* netop fremhæver vurderinger af en selv. Denne vurdering af en selv er dog også afhængig af den kontekst, som man befinder sig i, og hvor godt man befinder sig i denne kontekst.

I dette tema om politisk selvtillid indgår syv spørgsmål, som undersøger, hvor godt eleverne tror, at de kan klare følgende (*meget godt, temmelig godt, ikke særlig godt eller slet ikke*):

- At argumentere for sit syn på en omstridt politisk eller social sag
- At stille op til elevrådsvalg
- At organisere en gruppe elever for at opnå forandringer på skolen
- At følge med i en debat om en omstridt sag
- At skrive sin mening om en aktuel sag i et læserbrev eller en e-mail til en avis
- At holde et oplæg for sin klasse om et politisk eller socialt spørgsmål
- At vurdere, om oplysninger om et politisk eller socialt spørgsmål er troværdige

Politisk selvtillid er en vanskelig kategori at forstå og arbejde med i forhold til 14-årige. Dels fordi de 14-årige ikke har så stor erfaring med at medvirke i politiske sammenhænge, dels fordi der er en sammenhæng mellem alder og tiltroen til egne evner. Som de europæiske resultater viser, er der da heller ikke stor forskel mellem landene. Kun Rumænien og til dels Holland afviger markant fra gennemsnittet.

Det danske resultat er gennemsnitligt i forhold til den europæiske standard (se tabel 1.3). Det samme gælder for Norge og Sverige. Sammenlignes de danske piger og drenge, finder man ingen forskelle mellem kønnene. Langt de fleste elever i Danmark bruger de lidt forsigtige (midterste) svarkategorier, altså *temmelig godt* eller *ikke særlig godt*.

Politisk selvtillid over tid

Dette tema har været med i alle tre ICCS-undersøgelser siden 2009. I ICCS 2022 har man dog opdateret enkelte detaljer ved spørgsmålene med henblik på at gøre dem mere aktuelle. Blandt andet er spørgsmålet om evnen til at vurdere oplysninger om politiske og sociale spørgsmål som troværdige tilføjet. Det ændrer dog grundlæggende ikke ved, at det er det samme overordnede tema, som undersøges over tid.

Fra ICCS 2009 til ICCS 2016 var der en generel tendens til, at eleverne på tværs af de deltagende lande fik lidt mere selvtillid (se tabel 1.4). Fra ICCS 2016 til ICCS 2022 ser man omvendt en svagt faldende tendens. Det gælder også for gennemsnittet af de danske elever. Fra ICCS 2009 til ICCS 2016 steg det danske resultat med lidt over 1 skalapoint, hvorimod resultaterne fra ICCS 2022 indikerer et lille fald i gennemsnittet. Udviklingen både den ene og anden vej er dog forholdsvis lille. På baggrund af hele perioden fra ICCS 2009 til ICCS 2022 må det konkluderes, at der ikke ses en nævneværdig udvikling.

Politisk selvtillid i relation til dreng/pige, interesse i politik og testniveau

I tabel 1.5abc vises elevernes resultater på skalaen for selvtillid, når eleverne opdeles i grupper efter:

- Køn (drenge/piger)
- Politisk interesse (meget eller ret interesseret/ikke særlig eller slet ikke interesseret)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

Hvis man ser på kønsforskellen på skalaen for politisk selvtillid, er den på tværs af alle lande så beskeden, at det mest bemærkelsesværdige her netop er det forhold, at der i hovedparten af landene slet ikke ses en kønsforskel af betydning i forhold til politisk selvtillid. Enkelte lande

Tabel 1.3
Skala for politisk selvtillid

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Rumænien	53,9	3,6
Cypern	52,5	2,3
Italien	52,4	2,2
Bulgarien	52,0	1,7
Kroatien ²	51,7	1,4
Spanien	51,3	1,0
Sverige ²	51,0	0,7
Polen	50,9	0,6
Norge ^{2,4}	50,4	0,1
Danmark¹	50,2	-0,1
Slovenien	50,0	-0,3
Malta	49,8	-0,5
Litauen	49,7	-0,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	49,5	-0,8
Estland	49,4	-0,9
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49,2	-1,1
Frankrig	49,1	-1,2
Letland ²	48,8	-1,5
Serbien	48,5	-1,8
Slovakiet	48,2	-2,1
Holland ³	47,6	-2,7
Europa, gennemsnit	50,3	
Andre lande		
Brasilien ¹	55,1	
Taiwan	53,8	
Colombia	51,3	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

- Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
- Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
- Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Tabel 1.4
Skala for politisk selvtillid i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Italien	52,4	51,7	51,1	0,7	0,6	1,3
Bulgarien	52,0	52,0	50,3	0,0	1,6	1,6
Sverige ²	51,0	51,6	49,0	-0,6	2,6	2,0
Norge ^{2,4}	50,4	50,5	49,3	-0,2	1,2	1,0
Danmark¹	50,2	50,7	49,6	-0,5	1,1	0,5
Slovenien	50,0	49,9	49,7	0,1	0,2	0,3
Malta	49,8	50,5	46,6	-0,7	3,9	3,3
Litauen	49,7	50,8	50,0	-1,0	0,8	-0,2
Estland	49,4	49,2	48,2	0,2	1,0	1,2
Letland ²	48,8	47,8	49,1	1,0	-1,2	-0,2
Gennemsnit	50,4	50,5	49,3	-0,1	1,2	1,1
Kroatien ²	51,7	54,1	-	-2,4	-	-
Holland ³	47,6	48,1	-	-0,5	-	-
Cypern	52,5	-	51,4	-	-	1,1
Spanien	51,3	-	49,3	-	-	2,0
Polen	50,9	-	51,0	-	-	-0,1
Slovakiet	48,2	-	48,1	-	-	0,0
Rumænien	53,9	-	-	-	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	49,5	-	-	-	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49,2	-	-	-	-	-
Frankrig	49,1	-	-	-	-	-
Serbien	48,5	-	-	-	-	-
Andre lande						
Taiwan	53,8	51,8	48,2	2,1	3,6	5,7
Colombia	51,3	53,2	52,7	-1,8	0,5	-1,3
Brasilien ¹	55,1	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af europæiske lande sorteret faldende efter landenes skalagennemsnit i 2022.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Tabel 1.5a
 Skala for politisk selvtillid
 opdelt efter køn

Europa	Dreng	Pige	Forskel
Rumænien	53	55	2,4
Kroatien ²	51	53	1,8
Polen	50	52	1,6
Cypern	52	53	1,5
Serbien	48	49	1,5
Italien	52	53	1,5
Bulgarien	51	53	1,1
Spanien	51	52	0,6
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49	49	0,4
Letland ²	49	49	0,4
Litauen	50	50	0,3
Danmark¹	50	50	0,3
Nordrhein-Westfalen ⁵	49	49	0,1
Estland	50	49	-0,3
Slovakiet	48	48	-0,4
Malta	50	50	-0,4
Slovenien	50	50	-0,5
Norge ^{2,4}	51	50	-0,6
Holland ³	48	47	-0,8
Sverige ²	52	50	-1,2
Frankrig	50	48	-2,5
Europa, gennemsnit	50	50	0
Andre lande			
Taiwan	55	53	2,0
Brasilien ¹	55	55	0,0
Colombia	51	51	-0,3

 Tabel 1.5b
 Skala for politisk selvtillid
 opdelt efter interesse i politik

Europa	Ikke særlig eller slet ikke interesseret	Meget eller ret interesseret	Forskel
Norge ^{2,4}	48	56	7,5
Danmark¹	48	54	6,7
Serbien	47	54	6,5
Malta	48	54	6,5
Nordrhein-Westfalen ⁵	47	53	6,3
Slovakiet	47	53	6,2
Kroatien ²	50	56	6,1
Sverige ²	49	55	6,1
Italien	50	56	5,7
Estland	47	53	5,7
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47	52	5,5
Polen	49	54	5,5
Slovenien	49	54	5,2
Letland ²	48	53	5,1
Frankrig	47	52	5,1
Holland ³	47	51	4,5
Spanien	50	54	4,4
Litauen	48	52	4,3
Cypern	51	56	4,2
Bulgarien	51	55	4,2
Rumænien	53	56	3,4
Europa, gennemsnit	49	54	5
Andre lande			
Colombia	49	54	5,5
Brasilien ¹	53	58	4,7
Taiwan	52	57	4,6

 Tabel 1.5c
 Skala for politisk selvtillid
 opdelt efter testniveau

Europa	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Cypern	51	55	3,9
Kroatien ²	49	53	3,3
Italien	50	53	2,9
Danmark¹	48	51	2,8
Estland	47	50	2,6
Serbien	47	50	2,4
Nordrhein-Westfalen ⁵	48	50	2,3
Polen	49	51	2,2
Bulgarien	51	53	2,2
Frankrig	48	50	2,1
Slovenien	49	51	1,7
Letland ²	48	49	1,5
Rumænien	53	55	1,4
Norge ^{2,4}	50	51	1,1
Spanien	51	52	0,8
Litauen	49	50	0,5
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49	49	0,5
Malta	49	50	0,5
Slovakiet	48	48	0,4
Sverige ²	51	51	0,2
Holland ³	48	48	0,0
Europa, gennemsnit	49	51	2
Andre lande			
Brasilien ¹	55	55	0,2
Colombia	52	50	-1,5
Taiwan	55	54	-1,8

Hver tabel viser forskellen på de anførte to gruppers resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

har statistisk signifikante forskelle, men fortsat af beskeden karakter. Lige netop på dette område fremstår drenge og piger generelt bemærkelsesværdigt ens, hvilket altså understreges af, at dette er et generelt fund.

Politisk selvtillid fremstår som betydeligt mere relateret til elevernes egen interesse i politik, hvilket ikke mindst kendetegner Danmark og Norge, men til dels også Sverige. Også her er der dog tale om en helt generel tendens, hvor forskellen på de meget og lidt interesserede er markant og statistisk signifikant i alle lande, hvilket da også viser sig som et europæisk gennemsnit på 5 skalapoint for de to grupper. Den enkeltes egen interesse i politik fremstår således, i modsætning til køn, som en ret vigtig faktor i relation til den politiske selvtillid.

Ser man på elevernes kundskaber og færdigheder (testresultat), er der en generel europæisk tendens til, at de dygtigste elever har lidt mere politisk selvtillid, men også her er det i de fleste lande på et niveau, hvor der for en del lande ses så små forskelle, at de reelt er uden betydning (og ikke statistisk signifikante).

Der ses nogen variation i Skandinavien, idet Danmark med en forskel på de to grupper på 2,8 skalapoint udviser større forskel end Norge med 1,1 skalapoint og ikke mindst Sverige med 0,2 skalapoint. Faktisk ligger Danmark tættest på det europæiske gennemsnit af disse tre lande. Det er et relativt velkendt fænomen fra andre undersøgelser, at dygtigere elever ikke nødvendigvis har mere selvtillid end mindre dygtige elever. Det hænger muligvis sammen med, at det at have mere viden om noget også kan gøre dette noget mere komplekst at forholde sig til, hvilket i princippet og ideelt set kan kvalificere de handlinger, som selvtilliden giver anledning til, men som ikke nødvendigvis vil øge selvtilliden.

Generelt fremstår politisk selvtillid her således som mest af alt en personlig ting, der ikke mindst relaterer sig til egen politisk interesse. For så vidt man måtte mene, at køn og høj viden ikke bør være barrierer for at udfolde sig demokratisk politisk, kan det udlægges som positivt, at selvtilliden mere fremstår som relateret til egen interesse i politik og samfund.

1.3 Syn på egen fremtid

ICCS 2022 undersøger også de unges syn på forskellige aspekter af deres egen fremtidige position som voksne borgere. Det gøres ved at fokusere på elevernes forventninger i forhold til forskellige fremtidsscenarioer, der primært vedrører deres kommende arbejde og økonomi. Dermed relaterer spørgsmålene sig lidt indirekte også til elevernes oplevelse af og forventninger til det samfund, som de bor i.

Her er udgangspunktet dog igen mere personligt, idet de unge bliver bedt om at tilkendegive, om de for deres eget vedkommende opfatter de følgende scenarier som noget *meget sandsynligt*, *sandsynligt*, *usandsynligt* eller *meget usandsynligt*:

- Jeg vil finde et fast arbejde
- Min økonomiske situation vil blive bedre end mine forældres
- Jeg vil finde et arbejde, jeg kan lide
- Jeg vil få mulighed for at rejse til udlandet på ferie
- Jeg vil tjene penge nok til at kunne skabe min egen familie

Det overordnede skalaresultat viser (tabel 1.6), at det kun er eleverne i Rumænien, der, med et skalagennemsnit på 55,0, i endnu højere grad end de danske betragter disse scenarier som sandsynlige. De rumænske elever skiller sig bemærkelsesværdigt markant ud. De danske elever opnår det næsthøjeste gennemsnit på 52,9, hvilket i sig selv skiller sig ud fra det tredjehøjeste på 51,9 i Kroatien. I forhold til så mange andre skalaer er dette både usædvanligt store forskelle og en ualmindelig kombination af lande blandt de højeste gennemsnit. I øvrigt kendetegner det resultaterne på skalaen, at der er en stor gruppe på hele elleve lande, der relativt til gennemsnittet ligger i et ganske snævert interval imellem plus 0,7 skalapoint og minus 0,6 skalapoint.

I Skandinavien ligger Norge tættest på Danmark i gruppen af de fire øverst placerede lande, der i gennemsnit afviger med mere end 1 skalapoint fra gennemsnittet, mens de svenske elevers gennemsnit er meget tæt på det europæiske gennemsnit (numerisk plus 0,2 skalapoint).

Man må således konstatere, at de danske elever har relativt positive forventninger til deres egen fremtid, hvilket især i konteksten af de ellers så mange ensartede resultater på tværs lande fremstår som noget lidt særligt.

Tabel 1.6
Skala for syn på egen fremtid

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Rumænien	55,0	4,8
Danmark ¹	52,9	2,7
Kroatien ²	51,9	1,7
Norge ^{2,4}	51,3	1,2
Holland ³	50,9	0,7
Cypern	50,7	0,5
Polen	50,5	0,3
Malta	50,4	0,3
Sverige ²	50,4	0,2
Italien	50,2	0,1
Bulgarien	49,8	-0,4
Letland ²	49,7	-0,4
Estland	49,7	-0,5
Slovenien	49,7	-0,5
Nordrhein-Westfalen ⁵	49,6	-0,6
Frankrig	49,0	-1,2
Litauen	48,7	-1,5
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48,2	-1,9
Spanien	48,2	-1,9
Slovakiet	46,6	-3,6
Europa, gennemsnit	50,2	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter landenes gennemsnit.
Denne skala er kun blevet anvendt i Europa.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

I forhold til denne skala kan det være værd at bemærke, at hvis man opgør resultaterne som en sum af positive svar (*meget sandsynligt, sandsynligt*), finder man i samtlige lande en meget høj positiv tilslutning. Som konkret eksempel er der en andel på mindst 90 procent (op til 97 procent) på spørgsmål a) om sandsynligheden for at finde et fast arbejde. Det nævnes for at understrege, at fremtidssynet generelt er meget positivt på alle disse områder i alle lande. Det betyder, at hovedparten af de forskellige skalagennemsnit mest af alt afspejler variationer inden for nogle generelt meget positive tilkendegivelser. Kun meget små grupper i alle lande betragter disse ting i fremtiden som noget *meget usandsynligt* (i Danmark er det helt nede på cirka 1 procent).

I Danmark deler piger og drenge dette meget positive syn på egne muligheder i fremtiden. Faktisk er 95 procent af alle elever mere eller mindre enige om at betragte hovedparten af disse ting som sandsynlige eller meget sandsynlige, idet det kun er forventningen om at tjene mere end forældrene, der ligger lavere (83 procent). Det gælder i næsten alle lande, at den laveste enighed findes på det spørgsmål.

Opfattelse af egen fremtid over tid

Det er som sådan ikke noget nyt, at elevernes positive opfattelser af fremtiden er særdeles udbredte, da det også var tilfældet i ICCS 2016. Ikke kun i Danmark, men i alle lande. Det betyder også, at forskellene på skalaen fra ICCS 2016 til ICCS 2022 (tabel 1.7) i ret vid udstrækning handler om nuancer i generelt positive tilkendegivelser, men i øvrigt ses de mest positive tendenser over tid i Kroatien, Italien og Slovenien og de mest negative i Litauen, Malta og Letland.

I Skandinavien er forskellene imellem ICCS 2022 og ICCS 2016 betydeligt mindre. De danske elever i ICCS 2022 har positive procentandele, der for hvert af de fem spørgsmål er 1-3 procentpoint lavere end i ICCS 2016. Målt på skalaniveau viser det sig som en numerisk nedgang på 0,7 skalapoint. Bemærkelsesværdigt nok ses næsten det samme i Norge, hvor der er en nedgang på procentniveauet på 2-5 procentpoint på fire af de fem spørgsmål, hvilket på skalaen viser sig som en forskel til ICCS 2016 på minus 0,8 skalapoint. I Sverige er procentniveauet en blanding af fremgang og tilbagegang, hvilket på skalaniveauet viser sig som en endnu mindre forskel (stigning) på 0,4 skalapoint. Statistisk er dette ikke signifikant.

Tabel 1.7
Skala for syn på egen fremtid over tid i ICCS 2022
og ICCS 2016

Europa	Gennemsnit		Forskel
	2022	2016	2022-2016
Kroatien ²	51,9	47,7	4,2
Italien	50,2	47,5	2,7
Slovenien	49,7	47,3	2,3
Nordrhein-Westfalen ⁵	49,6	48,8	0,8
Holland ³	50,9	50,5	0,4
Sverige ²	50,4	50,0	0,4
Estland	49,7	49,4	0,4
Bulgarien	49,8	49,6	0,2
Danmark¹	52,9	53,6	-0,7
Norge ^{2,4}	51,3	52,1	-0,8
Letland ²	49,7	50,8	-1,0
Malta	50,4	51,7	-1,3
Litauen	48,7	50,8	-2,1
Gennemsnit	50,4	50,0	0,4

Rumænien	55,0	-	-
Cypern	50,7	-	-
Polen	50,5	-	-
Frankrig	49,0	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48,2	-	-
Spanien	48,2	-	-
Slovakiet	46,6	-	-

Tabellen er sorteret faldende fra positiv til negativ forskel på ICCS 2022 og 2016. Lande kun med deltagelse i ICCS 2022 er sorteret efter faldende gennemsnit.

Denne skala er kun blevet anvendt i europæiske lande.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

1.4 Vigtigste mål for egen fremtid

I forhold til elevernes syn på fremtiden har ICCS 2022 også undersøgt, hvad eleverne opfatter som mere eller mindre vigtigt for deres eget kommende liv. Der indgår i alt ni forskellige aspekter af fremtiden, og eleverne blev bedt om at tilkendegive, om de ville vurdere de pågældende ting som noget *meget vigtigt*, *vigtigt*, *kun lidt vigtigt* eller *ikke vigtigt* for deres fremtid. Der er tale om følgende ni mulige mål:

- At kunne klare mig selv økonomisk
- At tjene flere penge end mine forældre
- At få et arbejde, jeg kan lide
- At have mulighed for at rejse på ferie i andre lande
- At have mulighed for at arbejde i andre lande
- At få en løn, der svarer til mine kvalifikationer
- At få en høj uddannelse
- At få børn
- At have venner

Resultaterne præsenteres i form af en procenttabel, fordi instrumentet ikke er blevet udviklet for at måle én latent variabel, men for se på opfattelserne i relation til disse ni konkrete aspekter, der ikke nødvendigvis hænger sammen. I tabel 1.8 er landene dog alligevel anført i faldende orden efter de enkelte landes elevers samlede gennemsnit for de ni forskellige aspekter af voksenlivet, som instrumentet omfatter. De forskellige aspekter er desuden ordnet i faldende orden fra venstre mod højre efter det samlede europæiske gennemsnit.

Resultaterne bliver i den forstand i tabellen anført som et udtryk for den samlede prioritering på tværs af de forskellige aspekter, men i sig selv er det naturligt hverken værre eller bedre at placere sig højt eller lavt ved at prioritere mange eller få ting som vigtige i fremtiden. Resultaterne er i tabellen anført som summen af de elever, der har svaret *meget vigtigt* eller *vigtigt*.

Undersøgelsens ni spørgsmål kan imidlertid samtidig siges at fokusere på to forskellige aspekter af fremtiden, der *på den ene side* knytter sig til økonomi, arbejde og uddannelse og *på den anden side* til aspekter af mere privat karakter i form af spørgsmål om vigtigheden af ferie, børn og venner. For at tydeliggøre de indholdsmæssige forskelle står spørgsmål om økonomi, arbejde og uddannelse på mørk baggrund i tabellen,

mens de mere private forhold som ferie, børn og venner står på lys baggrund. I den forbindelse synes resultaterne da også at understrege den indholdsmæssige opdeling, idet gennemsnittet over alle lande er, at de tre vigtigste aspekter alle har at gøre med arbejde og økonomi, der fremstår som langt vigtigere end for eksempel det at få børn.

Ser man på de danske elevers syn på vigtige ting for fremtiden, er det mest iøjnefaldende, at de danske elevers samlede gennemsnit er relativt lavt og under gennemsnittet i Europa. Det hænger sammen med, at de danske elevers opfattelse af vigtighed er langt under gennemsnittet på to områder, nemlig i forhold til henholdsvis det at komme til at tjene flere penge end forældrene og det at få mulighed for at arbejde i udlandet. Præcis det samme gør sig gældende i Norge, hvor det samlede gennemsnit er 2 procentpoint højere end i Danmark, men også under det europæiske gennemsnit og altså med samme forklaring som i Danmark. I forhold til den nævnte emneopdeling ovenfor kan det bemærkes, at de danske (og norske) elever på de mere private områder (ferie, venner og børn) systematisk ligger lidt over det europæiske gennemsnit. Hvis man kun rangordnede efter disse tre spørgsmål, så ville Danmark og Norge ligge som nummer 5 og 6 af de 20 lande og delstater, mens Sverige fortsat ville ligge lavest af alle.

I den forbindelse er det bemærkelsesværdigt nok sådan, at de svenske elever i mindst grad opfatter de anførte ting som helhed som vigtige. I Sverige er der i sammenligning med Danmark og Norge (og Europa som helhed) især yderligere tre områder, der af de svenske elever opfattes som langt mindre vigtige. Det gælder det at kunne klare sig selv økonomisk, at have mulighed for at tage på ferie i udlandet og at få en høj uddannelse (sidstnævnte er heller ikke vægtet meget højt i Danmark, men højere end i Sverige). Alt i alt kan man sige, at de svenske elever således især synes at vægte de direkte eller indirekte økonomiske aspekter med fokus på den enkelte noget lavere end i Danmark og Norge (og end i Europa i det hele taget). I modsætning til Danmark og Norge ligger de svenske elever ikke over det europæiske gennemsnit på noget område overhovedet.

Ser man på, hvor de danske elever ligger lidt over det europæiske gennemsnit, er det mest udtalt på det at kunne klare sig selv økonomisk og på vigtigheden af at få børn. Også her ligner de norske elever de danske med næsten identiske resultater, mens de svenske fortsat skiller sig ud i Skandinavien ved at ligge under det europæiske gennemsnit på alt (undtagen det at få venner, hvor det svenske resultat modsvarer gennemsnittet).

Tabel 1.8
Elevens opfattelse af vigtigheden af forskellige mål i fremtiden

Europa	Andel elever i procent, der betragter nedenstående som vigtigt eller meget vigtigt:									
	At få et arbejde, jeg kan lide	At få en løn, der svarer til mine kvalifikationer	At kunne klare mig selv økonomisk	At have venner	At have mulighed for at rejse på ferie i andre lande	At få en høj uddannelse	At få børn	At have mulighed for at arbejde i andre lande	At tjene flere penge end mine forældre	Gennemsnit
Rumænien	96	93	95	91	90	88	77	72	86	88
Italien	97	95	96	93	85	87	74	78	61	85
Cypern	92	90	93	90	84	82	74	79	75	84
Kroatien ²	98	97	87	96	80	73	80	77	73	85
Bulgarien	90	90	91	87	82	86	80	73	76	84
Spanien	95	95	96	91	76	90	71	65	68	83
Litauen	96	94	90	89	83	87	58	80	65	82
Slovenien	94	90	84	91	82	87	69	73	64	82
Malta	93	92	93	89	81	86	62	74	63	81
Frankrig	96	90	96	87	82	76	71	58	63	80
Letland ²	93	93	86	86	78	73	63	71	69	79
Norge ^{2,4}	96	95	98	95	82	77	72	53	43	79
Estland	96	91	89	91	82	71	55	70	66	79
Polen	95	93	94	91	76	83	52	62	59	78
Nordrhein-Westfalen ⁵	97	93	95	92	81	75	71	45	51	78
Danmark¹	96	95	99	95	82	70	74	48	35	77
Slovakiet	91	86	81	90	70	80	65	63	68	77
Schleswig-Holstein ^{1,5}	98	94	96	94	78	74	66	48	47	77
Holland ³	96	95	97	94	90	57	70	46	41	76
Sverige ²	92	86	73	91	64	64	64	56	37	70
Europa, gennemsnit	95	92	91	91	80	78	68	65	61	80
Danmark vs. Europa	1	3	8	4	2	-8	6	-17	-26	-3
Norge vs. Europa	1	3	7	4	2	-1	4	-12	-18	-1
Sverige vs. Europa	-3	-6	-18	0	-16	-14	-4	-9	-24	-11

Tabellens lande er sorteret faldende efter deres samlede gennemsnit.

De forskellige fremtidsmål er placeret fra venstre mod højre efter faldende europæisk gennemsnit.

Fremtidsmål vedrørende uddannelse og økonomi er fremhævet med lidt mørkere bundfarve.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Mere generelt kan det bemærkes, at denne tabel udviser en af de mest klare geografiske opdelinger i ICCS 2022, idet lande fra det sydlige Europa gennemgående ligger med højere gennemsnit end lande fra det nordlige Europa. Det er da også klart, at synet på vigtigheden af disse aspekter af fremtiden også kan ses i konteksten af de generelle økonomiske vilkår og muligheder, der er i forskellige lande og regioner af Europa. Samme opdeling vil man kunne finde i andre dele af ICCS, men det er relativt sjældent, at den geografiske forskel viser sig så tydeligt som her. Det er i princippet med til at understrege, hvordan unges syn på vigtigheden af forskellige muligheder og mål i tilværelsen på den ene side er en individuel prioritering og på den anden side en vurdering af muligheder og begrænsninger i deres respektive samfundsmæssige kontekster.

2 Holdninger og værdier

Holdninger og værdier er grundlaget for borgernes politiske indstillinger og udgør dermed omdrejningspunktet for den løbende demokratiske debat og udviklingen af det demokratiske samfund. Værdipolitiske spørgsmål, som retter sig mod etnicitet, immigration, ligestilling, religion og herunder diskrimination, har altid været centrale demokratiske spørgsmål. Ofte defineres disse emner som forhold, der vedrører ikkematerielle værdier, og de adskiller sig derved fra den økonomiske fordelingspolitik og de klassiske interessestridigheder. Med disse spørgsmål får de politiske konflikter en karakter af at være en værdikamp.

I disse år har værdipolitiske debatter igen fået stor bevågenhed. Tonen i debatten bliver undertiden hård og uforsonlig, når politikere og meningsdannere konfronterer hinanden med deres skarpe holdninger og stærke værdier i forhold til etniske grupper, køn, religion og diskrimination. Dermed er der også en risiko for, at unge med interesse for disse spørgsmål trækker sig fra debatten på grund af den hårde tone. Under alle omstændigheder er det vigtigt for ICCS 2022 at skabe viden om de unges holdninger til en række af tidens mere værdipolitiske områder.

I dette kapitel undersøges elevernes holdninger til følgende temaer:

- Etniske gruppers muligheder og rettigheder
- Immigranternes muligheder og rettigheder
- Ligestilling mellem kvinder og mænd
- Religion og samfund
- Diskrimination

De fire første temaer har tidligere været undersøgt i ICCS 2016 og ICCS 2009 på samme måde som i ICCS 2022, hvilket giver mulighed for at beskrive udviklingen i elevernes holdninger og værdier over tid. Det sidste tema om diskrimination er heller ikke nyt for ICCS 2022, men har tidligere været undersøgt på en måde, der ikke er sammenlignelig, hvorfor det tema kun har resultater fra ICCS 2022.

Eftersom ICCS-undersøgelserne gennemføres inden for en kort periode i et givet år, kan ICCS i princippet kun undersøge elevernes momentane holdninger til forskellige ting på tidspunktet for deres medvirken, hvor holdningerne for eksempel kan være påvirket af aktuelle begivenheder eller debatter i samfundet. Af denne grund betegnes de anvendte skalaer i de kommende afsnit generelt som holdningsskalaer. Man kan dog antage, at disse holdninger i større eller mindre grad afspejler mere grundlæggende og langvarige værdier. Det perspektiv vedrører ikke mindst de temaer, der går igen i ICCS-undersøgelserne, hvor holdningers udvikling over tid kan iagttages.

2.1 Etniske gruppers rettigheder

I dette afsnit undersøges elevernes opfattelse af etniske gruppers rettigheder og ligestilling i samfundet. Begrebet etnisk gruppe kan i denne sammenhæng dække over alt fra den antalsmæssigt dominerende etniske gruppe i et givet land (for eksempel etniske danskere) over indfødte og fastboende etniske minoriteter (for eksempel samerne i Norge) og til større eller mindre grupper af indvandrere og efterkommere.

Holdninger til og opfattelser af etniske gruppers rettigheder og ligestilling er et komplekst spørgsmål, der afhænger af mange forhold, herunder hvor i verden man befinder sig, og de historiske og aktuelle kontekster for de givne etniske grupper. I nogle lande har man oplevet en udvikling i antallet af indvandrere, som har medført et øget behov for et dækkende og mere præcist begrebsapparat, når nye etniske majoriteter og minoriteter omtales. Omvendt vil spørgsmålet om etniske grupper i andre lande snarere relatere sig til diskussioner om etniske grupperinger i befolkningen med en lang fortid. I begge situationer kan herkomst og etnicitet være genstand for både nye og gamle politiske diskussioner og værdipolitiske kampe. Det er derfor også klart, at elevernes svar kan være mere eller mindre påvirkede af den slags forskelle på tværs af landene.

I ICCS er det tilstræbt at spørge så generelt og principielt som muligt til elevernes syn på etniske grupper og som antydnet herunder uden en intention om at skelne mellem etniske majoriteter og minoriteter. De anvendte spørgsmål er derfor også formuleret som spørgsmål, der vedrører alle etniske grupper uanset deres karakter og andel af befolkningen. Som

antyd det er det dog klart, at elevernes svar må ses i lyset af de enkelte landes aktuelle omstændigheder og eventuelle nationale værdipolitiske diskussioner. Den nationale kontekst understreges af, at to af fem spørgsmål specifikt skal besvares med tanke på eget lands forhold (de to førstnævnte nedenfor).

Dette tema undersøges i ICCS 2022 med fem spørgsmål, der vedrører elevernes opfattelse af etniske gruppers rettigheder og pligter i samfundet. Eleverne bliver bedt om at tilkendegive, hvor enige eller uenige de er i følgende udsagn (*meget enig, enig, uenig og meget uenig*):

- Alle etniske grupper bør have samme chance for at få en god uddannelse i Danmark
- Alle etniske grupper bør have samme chance for at få et godt arbejde i Danmark
- Skoler bør undervise elever i at respektere folk fra alle etniske grupper
- Folk fra alle etniske grupper bør opmuntres til at stille op til politiske valg
- Folk fra alle etniske grupper bør have de samme rettigheder og pligter

I Danmark er elevernes gennemsnitlige tilslutning til alle etniske gruppers rettigheder og ligestilling på de anførte områder på niveau med det europæiske gennemsnit i ICCS 2022. De danske elevers gennemsnit (se tabel 2.1) på skalaen er 51,7 skalapoint, mens det europæiske gennemsnit er 51,6 skalapoint. I ICCS 2022 skiller eleverne fra Norge og Sverige sig markant ud fra alle andre lande med de mest positive holdninger. Sveriges gennemsnit er på 57,6 skalapoint, og Norges på 55,6 skalapoint.

Når man ser på denne skala, er det dog relevant at være opmærksom på, at selv om skalaen viser en relativt stor forskel, så er eleverne på tværs af landene i relativt høj grad enige i, at etniske grupper bør have samme muligheder og rettigheder. Sådan er det også blandt de danske elever. Forskellene mellem landene består mest af alt i forskellen på andelen af *meget enig* og *enig*. De danske elever er som eksempel meget bekræftende over for etniske gruppers rettigheder, idet 93-96 procent af de danske elever enten er *enige* eller *meget enige* i, at alle etniske grupper bør have samme chance for at få en uddannelse og et arbejde, og at alle etniske grupper bør have samme rettigheder og pligter.

Tabel 2.1
Skala for holdning til etniske gruppers rettigheder

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Sverige ²	57,6	6,0
Norge ^{2,4}	55,6	4,0
Italien	54,1	2,5
Litauen	53,7	2,1
Spanien	52,5	0,9
Malta	52,3	0,7
Rumænien	51,8	0,2
Danmark¹	51,7	0,1
Kroatien ²	51,5	-0,1
Estland	51,4	-0,2
Cypern	50,5	-1,1
Slovenien	50,1	-1,6
Polen	49,9	-1,7
Holland ³	49,4	-2,2
Bulgarien	48,8	-2,8
Slovakiet	48,7	-2,9
Letland ²	47,7	-3,9
Europa, gennemsnit	51,6	
Andre lande		
Taiwan	58,0	
Brasilien ¹	52,4	
Colombia	51,2	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

Denne skala er ikke blevet anvendt i Frankrig, Nordrhein-Westfalen, Schleswig-Holstein og Serbien.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Etniske gruppers rettigheder over tid

Hvis man på baggrund af ICCS 2022 ser på den langsigtede tendens for de 10 lande, der både har deltaget i ICCS 2022 og ICCS 2016 (tabel 2.2), finder man gennemsnitligt en nærmest neutral tendens med eksempler på både svag fremgang og svag tilbagegang. I ICCS 2016 viste det sig, at de danske elever generelt var blevet mere positivt stemt over for etniske gruppers rettigheder og ligestilling, idet gennemsnittet for ICCS 2016 var 2,7 skalapoint højere end i ICCS 2009. I ICCS 2016 var der i det hele taget en generel tendens i retning af en mere markant positiv holdning blandt eleverne på tværs af de lande, der kunne sammenlignes med i ICCS 2009. Udviklingen fra ICCS 2016 til ICCS 2022 er som sagt mindre entydig og næsten uden større udsving.

Et konkret eksempel på en udvikling fra ICCS 2016 til ICCS 2022 i Danmark er spørgsmålet om, hvorvidt folk fra alle etniske grupper bør opmuntres til at stille op til politiske valg. Her er 19 procent af de danske elever enten *uenige* eller *meget uenige*, hvilket er en betydelig nedgang fra 2016, hvor 29 procent af de danske elever havde en mere eller mindre negativ holdning til det udsagn.

Ser man på hele perioden fra ICCS 2009 over ICCS 2016 til ICCS 2022 i Danmark, Norge og Sverige, finder man i alle tre lande en ganske markant udvikling i retning af øget tilslutning til etniske gruppers lige rettigheder. I Norge og Sverige har eleverne i gennemsnit dog været betydeligt mere positive end de danske elever igennem alle årene, og da tilslutningen samtidig er steget mest i Norge og Sverige, er forskellen til Danmark øget med tiden.

Det skal igen bemærkes, at det ud fra den anvendte skalas spørgsmål og de forskellige landes varierende kontekster kan være lidt vanskeligt at afgøre, hvad disse holdninger helt præcist er udtryk for, altså i forhold til om eleverne mere eller mindre svarer på baggrund af en positiv opfattelse af etniske grupper i betydningen indfødte mindretal eller immigranter eller andre befolkningsgrupper. Uagtet dette problem kan man sige, at positive svar altid udtrykker en generel lighedstankegang i retning af, at alle grupper skal have samme rettigheder, lige muligheder og samme chancer i relation til uddannelse, arbejde, rettigheder og pligter.

Tabel 2.2
Skala for holdning til etniske gruppers rettigheder i ICCS 2022, 2016 og 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Malta	52,3	50,6	46,3	1,7	4,3	6,0
Sverige ²	57,6	57,4	52,0	0,2	5,4	5,6
Italien	54,1	51,7	49,2	2,5	2,5	4,9
Norge ^{2,4}	55,6	55,4	50,8	0,2	4,6	4,8
Litauen	53,7	52,9	50,0	0,8	2,8	3,7
Danmark¹	51,7	51,2	48,5	0,5	2,7	3,2
Letland ²	47,7	47,7	45,9	0,0	1,8	1,8
Estland	51,4	52,8	50,7	-1,3	2,1	0,8
Slovenien	50,1	51,0	49,3	-1,0	1,7	0,7
Bulgarien	48,8	48,8	48,3	0,1	0,5	0,6
Gennemsnit	52,3	51,9	49,1	0,4	2,8	3,2
Holland ³	49,4	48,9	-	0,5	-	-
Kroatien ²	51,5	52,1	-	-0,6	-	-
Cypern	50,5	-	46,9	-	-	3,6
Spanien	52,5	-	50,5	-	-	2,0
Polen	49,9	-	49,6	-	-	0,4
Slovakiet	48,7	-	48,5	-	-	0,2
Rumænien	51,8	-	-	-	-	-
Andre lande						
Taiwan	58	58	57	0,0	1,2	1,2
Colombia	51	54	53	-2,8	1,0	-1,8
Brasilien ¹	52	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af lande sorteret faldende efter den længst mulige periodes forskel.
Denne skala er ikke blevet anvendt i Frankrig, Nordrhein-Westfalen, Schleswig-Holstein og Serbien.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Holdning til etniske gruppers rettigheder opdelt efter køn, socioøkonomi og testniveau

I tabel 2.3abc nedenfor vises opfattelsen af etniske gruppers rettigheder efter en opdeling af eleverne efter deres:

- Køn (dreng/piger)
- Socioøkonomi (over/under det nationale gennemsnit for socioøkonomi på et indeks baseret på forældres uddannelse og arbejde samt antal bøger i hjemmet)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

For alle tre sammenhænge er der nogle meget ensartede tendenser på tværs af næsten alle de europæiske lande.

I forhold til køn skiller piger sig i samtlige lande (eneste undtagelse er Colombia) ud med de mest positive opfattelser. Både Danmark, Norge og Sverige er blandt de lande, hvor forskellen er mest udpræget med forskelle på henholdsvis 5,1 og 4,8 og 4,6 skalapoint. Alle tre forskelle er numerisk lidt større end det europæiske gennemsnit og på samme niveau. Det er lidt bemærkelsesværdigt, da ICCS 2016 godt nok også fandt en systematisk kønsforskel, men på et noget lavere niveau, også selv om man kun sammenligner de lande, der deltog begge gange. I ICCS 2016 var forskellene i Danmark, Norge og Sverige således på henholdsvis 1,4 og 2,8 og 4,1 skalapoint, så især i Danmark, men også i Norge, ses en betydelig øgning af kønsforskellen. Det ses i det hele taget i de fleste lande som en fælles tendens, selv om landene ikke ligger på samme niveau for de totale gennemsnit. Som eksempel er kønsforskellen i Litauen steget fra 1,8 skalapoint i ICCS 2016 til 6,3 skalapoint i ICCS 2022, hvilket både er en meget stor forskel og en meget stor stigning. Det er en noget bemærkelsesværdig udvikling, da man jo må antage, at forekomsten og arten og omfanget af etniske grupper i de respektive lande i store træk er relativt uforandrede fra ICCS 2016 til ICCS 2022, hvorved det primært er holdningerne, der har ændret sig. De stigende kønsforskelle opstår typisk i kraft af kombinationen af mindre positive drenge og mere positive piger i ICCS 2022. I Danmark og Norge er det også netop sådan, at udviklingen ikke mindst skyldes en stigende kønsmæssig polarisering, idet drenge i begge lande har faldende gennemsnit, mens piger omvendt har stigende gennemsnit.

Ser man på sammenhængen imellem holdningen til etniske grupper og elevernes socioøkonomiske baggrund, hvor eleverne indplaceres i to grupper henholdsvis over/under det nationale gennemsnit på et indeks for socioøkonomi, viser det sig, at eleverne fra den mere socioøkonomisk privilegerede gruppe er de mest positive. Forskellen er imidlertid i næsten alle lande mindre end efter den kønsmæssige opdeling, om end den statistisk er signifikant i alle lande. Desuden er forskellen i ni lande på 3 skalapoint eller mere. Danmark placerer sig med en forskel på 3 skalapoint næsten præcis på den gennemsnitlige forskel på 2,9 skalapoint. Danmark, Norge og Sverige udviser næsten identiske resultater, da forskellen i både Norge og Sverige er på 3,2 skalapoint. Det gennemsnitlige niveau på skalaen er betydeligt højere i Norge og Sverige end i Danmark, men forskellen efter socioøkonomi er alligevel den samme. Selv om der således ses en sammenhæng med socioøkonomi, er det alligevel lidt bemærkelsesværdigt, at der (med den her anvendte opgørelsesmåde) generelt er en større forskel efter køn.

Når man sammenligner elever med kundskaber og færdigheder på niveau A eller B med elever under niveau B, så er forskellen på de to grupper ganske betydelig med en gennemsnitlig forskel i Europa på 6,7 skalapoint, idet den mindste forskel er på 4,3 skalapoint (Slovenien) og den største på 9,1 skalapoint (Litauen). Selv om forskellen i Danmark er på 4,9 skalapoint, er det faktisk en af de mindste og betydeligt mindre end i Norge, hvor den er 7,6 skalapoint, og ikke mindst mindre end i Sverige, hvor den er på 8 skalapoint.

Generelt viser disse resultater på tværs af lande, at forskellen i synet på etniske gruppers rettigheder opgjort efter viden (kundskaber og færdigheder) er betydeligt større end de forskelle, der ses i relation til opdelingerne af eleverne efter deres køn og socioøkonomiske baggrund. I de respektive undergrupper efter de sidstnævnte opdelinger er holdningerne generelt mest positive blandt de dygtigste elever uanset deres baggrund eller køn. Der er altså en gennemgående sammenhæng imellem det at have mere viden om samfund og politik og det at have mere positive holdninger til etniske gruppers rettigheder.

Tabel 2.3a
Skala for holdning til etniske
gruppers rettigheder opdelt
efter køn

Europa	Drenge	Piger	Forskel
Litauen	51	57	6,3
Estland	49	54	5,9
Cypern	48	53	5,2
Danmark¹	49	54	5,1
Bulgarien	46	51	4,9
Norge ^{2,4}	53	58	4,8
Kroatien ²	49	54	4,7
Sverige ²	55	60	4,6
Slovenien	48	52	4,4
Polen	48	52	4,3
Letland ²	46	50	4,3
Rumænien	50	54	4,0
Slovakiet	47	51	3,9
Italien	52	56	3,7
Spanien	51	54	3,5
Holland ³	48	51	3,5
Malta	51	54	2,6
Europa, gennemsnit	49	54	4,4

Andre lande

Brasilien ¹	51	53	1,8
Taiwan	58	59	1,1
Colombia	51	52	0,7

Tabel 2.3b
Skala for holdning til etniske
gruppers rettigheder opdelt
efter socioøkonomi

Europa	Under socioøkonomisk gennemsnit	På eller over socio- økonomisk gennemsnit	Forskel
Litauen	51	56	4,3
Malta	50	54	3,5
Estland	50	53	3,5
Letland ²	46	49	3,4
Cypern	49	52	3,3
Bulgarien	47	50	3,3
Sverige ²	56	59	3,2
Norge ^{2,4}	54	57	3,2
Danmark¹	50	53	3,0
Slovakiet	47	50	2,8
Rumænien	51	53	2,6
Holland ³	48	51	2,5
Polen	49	51	2,5
Italien	53	55	2,4
Kroatien ²	50	53	2,2
Spanien	51	53	2,0
Slovenien	49	51	1,3
Europa, gennemsnit	50	53	2,9

Andre lande

Brasilien ¹	51	54	3,7
Colombia	50	52	2,0
Taiwan	58	58	0,6

Tabel 2.3c
Skala for holdning til etniske
gruppers rettigheder opdelt
efter testniveau

Europa	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Litauen	48	57	9,1
Cypern	47	55	8,0
Sverige ²	51	59	8,0
Bulgarien	45	53	7,9
Estland	45	53	7,9
Malta	48	56	7,6
Norge ^{2,4}	50	58	7,6
Letland ²	44	51	7,0
Italien	49	56	6,7
Kroatien ²	47	53	6,6
Rumænien	49	55	6,3
Slovakiet	45	51	6,0
Spanien	49	54	5,7
Polen	45	51	5,6
Holland ³	46	51	5,2
Danmark¹	48	53	4,9
Slovenien	47	52	4,3
Europa, gennemsnit	47	54	6,7

Andre lande

Brasilien ¹	49	57	7,4
Taiwan	53	59	6,1
Colombia	49	54	4,6

Hver tabel viser forskellen på de to anførte gruppers resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0.05$).

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

2.2 Immigranternes muligheder og rettigheder

I dette afsnit undersøges temaet om elevernes opfattelse af immigranternes muligheder og rettigheder og almene betydning for samfundet. Temaet om holdninger til immigration og migration går tilbage til ICCS 2009, hvor det var en del af den internationale hovedundersøgelse, og hvor spørgsmålene med relation til temaet optrådte i nær sammenhæng det foregående afsnits tema om etniske gruppers rettigheder. På mange måder er de to temaer da også beslægtede. Selv om den oprindelige hensigt var (og er) at skelne mellem henholdsvis etniske grupper i et land og relativt nytilkomne immigranter udefra, er det klart, at det i nogle lande og kontekster kan være sådan, at de to kategorier reelt er og/eller opfattes som mere eller mindre overlappende. Under alle omstændigheder er dette tema fortsat særdeles aktuelt og relevant, og på tværs af Europa må immigration forventes at være en aktuell og kendt problematik for eleverne. I Danmark har diskussionen om en såkaldt stram udlændingepolitik også præget den politiske debat, og for flere politiske partier er det et meget centralt politikområde. Konteksten for elevernes svar er således kompleks for dette tema, men kan også siges at have været det igennem hele perioden siden ICCS 2009.

Elevernes holdninger undersøges ved at de forelægges fem forskellige udsagn om immigranternes muligheder og rettigheder, hvor eleverne bliver bedt om at tilkendegive deres grad af enighed eller uenighed (*meget enig, enig, uenig, meget uenig*) i disse udsagn, der omhandler:

- Immigranternes børns lige mulighed for uddannelse
- Immigranternes stemmeret
- Immigranternes mulighed for at videreføre egne skikke og livsstil
- Immigranternes lige rettigheder sammenlignet med andre borgere
- Immigranter som kulturel, social og økonomisk fordel for Danmark

Som det fremgår, vedrører de første fire udsagn immigranternes muligheder og rettigheder på både et formelt og et mere uformelt niveau. Det femte spørgsmål skiller sig ud ved at handle om opfattelsen af immigranternes positive betydning som ressource for elevens eget land snarere end om lige muligheder og rettigheder. Det udsagn adskiller sig også ved at omtale tre mulige positive effekter på én gang, hvilket gør spørgsmålet

noget uklart. I den givne kontekst er det dog rimeligt at antage, at positive svar udtrykker en almen positiv holdning til immigranter, hvilket er det afgørende i denne kontekst, selv om der strengt taget kan argumenteres for, at det spørgsmål måler noget andet end de øvrige. Det viser sig også, hvis man undersøger elevernes svarmønster, idet dette spørgsmål i alle lande på nær to opnår mindst tilslutning af de fem spørgsmål.

De samlede resultater opgjort på en skala fremgår af tabel 2.4. Tabellen er ordnet, så landene er placeret fra højeste til laveste nationale gennemsnit på skalaen. Som det fremgår, placerer de danske elever sig *præcis* på det europæiske gennemsnit. Relativt til de andre lande er det resultat således noget nær identisk med den danske placering på skalaen for holdninger til etniske gruppers rettigheder.

På denne skala er den internationale spredning relativt begrænset, idet kun få lande skiller sig klart ud fra gennemsnittet og i mindre grad end for de fleste andre temaer. Det hænger sammen med, at eleverne i alle landene for langt størstepartens vedkommende enten er *enige* eller *meget enige*. Det gælder også i Danmark.

De mest positive holdninger i ICCS 2022 ses i Sverige, Italien og Norge, idet Sverige skiller sig ud som det eneste land med næsten 54 skalapoint i gennemsnit, hvilket afspejler en meget høj andel af *meget enige*. Som sådan er det indbyrdes forhold mellem Danmark, Norge og Sverige meget lig resultaterne på skalaen for etniske grupper. Som tidligere antydnet er det forventeligt med forholdsvis ens danske resultater på de to skalaer, da der for mange elever i en dansk kontekst næppe er en entydig og klar forskel på etniske grupper og immigranter. Omvendt kan man dog pege på, at det lige netop ikke altid er sådan, at et land relativt set placerer sig i samme position på begge skalaer. For eksempel er der i Litauen en relativt set meget høj grad af støtte til etniske gruppers rettigheder, men omvendt en relativt meget lav tilslutning til immigranternes rettigheder.

Ser man på de konkrete spørgsmål og procentandelene for *enig* og *meget enig* lagt sammen, er de danske elevers gennemsnitssum højere end det europæiske gennemsnit på de fire førstnævnte spørgsmål ovenfor, hvor der ses mellem 86 og 95 procents tilslutning. Kun på det femte spørgsmål falder tilslutningen til 69 procent, hvilket dog fortsat er meget tæt på det europæiske gennemsnit, da dette spørgsmål helt generelt opnår den laveste tilslutning i Europa. Som antydnet ovenfor kan det hænge

Tabel 2.4
Skala for holdning til immigranternes rettigheder

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Sverige ²	53,7	3,8
Italien	52,9	3,1
Norge ^{2,4}	52,7	2,9
Frankrig	52,3	2,5
Spanien	51,7	1,8
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51,6	1,8
Nordrhein-Westfalen ⁵	51,5	1,6
Malta	51,4	1,5
Kroatien ²	50,9	1,0
Rumænien	50,3	0,5
Danmark¹	49,8	-0,1
Holland ³	49,3	-0,5
Slovenien	49,3	-0,6
Cypern	48,9	-0,9
Slovakiet	48,5	-1,3
Polen	48,3	-1,5
Estland	47,7	-2,1
Litauen	47,7	-2,1
Letland ²	46,4	-3,4
Bulgarien	46,1	-3,7
Serbien	45,8	-4,0
Europa, gennemsnit	49,8	
Andre lande		
Taiwan	56,5	
Brasilien ¹	51,1	
Colombia	49,3	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

sammen med spørgsmålets formulering, hvor man i princippet skal være enig i, at immigration både er en kulturel og social og økonomisk fordel for at kunne svare bekræftende.

Holdning til immigration over tid

Som antydnet indledningsvis går behandlingen af dette tema i ICCS tilbage til ICCS 2009 i lighed med temaet om etniske grupper. I ICCS 2016 blev de to temaer igen undersøgt, men på en lidt anden måde, idet temaet om immigranter kun blev brugt i et særligt modul for de europæiske lande. Begrundelsen var i sin tid, at erfaringerne fra ICCS 2009 pegede i retning af, at migration/immigration optræder og opfattes forskelligt af eleverne, for eksempel med hensyn til omfang og karakter, i forskellige verdensdele. Det blev derfor anset for mere relevant at benytte temaet i en relativt mere ensartet europæisk kontekst. I ICCS 2022 er dette tema igen blevet optaget i den internationale undersøgelse (men ikke anvendt af alle lande). Temaet om immigration har på den måde været anvendt og placeret forskelligt på tværs af ICCS-undersøgelserne, men er ikke desto mindre sammenligneligt over tid for nogle lande, herunder Danmark, Norge og Sverige, som det fremgår af tabel 2.5.

Når man ser på resultaterne over den samlede periode, har de gennemsnitligt set været relativt stabile, men der er dog nogle få eksempler på lande, hvor der fra ICCS 2009 til ICCS 2022 ses tydelige forskydninger i den ene eller anden retning. I Danmark var der ingen forskel på ICCS 2009 og ICCS 2016, mens der fra ICCS 2016 til ICCS 2022 ses en positiv forskel på 1,2 skalapoint. Samlet over perioden er udviklingen i Danmark kendetegnet ved, at de danske elever fra at ligge lidt under gennemsnittet nu ligger på gennemsnittet i Europa. Sverige har konsekvent ligget betydeligt over Danmark og har samtidig udvist en endnu mere positiv udvikling. Fra samme udgangspunkt som Danmark har de norske elever udviklet endnu mere positive holdninger end de danske med markante fremgange i både ICCS 2016 og ICCS 2022. Italien og Norge skiller sig også ud med den største øgning i tilslutning, mens Litauen og især Bulgarien ser det største fald i tilslutning.

Tabel 2.5
Skala for holdning til immigranternes rettigheder i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Italien	52,9	48,6	48,4	4,4	0,1	4,5
Norge ^{2,4}	52,7	51,1	48,4	1,6	2,8	4,4
Malta	51,4	48,0	49,0	3,4	-1,0	2,4
Sverige ²	53,7	53,1	51,6	0,5	1,5	2,1
Danmark¹	49,8	48,5	48,5	1,2	0,0	1,3
Estland	47,7	45,9	47,7	1,8	-1,7	0,1
Letland ²	46,4	43,5	46,9	3,0	-3,4	-0,4
Slovenien	49,3	50,0	50,2	-0,7	-0,3	-1,0
Litauen	47,7	49,4	51,1	-1,7	-1,6	-3,3
Bulgarien	46,1	46,1	51,7	0,0	-5,6	-5,5
Gennemsnit	49,8	48,4	49,3	1,4	-0,9	0,4
Holland ³	49,3	46,6	-	2,7	-	-
Kroatien ²	50,9	50,3	-	0,6	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	51,5	52,8	-	-1,4	-	-
Frankrig	52,3	-	-	-	-	-
Spanien	51,7	-	-	-	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51,6	-	-	-	-	-
Rumænien	50,3	-	-	-	-	-
Cypern	48,9	-	-	-	-	-
Slovakiet	48,5	-	-	-	-	-
Polen	48,3	-	-	-	-	-
Serbien	45,8	-	-	-	-	-
Andre lande						
Brasilien ¹	51,1	-	-	-	-	-
Taiwan	56,6	-	-	-	-	-
Colombia	49,3	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af lande sorteret faldende efter den længst mulige periodes forskel.

Gruppen af lande kun i ICCS 2022 er sorteret efter faldende skalagennemsnit.

Nogle lande har ikke anvendt denne skala i en eller flere ICCS-undersøgelser.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

1 ICCS 2016 levede Nordrhein-Westfalen ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

Holdninger til immigranternes rettigheder opdelt efter køn, socioøkonomi og testniveau

I tabel 2.6abc nedenfor vises opfattelsen af immigranternes rettigheder for forskellige elevgrupper opdelt efter deres:

- Køn (dreng/pige)
- Socioøkonomi (over/under det nationale gennemsnit for socioøkonomi på et indeks baseret på forældres uddannelse og arbejde samt antal bøger i hjemmet)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

Som det fremgår, er det i samtlige europæiske lande sådan, at piger har lidt mere positive holdninger til immigranternes rettigheder end drenge. Forskellen på piger og drenge er meget ensartet på tværs af lande, og den danske forskel på 2,9 skalapoint modsvarer det europæiske gennemsnit. Både i Norge og Sverige er kønsforskellen større end i Danmark. Kønsforskellen er generelt steget, når man sammenligner ICCS 2022 med ICCS 2016, hvilket både gælder for det europæiske gennemsnit, men også for både Danmark, Norge og Sverige. Holdningerne er blevet lidt mere positive, men mest på grund af pigernes mere positive opfattelse.

Ser man på holdningen til immigranternes rettigheder opdelt efter socioøkonomi (elever over eller under det nationale gennemsnit på et indeks for socioøkonomi), er der en næsten helt generel tendens til, at elever fra den højeste socioøkonomiske halvdel er noget mere positive, men i langt de fleste lande er det med en relativt beskedne forskel på under 2 skalapoint, der i alle tilfældene er statistisk signifikant, men generelt dog ikke signalerer, at socioøkonomi har nogen meget markant betydning for opfattelsen af immigranternes rettigheder. Også her placerer de danske elever sig særdeles tæt på den gennemsnitlige sammenhæng og på niveau med Norge, mens forskellen i Sverige er lidt mindre og dermed ligger i underkanten af det europæiske gennemsnit. Der er dog tale om ret beskedne forskelle i den skandinaviske sammenhæng.

Den tydeligste sammenhæng imellem opfattelsen af immigranternes rettigheder og en anden variabel ses i forhold til elevernes testresultater, hvor det europæiske gennemsnit udviser en markant forskel på lidt over 4 skalapoint. Kun i Danmark er forskellen under 3 skalapoint. Resultaterne viser generelt en tydelig sammenhæng imellem niveauet for viden om

samfundsforhold, demokrati og politik på den ene side og synet på immigranternes rettigheder på den anden. I sammenligning med den viste sammenhæng med socioøkonomi fremstår sammenhængen med vidensniveauet som endnu mere markant. Forskellen på de to grupper af elever efter deres testresultat er en del højere i både Norge og Sverige end i Danmark. Til gengæld er det gennemsnitlige niveau af positive opfattelser af immigranternes rettigheder højere i Norge og Sverige for begge elevgrupper, så disse landes forskelle udspiller sig på et generelt højere niveau.

Det generelle resultat på tværs af de tre tabeller peger i retning af, at størrelsen af de danske sammenhænge er omkring eller i underkanten af det gennemsnitlige, hvilket generelt peger på, at synet på immigranternes rettigheder relativt til andre lande i Danmark på tværs af grupper er relativt ensartet, om end alle de anførte forskelle er statistisk signifikante og altså peger på forskelle i holdninger efter både køn, socioøkonomi og testresultat.

Hvis man sammenligner med de tilsvarende sammenhænge fra det foregående afsnit om holdningen til etniske grupper, kan det bemærkes, at forskellene her alle er mindre, hvilket både gælder i Danmark og i Europa som helhed. Det er vanskeligt at forklare, men det fremstår som en klar systematik, at de undersøgte grupper af elever adskiller sig mere fra hinanden i deres syn på etniske gruppers rettigheder end i deres syn på immigranternes rettigheder. Den overordnede systematik er dog den samme, idet de tydeligste forskelle viser sig i forhold til testresultat (altså niveauet for kundskaber og færdigheder). De næstmest tydelige forskelle vedrører køn, mens de mindste forskelle viser sig i forhold til socioøkonomisk baggrund.

2.3 Religion og samfund

I demokratiske samfund er retten til frit at udøve sin religion en fundamental frihedsrettighed, som i Danmark er beskyttet i Grundloven og i europæisk kontekst af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (1950) og i EU af EU's charter om grundlæggende rettigheder (artikel 10, retsvirkning fra 2009). Ikke desto mindre er forholdet mellem religion og samfund på mange måder en omstridt sag, der omhandler, hvorvidt – og eventuelt også i hvilken grad – religion kan, skal eller bør have indflydelse på det politiske fællesskab. I et internationalt perspektiv er der forskellige tilgange til dette spørgsmål, som blandt andet afhænger af staternes

Tabel 2.6a
 Skala for holdning til
 immigranternes rettigheder
 opdelt efter køn

	Drenge	Piger	Forskel
Europa			
Cypern	47	51	3,9
Estland	46	50	3,8
Serbien	44	48	3,6
Kroatien ²	49	53	3,5
Sverige ²	52	55	3,4
Slovenien	48	51	3,2
Norge ^{2,4}	51	54	3,2
Spanien	50	53	3,1
Polen	47	50	3,1
Danmark¹	48	51	2,9
Schleswig-Holstein ^{1,5}	50	53	2,7
Litauen	46	49	2,7
Letland ²	45	48	2,7
Slovakiet	47	50	2,5
Holland ³	48	51	2,4
Nordrhein-Westfalen ⁵	50	53	2,3
Italien	52	54	2,3
Rumænien	49	51	2,2
Bulgarien	45	47	2,0
Frankrig	51	53	1,9
Malta	50	52	1,8
Europa, gennemsnit	48	51	3
Andre lande			
Brasilien ¹	50	52	1,4
Colombia	49	49	0,3
Taiwan	56	57	0,2

 Tabel 2.6b
 Skala for holdning til
 immigranternes rettigheder
 opdelt efter socioøkonomi

	Under socioøkonomisk gennemsnit	På eller over socio- økonomisk gennemsnit	Forskel
Europa			
Rumænien	49	52	3,7
Malta	50	53	2,7
Cypern	48	50	2,4
Slovakiet	47	50	2,3
Litauen	47	49	2,1
Italien	52	54	1,9
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51	53	1,9
Frankrig	51	53	1,8
Danmark¹	49	51	1,8
Norge ^{2,4}	52	54	1,8
Polen	47	49	1,7
Nordrhein-Westfalen ⁵	51	52	1,7
Estland	47	49	1,6
Bulgarien	45	47	1,6
Holland ³	49	50	1,5
Letland ²	46	47	1,5
Kroatien ²	50	52	1,4
Sverige ²	53	54	1,3
Serbien	45	46	1,0
Slovenien	49	49	0,4
Spanien	52	52	0,2
Europa, gennemsnit	49	51	1,7
Andre lande			
Brasilien ¹	50	52	2,2
Taiwan	56	57	1,1
Colombia	49	49	0,3

 Tabel 2.6c
 Skala for holdning til
 immigranternes rettigheder
 opdelt efter testniveau

	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Europa			
Malta	48	54	6,0
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47	53	5,6
Rumænien	48	53	5,2
Italien	49	54	4,9
Holland ³	46	51	4,7
Nordrhein-Westfalen ⁵	48	53	4,4
Cypern	47	51	4,4
Norge ^{2,4}	49	54	4,4
Litauen	45	49	4,4
Slovakiet	46	50	4,3
Estland	44	49	4,3
Letland ²	44	48	4,2
Sverige ²	50	55	4,1
Kroatien ²	48	52	4,0
Bulgarien	44	48	3,8
Slovenien	47	51	3,7
Polen	45	49	3,5
Serbien	44	48	3,5
Spanien	49	53	3,4
Frankrig	50	53	3,1
Danmark¹	47	50	2,9
Europa, gennemsnit	47	51	4,2
Andre lande			
Taiwan	50	57	7,0
Brasilien ¹	49	54	5,3
Colombia	49	50	0,8

Hver tabel viser forskellen på de to anførte gruppers resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

forhold til religion med en mere eller mindre tydelig adskillelse mellem stat og kirke. I en del lande har immigration og deraf følgende multireligiøsitet også været med til at påvirke den almene og politiske diskussion af forholdet mellem religion og samfund.

I dette tema undersøges elevernes holdninger og værdier til forholdet mellem politik, moral, samfund og religion. Eleverne skal vurdere, hvor enige eller uenige de er i følgende udsagn om religion (*meget enig, enig, uenig* eller *meget uenig*):

- Religion er vigtigere for mig, end hvad der sker i dansk politik
- Religion hjælper mig med at afgøre, hvad der er rigtigt og forkert
- Religiøse ledere burde have mere magt i samfundet
- Religion bør have indflydelse på, hvordan folk behandler hinanden
- Religiøse leveregler er vigtigere end samfundets love
- Religiøse mennesker er bedre borgere

Som det fremgår, er spørgsmålene formuleret i retning af en positiv vurdering af religionens mulige rolle. Skalaen præsenteres også ud fra den logik, men det har altså den konsekvens, at en lavere score på denne skala vil være udtryk for en mere sekulær indstilling.

Resultatet af ICCS 2022 (tabel 2.7) viser overordnet en udpræget tendens til, at de unge er mere positive i forhold til religionens betydning i Sydeuropa og Østeuropa, mens tilslutningen omvendt er mindst i Nord-europa. Danmark, Norge og Sverige placerer sig, sammen med andre lande fra det mere nordlige Europa, lavt på skalaen og befinder sig dermed blandt de klart mest sekulære.

Holdning til forholdet mellem religion og samfund over tid

Set over perioden fra ICCS 2009 til ICCS 2022 (tabel 2.8) har elevernes opfattelse af religionens betydning for samfundslivet kun ændret sig helt marginalt og så lidt, at der ikke er statistisk sikkerhed for forskellene. Ikke desto mindre kan man hæfte sig ved enkelte markante undtagelser, hvor ikke mindst udviklingen i Sverige dækker over ganske store udsving. Helt overordnet går tendensen i Europa i retning af lidt mere sekulære holdninger, men generelt med relativt små udsving. Det peger på, at synet på religion er noget mere grundlæggende og stabilt end andre mere dagsaktuelle holdninger til politiske spørgsmål.

Tabel 2.7
Skala for religions betydning i samfundslivet

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Serbien	54,1	6,6
Rumænien	53,0	5,5
Cypern	52,8	5,2
Malta	51,7	4,1
Kroatien ²	51,2	3,7
Bulgarien	50,4	2,8
Slovakiet	48,1	0,5
Slovenien	47,7	0,2
Nordrhein-Westfalen ⁵	46,1	-1,5
Spanien	45,9	-1,6
Holland ³	45,6	-1,9
Litauen	45,1	-2,4
Polen	45,0	-2,6
Sverige ²	44,8	-2,8
Danmark ¹	43,9	-3,7
Letland ²	43,6	-3,9
Norge ^{2,4}	43,5	-4,0
Schleswig-Holstein ^{1,5}	43,5	-4,1
Europa, gennemsnit	47,6	
Andre lande		
Brasilien ¹	53,4	
Colombia	52,6	
Taiwan	45,4	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

Denne skala er ikke blevet anvendt i Estland, Frankrig og Italien.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Tabel 2.8
Skala for religions betydning i samfundslivet i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Sverige ²	44,8	41,6	44,5	3,2	-2,9	0,3
Danmark ¹	43,9	43,3	43,7	0,6	-0,4	0,2
Holland ³	45,6	43,9	45,8	1,8	-2,0	-0,2
Bulgarien	50,4	51,0	50,9	-0,7	0,2	-0,5
Norge ^{2,4}	43,5	44,1	44,9	-0,6	-0,8	-1,4
Litauen	45,1	48,5	48,5	-3,3	-0,1	-3,4
Letland ²	43,6	46,0	47,4	-2,4	-1,4	-3,8
Malta	51,7	53,8	55,5	-2,1	-1,7	-3,8
Gennemsnit	46,1	46,5	47,7	-0,4	-1,1	-1,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	46,1	45,9	-	0,2	-	-
Slovenien	47,7	48,2	-	-0,5	-	-
Kroatien ²	51,2	54,5	-	-3,3	-	-
Serbien	54,1	-	-	-	-	-
Rumænien	53,0	-	-	-	-	-
Cypern	52,8	-	-	-	-	-
Slovakiet	48,1	-	-	-	-	-
Spanien	45,9	-	-	-	-	-
Polen	45,0	-	-	-	-	-
Letland ²	43,6	-	-	-	-	-
Andre lande						
Colombia	52,6	54,7	54,4	-2	0,3	-1,8
Taiwan	45,4	47,8	48,3	-2	-0,4	-2,8
Brasilien ¹	53,4	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af lande sorteret faldende efter den længst mulige periodes forskel.

Gruppen af lande kun i ICCS 2022 er sorteret efter faldende skalagennemsnit.

Nogle lande har slet ikke anvendt denne skala.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

I ICCS 2009 levede Holland ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

I ICCS 2016 levede Nordrhein-Westfalen ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2.4 Kvinders og mænds ligestilling

I mange sammenhænge er der fortsat forskel på kvinders og mænds positioner i samfundet og på de muligheder, som kønnene har for at deltage i politik, arbejde og lignende. Spørgsmålet om ligestilling mellem kvinder og mænd er derfor også et spørgsmål, der vedvarende præger den politiske debat. Historien har vist, at ligestilling ikke giver sig selv, ligesom der blandt borgerne typisk er mange forskellige holdninger og grader af opbakning til kønnenes lige rettigheder. Hertil kommer, at den klassiske diskussion om ligestilling mellem køn kun er blevet et mere komplekst fænomen, i takt med at kategorien køn i sig selv er blevet genstand for løbende diskussion. I denne konkrete kontekst af ICCS 2022 fokuseres på det klassiske politiske spørgsmål om forholdet mellem kvinders og mænds lige rettigheder. For ICCS 2022 er dette perspektiv oplagt, fordi den grundlæggende diskussion om lige muligheder og rettigheder for kvinder og mænd som politiske og demokratiske aktører fortsat er særdeles aktuell overalt i verden.

Elevernes opfattelse af kvinders og mænds roller i samfundet undersøges med en række udsagn, hvor eleverne skal forholde sig til deres grad af enighed (*meget enig, enig, uenig* eller *meget uenig*):

- Mænd og kvinder skal have samme muligheder for at deltage i landets styre
- Mænd og kvinder skal på alle måder have de samme rettigheder
- Kvinder skal holde sig ude af politik
- Når der ikke er mange ledige jobs, skal mænd have mere ret til et arbejde end kvinder
- Mænd og kvinder skal have samme løn, når de laver samme slags arbejde
- Mænd er bedre kvalificerede til at være politiske ledere end kvinder
- Der bør være lige mange mænd og kvinder i Folketinget

De seks førstnævnte udsagn blev også benyttet i ICCS 2016. Det sidste er nyt for ICCS 2022.

I den internationale sammenligning (se tabel 2.9) placerer Danmark sig relativt højt som et af de fem europæiske lande med markante gennemsnit, der er mere end 3 skalapoint højere end gennemsnittet for Europa. Efter-som det danske resultat ligger på niveau med det norske, fremstår det umiddelbart som et forventeligt niveau, selv om man omvendt kan hæfte

sig ved, at de svenske elever skiller sig ud som de klart mest positive både i Skandinavien og i hele Europa. I den internationale fordeling er det tydeligvis sådan, at de laveste gennemsnit ses i lande mod øst i Europa.

Holdning til ligestilling mellem mænd og kvinder opdelt på piger og drenge

Når man ser på skalaen for tilslutning til kvinders og mænds politiske muligheder og rettigheder, er det oplagt også at se på resultaterne efter samme opdeling, altså efter piger og drenge (tabel 2.10). Det internationale resultat for de europæiske lande i ICCS 2022 viser, at pigerne i gennemsnit opnår 10,4 skalapoint mere end drengene. Forskellen er helt generel og meget markant, idet resultaterne viser en forskel på mellem 8 og 13 skalapoint (afrundet). Det er kun på denne skala, man ser så stor og udbredt en kønsforskel. I mange andre henseender udtrykker piger og drenge ofte nogle bemærkelsesværdigt ens resultater, men altså i mindre grad, når det gælder synet på kvinder og mænds rettigheder og muligheder.

I tabel 2.10, der er sorteret faldende efter pigernes gennemsnit, viser resultaterne også, at pigerne i Danmark, Norge og Sverige relativt til andre landes piger indtager de tre øverste pladser med gennemsnit, der både er meget lig hinanden og de højeste i Europa.

Hvis man anskuer tabel 2.10 ud fra drengenes gennemsnit, viser resultaterne i den skandinaviske kontekst, at især de svenske drenge placerer sig relativt højt med et gennemsnit, der er klart højere end det europæiske. Det er således primært drengenes resultat, der betyder, at Sverige samlet har højere gennemsnit end Danmark og Norge og samtidig har mindre kønsforskel end Danmark og Norge. Ikke desto mindre kan man sige, at det kendetegner Danmark og Norge, at nok er kønsforskellen stor, men begge køn placerer sig relativt til eget køn relativt højt. Det er i det hele taget ganske markant, at der er en udpræget tendens til, at landene enten ligger over det europæiske gennemsnit for både piger og drenge eller ligger under for begge køn.

Ligestilling mellem kvinder og mænd over tid

Resultaterne fra ICCS 2022 på denne skala for lige rettigheder for kvinder og mænd kan også belyses ved at se på udviklingen over tid. Den er på flere måder ret bemærkelsesværdig, som det ses i tabel 2.11. For de lande, der har deltaget i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009, er der over hele perioden en gennemsnitlig fremgang på 1,5 skalapoint. Næsten hele den

fremgang vedrører dog forskellen på tiden fra ICCS 2009 til ICCS 2016, hvor der i *alle lande* var fremgang, mens der fra ICCS 2016 til ICCS 2022 i gennemsnit reelt ikke er en forskel, idet gennemsnittet dog dækker over, at der i forskellige lande både kan findes eksempler på fremgang og tilbagegang i tilslutningen til kvinders og mænds lige rettigheder.

På denne skala er det også i den skandinaviske kontekst oplysende at sammenligne med de tidligere ICCS-undersøgelers resultater. I ICCS 2016 var Sverige, Norge og Danmark de øverst placerede lande i Europa i den nævnte rækkefølge, og alle med en markant øget tilslutning til køns-mæssig ligestilling sammenlignet med ICCS 2009. For både Sverige, Norge og Danmark er resultatet i ICCS 2022 omvendt lavere end i ICCS 2016. Samtidig er resultatet i alle tre lande i 2022 stadig højere end udgangspunktet i 2009. Der er med andre ord en bemærkelsesværdig ensartethed i udviklingen i både positiv og negativ retning over tid.

Skala for kvinders og mænds lige rettigheder over tid opdelt efter piger og drenge

Som det blev dokumenteret ovenfor i forhold til ICCS 2022, er det i nogen grad sådan, at de gennemsnitlige resultater opstår på baggrund af en relativt stor kønsforskel i opfattelsen af køns rettigheder. Når man tilsvarende ser på udviklingen over tid kønsopdelt (se tabel 2.12), ses det imidlertid, at udviklingen dækker over en forskellig udvikling for henholdsvis piger og drenge.

Ser man på de danske piger, er tilslutningen til kvinders lige rettigheder jævnt stigende med ganske markante positive forskelle fra ICCS 2009 til ICCS 2016 og igen fra ICCS 2016 til ICCS 2022 (fra 57,5 skalapoint i 2009 til 59,3 skalapoint i 2016 til 61,1 skalapoint i 2022). Der er altså en konstant stigende opmærksomhed på disse spørgsmål blandt piger. Denne tendens ses på helt samme måde i Norge og Sverige og i adskillige andre lande. For drengenes vedkommende er billedet fra ICCS 2009 til ICCS 2016 endnu mere positivt end for piger, idet drengenes skalgennemsnit stiger fra 50,6 til 52,8, hvilket er en større stigning end hos pigerne. Omvendt falder de danske drenge med næsten 3 skalapoint i gennemsnit fra ICCS 2016 til ICCS 2022, mens pigerne fortsætter med endnu større tilslutning til ligestilling end før. Det mest påfaldende ved tendensen over tid er imidlertid, at der netop er tale om en bred tendens, idet man ser præcis det samme mønster for drenge i Norge og Sverige, hvor en opgang i ICCS 2016 afløses af en nedgang i ICCS 2022. Igen er dette

mønster dog generelt, idet der i næsten samtlige lande er tale om en faldende tendens for drenge (med Italien som eneste undtagelse).

Disse resultater peger med andre ord på, at udviklingen i opfattelsen af lige rettigheder for køn udspiller sig i en europæisk kontekst, hvor det generelle niveau for graden af tilslutning til ligestilling mellem kvinder og mænd har udviklet sig forskelligt for de to køn siden ICCS 2016, men hvor denne forskel altså er generel og ses på tværs af landene. Da ICCS 2022 domineres af europæiske lande, fremstår udviklingen som en europæisk tendens, men den kan meget vel være mere udbredt.

Holdning til kvinders og mænds lige politiske rettigheder opdelt efter dreng/pige, socioøkonomi og testniveau

I tabel 2.13abc vises resultaterne for holdningen til køns lige politiske rettigheder efter en opdeling af eleverne i grupper efter:

- Køn (dreng/piger)
- Socioøkonomi (over/under det nationale gennemsnit for socioøkonomi på et indeks baseret på forældres uddannelse og arbejde samt antal bøger i hjemmet)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

Som det er blevet beskrevet relativt grundigt i de foregående afsnit, er der meget stor forskel på pigers og drenges resultater på skalaen for kvinders og mænds ligestilling i politik. Lige netop den forskel kommenteres derfor ikke yderligere her, hvor den dog er medtaget af hensyn til sammenligneligheden med de andre forskelle for andre grupper af elever. Det er nemlig meget markant, at holdningen til ligestilling varierer så meget og så ensartet på tværs af lande i relation til en opdeling efter køn (dreng/pige), mindre i relation til socioøkonomi og igen meget i relation til testniveau (viden). Som altid er disse sammenhænge dog kun deskriptive i forhold til de beskrevne grupper.

Ser man på resultaterne for holdningerne til de to køns lige politiske rettigheder opdelt efter socioøkonomisk baggrund, hvor eleverne i hvert land er kategoriseret som over/under gennemsnittet på et nationalt indeks for socioøkonomi, så er der i alle lande en statistisk signifikant forskel på de to grupperes holdning til ligestilling på i gennemsnit 3,7 skalapoint i Europa. Selv om der i hovedparten af landene er forskelle på mere end 3 skalapoint, der således både er meget udbredte og ret markante, så frem-

Tabel 2.9
 Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder

	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Europa		
Sverige ²	56,4	4,2
Schleswig-Holstein ^{1,5}	55,7	3,5
Italien	55,7	3,4
Frankrig	55,5	3,3
Danmark¹	55,3	3,0
Norge ^{2,4}	54,9	2,6
Spanien	54,5	2,2
Nordrhein-Westfalen ⁵	54,4	2,1
Malta	53,8	1,5
Kroatien ²	53,7	1,4
Holland ³	52,0	-0,2
Estland	51,3	-0,9
Litauen	51,2	-1,0
Polen	51,1	-1,2
Cypern	51,0	-1,3
Slovenien	50,3	-2,0
Rumænien	50,1	-2,1
Slovakiet	48,5	-3,8
Letland ²	48,3	-3,9
Serbien	47,3	-4,9
Bulgarien	46,3	-6,0
Europa, gennemsnit	52,3	
Andre lande		
Taiwan	57,6	
Brasilien ¹	51,5	
Colombia	48,4	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

- Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
- Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
- Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Tabel 2.10
Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder
opdelt efter køn

Europa	Gennemsnit		Forskel
	Piger	Drenge	
Sverige ²	61,4	51,6	9,8
Norge ^{2,4}	61,2	49,1	12,1
Danmark¹	61,1	49,7	11,4
Schleswig-Holstein ^{1,5}	60,2	52,0	8,2
Frankrig	60,0	51,1	8,9
Italien	60,0	51,5	8,4
Nordrhein-Westfalen ⁵	59,6	50,0	9,6
Kroatien ²	59,5	47,6	11,9
Spanien	58,8	50,4	8,4
Malta	58,5	49,1	9,4
Holland ³	57,7	46,9	10,8
Litauen	57,5	44,9	12,6
Estland	57,5	45,2	12,3
Polen	57,2	44,7	12,5
Cypern	56,6	45,2	11,4
Slovenien	56,5	44,1	12,4
Rumænien	54,6	45,7	8,9
Letland ²	54,3	42,4	11,9
Slovakiet	53,3	44,0	9,4
Serbien	51,9	42,5	9,5
Bulgarien	50,5	42,1	8,4
Europa, gennemsnit	57,5	47,1	10,4
Andre lande			
Taiwan	60,8	54,6	6,1
Brasilien ¹	54,4	48,4	6,0
Colombia	50,5	46,5	4,0

Tabellen er sorteret faldende efter skalagennemsnit for piger.
Mørk grøn/mørk gul angiver resultater på/over det europæiske gennemsnit.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Tabel 2.11
Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Sverige ²	56,4	57,2	55,3	-0,8	1,9	1,1
Italien	55,7	53,1	51,7	2,6	1,4	3,9
Danmark¹	55,3	56,2	54,3	-0,9	1,9	1,0
Norge ^{2,4}	54,9	56,7	54,1	-1,9	2,7	0,8
Malta	53,8	53,0	51,3	0,8	1,7	2,4
Holland ³	52,0	52,2	51,5	-0,2	0,7	0,5
Estland	51,3	50,8	48,9	0,5	1,9	2,4
Litauen	51,2	48,9	48,2	2,3	0,7	3,0
Slovenien	50,3	52,7	51,8	-2,4	0,9	-1,5
Letland ²	48,3	46,5	45,9	1,9	0,5	2,4
Bulgarien	46,3	46,2	45,8	0,1	0,4	0,5
Gennemsnit	52,3	52,1	50,8	0,2	1,3	1,5
Kroatien ²	53,7	53,3	-	0,4	-	-
Spanien	54,5	-	54,5	-	-	0,0
Polen	51,1	-	47,5	-	-	3,6
Cypern	51,0	-	47,8	-	-	3,2
Slovakiet	48,5	-	48,0	-	-	0,5
Schleswig-Holstein ^{1,5}	55,7	-	-	-	-	-
Frankrig	55,5	-	-	-	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	54,4	-	-	-	-	-
Rumænien	50,1	-	-	-	-	-
Serbien	47,3	-	-	-	-	-
Andre lande						
Taiwan	58	56	55	1,2	0,9	2,1
Colombia	48	50	49	-1,9	1,0	-0,9
Brasilien ¹	51	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af europæiske lande sorteret faldende efter landenes skalagennemsnit i 2022.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

1 ICCS 2009 levede Holland ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

Tabel 2.12

Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009 opdelt efter køn

Europa	2022			2016			2009		
	Piger	Drenge	Forskel	Piger	Drenge	Forskel	Piger	Drenge	Forskel
Litauen	57,5	44,9	12,6	51,5	46,3	5,3	51,0	45,6	5,4
Slovenien	56,5	44,1	12,4	56,3	49,3	6,9	56,5	47,2	9,3
Estland	57,5	45,2	12,3	53,3	48,4	4,8	51,3	46,5	4,8
Norge ^{2,4}	61,2	49,1	12,1	60,0	53,4	6,5	56,8	50,2	6,6
Letland ²	54,3	42,4	11,9	48,5	44,2	4,3	48,1	43,8	4,4
Danmark¹	61,1	49,7	11,4	59,3	52,8	6,5	57,5	50,6	6,9
Holland ³	57,7	46,9	10,8	55,4	48,9	6,5	54,7	48,2	6,5
Sverige ²	61,4	51,6	9,8	60,4	54,0	6,4	59,1	51,5	7,7
Malta	58,5	49,1	9,4	56,6	49,5	7,2	55,5	47,0	8,5
Bulgarien	50,5	42,1	8,4	49,4	43,5	5,9	48,7	42,8	5,9
Italien	60,0	51,5	8,4	56,0	50,4	5,6	55,4	48,4	7,0
Gennemsnit	57,8	47,0	10,9	55,2	49,2	6,0	54,1	47,4	6,6
Kroatien ²	59,5	47,6	11,9	57,0	49,6	7,3	-	-	-
Polen	57,2	44,7	12,5	-	-	-	50,2	45,7	4,5
Cypern	56,6	45,2	11,4	-	-	-	51,2	43,8	7,4
Slovakiet	53,3	44,0	9,4	-	-	-	53,1	42,7	10,4
Spanien	58,8	50,4	8,4	-	-	-	57,0	51,9	5,1
Nordrhein-Westfalen ⁵	59,6	50,0	9,6	-	-	-	-	-	-
Serbien	51,9	42,5	9,5	-	-	-	-	-	-
Rumænien	54,6	45,7	8,9	-	-	-	-	-	-
Frankrig	60,0	51,1	8,9	-	-	-	-	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	60,2	52,0	8,2	-	-	-	-	-	-
Andre lande									
Taiwan	60,8	54,6	6,1	51,5	49,0	2,5	58,6	52,5	6,2
Colombia	50,5	46,5	4,0	59,0	53,9	5,1	50,5	48,0	2,5
Brasilien ¹	54,4	48,4	6,0	-	-	-	-	-	-

Tabellen er sorteret faldende efter forskel på pige/dreng i ICCS 2022 inden for hver gruppe europæiske lande.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

1 ICCS 2009 levede Holland ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

står de i konteksten som relativt små forskelle, fordi opdelingerne efter henholdsvis dreng/pige og højt/lavt testniveau viser langt større forskelle imellem de pågældende elevgrupper. Når man ser på opdelingen efter testniveau, finder man på tværs af alle lande en meget markant forskel på skalaen for kønsmæssig ligestilling på i gennemsnit mere end 9 skalapoint for grupperne med relativt høje versus relativt lave testresultater.

Hvis man opdeler testresultatet efter køn, så er forskellen på drenge versus pigers opfattelse af ligestilling i gruppen på testniveau A og B cirka den samme som forskellen på drenge versus piger i gruppen under testniveau B, og i begge tilfælde tæt på den gennemsnitlige forskel. Selv om pigerne trækker gennemsnittet op, da de generelt går mere ind for politisk ligestilling end drenge, er det altså sådan, at de dygtigste drenge i drengegruppen også trækker gennemsnittet op, men blot på et generelt lavere niveau.

2.5 Diskrimination

ICCS har også undersøgt de unges opfattelser af, i hvilken grad forskellige grupper af mennesker bliver udsat for diskrimination. Eleverne bliver bedt om at forholde sig til spørgsmålene i forhold til deres eget land. I ICCS defineres diskrimination som det, at en person bliver udsat for en uretfærdig og dårligere behandling end andre på grund af en personlig egenskab som alder, køn, seksualitet, religion eller hudfarve.

Elevernes svarmuligheder er *i stor grad*, *i nogen grad*, *i lille grad* og *slet ikke*. Tabel 2.14 nedenfor angiver summen af de procentandele, der har svaret enten *i stor grad* eller *i nogen grad* i forhold til diskrimination af følgende grupper:

- Unge
- Gamle
- Kvinder
- Fattige
- Immigranter
- LGBT+
- Mørk hudfarve
- Handicappede
- Religiøse mindretal
- Ualmindelig politisk holdning

Tabel 2.13a
Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder opdelt efter køn

	Drøng	Piger	Forsk
Europa			
Litauen	45	58	12,6
Polen	45	57	12,5
Slovenien	44	56	12,4
Estland	45	58	12,3
Norge ^{2,4}	49	61	12,1
Letland ²	42	54	11,9
Kroatien ²	48	59	11,9
Cypern	45	57	11,4
Danmark¹	50	61	11,4
Holland ³	47	58	10,8
Sverige ²	52	61	9,8
Nordrhein-Westfalen ⁵	50	60	9,6
Serbien	42	52	9,5
Malta	49	58	9,4
Slovakiet	44	53	9,4
Rumænien	46	55	8,9
Frankrig	51	60	8,9
Bulgarien	42	51	8,4
Italien	52	60	8,4
Spanien	50	59	8,4
Schleswig-Holstein ^{1,5}	52	60	8,2
Europa, gennemsnit	47	58	10,4

Andre lande

Taiwan	55	61	6,1
Brasilien ¹	48	54	6,0
Colombia	47	50	4,0

Tabel 2.13b
Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder opdelt efter socioøkonomi

	Under socioøkonomisk gennemsnit	På eller over socioøkonomisk gennemsnit	Forsk
Europa			
Rumænien	48	53	5,6
Bulgarien	43	49	5,4
Litauen	49	54	4,8
Slovakiet	46	51	4,4
Letland ²	46	50	4,3
Sverige ²	54	58	4,0
Holland ³	50	54	3,9
Polen	49	53	3,9
Norge ^{2,4}	53	57	3,8
Frankrig	54	58	3,8
Malta	52	56	3,7
Schleswig-Holstein ^{1,5}	54	58	3,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	53	56	3,5
Serbien	46	49	3,3
Italien	54	57	3,3
Danmark¹	54	57	3,1
Cypern	49	52	3,1
Estland	50	53	3,1
Spanien	53	56	2,5
Kroatien ²	53	55	2,4
Slovenien	49	51	2,3
Europa, gennemsnit	50	54	3,7

Andre lande

Brasilien ¹	50	54	3,9
Colombia	47	50	3,0
Taiwan	57	58	1,9

Tabel 2.13c
Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder opdelt efter testniveau

	Under niveau B	Niveau A eller B	Forsk
Europa			
Sverige ²	48	59	11,2
Litauen	45	55	10,5
Bulgarien	42	52	10,4
Rumænien	45	55	10,3
Italien	49	59	10,1
Cypern	47	57	10,1
Malta	48	58	10,1
Norge ^{2,4}	48	58	10,1
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48	58	10,0
Estland	44	54	9,6
Slovakiet	43	52	9,4
Frankrig	50	59	9,2
Spanien	48	58	9,1
Kroatien ²	47	56	9,0
Danmark¹	48	57	8,9
Letland ²	43	52	8,8
Nordrhein-Westfalen ⁵	48	57	8,8
Slovenien	45	54	8,6
Holland ³	47	55	8,2
Serbien	44	52	8,1
Polen	45	53	7,8
Europa, gennemsnit	46	56	9,4

Andre lande

Taiwan	47	59	12,2
Colombia	44	55	11,1
Brasilien ¹	47	58	10,6

Hver tabel viser forskellen på de to anførte grupperes resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

I tabel 2.14 er disse grupper blevet ordnet vandret fra venstre mod højre efter faldende europæisk gennemsnit. Desuden er tabellen ordnet faldende lodret, så lande med samlet højest gennemsnit står øverst.

Hvis man først ser på det generelle niveau for oplevelsen af diskrimination, må den siges at være høj, da det europæiske gennemsnit på fire områder ligger over 70 procent (LGBT+, immigranter, fattige, mørk hudfarve), mens det stort set kun er aldersdiskrimination (imod ældre og unge), der ligger omkring eller under 50 procent. Det skal dog siges, at andelen af elever, der svarer *i nogen grad*, typisk er langt større end den andel, der svarer *i stor grad*. Ikke desto mindre er oplevelsen af diskrimination særdeles udbredt.

Man kan imidlertid også konstatere, at unge i de skandinaviske lande *relativt set* oplever, at der diskrimineres forholdsvis lidt, hvilket giver sig udtryk i samlede gennemsnit, der både i Danmark, Norge og Sverige ligger lidt under det europæiske gennemsnit og ikke mindst betydeligt under de lande, hvor oplevelsen af diskrimination er mest udbredt (Frankrig, Tyskland, Rumænien).

Man kan dog samtidig bemærke, at de unge i de tre skandinaviske lande i store træk er enige med deres jævnaldrende i Europa omkring, hvilke grupper der relativt set er de mest udsatte for diskrimination, selv om de skandinaviske elever samlet set ligger på et generelt lavere niveau. I Danmark er det henholdsvis mennesker i relation til LGBT+, med mørk hudfarve og immigranter, der ses som de mest udsatte (kun for disse tre grupper svarer mere end 30 procent *i stor grad*).

I det hele taget kan man sige, at det kendetegner rangordenen af diskriminationskategorierne i de skandinaviske lande, at diskriminationen ses som mindst udbredt i forhold til aldersgrupper (især gamle, men også unge). Og omvendt som mest udbredt i forhold til LGBT+ og immigranter.

Set i forhold til de samlede europæiske gennemsnit er de danske unge primært betydeligt mindre tilbøjelige til at opleve, at der diskrimineres imod gamle, imod mennesker med afvigende politiske holdninger og imod fattige. I det hele taget placerer de danske elever sig på de fleste områder under det europæiske gennemsnit. Det er kun i forhold til diskrimination af mennesker med mørk hudfarve, at de ligger en smule (3 procentpoint) over gennemsnittet i Europa. Og i forhold til diskrimination imod immigranter og kvinder ligger de på niveau med gennemsnittet (plus/minus 1 procentpoint).

Tabel 2.14

Procenttabel for elevernes oplevelse af diskrimination imod forskellige befolkningsgrupper

	Mennesker med tilknytning til LGBT+	Immigranter	Fattige	Mennesker med mørk hudfarve	Mennesker med handicap	Kvinder	Religiøse mindretal	Mennesker med politiske holdninger, der er forskellige fra flertallets	Unge	Gamle	Gennemsnit
Europa											
Frankrig	86	84	85	79	84	84	76	55	59	42	73
Schleswig-Holstein ^{1,5}	88	80	86	84	86	75	77	63	48	32	72
Nordrhein-Westfalen ⁵	87	80	85	83	82	75	77	61	50	31	71
Rumænien	85	70	86	73	76	70	66	63	63	53	70
Italien	89	90	81	84	73	68	61	54	44	30	67
Cypern	72	71	70	71	66	69	64	60	58	52	65
Bulgarien	77	69	74	72	66	63	60	58	56	57	65
Holland ³	88	78	72	84	79	61	77	45	33	29	65
Malta	74	79	65	71	64	65	62	65	54	45	64
Litauen	85	71	70	71	62	62	55	65	54	44	64
Slovakiet	82	70	74	73	67	59	57	59	52	41	63
Estland	81	70	70	73	63	58	56	57	52	38	62
Polen	78	65	77	75	59	62	56	60	56	30	62
Slovenien	75	68	71	66	56	55	60	58	51	45	61
Spanien	79	80	74	61	61	61	48	55	38	29	59
Danmark ¹	76	75	62	75	64	62	57	42	44	20	58
Norge ^{2,4}	71	75	67	63	65	47	63	53	42	22	57
Kroatien ²	84	71	72	58	49	52	59	49	38	33	56
Letland ²	76	62	66	61	57	51	43	55	48	39	56
Sverige ²	71	75	64	53	68	58	57	41	41	26	55
Europa, gennemsnit	80	74	74	72	67	63	62	56	49	37	63
Danmark vs. gennemsnit	-5	1	-11	4	-4	-1	-5	-14	-5	-17	-6
Norge vs. gennemsnit	-9	1	-7	-8	-2	-16	1	-3	-7	-15	-6
Sverige vs. gennemsnit	-10	1	-9	-18	1	-5	-4	-15	-9	-11	-8

Tabellens tal viser den samlede andel af elever, der oplever, at der enten i *stor grad* eller i *nogen grad* diskrimineres imod de anførte befolkningsgrupper. Disse spørgsmål om diskrimination har kun været anvendt i lande fra Europa i ICCS 2022.

Der kan være forskellige oversættelser af spørgsmålet om hudfarve, da en oprindelig engelsk ordlyd henviste til personer af afrikansk afstamning. Det kan være oversat ordret i andre lande.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De skandinaviske landes elever er gennemgående relativt enige om rangorden og niveau, men dog med enkelte markante undtagelser, idet især de svenske elever i langt mindre grad oplever diskrimination imod mennesker med mørk hudfarve, mens de norske elever i langt mindre grad (og mindst af alle lande) oplever diskrimination imod kvinder. Desuden kan man hæfte sig ved, at diskrimination imod mennesker med afvigende politiske holdninger opleves som langt mindre udbredt i Danmark og Sverige end i Norge.

Med hensyn til diskrimination imod kvinder er det samlet set ikke sådan, at kvinder er blandt de grupper, der ses som mest udsatte for diskrimination, men dette spørgsmål giver anledning til den største kønsforskel med piger som langt de mest kritiske i Danmark og endnu mere i Sverige. Til forskel herfra er de norske piger langt mindre tilbøjelige til at opleve samfundet som et sted, hvor der i *stor grad* foregår diskrimination imod kvinder. Andelen af piger med det svar i Norge er omkring halvdelen af andelen i Danmark og Sverige. Samtidig gælder det for Norge og Sverige, at næsten 25 procent af drengene slet ikke mener, at kvinder diskrimineres. Der er således både ret store forskelle på piger og drenge opfattelser og ret store forskelle fra land til land i Skandinavien.

Hvis man ser på kønsforskellen for summen af *i stor grad* og *i nogen grad*, er den samlede kønsforskel på dette spørgsmål klart størst i Sverige med 40 procentpoints kønsforskel (piger 78 procent og drenge 38 procent) mod en forskel på 29 procentpoint i Danmark og 28 i Norge.

Tabel 2.15
Elevernes opfattelse af udbredelsen af diskrimination imod kvinder opdelt efter køn

		I stor grad	I nogen grad	I lille grad	Slet ikke
Danmark ¹	Piger	28	49	20	3
	Drenge	12	36	37	15
Norge ^{2,3}	Piger	14	47	34	5
	Drenge	8	25	43	24
Sverige ²	Piger	31	47	18	4
	Drenge	11	27	38	23
Europa (alle lande)	Piger	32	44	19	5
	Drenge	16	34	33	18

Tabellens tal er vægtede valide procentandele af eleverne opdelt efter køn.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

I forhold til de øvrige befolkningsgrupper er der en generel tendens til, at piger er lidt mere tilbøjelige end drenge til at mene, at forskellige grupper diskrimineres, men kønsforskellen er klart størst på spørgsmålet om diskrimination imod kvinder. Den næststørste kønsforskel er i forhold til diskrimination imod de unge selv, hvor pigerne ser det som et større problem end drenge, og hvor man på baggrund af ovenstående kan antage, at pigerne i den forbindelse er tilbøjelige til at betragte den diskrimination, de selv oplever, som kønsdiskrimination snarere end aldersdiskrimination.

3 Politisk deltagelse i forskellige sfærer af samfundet

Kapitel 3 behandler de unges deltagelse i forskellige sfærer af samfundet, hvor der fokuseres på deltagelse i henholdsvis privatsfæren (personen), civilsamfundet (medborgeren), staten (statsborgeren) og markedet (forbrugeren). Hensigten er med andre ord at se på, hvad der kendetegner unges politiske deltagelse i forskellige former i disse sammenhænge. Det betyder, at der opereres med et bredt begreb om deltagelse, som i de kommende afsnit dækker alt fra uformelle private samtaler om politik til valgdeltagelse og til aspekter af civil ulydighed.

Kapitlet vil således blive opdelt i fire afsnit:

- Privatsfæredeltagelse: politiske samtaler
- Civilsamfundsdeltagelse: interessegrupper og foreninger samt anden uformel deltagelse
- Markedsdeltagelse: politisk/socialt forbrug
- Statsdeltagelse: valgdeltagelse

De fire former beskrives i den nævnte rækkefølge, fra de relativt private og uformelle via civilsamfund og marked til de mere offentlige og systemrelaterede deltagelsesformer. Disse sfærer af samfundet kan i nogle tilfælde være vanskelige at adskille helt entydigt fra hinanden, men anvendes her som en analytisk inddeling til at komme rundt om de unges deltagelse i forskellige områder af det samlede samfund.

De kommende resultater vil både vedrøre elevernes faktiske erfaringer med deltagelse og deres forventninger om fremtidig politisk deltagelse. Det hænger til dels sammen med elevernes relativt unge alder, der betyder, at nogle typer af politiske, sociale og demokratiske aktiviteter kun kan anskues som mulig fremtidig deltagelse som voksen (og myndig). Selv forventninger om deltagelse er dog med til at tegne et billede

af elevernes forståelse af sig selv som unge borgere med forskellige opfattelser af egen aktuel og fremtidig rolle i samfundslivet.

Den anvendte opdeling handler samtidig om, at de unges aktuelle og fremtidige borgerengagement helt overordnet kan opdeles i aktiviteter, der strækker sig fra *ukonventionelle former* for deltagelse i civilsamfund og privatliv til *konventionelle former* for deltagelse i relation til selve de politiske institutioner.

3.1 Privatsfæredeltagelse i politiske samtaler

Samtaler og diskussioner om politiske og sociale spørgsmål er et centralt led i demokrati og den demokratiske dannelse. Det er via samtalen, at unge mennesker får mulighed for at få kendskab til andres værdier og holdninger, ligesom de herigennem får mulighed for at danne deres egne. Det er også i de unges konkrete politiske samtaler, at de får mulighed for at udtrykke deres politiske interesser. Den politiske samtale er en af de helt centrale engagements- og deltagelsesformer, hvor de 14-årige borgere i 8. klasse rent faktisk har mulighed for at give sig til kende og påvirke omverdenen.

Politiske samtaler kan foregå mange forskellige steder og med mange forskellige mennesker. Det kan være i samfundets offentlige rum, på skolen eller i nære og private sfærer. I dette tema undersøges, hvor ofte eleverne konkret har samtaler i nære og private sfærer med venner og deres forældre om politiske, sociale og internationale forhold.

I temaet om politiske samtaler indgår fire spørgsmål, som undersøger, hvor ofte eleverne gør følgende (*aldrig eller næsten aldrig, månedligt, ugentligt, hver dag eller næsten hver dag*):

- Taler med deres forældre om politiske eller sociale spørgsmål
- Taler med deres forældre om, hvad der sker i andre lande
- Taler med venner om politiske eller sociale spørgsmål
- Taler med venner om, hvad der sker i andre lande

Resultaterne viser (se tabel 3.1), at de danske elever taler overordentligt meget med hinanden og deres forældre om politiske spørgsmål relativt til de fleste andre elever i Europa. Ganske vist er der tre lande, som opnår et lidt højere gennemsnit end Danmark, men forskellene er små og på

Tabel 3.1
Skala for politiske samtaler uden for skolen

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Nordrhein-Westfalen ⁵	57,7	3,3
Schleswig-Holstein ^{1,5}	57,7	3,3
Litauen	57,2	2,8
Danmark¹	56,9	2,5
Polen	56,1	1,7
Italien	55,2	0,8
Sverige ²	55,1	0,7
Estland	55,0	0,6
Letland ²	54,5	0,2
Slovakiet	54,3	-0,1
Norge ^{2,4}	54,2	-0,2
Cypern	54,0	-0,4
Spanien	54,0	-0,4
Kroatien ²	53,8	-0,5
Frankrig	53,7	-0,6
Malta	53,7	-0,7
Rumænien	52,7	-1,7
Holland ³	52,3	-2,1
Bulgarien	51,9	-2,5
Slovenien	51,2	-3,2
Serbien	50,9	-3,5
Europa, gennemsnit	54,4	
Andre lande		
Taiwan	54,0	
Brasilien ¹	53,4	
Colombia	53,1	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

under 1 skalapoint. Således opnår de danske elever 2,5 skalapoint mere end gennemsnittet for eleverne fra alle de deltagende europæiske lande.

I en skandinavisk kontekst er det danske resultat lige så bemærkelsesværdigt. Gennemsnittet af de danske elevers politiske samtaler ligger næsten 2 skalapoint over det tilsvarende resultat for de svenske elever og hele 3 skalapoint over de norske elever. Især mellem Danmark og Norge er der således en markant forskel. Det er pigerne, som har flest samtaler i Danmark. De opnår i gennemsnit lidt over 1 skalapoint mere end drengene.

I Danmark er der desuden en gennemgående tendens til, at eleverne langt oftere har politiske samtaler med deres forældre end med deres venner, uanset om det er om politiske eller sociale forhold eller begivenheder i andre lande. Det er imidlertid en tendens, der også gælder i andre lande, så Danmarks høje placering på skalaen afspejler, at danske elever generelt har hyppigere samtaler både med deres forældre og deres venner.

Politiske samtaler over tid

Hyppigheden af 8.-klasseelevernes politiske samtaler med forældre og venner har i Danmark været støt stigende over de tre undersøgelser, hvor ICCS har fokuseret på dette tema (se tabel 3.2). Således er skalagennemsnittet for 8.-klasserne fra ICCS 2009 over ICCS 2016 til ICCS 2022 steget med 6,6 skalapoint, hvilket i ICCS-sammenhæng er en markant stigning. Ikke bare taler de danske elever relativt meget med hinanden og deres forældre, men deres samtaler forekommer hyppigere over tid.

Den positive tendens er generel for de deltagende lande, som har deltaget i alle tre ICCS-undersøgelser, men særlig markant i Danmark og Sverige, idet man i Sverige finder en endnu mere radikal udvikling (8,6 skalapoint). De svenske elevers udvikling skal dog ses i lyset af et meget lavt gennemsnit i ICCS 2009.

Tabel 3.2
Skala for politiske samtaler uden for skolen i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Litauen	57,2	53,7	50,9	3,5	2,8	6,3
Danmark ¹	56,9	54,3	50,3	2,6	4,0	6,6
Italien	55,2	53,1	52,2	2,1	0,9	3,0
Sverige ²	55,1	52,9	46,5	2,2	6,4	8,6
Estland	55,0	52,2	49,2	2,8	2,9	5,7
Letland ²	54,5	53,6	52,9	0,9	0,7	1,6
Norge ^{2,4}	54,2	51,2	49,0	3,0	2,2	5,2
Malta	53,7	53,3	50,8	0,4	2,5	2,9
Holland ³	52,3	49,7	46,2	2,5	3,5	6,0
Bulgarien	51,9	51,4	50,4	0,6	0,9	1,5
Slovenien	51,2	50,7	47,9	0,5	2,8	3,3
Gennemsnit	54,3	52,4	49,7	1,9	2,7	4,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	57,7	53,3	-	4,4	-	-
Kroatien ²	53,8	53,1	-	0,8	-	-
Polen	56,1	-	50,5	-	-	5,6
Slovakiet	54,3	-	49,6	-	-	4,7
Cypern	54,0	-	50,0	-	-	4,1
Spanien	54,0	-	47,8	-	-	6,3
Schleswig-Holstein ^{1,5}	57,7	-	-	-	-	-
Frankrig	53,7	-	-	-	-	-
Rumænien	52,7	-	-	-	-	-
Serbien	50,9	-	-	-	-	-
Andre lande						
Taiwan	54,0	51,2	49,4	2,8	1,9	4,6
Colombia	53,1	50,6	51,0	2,5	-0,4	2,1
Brasilien ¹	53,4	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af europæiske lande sorteret faldende efter landenes skalagennemsnit i 2022.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

1 ICCS 2016 levede Nordrhein-Westfalen ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

1 ICCS 2009 levede Holland ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

Resultaterne peger generelt på, at unge ikke kun i Danmark, men generelt i Europa, i disse år bliver stadig mere engagerede i at diskutere politiske, sociale og internationale forhold.

Skala for politiske samtaler uden for skolen i relation til socioøkonomi, interesse i politik og testniveau

I tabel 3.3abc vises resultaterne for skalaen for politiske samtaler uden for skolen for elevgrupper opdelt efter:

- Socioøkonomi (over/under det nationale gennemsnit for socioøkonomi på et indeks baseret på forældres uddannelse og arbejde samt antal bøger i hjemmet)
- Politisk interesse (meget eller ret interesseret/ikke særlig eller slet ikke interesseret)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

Hvis man ser på resultaterne for skalaen for deltagelse i politiske samtaler uden for skolen og sætter dem i relation til elevernes socioøkonomiske baggrund, finder man i alle europæiske lande en positiv sammenhæng. Som grundlag for tabel 3.3a er eleverne blevet grupperet, alt efter om de placerer sig enten over eller under gennemsnittet på et nationalt indeks for socioøkonomi. Generelt i Europa er forskellen på de to grupper forholdsvis beskeden, men samtidig alligevel gennemgående, og i gennemsnit ligger forskellen på de to grupper på 2,2 skalapoint. Forskellen på grupperne er lidt større i Danmark og Norge, hvor den er henholdsvis 2,8 og 2,6 skalapoint. Sverige skiller sig lidt ud her med en forskel, der ligger næsten præcis på det europæiske gennemsnit (marginalt under). I princippet kan man vel sige, at det er positivt for den demokratiske samtales generelle udfoldelse uden for skolen med forældre og venner, at den ikke er mere socioøkonomisk relateret end som så.

Ser man på resultaterne for skalaen for deltagelse i politiske samtaler uden for skolen i relation til elevernes egen erklærede interesse i politik og sociale forhold, er der på tværs af Europa en meget markant sammenhæng, der i gennemsnit udviser en forskel på 6,9 skalapoint for de to grupper. I Norge og Sverige er forskellen marginalt over det europæiske gennemsnit, mens den i Danmark er marginalt under, men i alle tre lande, og i næsten samtlige lande, er der maksimalt 1 skalapoints afstand

Tabel 3.3a
 Skala for politiske samtaler
 uden for skolen opdelt efter
 socioøkonomi

Europa	Socioøkonomi under gennemsnit	Socioøkonomi på eller under gennemsnit	Forskel
Estland	53	56	3,2
Litauen	56	59	2,9
Danmark¹	55	58	2,8
Holland ³	51	54	2,8
Norge ^{2,4}	53	55	2,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	57	59	2,6
Schleswig-Holstein ^{1,5}	56	59	2,6
Letland ²	53	56	2,6
Frankrig	53	55	2,4
Serbien	50	52	2,4
Malta	52	55	2,4
Italien	54	56	2,2
Slovenien	50	52	2,2
Sverige ²	54	56	2,1
Polen	55	57	1,9
Rumænien	52	54	1,9
Slovakiet	54	55	1,5
Bulgarien	51	53	1,3
Spanien	53	55	1,2
Kroatien ²	53	54	1,0
Cypern	54	54	1,0
Europa, gennemsnit	53	55	2,2
Andre lande			
Brasilien ¹	52	55	3,3
Taiwan	53	55	2,6
Colombia	52	54	2,0

 Tabel 3.3b
 Skala for politiske samtaler
 uden for skolen opdelt efter
 interesse i politik

Europa	Ikke særlig eller slet ikke interesseret	Meget eller ret interesseret	Forskel
Serbien	49	58	8,9
Letland ²	53	60	7,8
Cypern	52	60	7,6
Estland	52	60	7,5
Malta	51	59	7,4
Norge ^{2,4}	52	59	7,4
Sverige ²	52	60	7,3
Italien	52	60	7,1
Schleswig-Holstein ^{1,5}	54	61	7,0
Holland ³	51	58	7,0
Frankrig	51	58	6,9
Slovakiet	53	60	6,8
Polen	53	60	6,7
Bulgarien	50	57	6,7
Danmark¹	54	61	6,6
Litauen	55	61	6,5
Slovenien	50	56	6,5
Nordrhein-Westfalen ⁵	55	61	6,4
Rumænien	51	57	6,3
Kroatien ²	52	58	5,9
Spanien	52	58	5,5
Europa, gennemsnit	52	59	6,9
Andre lande			
Taiwan	51	59	7,8
Brasilien ¹	50	58	7,3
Colombia	50	56	6,2

 Tabel 3.3c
 Skala for politiske samtaler
 uden for skolen opdelt efter
 testniveau

Europa	Under testniveau B	Testniveau A eller B	Forskel
Holland ³	50	53	3,3
Danmark¹	55	58	3,0
Estland	53	56	2,9
Schleswig-Holstein ^{1,5}	56	58	2,8
Litauen	55	58	2,7
Letland ²	53	56	2,6
Slovenien	50	52	2,6
Polen	54	57	2,4
Sverige ²	53	56	2,3
Norge ^{2,4}	53	55	2,3
Italien	54	56	2,1
Serbien	50	52	2,1
Nordrhein-Westfalen ⁵	56	58	2,0
Malta	53	55	1,9
Frankrig	53	54	1,9
Kroatien ²	53	54	1,6
Cypern	53	55	1,5
Bulgarien	51	53	1,5
Spanien	53	54	1,1
Slovakiet	54	55	0,9
Rumænien	52	53	0,6
Europa, gennemsnit	53	55	2,1
Andre lande			
Taiwan	51	54	3,4
Brasilien ¹	52	55	2,8
Colombia	53	53	0

Hver tabel viser forskellen på de to anførte gruppers resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste resultatkolonne minus første resultatkolonne i hver tabel). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

til det europæiske gennemsnit. Ensartetheden i både Skandinavien og Europa (og uden for Europa) er således det klart dominerende billede. Resultaterne understreger den tidligere pointe, at de unges egen interesse er et vigtigt element i forhold til deres selvtillid, men her altså også i forhold til deres faktiske brug af den selvtillid i samtaler med andre.

Den pointe understreges af, at resultatet på skalaen for politiske samtaler uden for skolen generelt i Europa udviser en positiv, men også relativt beskeden, sammenhæng med elevernes vidensniveau (testniveau). Der ses i gennemsnit en forskel, hvor eleverne fra gruppen med højest testresultat placerer sig 2,1 skalapoint højere på skalaen for samtaler. Sammenhængen er noget stærkere i Danmark, hvor forskellen på grupperne er 3 skalapoint, mens forskellen i Norge og Sverige ligger uhyre tæt på det europæiske gennemsnit, men dog også med tendens til at ligge lidt højere end det. Der er således en generel tendens til, at det at have mere viden hænger sammen med at deltage i flere samtaler, men sammenhængen er ikke særlig udpræget. Eftersom begrebet samtaler i denne kontekst kan betyde alt fra almindelig kort hverdags snak til egentlige samtaler, er en begrænset relation til viden forventelig, da samtaler også kan opstå på grund af manglende viden og, som det illustreres her, af interesse i at få mere viden eller forståelse via samtaler med andre.

3.2 Civilsamfundet som sted for ukonventionel politisk aktivitet

Borgernes ukonventionelle aktiviteter i civilsamfundet kan have lidt forskellig karakter, alt efter hvor meget deres politiske handlinger enten vedrører konkrete enkeltsager, fællesskabsorienterede former for deltagelse eller mere individualiserede og måske kreative former for deltagelse. Den ukonventionelle deltagelse i civilsamfundet rummer elementer, der enten kan være relativt ordnede eller organiserede (for eksempel deltagelse i private foreninger, interesseorganisationer og lokaldemokrati) eller mere ukonventionelle og mindre veldefinerede (for eksempel græsrodsaktiviteter, protestaktioner, spontane enkeltsager).

I ICCS-undersøgelserne er der en vis tradition for at benytte en juridisk opdeling af måder at være politisk aktiv på i civilsamfundet ved at skelne imellem henholdsvis lovlige og ulovlige former for ukonventionelt engagement. I det følgende benyttes dog også en anden forskel, idet de

aktiviteter, der fra et rent juridisk perspektiv er ulovlige, her suppleres med betegnelsen civil ulydighed. Det skyldes primært, at betegnelsen civil ulydighed er mere udbredt, men også at det begreb udgør et vigtigt supplement til spørgsmålet om lovlighed ved at pege på, at politisk deltagelse med brug af juridisk set ulovlige handlinger i nogle situationer godt kan påberåbe sig en anden legitimitet end lovens. Betegnelsen 'ulovlig' alene er derfor ikke altid helt dækkende, da det i nogle sammenhænge for eksempel netop er lovens retfærdighed, der anfægtes.

I de følgende afsnit skal der ses nærmere på de resultater fra ICCS 2022, der vedrører de unges forventninger til fremtidig civilsamfundsdeltagelse på forskellige (lovlige) ukonventionelle måder, hvorefter et sidste afsnit ser på civil ulydighed (ulovlige aktiviteter).

Det sker i tre afsnit, der henholdsvis handler om:

- 1) Unges deltagelse i interessegrupper og foreninger
- 2) De unges forventning om deltagelse i forskellige slags ukonventionel politisk meningsudveksling i civilsamfundet
- 3) De unges holdning til politisk aktivisme i form af civil ulydighed

3.2.1 Civilsamfundsdeltagelse i interessegrupper og foreninger

I dette tema undersøges elevernes konkrete deltagelse i interessegrupper og foreninger. Hensigten er at få viden om, i hvilken grad eleverne i civilsamfundet medvirker og deltager i sammenhænge, som knytter sig til sociale og politiske interesser, hvorfor der her spørges til de unges deltagelse i ungdomsforeninger, frivillige grupper og globale bevægelser.

I denne sammenhæng undersøges således, om eleverne (*inden for de sidste 12 måneder, over et år siden eller aldrig*) har deltaget i følgende:

- En politisk orienteret ungdomsforening eller en fagforening
- En frivillig gruppe, der hjælper til i lokalsamfundet
- En gruppe eller en forening, der arbejder for en særlig sag
- En global bevægelse for en særlig sag

Den andel af de danske elever, som har deltaget i politiske ungdomsforeninger, frivillige grupper og globale bevægelser *inden for de sidste 12 måneder* eller for *over et år siden*, er på cirka samme niveau som gennemsnittet i de andre deltagende europæiske lande. De danske elever

Tabel 3.4
Elevens deltagelse i aktiviteter i foreninger eller grupper

Andel elever i procent, der har deltaget i aktiviteter i relation til:					
Europa	Frivillig gruppe lokalt	Gruppe/forening for særlig sag	Global bevægelse	Politisk ungdomsforening	Gennemsnit
Bulgarien	48	56	25	14	36
Cypern	48	49	26	16	35
Rumænien	55	50	22	12	35
Malta	46	31	23	15	29
Litauen	45	34	17	16	28
Polen	59	37	11	5	28
Schleswig-Holstein ^{1,5}	35	34	31	11	28
Spanien	36	34	23	8	25
Frankrig	33	25	14	Ikke data	24*
Letland ²	38	28	16	12	24
Nordrhein-Westfalen ⁵	30	29	24	10	23
Slovakiet	37	29	17	8	23
Danmark ¹	35	21	17	10	21
Slovenien	33	29	12	9	21
Estland	35	20	15	11	20
Serbien	27	30	11	8	19
Italien	28	26	15	6	19
Holland ³	31	18	11	8	17
Kroatien ²	28	26	7	5	17
Norge ^{2,4}	24	16	14	10	16
Sverige ²	14	14	13	6	12
Europa, gennemsnit	36	30	17	10	24
Andre lande					
Colombia	45	47	25	21	35
Brasilien ¹	42	35	19	12	27
Taiwan	25	10	7	3	11

Tabellen er sorteret faldende efter landenes gennemsnit.

Spørgsmålene er placeret fra venstre mod højre efter faldende europæisk gennemsnit.

* Det franske gennemsnit er udregnet på baggrund af tre af de fire aktivitetsformer.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

adskiller sig dog fra gennemsnittet ved i noget mindre grad at have deltaget i grupper eller foreninger, der arbejder for en særlig sag. På de øvrige områder er de danske elever gennemsnitlige.

Procentandelene af de danske elever, som har deltaget *inden for de sidste 12 måneder*, er dog isoleret set ret små. Procentandelene på denne mest aktuelle svarkategori går fra 5 til 12 procent. Det kan ikke siges at være store andele af eleverne.

Sammenlignes de danske resultater med de norske og svenske, får man et lidt andet perspektiv. Det viser, at langt større andele af de danske unge er aktive i interessegrupper og foreninger end både de norske og svenske unge, der på denne deltagelsesform dog også skiller sig ud ved at opnå de to laveste gennemsnit af alle lande i Europa.

Interessegrupper og foreninger over tid

Der er to spørgsmål inden for dette tema, som også har været brugt i ICCS 2009 og ICCS 2016. Det drejer sig om, hvorvidt eleverne *inden for det sidste år* eller for *mere end et år siden* har deltaget i en frivillig gruppe, der hjælper til i lokalsamfundet og/eller i en politisk ungdomsforening eller en fagforening. Tilsammen kan de give en (begrænset) indikation af udviklingen over tid i unges konkrete deltagelse.

Danmark er blandt de lande, der siden ICCS 2009 har haft den største tilvækst i andelen af elever, som deltager i frivillige grupper og politiske ungdomsforeninger eller fagforeninger (se tabel 3.5 og 3.6). Det er først og fremmest i forhold til deltagelse i frivillige grupper, der hjælper til i lokalsamfundet, at der er en stigende deltagelse. I Danmark er det således gået støt frem med en tilvækst på henholdsvis 10 og 13 procentpoint mellem hver ICCS-undersøgelse, hvilket i alt betyder, at der er en markant fremgang på 23 procentpoint fra ICCS 2009 til ICCS 2022 blandt eleverne. En tilsvarende udvikling findes i Litauen, Polen og Cypern.

Der er en markant tendens til, at særligt de norske elever over den seneste periode fra ICCS 2016 til ICCS 2022 i mindre grad deltager i frivillige lokale grupper, mens gennemsnitsresultaterne i Sverige er nærmest uforandrede over hele perioden med kun små og modsatrettede udsving.

Generelt er det sådan, at denne aldersgruppe ikke er særlig optaget af politiske ungdomsforeninger (se tabel 3.6), men det kan alligevel være værd at bemærke, at tilvæksten på dette område er størst i Danmark og

Tabel 3.5
Elevens deltagelse i en frivillig lokal gruppe i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Procent			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Danmark ¹	35	25	12	10	13	23
Litauen	45	42	23	4	18	22
Bulgarien	48	50	37	-2	13	11
Malta	46	46	36	0	10	9
Slovenien	33	31	24	2	7	9
Italien	28	32	23	-4	9	5
Norge ^{2,4}	24	32	20	-8	13	4
Sverige ²	14	16	14	-2	2	0
Letland ²	38	42	38	-4	4	-1
Estland	35	43	44	-8	-1	-9
Gennemsnit	34	36	27	-1	9	7
Holland ³	31	30	-	1	-	-
Kroatien ²	28	30	-	-2	-	-
Polen	59	-	36	-	-	23
Cypern	48	-	26	-	-	23
Spanien	36	-	26	-	-	10
Slovakiet	37	-	27	-	-	9
Rumænien	55	-	-	-	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	35	-	-	-	-	-
Frankrig	33	-	-	-	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	30	-	-	-	-	-
Serbien	27	-	-	-	-	-
Andre lande						
Taiwan	25	26	20	-1	6	5
Colombia	45	54	57	-10	-2	-12
Brasilien ¹	42	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af lande sorteret faldende efter den længst mulige periodes forskel.
Gruppen af lande kun i ICCS 2022 er sorteret faldende efter procentandel.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Tabel 3.6
 Elevers deltagelse i en politisk ungdomsforening i ICCS 2022, ICCS 2016 og
 ICCS 2009

Europa	Procent			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Danmark ¹	10	5	4	5	0	6
Bulgarien	14	10	9	4	1	5
Litauen	16	19	11	-3	8	5
Letland ²	12	15	9	-3	6	3
Slovenien	9	5	6	4	-1	3
Estland	11	10	9	1	1	2
Italien	6	6	5	0	1	1
Norge ^{2,4}	10	10	9	0	1	1
Malta	15	17	14	-1	2	1
Sverige ²	6	5	7	0	-1	-1
Gennemsnit	11	10	8	1	2	3
Holland ³	8	4	-	4	-	-
Kroatien ²	5	4	-	1	-	-
Spanien	8	-	5	-	-	3
Slovakiet	8	-	6	-	-	2
Polen	5	-	4	-	-	0
Cypern	16	-	18	-	-	-3
Rumænien	12	-	-	-	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	11	-	-	-	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	10	-	-	-	-	-
Serbien	8	-	-	-	-	-
Frankrig	-	-	-	-	-	-
Andre lande						
Colombia	21	12	14	10	-2	7
Taiwan	3	2	4	1	-2	-1
Brasilien ¹	12	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af lande sorteret faldende efter den længst mulige periodes forskel.
 Gruppen af lande kun i ICCS 2022 er sorteret faldende efter procentandel.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrafter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

sket i den seneste periode fra 2016 og 2022. I Norge og Sverige kan der hverken identificeres en positiv eller negativ udvikling siden 2009.

Disse resultater giver nogle indikationer af, at danske unge på specifikke områder er begyndt at deltage lidt mere i nogle politiske sammenhænge. Som de to næste temaer viser, er de danske resultater dog bestemt ikke entydige med hensyn til elevernes indstilling til politisk og demokratisk deltagelse.

3.2.2 Forventet deltagelse i civilsamfundet på ukonventionelle måder

I forhold til undersøgelsen af elevernes forventede fremtidige ukonventionelle deltagelse i civilsamfundet benytter ICCS 2022 en skala, der inddrager aspekter, der på sin vis er meget forskellige, men altså har det fælles træk, at de i konteksten af civilsamfundet er mere end rent private, men mindre end knyttet til det formelle politiske system. Der indgår både analoge og digitale former, men begge af uformel karakter. De kendetegnes desuden ved at handle om det at udtrykke meninger på forskellige måder og fra tid til anden på relativt uformelle måder uden for det etablerede politiske statsapparat (til forskel fra en organiseret og/eller langvarig aktivitet). Selv om nogle af deltagelsesformerne på overfladen kan siges at være ret forskellige, er den underliggende fællesnævner altså *det at udtrykke sine meninger* på de her nævnte måder.

Elever bliver spurgt om deres forventning til, at de i fremtiden vil bruge de nedennævnte muligheder til at udtrykke deres meninger, idet svarmulighederne er *det vil jeg helt sikkert, det vil jeg nok, det vil jeg nok ikke, det vil jeg helt sikkert ikke*:

- Tale med andre om dit syn på politiske og sociale spørgsmål
- Kontakte en valgt politiker (for eksempel et medlem af Folketinget)
- Deltage i en fredelig demonstration
- Indsamle underskrifter på en protestskrivelse
- Bidrage til en diskussion på internettet, hvor sociale eller politiske spørgsmål diskuteres
- Organisere en online-gruppe for at støtte en politisk eller social sag

På skalaen for disse spørgsmål (se tabel 3.7) placerer de danske elever sig meget tæt på det europæiske gennemsnit (0,8 skalapoint under). Det er samtidig meget tæt på Sverige (0,6 skalapoint under europæisk gen-

nemsnit), mens norske elever ligger noget længere under det europæiske gennemsnit, nemlig 2,3 skalapoint under. Så både i den europæiske og skandinaviske kontekst er det danske resultat relativt gennemsnitligt.

I forlængelse af de tidligere omtalte resultater for det at samtale med andre om politiske og sociale spørgsmål (samtaler uden for skolen) kan det som en detalje bemærkes, at netop spørgsmålet om at tale med andre skiller sig tydeligt ud hos de danske elever, idet det er en positiv forventning for 77 procent af eleverne, hvilket er blandt de højeste procentandele på det enkeltspørgsmål. Eleverne skelner tydeligvis ganske meget, da det er en langt mindre andel på 42 procent, der kan se sig selv bidrage til en tilsvarende diskussion om politiske eller sociale spørgsmål på internettet. Til yderligere sammenligning er det 25 procent, der kan se sig selv indsamle underskrifter. Den politiske meningsudveksling ses med andre ord som noget, der primært foregår analogt og blandt de givne muligheder i en privat og fredelig (ikke kritisk) form.

Forventet fremtidig deltagelse i ukonventionelle sammenhænge over tid

Skalaen for forventning om at udtrykke politiske meninger i fremtiden er tidligere blevet benyttet i ICCS 2016 med næsten helt identiske spørgsmål. Den betegnes af IEA som en skala for lovlige aktiviteter i både ICCS 2016 og ICCS 2022, men da formålet er at undersøge elevernes forventninger til i fremtiden at benytte de givne måder at udtrykke sine meninger på, er skalaen her blevet omdøbt, så titlen afspejler det, der rent faktisk søges målt. Formålet med spørgsmålene er ikke, at eleverne skal forholde sig til, om aktiviteterne er lovlige eller ulovlige. Formålet er at estimere elevernes generaliserede forventning om i en ikke nærmere bestemt fremtid at ville udtrykke deres meninger på disse givne ukonventionelle måder.

Som det fremgår af tabel 3.8, er der ikke sket den store forandring fra ICCS 2016 til ICCS 2022 i de lande, der har deltaget begge gange, men dog med en tendens til en nedgang i forventningen. Seks lande har næsten uforandrede gennemsnit, mens andre seks har en nedgang, hvor de to (Kroatien, Letland) kan betegnes som markante.

Danmark, Norge og Sverige er alle blandt de lande, hvor der kun er en meget lille numerisk forskel, der ganske vist er positiv i Sverige og Danmark, men negativ i Norge, men da de forskelle ikke er statistisk signifikante, bør de betragtes som reelt uforandrede gennemsnit. Set i

Tabel 3.7
Skala for forventet ukonventionel deltagelse i
civilsamfundet i fremtiden (lovlig deltagelse)

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Polen	51,4	3,2
Rumænien	51,2	3,0
Cypern	50,8	2,6
Bulgarien	50,2	2,0
Spanien	50,1	1,9
Litauen	50,1	1,9
Slovakiet	50,0	1,8
Italien	49,2	1,0
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48,3	0,1
Slovenien	48,1	-0,1
Serbien	48,0	-0,2
Sverige ²	47,6	-0,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	47,6	-0,7
Danmark¹	47,5	-0,8
Frankrig	47,2	-1,1
Malta	46,9	-1,3
Kroatien ²	46,8	-1,4
Norge ^{2,4}	45,9	-2,3
Estland	45,8	-2,4
Letland ²	45,6	-2,6
Holland ³	44,0	-4,2
Europa, gennemsnit	48,2	
Andre lande		
Colombia	52,9	
Brasilien ¹	51,7	
Taiwan	48,4	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Tabel 3.8
Skala for forventet ukonventionel deltagelse i
civilsamfundet i fremtiden – i ICCS 2022 og ICCS 2016
(lovlig deltagelse)

Europa	Gennemsnit		Forskel
	ICCS 2022	ICCS 2016	2022-2016
Sverige ²	47,6	47,1	0,6
Slovenien	48,1	47,8	0,4
Danmark¹	47,5	47,3	0,2
Italien	49,2	49,1	0,1
Norge ^{2,4}	45,9	46,0	-0,2
Holland ³	44,0	44,4	-0,4
Bulgarien	50,2	51,6	-1,4
Litauen	50,1	52,0	-1,9
Estland	45,8	47,8	-1,9
Malta	46,9	49,5	-2,6
Kroatien ²	46,8	50,0	-3,2
Letland ²	45,6	48,9	-3,2
Gennemsnit	47,3	48,4	-1,1
Polen	51,4	-	-
Rumænien	51,2	-	-
Cypern	50,8	-	-
Spanien	50,1	-	-
Slovakiet	50,0	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48,3	-	-
Serbien	48,0	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	47,6	-	-
Frankrig	47,2	-	-
Andre lande			
Colombia	53	55	-1,6
Taiwan	48	52	-3,5
Brasilien ¹	52	-	-

Tabellen er sorteret faldende efter forskellen på landenes skalagennemsnit i ICCS 2022 og 2016. Lande kun med medvirken i ICCS 2022 er sorteret faldende efter deres gennemsnit.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

konteksten af nedgang i flere andre lande kan det dog opfattes som lidt positivt, at de skandinaviske lande ikke oplever det samme.

Det kan yderligere bemærkes, at næsten alle de tilkomne europæiske lande i ICCS 2022 har et højere gennemsnit end gennemsnittet for de tidligere deltagerlande, men det er blandt de ikkeeuropæiske lande, at man finder de højeste gennemsnit overhovedet for enkeltlande.

3.2.3 Forventet deltagelse i civil ulydighed

Som en del af undersøgelsen af elevernes fremtidsforventninger til ukonventionel politisk deltagelse i civilsamfundet indgår også en række spørgsmål med relation til forskellige former for civil ulydighed.

I ICCS 2022 er der tale om tre spørgsmål om de unges forventning i forhold til sandsynligheden for i fremtiden at komme til at udtrykke meninger igennem aktiviteter som de følgende, idet svarmulighederne er *det vil jeg helt sikkert*, *det vil jeg nok*, *det vil jeg nok ikke*, *det vil jeg helt sikkert ikke*:

- Spraymale politiske slagord på mure
- Demonstrere ved at blokere trafikken
- Besætte en offentlig bygning som en protestaktion

Selve betegnelsen og fænomenet civil ulydighed antyder i sig selv, at der kan forekomme situationer, hvor aktører i det civile samfund finder det nødvendigt og igennem nødvendigheden legitimt at agere imod lovens bogstav i form af ulydighed. Det vil sige, at spørgsmålene og svarene også kan anskues på den måde, at de indirekte handler om, hvorvidt eleverne finder det sandsynligt, at det vil blive nødvendigt for dem (for at kunne udtrykke deres mening og blive hørt) at agere civilt ulydigt ved at spraymale, blokere trafik eller besætte bygninger. I den forstand udtrykker svarene også en vurdering af det politiske systems funktionsmåde.

Ser man først på resultaterne på skalaen (se tabel 3.9), placerer de danske elever sig som dem, der i mindst grad forventer at deltage i civil ulydighed. Der er generelt en ret klar geografisk opdeling af Europa i resultaterne, idet lande med højere forventning typisk er fra syd eller øst i Europa, mens især elever i Skandinavien, Holland og Tyskland har markant lavere forventninger. Det er som allerede antydnet klart, at resultater på en skala af denne karakter må ses i kontekst af det givne samfund, det politiske system og de siddende regeringer med videre. Selv om man naturligvis kan hævde, at det per definition er en fordel med en

Tabel 3.9
Skala for forventet deltagelse i civil ulydighed
(ulovlig deltagelse)

	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Europa		
Bulgarien	54,4	4,5
Cypern	54,2	4,3
Serbien	52,6	2,7
Slovenien	52,3	2,4
Litauen	51,9	2,0
Rumænien	51,0	1,0
Slovakiet	50,7	0,8
Polen	50,6	0,6
Spanien	50,2	0,3
Italien	50,0	0,1
Malta	49,3	-0,6
Frankrig	49,2	-0,7
Norge ^{2,4}	49,2	-0,7
Estland	48,5	-1,4
Letland ²	48,3	-1,6
Kroatien ²	48,2	-1,7
Holland ³	48,2	-1,8
Nordrhein-Westfalen ⁵	47,8	-2,1
Sverige ²	47,5	-2,5
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47,2	-2,7
Danmark¹	47,1	-2,8
Europa, gennemsnit	49,9	
Andre lande		
Colombia	55,1	
Brasilien ¹	52,3	
Taiwan	47,1	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

meget lav forventning om civil ulydighed, må man medtænke, at der kan gives omstændigheder, der mere eller mindre entydigt kan legitimere, at civile aktører agerer ulydigt. Eftersom man med demokratisk og politisk dannelse typisk også tænker på vigtigheden af kritisk sans og selvstændig stillingtagen over for illegitime myndigheder og love, så er det ikke nødvendigvis kun dårligt, men tendentielt også positivt, at unge borgere tilkendegiver en eller anden grad af villighed til hypotetisk civil ulydighed i de her nævnte former. Det er dog klart, at legitimiteten af civil ulydighed i praksis altid må stå sin prøve i konkrete situationer.

Ser man på udviklingen i elevernes forventninger om civil ulydighed (se tabel 3.10), er der generelt kun få og beskedne (ikke statistisk signifikante) forskelle på resultaterne i ICCS 2016 og ICCS 2022. Kun i tre lande er der en forskel på over 1 skalapoints stigning. Og kun i et land et fald på 1 skalapoint. I det samlede billede er der en svag tendens til marginalt større tilslutning. I Skandinavien ses den eneste egentlige ændring i Norge, hvor elevernes gennemsnit er steget med 1,3 skalapoint.

Forventning om fremtidige politiske meningstilkendegivelser (lovlige/ulovlige) i relation til testniveau

I tabel 3.11ab sættes elevernes forventninger om i fremtiden at benytte sig af ukonventionelle meningstilkendegivelser af henholdsvis lovlige (civilt lydig) og ulovlig (civilt ulydig) karakter i relation til en opdeling af eleverne i to grupper efter deres testresultat. Der skelnes imellem resultater for elevgrupper opdelt efter:

- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

I forhold til de ukonventionelle lovlige ytringsformer er der generelt set meget lille forskel på de to grupper, og det er bemærkelsesværdigt, at der i et betydeligt antal lande er tale om næsten helt identiske resultater for de to grupper, uanset om landets gennemsnit på skalaen er højt eller lavt. I den forstand er niveau af viden kun meget lidt relateret til, hvor lidt eller meget eleverne forventer at benytte sig af ukonventionel lovlige deltagelse i en civilsamfundsmæssig kontekst. Der er dog enkelte eksempler på lande, hvor enten den ene eller den anden gruppe reelt adskiller sig statistisk signifikant fra den modstillede gruppe, men i ingen tilfælde er der tale om markante forskelle.

Tabel 3.10
Skala for forventet deltagelse i civil ulydighed – i ICCS 2022 og ICCS 2016 (ulovlig deltagelse)

Europa	Gennemsnit		Forskel
	ICCS 2022	ICCS 2016	2022-2016
Slovenien	52,3	49,9	2,4
Italien	50,0	48,4	1,6
Norge ^{2,4}	49,2	47,9	1,3
Litauen	51,9	51,1	0,8
Estland	48,5	47,8	0,7
Danmark¹	47,1	46,5	0,6
Bulgarien	54,4	53,9	0,5
Holland ³	48,2	47,8	0,3
Letland ²	48,3	48,1	0,2
Kroatien ²	48,2	48,1	0,1
Sverige ²	47,5	47,4	0,1
Malta	49,3	50,3	-1,0
Europa, gennemsnit	49,6	48,9	0,6
Cypern	54,2	-	-
Serbien	52,6	-	-
Rumænien	51,0	-	-
Slovakiet	50,7	-	-
Polen	50,6	-	-
Spanien	50,2	-	-
Frankrig	49,2	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	47,8	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47,2	-	-
Andre lande			
Colombia	55,1	53,5	1,6
Taiwan	47,1	46,7	0,4
Brasilien ¹	52,3	-	-

Tabellen er sorteret faldende efter forskellen på landenes skalagennemsnit i ICCS 2022 og 2016. Lande kun med medvirken i ICCS 2022 er sorteret faldende efter deres gennemsnit.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Tabel 3.11a
Skala for forventet
ukonventionel deltagelse
opdelt efter testniveau

	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Europa			
Polen	50	52	2,2
Letland ²	45	46	1,8
Kroatien ²	46	47	1,5
Cypern	50	52	1,5
Litauen	49	51	1,3
Estland	45	46	0,9
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48	49	0,9
Frankrig	47	47	0,4
Holland ³	44	44	0,4
Danmark¹	47	48	0,3
Spanien	50	50	0,2
Slovakiet	50	50	0,1
Serbien	48	48	0,1
Slovenien	48	48	-0,1
Nordrhein-Westfalen ⁵	48	48	-0,1
Rumænien	51	51	-0,3
Italien	49	49	-0,3
Sverige ²	48	48	-0,7
Bulgarien	51	50	-1,0
Norge ^{2,4}	47	46	-1,0
Malta	48	46	-1,6
Europa, gennemsnit	48	48	0,3
Andre lande			
Brasilien ¹	53	51	-1,8
Taiwan	50	48	-1,8
Colombia	54	52	-2,2

Tabel 3.11b
Skala for forventet civil
ulydighed opdelt efter
testniveau

	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Europa			
Serbien	54	50	-4,0
Polen	54	50	-4,4
Letland ²	51	46	-4,5
Frankrig	52	48	-4,5
Estland	52	47	-4,8
Slovenien	56	50	-5,2
Italien	54	49	-5,2
Kroatien ²	52	47	-5,3
Cypern	57	51	-5,3
Holland ³	52	46	-5,4
Spanien	54	48	-5,7
Rumænien	54	48	-5,9
Litauen	56	50	-5,9
Bulgarien	57	51	-6,1
Norge ^{2,4}	54	48	-6,5
Malta	54	46	-7,3
Danmark¹	53	46	-7,3
Nordrhein-Westfalen ⁵	53	46	-7,3
Schleswig-Holstein ^{1,5}	53	45	-7,4
Slovakiet	55	48	-7,5
Sverige ²	54	46	-8,2
Europa, gennemsnit	54	48	-6
Andre lande			
Brasilien ¹	56	48	-7,8
Colombia	59	50	-8,1
Taiwan	54	46	-8,3

Hver tabel viser forskellen på de to anførte gruppers resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne).

Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Ser man på skalaen for civil ulydighed (ulovlig ukonventionel deltagelse i civilsamfundet), er billedet radikalt anderledes, idet den dygtigste gruppe af elever på meget markant og systematisk vis er mindre tilbøjelige til at tilkendegive, at de ser det som en mulig fremtidig deltagelsesform. I gennemsnit i Europa er forskellen på grupperne 6 skalapoint. Det betyder dog ikke, at gruppen af elever med lavere testgennemsnit i decideret forstand går meget ind for civil ulydighed, men relativt til gruppen af de dygtigere elever er der ikke desto mindre markant og signifikant forskel. I en dansk og skandinavisk kontekst kan det uanset dette konstateres, at Danmark, Norge og Sverige alle er blandt de lande, hvor forskellen på grupperne er størst.

Til de danske resultater kan tilføjes, at forskellen på dreng/pige på skalaen for lovlig ukonventionel deltagelse er 1,9 skalapoint (med piger højest) og i en opdeling efter over/under socioøkonomisk gennemsnit er forskellen 1,7 skalapoint (med højest socioøkonomi højest). På skalaen for civil ulydighed er forskellen på dreng/pige 2,5 skalapoint (med drenge højest), og i en opdeling efter over/under socioøkonomisk gennemsnit er forskellen 1,9 skalapoint (med laveste socioøkonomiske gruppe højest).

Ukonventionel deltagelse hænger således tydeligere sammen med køn og socioøkonomi (pige og høj socioøkonomi) end testniveau, mens en forventning om måske at benytte sig af civil ulydighed både hænger sammen med køn (dreng), socioøkonomi (relativt lav) og testniveau (relativt lavt).

3.3 Markedsdeltagelse via politisk forbrug

Som et nyt tiltag for ICCS 2022 er det blevet undersøgt, om eleverne enten selv har handlet som politiske forbrugere eller opfordret deres forældre til at gøre det. En politisk ung forbruger er i ICCS 2022 defineret som et ungt menneske, der udtrykker sine politiske og/eller etiske holdninger igennem sine indkøb, *enten* ved selv at foretage bevidste fravalg eller tilvalg af varer (på engelsk kendt som boycott eller buycut) *og/eller* ved at gøre sig til fortalere for, at familien bør foretage den slags valg.

Den unge politiske forbruger forholder sig, sådan som vedkommende anskues i ICCS 2022, ikke mindst til, hvordan varer er fremstillet og de eventuelle negative konsekvenser af produktionsformen for andre mennesker og/eller miljøet. Der stilles i alt seks forskellige spørgsmål om temaet. Det kan bemærkes, at politisk forbrug i de tre første spørgsmål

er operationaliseret som fravalg af forbrug, mens det i de tre sidste handler om positive tilvalg af varer, der enten betragtes som bæredygtige eller stammer fra firmaer, der betragtes som særlig socialt og/eller miljømæssigt ansvarlige. I ICCS 2022 kan det politiske forbrug med andre ord både findes i fravalgets stille protest og i tilvalgets positive støtte til bestemte producenter eller varer.

Det kan tilføjes, at dette tema således også til dels handler om den unges placering og betydning i familien som mulig politisk aktør gennem privat forbrug og/eller kritisk diskussion om forbrug, hvilket ligger i forlængelse af temaet om samtaler om politiske og sociale forhold (herunder i andre lande) med forældre tidligere i dette kapitel.

De stillede spørgsmål er anført herunder. Eleverne blev bedt om at tilkendegive, om udsagnene udtrykker noget, som de selv har valgt at gøre *ofte, somme tider, sjældent* eller *aldrig*.

- At lade være med at købe varer fra firmaer, der bruger børnearbejde
- At lade være med at købe varer, når det skader miljøet at fremstille dem
- At lade være med at købe varer fra firmaer, der krænker de ansattes sociale rettigheder
- Kun at købe ting, der senere kan genbruges
- At købe miljøvenlige varer
- At undersøge, om et firma er socialt ansvarligt, før et køb af varer fra firmaet

På skalaen for politisk forbrug (se tabel 3.12) placerer de danske og norske elever sig lidt mere end 2 skalapoint under det europæiske gennemsnit, mens de svenske ligger lidt højere, nemlig med 0,6 skalapoints nedadgående afvigelse fra det europæiske gennemsnit. Der er med andre ord en ensartet skandinavisk tendens i placeringerne, men samtidig med lidt forskel. Skalaen kendetegnes mere generelt ved, at et relativt stort antal lande placerer sig tæt omkring gennemsnittet. Til gengæld afviger nogle få lande ganske meget, især med Holland helt i bund og Cypern helt i top. Der er også en tydelig tendens til en nord/syd-opdeling af de europæiske lande på denne skala med sydlige landes elever som de mest aktive politiske forbrugere.

Ser man nærmere på de danske svar, er det bemærkelsesværdigt nok sådan, at svarkategorien *ofte* i samtlige tilfælde er den mindst benyttede (i gennemsnit omkring 11 procent). I flere tilfælde er svaret *aldrig* det mest

Tabel 3.12
Skala for politisk forbrug

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Cypern	54,1	4,2
Malta	53,0	3,1
Rumænien	52,6	2,8
Bulgarien	52,4	2,5
Italien	51,7	1,8
Litauen	51,4	1,5
Spanien	50,6	0,7
Slovakiet	50,5	0,6
Frankrig	49,9	0,1
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49,9	0,0
Slovenien	49,9	0,0
Estland	49,6	-0,2
Nordrhein-Westfalen ⁵	49,5	-0,4
Sverige ²	49,3	-0,6
Polen	48,0	-1,9
Kroatien ²	47,9	-2,0
Danmark ¹	47,8	-2,1
Norge ^{2,4}	47,7	-2,2
Letland ²	47,4	-2,5
Holland ³	44,1	-5,8
Europa, gennemsnit	49,9	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter landenes gennemsnit.
Denne skala er kun blevet anvendt af lande fra Europa i ICCS 2022.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

benyttede, og andelen af *aldrig* er i alle tilfælde højere end andelen af *ofte*. Generelt kendetegnes svarene fra de danske unge ved, at der er en relativt stor spredning i forhold til, hvor meget de unge engagerer sig på disse måder. Under alle omstændigheder kan det dog tydeligt konstateres, at de danske unge i den internationale kontekst gennemsnitligt er relativt forbeholdne over for det at benytte sig af politisk forbrug til at udtrykke deres sociale, politiske eller miljømæssige engagement. I forhold til en opdeling af spørgsmålene i to grupper om henholdsvis fravalg og tilvalg af varer er der en svag tendens til, at det tilvalg, der kræver mindst viden om varen, nemlig køb af miljøvenlige varer, opnår lidt højere tilslutning end de øvrige.

Temaet om politisk forbrug blev også undersøgt i ICCS 2016, men i en anden form, hvor det handlede om de unges holdninger til politisk forbrug og ikke om hyppigheden af egne faktiske handlinger i forhold til selv at udøve politisk forbrug. Derfor sammenlignes der ikke resultater tilbage i tid for dette tema.

3.4 Forventet valgdeltagelse som voksen

I det formelle demokrati er det at deltage i valg en helt afgørende aktivitet. Det er herved, at den politiske magt får folkelig og demokratisk legitimitet. Selv om 14-årige 8.-klasselever endnu ikke har stemmeret, og det at stemme for 14-årige kan forekomme at ligge langt ude i fremtiden, kan en undersøgelse af forventningen om denne deltagelsesform give en vigtig indsigt i, hvorledes de helt unge forholder sig til valghandlingen, og hvilken forberedelse og dannelse til det formelle demokrati der ligger til grund for deres indstillinger. En central del af denne aktivitet består desuden i, at man er indstillet på at indhente viden om de opstillede politikere. Dette tema er klassisk inden for ICCS-undersøgelserne og beslægtet forskning, blandt andet fordi valghandlingen som en politisk deltagelsesform er eksemplarisk blandt demokratiets mange andre deltagelsesmuligheder.

Valgdeltagelsen og synet på den kan anskues som indlejret i et lands demokratiske kultur og afspejler en bredere kontekst end blot en afgrænset indstilling i en bestemt aldersgruppe. Som modstykke til mange andre aktiviteter, som unge ofte deltager i, kan valghandlingen både opfattes som en rettighed og en pligt. Hvor og hvordan man lægger vægten vil variere afhængigt af de kontekster, man befinder sig i. Således vil der

på tværs af de deltagende lande kunne være forskellige begrundelser og motivationer for at deltage i valghandlingen.

I dette tema om elevernes forventede valgdeltagelse som voksne undersøges det, i hvilken grad eleverne mener, at de vil deltage i følgende (*helt sikkert, nok, nok ikke og helt sikkert ikke*):

- Stemme ved kommunevalg
- Stemme ved folketingsvalg
- Skaffe informationer om de opstillede politikere

Gennemsnittet af de danske elever udmærker sig ved at placere sig markant over det europæiske gennemsnit (se tabel 3.13). Ikke alene tilkendegiver store andele af de danske elever, at de forventer at deltage i nationale og kommunale valg, idet lidt over 90 procent *helt sikkert* eller *nok* vil deltage i hvert af de to valg, men også i den europæiske sammenligning demonstrerer de en stor tilslutning til valghandlingen. Det er kun Frankrig, Norge og Rumænien, som overgår Danmark på denne skala. Igen er det pigerne, som trækker det danske resultat op, mens drengene trækker ned. Forskellen mellem piger og drenge i Danmark er på 2,6 skalapoint, hvilket er en væsentlig forskel.

De tre skandinaviske lande placerer sig alle med en stor margin højere end det europæiske gennemsnit, og de indbyrdes forskelle mellem dem er små. Norge, Danmark og Sverige er fælles om at have en demokratisk kultur, ligesom de unge forekommer at have en demokratisk dannelse, der understøtter en positiv indstilling i forhold til deltagelse i det formelle demokrati.

Forventet valgdeltagelse som voksen over tid

Elevernes forventede valgdeltagelse som voksne har været en del af alle tre ICCS-undersøgelser. Med undtagelse af Letland gik alle de deltagende europæiske lande lidt frem fra ICCS 2009 til ICCS 2016 (se tabel 3.14). Fra ICCS 2016 til ICCS 2022 ses omvendt en iøjnefaldende tilbagegang. I stort set alle de europæiske lande, som har deltaget i både ICCS 2016 og ICCS 2022, har man oplevet fald og ofte væsentlige fald i elevernes tilslutning til valgdeltagelsen som voksne. Procentandelene af elever, som forventer at stemme, er dog generelt store i alle lande, men ikke desto mindre er dette generelle billede af en faldende valgtilslutning tankevækkende. Kun i Holland finder man ikke et fald fra ICCS 2016 til ICCS 2022, men i Holland er niveauet i begge undersøgelser til gengæld meget lavt.

Tabel 3.13
Skala for forventet valgdeltagelse

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Frankrig	53,3	4,6
Norge ^{2,4}	52,3	3,6
Rumænien	52,2	3,5
Danmark ¹	51,6	3,0
Italien	51,5	2,9
Sverige ²	51,3	2,7
Spanien	50,5	1,9
Polen	49,9	1,3
Litauen	49,3	0,7
Kroatien ²	48,1	-0,5
Slovenien	48,1	-0,6
Slovakiet	47,8	-0,8
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47,8	-0,8
Bulgarien	47,4	-1,2
Nordrhein-Westfalen ⁵	46,9	-1,7
Holland ³	46,9	-1,8
Malta	46,7	-1,9
Cypern	46,0	-2,6
Estland	45,8	-2,9
Letland ²	44,5	-4,2
Serbien	43,3	-5,3
Europa, gennemsnit	48,6	
Andre lande		
Taiwan	51,4	
Brasilien ¹	50,9	
Colombia	49,8	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagerprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagerkrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Tabel 3.14
Skala for forventet valgdeltagelse i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Norge ^{2,4}	52,3	54,4	52,3	-2,1	2,1	0,0
Danmark ¹	51,6	52,4	49,1	-0,8	3,3	2,5
Italien	51,5	54,2	54,1	-2,7	0,1	-2,6
Sverige ²	51,3	53,2	49,0	-1,9	4,2	2,3
Litauen	49,3	52,2	51,8	-2,8	0,4	-2,4
Slovenien	48,1	49,7	49,6	-1,6	0,1	-1,5
Bulgarien	47,4	49,6	47,7	-2,1	1,9	-0,3
Malta	46,7	50,0	49,3	-3,2	0,7	-2,5
Estland	45,8	48,1	46,6	-2,3	1,4	-0,9
Letland ²	44,5	49,5	50,2	-5,0	-0,7	-5,8
Gennemsnit	48,9	51,3	50,0	-2,5	1,4	-1,1
Kroatien ²	48,1	51,2	-	-3,1	-	-
Holland ³	46,9	46,9	-	0,0	-	-
Spanien	50,5	-	51,1	-	-	-0,6
Polen	49,9	-	48,2	-	-	1,8
Slovakiet	47,8	-	48,0	-	-	-0,2
Cypern	46,0	-	48,5	-	-	-2,5
Frankrig	53,3	-	-	-	-	-
Rumænien	52,2	-	-	-	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47,8	-	-	-	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	46,9	-	-	-	-	-
Serbien	43,3	-	-	-	-	-
Andre lande						
Taiwan	51,4	52,9	50,8	-1,5	2,1	0,5
Colombia	49,8	53,2	53,7	-3,4	-0,5	-3,9
Brasilien ¹	50,9	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af europæiske lande sorteret faldende efter landenes skalagennemsnit i 2022.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

I modsætning til stort set alle andre lande, som har deltaget siden ICCS 2009, er udviklingen i Danmark ikke nær så bekymrende. Fra ICCS 2016 til ICCS 2022 indikerer resultaterne ganske vist, at elevernes forventede tilslutning til valgdeltagelsen er faldet lidt, men det er betydeligt mindre end i andre lande. Både i Norge og Sverige finder man mærkbare fald i samme periode. I det lange perspektiv fra 2009 til 2022 er udviklingen i Danmark og Sverige positiv, mens Norge ligger stabilt. Da de tre skandinaviske lande kendetegnes ved fremgang i 2016 og tilbagegang i 2022 er selve mønstret i ændringerne over tid dog relativt ens.

Forventet valgdeltagelse i relation til dreng/pige, socioøkonomi og testniveau

Resultaterne på skalaen for forventet valgdeltagelse som voksen beskrives i det følgende efter en opdeling af eleverne i grupper (se tabel 3.15abc) efter deres:

- Køn (dreng/piger)
- Socioøkonomi (over/under det nationale gennemsnit for socioøkonomi på et indeks baseret på forældres uddannelse og arbejde samt antal bøger i hjemmet)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

Opdelt i dreng/pige ses i de fleste lande i Europa en lille kønsforskel med piger som lidt mere positive i forhold til at stemme, men i flere lande er der så små forskelle til fordel for det ene eller andet køn, at de statistisk ikke er signifikante. Generelt er der således kun beskednen sammenhæng med køn.

Norge skiller sig ud i Europa med den største forskel af alle lande på 3,1 skalapoint, men også Danmark med en forskel på 2,6 skalapoint udviser en af de største forskelle. Med en forskel på 1,6 skalapoint har Sverige den mindste forskel i Skandinavien, men numerisk set er det dog også over det europæiske gennemsnit. Hvis man for eksempel sammenligner med forskellen i de to køns resultater på skalaen for kønsmæssig ligestilling i politik på over 11 skalapoint, er kønsforskellen her dog relativt lille.

Det kan også være relevant at bemærke, at selv om kønsforskellen i de skandinaviske lande er relativt stor i forhold til forventet valgdeltagelse, så ligger drenge i alle tre lande over det europæiske gennemsnit. Køns-

Tabel 3.15a
 Skala for forventet
 valgdeltagelse opdelt efter køn

	Drenge	Piger	Forskel
Europa			
Norge ^{2,4}	51	54	3,1
Danmark¹	50	53	2,6
Litauen	48	50	2,1
Polen	49	51	2,0
Rumænien	51	53	1,8
Sverige ²	51	52	1,6
Italien	51	52	1,5
Kroatien ²	47	49	1,5
Bulgarien	47	48	1,4
Nordrhein-Westfalen ⁵	46	48	1,2
Letland ²	44	45	1,2
Slovenien	48	49	1,2
Spanien	50	51	1,1
Malta	46	47	1,1
Frankrig	53	54	1,0
Cypern	46	46	0,9
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48	48	0,3
Holland ³	47	47	-0,1
Estland	46	46	-0,1
Slovakiet	48	48	-0,3
Serbien	44	43	-0,4
Europa, gennemsnit	48	49	1,2
Andre lande			
Brasilien ¹	51	51	0,9
Taiwan	51	52	0,4
Colombia	50	50	0,2

 Tabel 3.15b
 Skala for forventet
 valgdeltagelse opdelt efter
 socioøkonomi

	Under socioøkonomisk gennemsnit	På eller over socio- økonomisk gennemsnit	Forskel
Europa			
Nordrhein-Westfalen ⁵	44	50	5,6
Letland ²	42	47	5,5
Holland ³	44	50	5,5
Norge ^{2,4}	50	55	5,0
Litauen	47	52	4,7
Estland	43	48	4,7
Schleswig-Holstein ^{1,5}	45	50	4,6
Sverige ²	49	53	4,3
Danmark¹	50	54	3,9
Slovakiet	46	50	3,9
Polen	48	52	3,8
Italien	50	53	3,7
Cypern	44	48	3,6
Frankrig	52	55	3,5
Serbien	42	45	3,5
Spanien	49	52	3,5
Slovenien	46	50	3,2
Kroatien ²	47	50	3,0
Bulgarien	46	49	2,5
Malta	46	48	2,4
Rumænien	51	53	2,1
Europa, gennemsnit	47	51	4
Andre lande			
Brasilien ¹	50	52	2,6
Colombia	49	51	2,2
Taiwan	50	52	2,2

 Tabel 3.15c
 Skala for forventet
 valgdeltagelse opdelt efter
 testniveau

	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Europa			
Norge ^{2,4}	47	54	7,5
Nordrhein-Westfalen ⁵	42	49	7,3
Danmark¹	46	53	6,9
Holland ³	43	49	6,9
Sverige ²	46	53	6,8
Litauen	45	52	6,5
Schleswig-Holstein ^{1,5}	43	49	6,5
Letland ²	41	47	6,4
Polen	45	51	6,3
Italien	47	53	6,2
Estland	41	47	6,1
Frankrig	49	55	6,0
Slovenien	44	50	5,9
Spanien	47	52	5,8
Kroatien ²	44	50	5,6
Slovakiet	44	50	5,5
Cypern	44	49	5,4
Bulgarien	45	50	5,2
Serbien	41	46	4,5
Rumænien	50	54	4,2
Malta	44	48	4,2
Europa, gennemsnit	45	51	6,0
Andre lande			
Taiwan	46	52	6,3
Brasilien ¹	48	54	5,6
Colombia	48	52	3,7

Hver tabel viser forskellen på de to anførte gruppers resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

forskellen opstår med andre ord primært, fordi især piger i Norge og Danmark ligger særdeles højt. Det vil altså sige, at nok er kønsforskellene i Norge og Danmark de største, men samtidig befinder de sig på et generelt set meget højt niveau.

Ser man på eleverne opdelt efter socioøkonomi, viser resultaterne helt systematisk, at der i alle lande er en skævhed, idet den socioøkonomisk mest privilegerede gruppe også er mest tilbøjelig til at ville stemme. I Europa er den gennemsnitlige forskel på 4 skalapoint på skalaen for valgdeltagelse. Danmark og Sverige ligger meget tæt på det gennemsnit med henholdsvis 3,9 og 4,3 skalapoints forskel, mens Norge har den største forskel i Skandinavien med 5 skalapoint. Det er tre markante forskelle, men også her kan man dog notere sig, at det i alle tre skandinaviske lande er sådan, at både gruppen under og over gennemsnittet efter socioøkonomi placerer sig med relativt høje resultater på skalaen for forventet valgdeltagelse. I Danmark placerer begge grupper sig således 3 skalapoint over det europæiske gennemsnit. Set relativt er der her således tale om en gennemsnitlig forskel, men på et generelt højt niveau.

Ser man på forventet valgdeltagelse efter at have opdelt eleverne i to grupper efter deres viden (testresultat), så ses det også her, at Norge udviser den største forskel med 7,5 skalapoint, men ret tæt fulgt af blandt andet Danmark med 6,9 skalapoints forskel og Sverige med 6,8. I alle tre lande ligger begge grupper over det europæiske gennemsnit. Ud fra de tre opdelingsprincipper er det her tydeligt, at testniveau udviser den mest markante forskel i relation til forventningen om at stemme som voksen, men med tre entydigt positive sammenhænge i næsten alle lande er det klart, at forventningen om at stemme mere eller mindre hænger sammen med alle de beskrevne forhold.

DEL II

SKOLEN, KLASSEN OG ELEVERNE

Del II rummer fire kapitler, der dækker følgende temaer:

- 4 Kundskaber og færdigheder**
- 5 Det sociale liv i klassen**
- 6 Skolen som demokratisk rum**
- 7 Undervisning i samfundsfaglige og samfundsrelaterede emner**

4 Kundskaber og færdigheder

En meget betydelig del af ICCS-undersøgelserne handler om at kortlægge elevernes kundskaber og færdigheder i form af viden, forståelse og indsigt i samfundsforhold, politik og demokrati. Det er i ICCS 2022 blevet undersøgt med en test på i alt 121 opgaver. Med det antal opgaver er der således tale om en særdeles omfattende og ganske kompleks test, der helt overordnet er konstrueret med henblik på at dække følgende overordnede indholdsområder:

- Samfundsinstitutioner og samfundssystemer (stat, civilsamfund, økonomi)
- Værdier og principper (lighed, frihed, retsprincipper, solidaritet)
- Interesse og deltagelse (medbestemmelse, aktiviteter, engagement)
- Politisk og demokratisk identitet (borgerroller, fællesskab, selvopfattelse)

Inden for disse hovedområder dækker testen en bred vifte af temaer og problematikker om forholdet mellem borger, civilsamfund, stat og marked (økonomi). Typiske konkrete emneområder for opgaverne er:

- Politiske beslutninger, demokratiske valg og valgprocedurer
- Medier, ytringsfrihed, pressefrihed og offentlighed
- Social identitet, inklusion og eksklusion
- Politisk og etisk forbrug og økonomi
- Bæredygtighed og klima
- Menneskerettigheder og FN
- Borgeres engagement, lokalt, nationalt og globalt

Hver elev besvarer et af flere mindre opgavehæfter med hver 33 opgaver fra den samlede test. Af samme grund beregner og sammenligner ICCS 2022 ikke resultater på individniveau. Den enkelte elevs besvarelser indgår i den samlede mængde af svar, idet hovedformålet med at gennemføre testen er at estimere den samlede populations gennemsnitlige niveau af kundskaber og færdigheder relativt til andre lande inden for et

bredt indholdsområde, som det er for omfattende og tidskrævende at undersøge på individniveau.

Testens opgaver er konstrueret med korte beskrivelser af forskellige scenarier om sociale, politiske eller demokratiske forhold med henblik på dels at undersøge elevernes viden og kendskab til en række konkrete emner og begreber, dels at undersøge elevernes færdigheder i at kunne vurdere, analysere, forstå og drage slutninger. Langt de fleste opgaver forudsætter dog en grad af forståelse for samfundsforhold, der rækker ud over konkret og faktuel viden.

De fleste opgaver er flervalgsopgaver, hvor eleverne skal finde det rigtige svar ud fra fire givne muligheder. Hver elev skal også besvare tre åbne opgaver, hvor hver opgave består i at skrive et eller to svar, der typisk skal demonstrere elevens evner til at forstå, analysere og vurdere mulige politiske eller demokratiske konsekvenser af en given situation eller handling, der beskrives i en kort tekst.

Knap halvdelen af opgaverne i den samlede test har tidligere været anvendt i ICCS 2009 og/eller ICCS 2016, hvilket gør det muligt at præsentere resultaterne over tid på den testskala, der oprindeligt blev konstrueret til ICCS 2009. Som udgangspunkt benyttes testen til at estimere elevernes gennemsnitlige resultater for de nationale populationer af elever. Desuden benyttes testen også til at estimere, hvor store andele af elevpopulationen der kan siges at have opnået forskellige niveauer af kundskaber og færdigheder.

4.1 Overordnet testresultat i ICCS 2022

Det helt overordnede resultat af testen fremgår af tabel 4.1. I gruppen af europæiske lande opnår Danmark det næsthøjeste gennemsnit på 556 skalapoint, idet kun Sverige med 565 skalapoint har et endnu højere gennemsnit, og de 9 skalapoints forskel på Sverige og Danmark er ikke statistisk signifikant. Det skal dog tilføjes, at det højeste gennemsnit findes uden for Europa, nemlig i Taiwan (583 skalapoint). I en europæisk sammenhæng ligger Danmark i en gruppe på fem lande, der adskiller sig med mere end plus 30 skalapoint fra det europæiske gennemsnit. I denne gruppe ligger Polen og Estland så tæt på Danmark, at disse to landes forskelle til Danmark ikke er statistisk signifikante, men samtidig er det sådan, at disse to landes forskelle til Sverige er statistisk signifikante. Med andre ord ligger Danmark statistisk signifikant over alle lande fra

Schleswig-Holstein og ned i tabel 4.1. Norge ligger også klart (og statistisk signifikant) over det europæiske gennemsnit, så både Danmark, Norge og Sverige opnår relativt høje resultater set i forhold til gennemsnittet i Europa. Som udgangspunkt må man altså betegne det gennemsnitlige danske testresultat som særdeles godt og solidt, idet det placerer Danmark i den absolut øverste ende af de europæiske resultater og mindst på niveau med de andre skandinaviske lande.

Gennemsnitligt resultat over tid

ICCS 2022-testresultatet for Danmark må betegnes som meget positivt, men det fremstår lidt anderledes, hvis man ser på det i konteksten af de tidligere ICCS-undersøgelser, nemlig ICCS 2009 og ICCS 2016, hvor Danmark begge gange opnåede endnu højere gennemsnit. Resultaterne over tid i de tre ICCS-undersøgelser illustreres i tabel 4.2, idet tabellen dog er sorteret efter den seneste udvikling i form af *forskellen* på landenes resultater i ICCS 2022 og ICCS 2016 for de lande, der har deltaget i begge undersøgelser. Tabellen afslører, at de største fald fra ICCS 2016 til ICCS 2022 er sket i Norge, Danmark, Bulgarien og Slovenien (henholdsvis minus 35, 30, 29 og 28 skalapoint), men at der også er betydelige fald i Sverige, Holland og Litauen (henholdsvis minus 15, 15 og 9 skalapoint). I fire lande er faldet på 1 eller 2 skalapoint og dermed statistisk set ikke signifikant. Kun Kroatien har præcis det samme gennemsnit i begge undersøgelser. Intet land i Europa opnår et højere gennemsnit i ICCS 2022 end i ICCS 2016. Helhedsbilledet er dermed en tendens til enten stilstand eller tilbagegang.

Med samtidig tilbagegang i adskillige lande tyder meget på, at eventuelle forklaringer ikke kun kan være nationale. Den mest nærliggende forklaring på tværs af lande er, at der er tale om negative effekter af de covid-19-relaterede nedlukninger, der fandt sted i tiden op til ICCS 2022 og på forskellige måder påvirkede undervisningen i hele Europa (og hele verden). Mange af opgaverne i ICCS-testen er nemlig præget af emner, der ligger tæt på almindeligt samfundsfagligt indhold i skolen, så testresultaterne kan være negativt påvirkede af den langvarige ekstraordinære situation med sygdom, hjemsendelser og fjernundervisning. Det betyder dog ikke, at disse og andre forskelle på resultater i ICCS 2022 og ICCS 2016 kan eller skal forklares med covid-19. Informationerne om de øvrige medvirkende landes håndtering af covid-19 i skolesammenhæng og i forhold til ICCS 2022 er også så begrænsede, at der ikke kan eller skal drages mere konkrete konklusioner her.

Tabel 4.1
Skala for kundskaber og færdigheder

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Klassetrin	Alder	Over/under europæisk gennemsnit
Sverige ²	565	8	14,8	53
Danmark ¹	556	8	14,9	44
Polen	554	8	14,4	43
Estland	545	8	15,0	34
Schleswig-Holstein ^{1,5}	544	8	14,5	32
Kroatien ²	531	8	14,7	20
Norge ^{2,4}	529	9	14,9	18
Nordrhein-Westfalen ⁵	524	8	14,3	13
Italien	523	8	13,8	12
Spanien	510	8	14,0	-2
Litauen	509	8	14,8	-3
Holland ³	508	8	14,1	-3
Frankrig	508	8	13,9	-3
Slovenien	504	8	13,9	-7
Slovakiet	501	8	14,3	-10
Letland ²	490	8	14,8	-21
Malta	490	8	13,6	-22
Rumænien	470	8	15,0	-41
Serbien	464	8	14,6	-48
Cypern	459	8	13,9	-52
Bulgarien	456	8	14,8	-56
Europa, gennemsnit	511		14,4	
Andre lande				
Taiwan	583	8	14,2	
Brasilien ¹	457	8	14,1	
Colombia	452	8	14,1	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 30 point over europæisk gennemsnit
	Fra 10 til 29 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 10 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	Fra 10 til 29 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 30 point under europæisk gennemsnit

Tabel 4.2
Forskelle i ICCS-testresultater i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Norge ^{2,4}	529	564	538	-35	25	-9
Danmark ¹	556	586	576	-30	10	-20
Bulgarien	456	485	466	-29	19	-11
Slovenien	504	532	516	-28	16	-12
Sverige ²	565	579	537	-15	42	28
Holland ³	508	523	494	-15	29	15
Litauen	509	518	505	-9	13	4
Letland ²	490	492	482	-2	11	9
Malta	490	491	490	-2	2	0
Italien	523	524	531	-1	-6	-8
Estland	545	546	525	-1	21	20
Gennemsnit	516	531	515	-15	16	1
Kroatien ²	531	531	-	0	-	-
Polen	554	-	536	-	-	18
Spanien	510	-	505	-	-	5
Slovakiet	501	-	529	-	-	-28
Cypern	459	-	453	-	-	6
Schleswig-Holstein ^{1,5}	544	-	-	-	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	524	-	-	-	-	-
Frankrig	508	-	-	-	-	-
Rumænien	470	-	-	-	-	-
Serbien	464	-	-	-	-	-
Andre lande						
Colombia	452	482	462	-30	20	-10
Taiwan	583	581	559	2	22	24
Brasilien ¹	457	-	-	-	-	-

Tabellen er sorteret faldende fra største til mindste negative forskel på landenes gennemsnit 2022-2016.
Øvrige europæiske lande er i hver deres gruppe placeret efter faldende gennemsnit i 2022.
Andre lande er også placeret efter (negativ) forskel for 2022-2016.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

I 2009 levede Holland ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler.

I en dansk kontekst kan der dog peges på, at ICCS 2022-årgangen i den danske folkeskole opnåede markant lavere gennemsnitskarakterer end de foregående årgange ved udgangen af 9. klasse i sommeren 2023. Det vides da også, at lige præcis denne årgangs 8.-klasseelever blev ekstra hårdt påvirket af covid-19 med længst varighed af fjernundervisning.

4.2 Elevfordeling på testniveauer

I den internationale formidling af testresultater benytter IEA sig af forskellige niveauer af testresultater (A, B, C, D og under D) og dermed kundskabs- og færdighedsniveauer. Både i ICCS 2022 og tidligere har man i de internationale ICCS-rapporter forsøgt at beskrive, hvad det er for kundskaber og færdigheder i politiske, demokratiske og sociale forhold, der kræves for at opnå et givet niveau. Den inddeling og resultaterne efter den inddeling præsenteres i tabel 4.3. Det skal understreges, at de konkrete kvalitative beskrivelser bør opfattes som den bedst mulige generelle beskrivelse af, hvad testen måler, når det skal forklares som bestemte kundskaber og færdigheder. Elevernes samlede niveau er imidlertid en kompleks helhed af viden, kundskaber, færdigheder, forståelse, analytisk sans, vurderingsevne med videre, der kun tendentielt kan beskrives og forklares.

Det grundlæggende princip bag niveauerne er at udnytte den omstændighed ved selve testens konstruktionsprincip og psykometriske egenskab, at nogle elever kun er i stand til at besvare de relativt lette opgaver, mens andre elever både kan besvare de lette og de lidt sværere opgaver, mens andre elever igen løser opgaver på alle niveauer. Derfor kan man ud fra konkrete eksempler på henholdsvis de nemme, lidt sværere og meget svære opgaver også beskrive de kundskaber og færdigheder, der kræves for at svare rigtigt på dem. Det er imidlertid en lidt vanskelig øvelse, fordi der i praksis kan være mange måder at finde det rigtige svar på. For eksempel kan man finde de rigtige svar indirekte ved at identificere de forkerte svarmuligheder. Uanset dette problem må man sige, at de dygtigste elever relativt til de mindre dygtige demonstrerer en større bredde og dybde i deres almene kundskaber og færdigheder i forhold til alle opgaver, uagtet opgavernes form, indhold og sværhedsgrad. Det kendetegner også eleverne på det højeste niveau, at de er bedst til at besvare de åbne opgaver, hvor der skal afgives flere og mere selvstændige svar.

Tabel 4.3
ICCS-niveauer for kundskaber og færdigheder

<p>Niveau A 563 eller flere skalapoint</p>	<p>Elever på niveau A har generelt en sammenhængende forståelse af forholdet mellem forskellige sociale og politiske institutioner. De er i stand til at se en sag fra flere perspektiver, og de kan vurdere de mulige effekter af givne handlinger i givne scenarier. De kan sætte sig ind i rationaler og argumenter bag givne handlinger. De forstår baggrunden for forskellige love og kan vurdere konsekvenser af forskellige praksisser. De er i stand til at identificere problemer og formulere forslag til konfliktløsning og problemløsning. De har et grundlæggende kendskab til international økonomi og forstår de mere strategiske aspekter af politisk deltagelse.</p>
<p>Niveau B 479 til 562 skalapoint</p>	<p>Elever på niveau B har en god forståelse af det repræsentative demokrati som politisk system. De forstår, hvorledes institutioner og love kan beskytte og udvikle et samfunds værdier og principper. De kan generalisere til principper og værdier fra konkrete eksempler på politikker eller scenarier. Deres forståelse af samfundsforhold rækker ud over den nære nationale sammenhæng. De kan koble ansvaret for at stemme til princippet om repræsentation. De har en viden om og forståelse af indhold og funktion af det nationale parlament. De kan bruge deres viden til at vurdere scenarier, og de kan forstå rationalerne bag forelagte eksempler på politikker og praksisser. De har en forståelse af samfundet som proces og system.</p>
<p>Niveau C 395 til 478 skalapoint</p>	<p>Elever på niveau C har et kendskab til demokratiske grundprincipper som frihed og lighed. De er i stand til at koble principperne til hverdagsituationer, hvor principperne er under pres eller udfordres (retfærdighed/uretfærdighed). De kan identificere overordnede kendetegn ved det demokratiske system og aktive borgere. De har et fundamentalt kendskab til mediernes betydning for udbredelse af forskellige nyheder til offentligheden. De ved, at politiske ledere bør være lydøre over for borgerne. De har et basalt kendskab til menneskerettighederne. De er opmærksomme på internettets betydning som politisk kommunikationsredskab. De kender til nødvendigheden af lovgivning. De kan forstå basale sammenhænge mellem individuelle handlinger og handlingernes formål.</p>
<p>Niveau D 311 til 394 skalapoint</p>	<p>Elever på niveau D kan genkende eksempler på grundlæggende træk ved demokratiet. De kan identificere hensigten med konkrete love og regler. De forstår betydningen af aktive borgeres bidrag til fællesskabet. De kender de grundlæggende principper bag valgdeltagelse og hemmelig stemmeafgivning. De kender princippet om lighed for loven.</p>
<p>Under niveau D Under 311 skalapoint</p>	<p>På dette niveau er elevernes kundskaber kendetegnet ved enkelte, forskellige og spredte dele af den viden, der udgør niveau D.</p>

Fordelingen af elever på disse niveauer vises i tabel 4.4, der er sorteret efter landenes andel af elever i gruppen med højest gennemsnit (gruppe A). Som det fremgår, har Danmark en så stor overgennemsnitlig andel i den højeste gruppe, at Danmark ligger under det europæiske gennemsnit for andel af elever i alle grupper under gruppe A. I sammenligning med Sverige kan man bemærke, at den største forskel på Danmark og Sverige er, at Sverige har en lidt større andel af de absolut dygtigste i gruppe A, hvor Danmark så har lidt større andel i den næstbedste gruppe, B. Lidt samme logik gør sig gældende i forhold til Norge, hvor andelen i den bedste gruppe, A, er markant lavere end i Sverige og Danmark, men omvendt har Norge den største andel i gruppe B i Skandinavien.

Danmark og Sverige har næsten identiske andele af elever i de to grupper med lavest gennemsnit (samlet set med lidt mindre andele af gruppe D/under D i Danmark). Norge har betydeligt større andele i de laveste grupper end Danmark og Sverige. I europæisk sammenhæng er den norske andel samlet set dog alligevel lidt bedre end gennemsnittet. Alt andet lige ser de danske resultater ud fra denne opgørelse også særdeles gode ud, især da andelen i gruppe A langt overstiger andre europæiske lande fra alle regioner af Europa.

Elevfordeling på høje og lave testniveauer over tid

IEA har benyttet de her omtalte testniveauer helt tilbage i ICCS 2009 og igen i ICCS 2016. Et eksempel på dette vises i tabel 4.5, hvor man kan sammenligne udviklingen i andel af elever over/under testniveau B i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009.

Tabellen viser for det første, at Danmark i alle ICCS-undersøgelser har ligget betydeligt over gennemsnittet af de lande, der kan sammenlignes med i forhold til andele af elever på de to højeste niveauer, men også et fald på 10 procentpoint fra ICCS 2016 til ICCS 2022 i gruppe A+B. Det er med andre ord en indikation af, at noget af nedgangen fra ICCS 2016 til ICCS 2022 sker i toppen. Generelt viser resultaterne, at der i alle lande med sammenlignelige resultater fra ICCS 2016 og ICCS 2022 sker et fald i andelen af elever på niveau B eller højere, så der i bred forstand sker et fald i andelen af de relativt dygtigste elever.

Ser man i stedet på udviklingen i andelen af elever med lave gennemsnit på niveau D eller lavere (se tabel 4.6), kan billedet over tid dog suppleres med udviklingen for de relativt mindre dygtige elever. Her er den danske andel relativt set konsekvent meget lav i alle ICCS-undersøgel-

Tabel 4.4
Elevfordeling på ICCS-niveauer for kundskaber og færdigheder
(testniveauer)

Europa	Andel i procent				
	A	B	C	D	Under D
Sverige ²	52,8	25,2	14,3	6,4	1,2
Danmark¹	49,9	27,3	15,3	6,1	1,3
Polen	47,6	32,2	15,4	4,3	0,5
Schleswig-Holstein ^{1,5}	45,2	27,9	17,9	7,8	1,1
Estland	43,4	31,5	18,9	5,5	0,8
Norge ^{2,4}	40,6	29,4	18,1	9,3	2,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	36,3	30,5	22,8	9,0	1,5
Kroatien ²	36,1	37,6	20,9	5,0	0,3
Italien	34,7	34,8	22,3	7,0	1,1
Holland ³	30,8	31,5	23,7	12,0	2,0
Litauen	30,1	32,5	24,9	10,6	1,8
Frankrig	29,0	33,9	25,5	9,9	1,6
Spanien	28,8	36,1	24,1	9,6	1,5
Slovakiet	28,0	32,5	25,2	11,4	2,9
Malta	25,9	29,3	25,1	15,2	4,4
Slovenien	25,4	36,1	27,8	9,5	1,2
Letland ²	20,0	35,6	30,8	11,8	1,8
Rumænien	18,3	30,6	26,8	18,8	5,5
Bulgarien	17,3	24,7	27,5	22,7	7,9
Cypern	15,4	25,9	31,0	21,9	5,8
Serbien	14,0	29,6	32,7	19,4	4,2
Europa, gennemsnit	31,9	31,2	23,4	11,1	2,4
Andre lande					
Taiwan	62,1	25,5	9,3	2,8	0,3
Brasilien ¹	15,7	24,2	30,7	22,7	6,8
Colombia	12,2	26,7	32,4	23,6	5,2

Tabellen er sorteret faldende efter procentandel af elever på niveau A.
Se tabel 4.3 for en beskrivelse af testniveauerne.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Tabel 4.5

Andele af elever på ICCS-testniveau B eller højere i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Andel i procent			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Slovenien	61	75	66	-13	8	-5
Bulgarien	42	55	47	-13	8	-5
Norge ^{2,4}	70	82	72	-12	10	-2
Danmark¹	77	87	84	-10	3	-6
Litauen	63	69	63	-6	6	-1
Sverige ²	78	83	72	-5	12	6
Estland	75	80	70	-5	10	5
Letland ²	56	58	52	-3	7	4
Malta	55	58	57	-3	1	-1
Italien	70	71	73	-1	-2	-3
Gennemsnit	65	72	65	-7	6	-1
Holland ³	62	68	-	-5	-	-
Kroatien ²	74	76	-	-2	-	-
Polen	80	-	72	-	-	8
Spanien	65	-	63	-	-	2
Slovakiet	61	-	71	-	-	-10
Cypern	41	-	40	-	-	1
Schleswig-Holstein ^{1,5}	73	-	-	-	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	67	-	-	-	-	-
Frankrig	63	-	-	-	-	-
Rumænien	49	-	-	-	-	-
Serbien	44	-	-	-	-	-
Andre lande						
Colombia	39	53	43	-14	10	-4
Taiwan	88	87	80	1	7	8
Brasilien ¹	40	-	-	-	-	-

1 de to øverste grupper af europæiske lande er tabellen sorteret faldende fra største til mindste negative forskel 2022-2016.
 1 de to nederste grupper af europæiske lande er tabellen sorteret faldende efter 2022-andelen på niveau B eller højere.

Andre lande er placeret faldende fra største til mindste negative forskel 2022-2016.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Tabel 4.6
Andele af elever på niveau D (395 skalapoint) eller lavere i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Andel i procent			Forskelle		
	ICCS 2022	ICCS 2016	ICCS 2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Estland	6	3	8	3	-5	-2
Danmark¹	7	3	4	5	-1	4
Sverige ²	8	4	8	3	-3	0
Italien	8	7	7	1	0	1
Slovenien	11	5	9	6	-4	2
Norge ^{2,4}	12	5	10	7	-5	2
Litauen	12	7	9	5	-1	4
Letland ²	14	12	15	1	-3	-1
Malta	20	19	17	1	2	2
Bulgarien	31	22	27	8	-4	4
Gennemsnit	13	9	11	4	-2	2
Kroatien ²	5	4	-	1	-	-
Holland ³	14	9	-	5	-	-
Polen	5	-	9	-	-	-4
Spanien	11	-	11	-	-	0
Slovakiet	14	-	7	-	-	7
Cypern	28	-	28	-	-	0
Schleswig-Holstein ^{1,5}	9	-	-	-	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	10	-	-	-	-	-
Frankrig	12	-	-	-	-	-
Serbien	24	-	-	-	-	-
Rumænien	24	-	-	-	-	-
Andre lande						
Taiwan	3	3	5	0	-1	-2
Colombia	29	16	21	13	-5	8
Brasilien ¹	29	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af lande sorteret fra mindste til største andel af elever på niveau D eller lavere i ICCS 2022.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

serne, men i lighed med alle andre sammenlignelige lande er der også i Danmark en stigning i andelen af elever i den laveste gruppe i ICCS 2022. I Danmark er stigningen på cirka 5 procentpoint fra knap 3 procent i ICCS 2016 til godt 7 procent i ICCS 2022. Det er således en fordobling, men af en lille gruppe, der fortsat kun udgør det halve af det europæiske gennemsnit på 13 procent (blandt de direkte sammenlignelige lande med deltagelse i alle tre ICCS-undersøgelser). Også her er der et meget tydeligt internationalt mønster, idet alle lande (undtagen Malta) oplevede en forbedring fra ICCS 2009 til ICCS 2016 (altså en nedgang i denne gruppes størrelse), mens det fra ICCS 2016 til ICCS 2022 er omvendt. Disse meget generelle tendenser i ICCS 2022 peger igen i retning af, at covid-19 kan være en medvirkende fælles årsag.

I sammenligning med Sverige og Norge er den danske andel af elever på niveau D eller lavere en lille smule mindre, hvilket den har været i alle tre ICCS-undersøgelser. I alle tre lande faldt gruppens størrelse i ICCS 2016 sammenlignet med ICCS 2009, mens alle tre lande nu har en stigning i gruppen fra ICCS 2016 til ICCS 2022. Der er med andre ord helt det samme indbyrdes forhold og mønster, men altså et mønster, der ikke kun er skandinavisk.

Samlet set er konklusionen her, at der både sker et fald i toppen og i bunden. Da faldet i toppen sker fra et meget højt dansk niveau i ICCS 2016, kan faldet i bunden måske siges at være det mest problematiske, men relativt til andre lande er de danske resultater på alle områder bedre end det europæiske gennemsnit.

Testresultat og antal bøger hjemme

I ICCS og andre lignende undersøgelser anvendes 'antal bøger hjemme' ofte som en indikator for den enkelte elevs socioøkonomiske status. Det hænger sammen med, at dette enkle udtryk for hjemmets 'boglighed' erfaringsmæssigt fortsat fungerer særdeles godt som baggrundsvariabel. Det skyldes formodentlig, at det er let for eleverne at svare på, men indikerer også, at antal fysiske bøger i hjemmet på tværs af lande afspejler den socioøkonomiske og sociokulturelle baggrund i mere bred forstand. Der er i alle lande også en meget stor spredning i antallet af bøger i elevernes hjem.

Derfor benyttes antal bøger hjemme her som socioøkonomisk variabel i tabel 4.7, hvor tabellens lande er sorteret efter den forskel, der er i testgennemsnittet for elever fra hjem med henholdsvis under/over 26 bøger.

Tabel 4.7
Antal bøger i hjemmet og gennemsnitligt testresultat

Europa	%	Færre end 26 bøger	26 bøger eller flere	%	Forskel i skalapoint
		Gennemsnit	Gennemsnit		
Slovakiet	34	442	532	66	90
Sverige ²	32	508	594	68	86
Bulgarien	46	412	496	54	84
Schleswig-Holstein ^{1,5}	27	484	567	73	83
Norge ^{2,4}	24	473	550	76	77
Nordrhein-Westfalen ⁵	35	482	558	65	76
Malta	31	438	513	69	75
Rumænien	47	432	505	53	74
Frankrig	37	465	534	63	69
Cypern	29	412	480	71	68
Italien	31	477	544	69	68
Estland	30	499	566	70	66
Litauen	37	468	534	63	66
Holland ³	39	469	535	61	66
Danmark¹	31	516	578	69	63
Polen	32	513	574	68	61
Serbien	34	425	484	66	59
Spanien	35	475	529	65	55
Slovenien	31	467	521	69	54
Letland ²	36	457	510	64	52
Kroatien ²	40	509	547	60	38
Europa, gennemsnit	34	468	536	66	68
Andre lande					
Brasilien ¹	77	441	513	23	72
Taiwan	40	556	602	60	46
Colombia	82	445	488	18	43

Tabellen er sorteret faldende efter forskellen i skalapoint på grupperne med henholdsvis under/over 26 bøger.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Den gennemsnitlige forskel på de to grupper i Europa er på 68 skalapoint, mens forskellen i Danmark er lidt mindre, nemlig 63 skalapoint. På dette område adskiller Danmark sig fra Sverige, hvor forskellen er på 86 skalapoint, mens den i Norge er midtmellem på 77 skalapoint. Der er altså en tendens til, at de danske elever er lidt mere ensartede i deres kundskaber og færdigheder uanset deres hjemmebaggrund. Forskellen er dog fortsat stor. Netop i forhold til testresultater er det heller ikke uventet, at man finder et mønster, hvor forskellige socioøkonomiske grupper adskiller sig på gennemsnitsresultater.

Det kan også nævnes, at ser man på de lidt mere findelte resultater i Danmark for antal bøger hjemme, så er der en meget stor forskel på elever fra meget lidt boglige hjem (0-10 bøger) til lidt mere boglige hjem (11-25 bøger) på 42 skalapoint, mens forskellen på elever fra hjem med mange bøger (101 til 200) og virkelig mange bøger (over 200) er langt mindre (12 skalapoint).

4.3 Testen og kønsforskelle

Når man ser på ICCS-testen i forhold til pigers og drenges resultater, er det sådan, at der i samtlige lande er en kønsforskel til fordel for piger (tabel 4.8). Det er ganske markant, at både Danmark, Norge og Sverige placerer sig i en gruppe af lande, hvor kønsforskellen er på over 30 skalapoint i gennemsnit. Kun i Holland, Schleswig-Holstein og Nordrhein-Westfalen er kønsforskellen så beskednen, at den ikke er statistisk signifikant.

Tendensen til, at piger internationalt generelt opnår højere gennemsnit end drenge, er ikke ny for ICCS, men i Danmark er det en udvikling, der først rigtig har vist sig over tid. Det kan ses i tabel 4.9, hvor den gennemsnitlige kønsforskel er anført for ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009. Som det fremgår, var Danmark i ICCS 2009 et af de lande, der udviste den mindste forskel på de to køns testgennemsnit, men er samtidig også det land, hvor forskellen siden er øget mest (blandt de sammenlignelige lande). Det betyder samlet set, at forskellen på pigers og drenges gennemsnit i Danmark i ICCS 2022 ligger meget tæt på det europæiske gennemsnit, hvilket umiddelbart ikke skiller sig ud, men alligevel er meget bemærkelsesværdigt, fordi Danmark i ICCS 2009 lå betydeligt under det europæiske gennemsnit. Den store kønsforskel er med andre ord et relativt nyt fænomen i Danmark og dermed også en ny udfordring for skolen.

Tabel 4.8
ICCS-testgennemsnit for kundskaber og færdigheder opdelt efter køn

Europa	Gennemsnit		Forskel
	Piger	Drenge	Piger - drenge
Bulgarien	477	436	41
Sverige ²	583	546	37
Norge ^{2,4}	550	514	36
Litauen	527	491	35
Cypern	476	443	33
Rumænien	487	454	33
Letland ²	507	474	33
Danmark¹	575	543	33
Kroatien ²	547	515	31
Slovenien	519	490	29
Italien	537	510	27
Malta	503	476	26
Serbien	476	451	25
Polen	566	542	24
Estland	558	533	24
Slovakiet	511	492	19
Spanien	519	502	17
Frankrig	515	502	13
Holland ³	514	504	10
Schleswig-Holstein ^{1,5}	547	541	6
Nordrhein-Westfalen ⁵	525	524	2
Europa, gennemsnit	525	499	26
Andre lande			
Colombia	456	449	6
Brasilien ¹	467	446	22
Taiwan	594	574	20

Tabellen er sorteret faldende efter forskellen på pigers og drenes gennemsnit. I denne tabel er alle forskelle over 11 point statistisk signifikante ($p < 0,05$).

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Tabel 4.9
Kønsforskelle i antal skalapoint på ICCS-testen i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Kønsforskelle i skalapoint (piger - drenge)			Kønsforskellen over tid		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Bulgarien	41	37	26	4	11	15
Sverige ²	37	36	21	1	14	16
Norge ^{2,4}	36	34	25	2	9	11
Litauen	35	28	35	7	-6	1
Letland ²	33	30	30	3	0	3
Danmark ¹	33	23	8	10	15	25
Slovenien	29	35	30	-6	5	-1
Italien	27	20	18	7	1	9
Malta	26	38	34	-12	5	-7
Estland	24	33	33	-9	0	-9
Holland ³	10	13	7	-4	6	3
Gennemsnit	30	30	24	0	5	6
Kroatien ²	31	26	-	5	-	-
Cypern	33	-	40	-	-	-7
Polen	24	-	33	-	-	-8
Slovakiet	19	-	18	-	-	2
Spanien	17	-	19	-	-	-2
Rumænien	33	-	-	-	-	-
Serbien	25	-	-	-	-	-
Frankrig	13	-	-	-	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	6	-	-	-	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	2	-	-	-	-	-
Andre lande						
Taiwan	20	34	26	-14	8	-6
Colombia	6	9	3	-2	6	4
Brasilien ¹	22					

Tabellen er inddelt for hver gruppe af europæiske lande sorteret faldende efter forskellen på pigers og drenges testgennemsnit i 2022 (pigernes gennemsnit minus drengenes).

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

I ICCS 2009 levede Holland ikke op til IEA's standard for deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler.

Testresultatet opdelt på piger og drenge

Hvis man opgør landenes resultater i to skalaer opdelt efter køn, får man næsten præcis det samme internationale resultat som opgjort for alle elever uanset køn. Det kan også aflæses af tabel 4.8, hvor Sverige og Danmark for begge køn igen placerer sig med de højeste og næsthøjeste gennemsnit i Europa.

Med andre ord klarer de danske piger sig særdeles godt relativt til andre piger, og de danske drenge klarer sig særdeles godt relativt til andre drenge. Man kan sige, at inden for hver deres køn er de danske elever, relativt til andre lande, lige dygtige. Anskuet på denne specifikke måde kan man sige, at kønsforskellen i mindre grad fremstår som et problem, fordi det fælles niveau er højt.

De mest systematiske afvigelser fra det mønster er Schleswig-Holstein, Nordrhein-Westfalen og Holland, hvor gennemsnitsresultaterne for de to køn er meget mere ens, hvilket er positivt i et lighedsperspektiv, men samtidig er niveauet også lavere for begge køn (mest udpræget for Holland).

5 Det sociale liv i klassen

Med tanke på, hvor mange timer, dage og år eleverne indgår i et socialt samvær i deres klasser, er det klart, at klassen og dens klima udgør et vigtigt område, når det gælder elevernes politiske og demokratiske dannelse. Det gælder både, når det angår klassen som et rum for fælles beslutninger, og når det drejer sig om måderne at være sammen på i timerne, frikvartererne med videre.

I dette kapitel inddrages en række temaer, der i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009 har været anvendt til at undersøge elevernes oplevelse af det sociale liv i klassen, idet der her indgår følgende temaer:

- Lærer-elev-relationer
- Elev-elev-relationer
- Åbent klasserumsklima

5.1 Lærer-elev-relationer

Som en del af undersøgelsen af det sociale klima, som eleverne møder og er en del af i skolen, interesserer ICCS sig for, hvordan eleverne vurderer lærer-elev-relationerne på skolen. Eleverne er blevet bedt om at tage stilling til relationerne mellem lærere og elever med spørgsmål, der på den ene side vedrører egne erfaringer med relationer til lærerne og på den anden side vedrører mere generelle vurderinger af disse relationer på deres skole generelt. For at indhente informationer om dette tema er eleverne blevet bedt om at tilkendegive, om de er *meget enige*, *enige*, *uenige* eller *meget uenige* i følgende udsagn:

- De fleste af mine lærere behandler mig retfærdigt
- Eleverne kommer godt ud af det med de fleste lærere
- De fleste lærere interesserer sig for, at eleverne har det godt
- De fleste af mine lærere lytter til, hvad jeg har at sige
- Hvis jeg har brug for ekstra hjælp, får jeg den af mine lærere

Som det fremgår af tabel 5.1, har de danske elever gennemsnitligt set den klart mest positive opfattelse af lærer-elev-relationerne overhovedet i ICCS 2022, kun fulgt relativt tæt af eleverne i Norge, Italien, Malta og derefter Sverige.

Det kendetegner denne skala, at den generelle spredning fra højeste til laveste gennemsnit på landeniveau er begrænset og har en særlig karakter, idet mange lande opnår relativt ensartede resultater. Blandt lande over det europæiske gennemsnit skiller Danmark sig positivt ud med et resultat 2,9 skalapoint over gennemsnittet, mens der nederst er tre lande med gennemsnit, der er mere end 3 skalapoint under det europæiske gennemsnit.

Det er således et resultat, der peger i retning af, at der relativt set til andre lande er en oplevelse af gode lærer-elev-relationer i Danmark.

Nu er det naturligvis sådan, at man ikke desto mindre kan skelne mellem de relative og de absolutte resultater. På alle de stillede spørgsmål (se ovenfor) er andelen af *meget uenige* i gennemsnit lidt over 2 procent, så også i det perspektiv må man sige, at relativt få elever oplever meget store problemer. Andelen af *meget enige* er i gennemsnit lidt over 30 procent, andelen af *enige* 56 procent, og andelen af *uenige* 11 procent. Eleverne er mest positive i forhold til at have en oplevelse af at blive behandlet retfærdigt (38 procent *meget enige*), hvilket i denne ICCS-kontekst af demokrati og medbestemmelse er særlig relevant.

Det kan også bemærkes, at elevernes gennemsnitlige oplevelse af lærer-elev-relationerne er uhyre ens for drenge og piger. Det er et af de temaer i ICCS 2022, hvor der er mindst kønsforskel overhovedet i Danmark. Hverken i ICCS 2022 eller ICCS 2016 er der entydige forskelle på de to køns opfattelser.

Opfattelse af lærer-elev-relationer over tid

De ovennævnte spørgsmål om lærer-elev-relationer er tidligere blevet brugt i både ICCS 2009 og ICCS 2016 på præcis den samme måde og med præcis samme ordlyd. Når det gælder dette tema, kan elevernes opfattelse derfor sammenlignes helt præcist over tid både internationalt og i Danmark (se tabel 5.2). I ICCS 2016 placerede Danmark sig også øverst på listen blandt de europæiske lande, men Taiwan og tre lande fra Latinamerika havde et højere gennemsnit. Dette ses gentaget her i ICCS 2022, hvor både Taiwan og Colombia har markant højere gennemsnit end Danmark og resten af Europa.

Tabel 5.1
Skala for lærer-elev-relationer

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Danmark ¹	52,6	2,9
Norge ^{2,4}	51,9	2,2
Italien	51,8	2,1
Malta	51,6	1,9
Sverige ²	51,4	1,7
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51,3	1,6
Bulgarien	51,2	1,5
Kroatien ²	51,0	1,3
Serbien	50,2	0,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	50,2	0,5
Spanien	50,1	0,5
Rumænien	49,9	0,3
Frankrig	49,9	0,2
Holland ³	49,0	-0,7
Litauen	48,9	-0,7
Estland	48,7	-1,0
Slovakiet	48,6	-1,1
Slovenien	46,8	-2,9
Polen	46,4	-3,3
Cypern	46,1	-3,6
Letland ²	45,6	-4,0
Europa, gennemsnit	49,7	
Andre lande		
Taiwan	56,3	
Colombia	54,2	
Brasilien ¹	51,6	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Skala 5.2

Skala for lærer-elev-relationer på skolen i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Norge ^{2,4}	51,9	52,4	49,7	-0,5	2,7	2,3
Estland	48,7	48,8	47,6	-0,1	1,2	1,1
Holland ³	49,0	49,6	48,1	-0,6	1,5	0,9
Danmark ¹	52,6	54,3	51,7	-1,7	2,6	0,9
Italien	51,8	52,6	51,3	-0,8	1,3	0,5
Sverige ²	51,4	52,5	51,0	-1,1	1,5	0,4
Letland ²	45,6	46,4	45,4	-0,8	1,0	0,3
Bulgarien	51,2	53,0	51,0	-1,9	2,0	0,2
Slovenien	46,8	48,3	46,8	-1,5	1,6	0,1
Malta	51,6	52,2	51,8	-0,7	0,4	-0,2
Litauen	48,9	50,0	49,8	-1,1	0,2	-0,9
Gennemsnit	50,0	50,9	49,5	-1,0	1,5	0,5
Kroatien ²	51,0	50,8	-	0,2	-	-
Cypern	46,1	-	44,8	-	-	1,4
Slovakiet	48,6	-	47,6	-	-	1,0
Spanien	50,1	-	50,0	-	-	0,1
Polen	46,4	-	47,0	-	-	-0,6
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51,3	-	-	-	-	-
Serbien	50,2	-	-	-	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	50,2	-	-	-	-	-
Rumænien	49,9	-	-	-	-	-
Frankrig	49,9	-	-	-	-	-
Andre lande						
Taiwan	56,3	55,8	50,6	0,5	5,2	5,7
Colombia	54,2	53,8	54,1	0,4	-0,4	0,1
Brasilien ¹	51,6	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af lande sorteret faldende efter den længst mulige periodes forskel. Gruppen af lande kun i ICCS 2022 er sorteret efter faldende skalagennemsnit.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

I ICCS 2009 levede Holland ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

En sammenligning af de danske resultater over tid viser en lidt kompleks udvikling med en stigning på 2,6 skalapoint fra ICCS 2009 til ICCS 2016 og et fald fra ICCS 2016 til ICCS 2022 på 1,7 skalapoint. I ICCS 2022 er der således stadig tale om en samlet stigning sammenlignet med udgangspunktet i ICCS 2009.

Dette er en udvikling, der ses på næsten præcis samme måde i alle de lande, der har resultater for alle tre ICCS-undersøgelser. Samtlige lande oplevede på tilsvarende vis en større eller mindre fremgang i ICCS 2016, men også en større eller mindre tilbagegang i ICCS 2022. I ni af elleve lande med denne fælles udvikling er der samtidig sket en mindre stigning set over den samlede periode. Samtidig med denne ens udvikling kan det også bemærkes, at der i de fleste lande kun sker relativt små forskydninger.

Den nærmest ens udvikling i retning af mindre positive vurderinger i Europa kan rejse spørgsmålet om, hvorvidt covid-19-pandemien er en fælles forklaring på den aktuelle tilbagegang. I den løbende sammenligning med Norge og Sverige kan man under alle omstændigheder sige, at eleverne i Danmark over tid konsekvent har haft lidt mere positive vurderinger.

5.2 Elev-elev-relationer

Spørgsmålet om elevernes indbyrdes relationer er på mange måder centralt for ICCS-undersøgelsen, da gode relationer mellem eleverne kan have betydning for en lang række andre forhold af både social og faglig karakter og i det hele taget må anskues som grundlæggende for elevernes oplevelser og erfaringer med skolen som socialt og demokratisk rum.

Temaet er ikke nyt for ICCS 2022, idet eleverne, om end på lidt forskellige måder, også er blevet spurgt om dette tema i både ICCS 2009 og ICCS 2016. Temaet er alligevel lidt nyt i den forstand, at IEA ikke tidligere har beregnet og offentliggjort resultaterne på skalaniveau. Eleverne bliver bedt om at tilkendegive, hvor enige eller uenige de er i de følgende udsagn:

- De fleste elever på min skole behandler hinanden med respekt
- De fleste elever på min skole kommer godt ud af det med hinanden
- Min skole er et sted, hvor eleverne føler sig trygge

I forhold til spørgsmålenes formuleringer kan det bemærkes, at det tredje spørgsmål i princippet er et spørgsmål, der ikke kun vedrører trygheden i de konkrete elev-elev-relationer, men vedrører oplevelsen af trygheden på skolen som sådan.

Hvis man ser på resultaterne på skalaniveau (se tabel 5.3), er resultatet, at de danske elever er blandt de absolut mest positive, idet kun de norske elever er endnu mere positive. På denne skala skiller Danmark og Norge sig ud fra Sverige, hvor resultatet er på et betydeligt lavere niveau og præcist modsvarer det europæiske gennemsnit, mens eleverne i Danmark og Norge omvendt ligger markant over det europæiske gennemsnit. Det er dog et kendetegn ved denne skala, at variationen på tværs af landene er forholdsvis beskedne, og mange lande udviser næsten ens gennemsnit. Det er kun Frankrig, der for alvor skiller sig negativt ud med mindre positive erfaringer blandt eleverne. I Danmark er drengenes gennemsnit 1,5 skalapoint højere end pigernes. Det er en relativt beskedne forskel, ikke mindst når den ses i forhold til kønsforskellen på andre temaer.

Set i konteksten af den foregående skala for lærer-elev-relationer er det relativt til andre lande bemærkelsesværdigt, at de danske elever i gennemsnit også er blandt de mest positive, hvad angår elev-elev-relationer, da kombinationen af de to relativt positive resultater i sig selv fremstår som et ekstra markant resultat, der primært ses i Danmark og Norge.

Også på denne skala skal man naturligvis i forhold til selve diskussionen om gode/dårlige relationer i skolesammenhæng tage i betragtning, at selv mindre andele af elever med mindre positive svar godt kan udgøre et problem. Hvis man ser på de konkrete underliggende svar, er det sådan, at gennemsnittet af *meget uenige* i disse tre udsagn ligger på omkring 4 procent af eleverne, mens gennemsnittet af *uenige* er cirka 17 procent for de tre spørgsmål.

I IEA's rapport for ICCS 2016 indgik svarene fra disse spørgsmål ikke. Det skyldes, at ICCS 2016 fokuserede på potentielt negative omgangsformer blandt eleverne. Herunder ikke mindst i form af elevernes negative erfaringer med andre elevers opførsel i form af vold, drilleri eller mobning. Dette tema om problemer med omgangsformerne er ikke blevet gentaget i ICCS 2022. Der er kun anvendt et enkelt spørgsmål i ICCS 2022

Tabel 5.3
Skala for elev-elev-relationer

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Norge ^{2,4}	50,0	2,8
Danmark ¹	49,7	2,5
Bulgarien	49,4	2,2
Holland ³	48,9	1,8
Malta	48,0	0,8
Spanien	47,8	0,6
Kroatien ²	47,7	0,6
Rumænien	47,7	0,6
Estland	47,7	0,5
Italien	47,7	0,5
Serbien	47,2	0,0
Sverige ²	47,2	0,0
Litauen	47,2	0,0
Schleswig-Holstein ^{1,5}	46,8	-0,4
Letland ²	46,2	-1,0
Nordrhein-Westfalen ⁵	46,0	-1,2
Slovenien	45,8	-1,4
Slovakiet	45,8	-1,4
Polen	45,1	-2,1
Cypern	44,8	-2,4
Frankrig	44,2	-3,0
Europa, gennemsnit	47,2	
Andre lande		
Taiwan	55,5	
Colombia	49,4	
Brasilien ¹	45,0	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

inden for det mere direkte negative tema, hvor eleverne skal tage stilling til deres grad af enighed i udsagnet:

- Jeg er bange for at blive mobbet af andre elever

Med hensyn til dette ene spørgsmål om mobning afviser mere end 82 procent, at de er bange for at blive mobbet, mens næsten 18 procent er mere eller mindre enige, heraf er 5 procent helt enige. Altså en svarfordeling i stil med den for de andre spørgsmål (se ovenfor). Igen kan man naturligvis diskutere, om dette er godt eller dårligt, men set relativt til andre lande var mobning (og lignende negativ opførsel) ikke så udbredt i Danmark i ICCS 2016.

Elev-elev-relationer over tid

Som nævnt har denne skala for elev-elev-relationer ikke tidligere været anvendt, så det er ikke muligt at vise en tabel over tendenser over tid på skalaniveau. Derfor vises udviklingen i Danmark, Norge og Sverige her i procentfordelinger (i tabel 5.4) for ICCS 2016 og ICCS 2022. Spørgsmålene blev ikke anvendt i ICCS 2009.

Ser man først på de danske resultater, er det slående, at de på den ene side ikke er radikalt forskellige over årene, men alligevel peger de på samme udvikling som i lærer-elev-relationer, nemlig at udviklingen fra ICCS 2016 til ICCS 2022 er negativ. Denne udvikling er desuden helt entydig på tværs af de tre spørgsmål. Samtidig er denne negative tendens i både Norge og Sverige nærmest identisk med den danske, om end de danske og norske elever niveaumæssigt skiller sig ud og ligger særdeles tæt i deres omfang af positive vurderinger af elev-elev-relationer, mens de svenske elever er betydeligt mere forbeholdne. Fra allerede at have været de mest forbeholdne i Skandinavien i ICCS 2016 er de svenske elever i ICCS 2022 helt eller delvist uenige i de positive udsagn i en grad, der klart overstiger niveauet i Danmark og Norge. Uanset om man ser på det som flere uenige eller som færre enige, fremstår de svenske elever som de mest forbeholdne i forhold til at bekræfte gode elev-elev-relationer.

Som omtalt i relation til skalaen (tabel 5.3) er elevernes vurdering i Sverige dog gennemsnitligt på europæisk niveau og i den forstand relativt almindelig, men i en skandinavisk kontekst skiller de sig ud. Overordnet set er den fælles negative tendens fra ICCS 2016 til ICCS 2022 dog både slående og interessant. Sådanne fælles tendenser over tid rejser jo spørgsmålet om, hvorvidt de mulige forklaringer rækker ud over de eventuelle nationale forklaringer.

Tabel 5.4
Elev-elev-relationer i ICCS 2022 og ICCS 2016 (procent)

De fleste elever på min skole behandler hinanden med respekt					
	ICCS	Helt enig	Enig	Uenig	Helt uenig
Danmark ¹	2022	17,0	56,0	21,0	5,9
	2016	20,3	58,6	18,4	2,7
Norge ^{2,3}	2022	19,0	54,7	21,1	5,2
	2016	23,3	56,0	17,3	3,3
Sverige ²	2022	13,1	52,0	25,6	9,3
	2016	18,9	53,6	22,6	4,9

De fleste elever på min skole kommer godt ud af det med hinanden					
	ICCS	Helt enig	Enig	Uenig	Helt uenig
Danmark ¹	2022	20,0	64,1	13,4	2,6
	2016	23,6	64,9	10,4	1,1
Norge ^{2,3}	2022	22,1	61,2	13,5	3,2
	2016	26,7	59,5	12,0	1,9
Sverige ²	2022	13,9	59,2	21,0	5,9
	2016	19,0	62,0	16,6	2,3

Min skole er et sted, hvor eleverne føler sig trygge					
	ICCS	Helt enig	Enig	Uenig	Helt uenig
Danmark ¹	2022	19,7	59,8	16,9	3,6
	2016	25,6	61,6	11,2	1,5
Norge ^{2,3}	2022	20,7	58,9	16,4	4,1
	2016	26,5	59,1	11,9	2,5
Sverige ²	2022	16,7	55,2	21,0	7,0
	2016	22,0	58,1	16,4	3,5

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

Tabel 5.5
Bange for at blive mobbet af andre elever i ICCS 2022,
ICCS 2016 og ICCS 2009 (procent)

	ICCS	Helt enig	Enig	Uenig	Helt uenig
Danmark ¹	2022	5,3	12,4	31,2	51,1
	2016	3,4	10,3	26,8	59,5
	2009	3,7	9,9	26,4	60,1
Norge ^{2,3}	2022	6,2	13,5	26,9	53,5
	2016	6,9	13,2	24,4	55,6
	2009	10,1	17,4	26,8	45,7
Sverige ²	2022	5,5	11,2	26,7	56,7
	2016	5,6	9,8	25,1	59,4
	2009	4,8	11,7	26,0	57,6

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

Med hensyn til det ene spørgsmål om mobning kan det som sagt også sammenlignes over tid i ICCS 2009, ICCS 2016 og ICCS 2022, hvilket her er gjort for Skandinavien (tabel 5.5). Udviklingen over tid viser, at de danske resultater var så godt som ens i ICCS 2009 og ICCS 2016, men fra ICCS 2016 til ICCS 2022 er der sket et klart fald i den andel, der er helt uenige i, at de er bange for mobning. Andelen er faldet fra cirka 60 procent i ICCS 2009 og ICCS 2016 til cirka 51 procent i ICCS 2022. Det kan bemærkes, at eleverne i Sverige i mest udpræget grad afviser at være bange for at blive mobbet, selv om elev-elev-relationerne generelt opleves som mindre positive end i Danmark og Norge.

5.3 Åbent klasserumsklima for diskussion

I alle ICCS-undersøgelserne har spørgsmålet om et åbent klasserumsklima for diskussion stået som et centralt interesseområde. Det er et tema, der går tilbage til IEA's CIVED-undersøgelse (1999), der kan ses som en forløber til ICCS-undersøgelserne. Både i forhold til ICCS 2009 og ICCS 2016 har der været stor opmærksomhed på resultaterne for elevernes opfattelse af deres klasserum som et rum for åben diskussion og udveksling af synspunkter.

I ICCS 2022 er skalaen blevet benyttet uforandret, idet eleverne er blevet bedt om at forholde sig til, hvor ofte de følgende ting forekommer i de timer, hvor politiske og sociale spørgsmål er genstand for undervisning og diskussion (*aldrig, sjældent, somme tider, ofte*):

- Lærere opmuntrer elever til selv at tage stilling
- Elever sætter tidens politiske begivenheder til diskussion i klassen
- Elever siger deres mening i klassen. Også når de fleste i klassen har en anden mening
- Lærere opmuntrer elever til at diskutere sager med andre, der har forskellige meninger
- Lærere fremlægger flere sider af en sag, når de forklarer om den i klassen
- Lærere opmuntrer elever til at sige deres mening

I ICCS 2022 placerer de danske elever sig som de næstmest bekræftende i forhold til at tilkendegive, at disse ting finder sted (se tabel 5.6). Kun i Italien er eleverne endnu mere positive, men det er dog i en sådan grad, at Italien reelt skiller sig markant ud fra alle andre lande i Europa. Norge og Sverige placerer sig også over gennemsnittet i Europa, men kun Norge er på helt samme niveau som Danmark. I bunden af skalaen er der markant lave resultater i Slovenien, Holland og Letland.

Det er i det hele taget karakteristisk for denne skala, at de danske elever relativt til andre lande ikke afviger radikalt i deres svar på et eller flere af disse udsagn, men derimod generelt placerer sig som samlet set noget mere positive end gennemsnittet i Europa på alle udsagnene. Det tegner altså et billede af en relativt høj grad af åbenhed, der har en generel karakter.

De danske elever er mest bekræftende i forhold til udsagnet om, at lærerne opfordrer eleverne til at sige deres mening, men også i forhold til at sige deres mening, selv hvis flertallet har en anden mening. Udsagnet om eleverne som initiativtagere til diskussion får mindst tilslutning, men det er et generelt svarmønster, der går igen internationalt.

Det kan bemærkes, at denne skala udviser en forholdsvis stor kønsforskel, idet pigerne oplever et mere åbent klasserum end drengene. Det gælder især på de to spørgsmål om at blive opmuntret til at sige sin mening og selv tage stilling, hvor cirka 12 procentpoint flere piger end drenge mener, at det sker ofte. Ikke desto mindre har piger og drenge

Tabel 5.6
Skala for opfattelse af klasserummets åbenhed

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Italien	54,7	5,1
Danmark ¹	52,2	2,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	52,0	2,4
Norge ^{2,4}	52,0	2,4
Rumænien	51,5	1,9
Polen	51,2	1,6
Kroatien ²	51,2	1,6
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51,0	1,4
Sverige ²	50,5	0,9
Spanien	50,3	0,7
Malta	49,7	0,1
Litauen	49,0	-0,6
Cypern	48,5	-1,1
Bulgarien	48,4	-1,1
Slovakiet	47,9	-1,6
Frankrig	47,9	-1,6
Estland	47,8	-1,8
Serbien	47,6	-2,0
Slovenien	46,2	-3,4
Holland ³	45,7	-3,8
Letland ²	45,7	-3,9
Europa, gennemsnit	49,6	
Andre lande		
Taiwan	53,7	
Colombia	51,3	
Brasilien ¹	50,4	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagerprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagerkrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

temmelig ensartede opfattelser af, hvad der *relativt* set sker hyppigst af de seks aspekter, idet pigerne blot generelt er noget mere bekræftende end drengene.

Det er et fælles træk for samtlige lande, at pigerne opfatter klasserummet som mere åbent end drengene. Kønsforskellen i Danmark er på 3,6 skalapoint, hvilket svarer til det europæiske gennemsnit (3,5 skalapoint), der ligeledes ses i Norge. Kønsforskellen er noget mindre i Sverige (2,4 skalapoint). Det er den næstmindste forskel overhovedet, idet yderpunkterne er Estland og Slovenien med henholdsvis 1,9 skalapoints forskel og 5,0 skalapoints forskel.

Hvis man kun ser på pigerne, opnår de danske piger det næsthøjeste gennemsnit for piger (54,2), hvilket er på niveau med Norge (53,9), men betydeligt over Sverige (51,7). Hvis man kun ser på drengene, opnår de det tredjehøjeste gennemsnit blandt drenge (50,5), kun overgået af Italien (53), da Nordrhein-Westfalen ligger på niveau med Danmark (50,6). Igen er billedet det samme i Skandinavien, idet danske og norske drenge har næsten identiske gennemsnit, 50,5 og 50,4, mens de svenske drenge har et gennemsnit på 49,3.

Åbent klasserum for diskussion over tid

Som antydnet ovenfor er denne skala en af de mest anvendte i ICCS-undersøgelserne, og over tid har ikke mindst de danske elever skilt sig ud med relativt set meget positive opfattelser af klasserummets åbenhed.

I ICCS 2009 var det danske gennemsnit 55 og det højeste af alle 36 lande, og i ICCS 2016 var det danske gennemsnit faldet til 54, men fortsat det højeste af den undersøgelses 24 lande. Med et gennemsnit i ICCS 2022 på 52 er der tale om et resultat, der fortsat er relativt højt i den internationale sammenligning, men samtidig bryder med den danske tradition i ICCS for at have elever med den mest udbredte og positive opfattelse af åbent klasserum.

Som det fremgår af tabel 5.7, kan man sige, at de danske resultater i ICCS 2022 skriver sig ind i en international tendens til, at eleverne over årene oplever noget mindre åbenhed i klassen. I flere lande er faldet dog større end i Danmark over perioden som helhed, også selv om disse andre lande har haft et lavere udgangspunkt. Der er generelt tale om relativt beskedne udsving i det gennemsnitlige niveau, der ses på denne skala fra undersøgelse til undersøgelse, men summeret over tid fremstår tendensen alligevel som ganske tydelig.

Tabel 5.7

Skala for opfattelse af klasserummets åbenhed i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Malta	49,7	49,4	45,8	0,3	3,6	3,9
Bulgarien	48,4	48,0	47,9	0,4	0,2	0,6
Italien	54,7	53,2	54,3	1,4	-1,1	0,4
Sverige ²	50,5	52,5	51,0	-2,0	1,5	-0,5
Litauen	49,0	49,2	49,6	-0,3	-0,3	-0,6
Norge ^{2,4}	52,0	52,4	52,9	-0,4	-0,5	-0,9
Danmark¹	52,2	53,8	54,7	-1,6	-0,9	-2,5
Estland	47,8	49,4	50,4	-1,7	-1,0	-2,6
Holland ³	45,7	47,4	48,5	-1,7	-1,1	-2,8
Slovenien	46,2	49,7	49,9	-3,5	-0,2	-3,7
Letland ²	45,7	48,9	50,5	-3,2	-1,6	-4,8
Gennemsnit	49,3	50,4	50,5	-1	0	-1
Kroatien ²	51,2	51,2	-	-0,1	-	-
Spanien	50,3	-	47,9	-	-	2,3
Polen	51,2	-	50,9	-	-	0,3
Slovakiet	47,9	-	50,0	-	-	-2,1
Cypern	48,5	-	50,6	-	-	-2,2
Nordrhein-Westfalen ⁵	52,0	-	-	-	-	-
Rumænien	51,5	-	-	-	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51,0	-	-	-	-	-
Frankrig	47,9	-	-	-	-	-
Serbien	47,6	-	-	-	-	-
Andre lande						
Taiwan	53,7	52,2	50,4	1,6	1,7	3,3
Colombia	51,3	49,3	50,1	2,0	-0,9	1,1
Brasilien ¹	50,4	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af lande sorteret faldende efter den længst mulige periodes forskel. Europa 2022 er sorteret faldende efter gennemsnit.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

1 ICCS 2009 levede Holland ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

Det er klart, at covid-19-pandemiens konsekvenser for undervisningens gennemførelsesform forud for ICCS 2022 kan have påvirket elevernes oplevelse af klasserummet negativt på grund af periodiske hjemsendelser med videre. Eleverne bliver som sagt bedt om at forholde sig til, hvor sjældent eller ofte de ovenfor anførte ting sker, hvor flere af spørgsmålene refererer til den fysiske klasse som det rum, hvori tingene forekommer.

I ICCS 2016 var det sådan, at eleverne (især drengene) i betydelig mindre grad end i ICCS 2009 oplevede, at lærerne opfordrede dem til at tage stilling til noget (se tabel 5.8). I ICCS 2022 ses der igen et fald i elevernes oplevelse af, om lærerne opfordrer dem til at tage stilling til de emner, der diskuteres, idet både piger og drenge har et fald på cirka 11 procentpoint i svarmuligheden *ofte*. En helt lignende udvikling ses på spørgsmålet om, hvorvidt lærerne opmuntrer eleverne til selv at tage stilling, hvor både piger og drenge udviser et tilsvarende fald.

Det er på disse to spørgsmål, der ses den største forskel over tid. Hvis man ser bort fra pigers og drenges lidt forskellige niveau og det forskellige niveau på de to spørgsmål, er det bemærkelsesværdigt, hvor ens svarene samtidig er i deres tendens med en nedgang fra ICCS 2009 til ICCS 2022 på omkring 15,5 procentpoint for piger på begge spørgsmål og omkring 20 procentpoint for drenge på begge spørgsmål (se tabel 5.8). Selv om drenge og piger opfattet som grupper oplever klasserummet noget forskelligt i forhold til dets åbenhed, oplever de med andre ord ikke desto mindre næsten den samme tendens til mindre åbenhed.

Det kan være værd at bemærke, at der som noget nyt i ICCS 2022 er opstået en kønsforskel, når det gælder elevernes vurdering af sig selv som initiativtagere til diskussioner i klassen. Her var resultatet i ICCS 2009 og ICCS 2016 bemærkelsesværdigt ens for begge køn, men i ICCS 2022 er der for første gang nu en mindre positiv opfattelse hos drengene også på dette område, mens pigerne ikke har ændret opfattelse siden ICCS 2016.

Tabel 5.8
Tre aspekter af klasserummets åbenhed i ICCS 2022, ICCS
2016 og ICCS 2009 opdelt efter køn (Danmark)

	ICCS	Piger	Dreng
Elever sætter tidens politiske begivenheder til diskussion i klassen	2022	18,2	13,5
	2016	18,2	18,2
	2009	17,7	17,3
Lærere opmuntrer elever til at sige deres mening	2022	56,1	44,6
	2016	67,5	55,4
	2009	71,6	63,4
Lærere opmuntrer elever til selv at tage stilling	2022	41,0	29,9
	2016	48,8	37,7
	2009	56,6	52,6

Tabellen viser de vægtede valide procentandele af de danske elever i procent, der svarer ofte til de anførte udsagn.

6 Skolen som demokratisk rum

Hvor det foregående kapitel fokuserede på elevernes oplevelse af de sociale relationer med fokus på elever, lærere og klasserummet, skal dette kapitel handle om elevernes bredere opfattelse af skolen som et sted for forskellige aktiviteter, der på den ene eller anden måde kan beskrives som værende af social og/eller demokratisk art. Dette er et tema, der følger op på tidligere ICCS-undersøgelser, hvor et af de markante fund tilbage i tid i Danmark har været, at der typisk er ganske stor forskel på, hvordan eleverne oplever henholdsvis deres egen klasse og skolen som helhed, når det kommer til spørgsmål om medindflydelse og muligheder for at deltage i forskellige aktiviteter.

Dette kapitel tager udgangspunkt i tre temaer, der på hver deres måde belyser elevernes oplevelse af deres demokratiske position på skolen:

- Demokratisk deltagelse på skolen
- Opfattelse af medbestemmelse på skolen
- Villighed til at deltage i skoleaktiviteter

Det kan bemærkes, at temaet om demokratisk deltagelse på engelsk kaldes *civic participation*. Da det overordnede demokratiske element er dominerende, betegnes skalaen for det tema her som en skala for demokratisk deltagelse.

I det foregående kapitel blev det undersøgt, hvordan det sociale klima på skolen kan ses som værende vigtigt i konteksten af demokrati og politik, fordi de indbyrdes relationer mellem elever og mellem elever og lærere samt kombinationen deraf i klasserummet kan betyde meget for, hvordan og hvorfor diskussioner, uenigheder og fællesskaber udspiller sig og opstår. Man kan med andre ord sige, at de aspekter ikke mindst knytter sig til idealer om samtaledemokratiet og demokratiet som gensidig respekt og forståelse.

Imidlertid kan man også anskue spørgsmålet om demokrati i lyset af elevernes faktiske handlinger, deres oplevede medbestemmelse i klassen og på skolen samt deres engagement i forhold til skoledeltagelse.

I et videre perspektiv kan disse forhold selvfølgelig også ses i sammenhæng med de unges medindflydelse og muligheder for demokratisk engagement uden for skolen, som det er beskrevet i flere tidligere kapitler, men her skal der nu fokuseres på skolen som et demokratisk rum.

6.1 Elevernes demokratiske deltagelse på skolen

I ICCS 2022 bliver eleverne spurgt om syv udvalgte eksempler på aktivitetsformer. Eleverne bliver bedt om at tilkendegive, om de har deltaget i disse aktiviteter enten inden for det sidste år, tidligere end det eller aldrig har deltaget. De syv mulige aktiviteter er:

- Deltaget aktivt i en arrangeret debat
- Stemt til elevrådsvalg (eller lignende)
- Været med til at beslutte noget om, hvordan skolen styres
- Deltaget i diskussion på møde for alle skolens elever
- Stillet op til elevrådsvalg (eller lignende)
- Deltaget i aktivitet for en mere miljøvenlig skole
- Været med til at skrive om socialt eller politisk emne i skolens blad eller på dens hjemmeside

Til disse spørgsmål kan bemærkes, at der i forskellige lande kan være forskel på, hvilke organer og praksisformer der overhovedet er mulige for elever at engagere sig i på 8. klassetrin. For eksempel kan elevråd være mere eller mindre udbredte. Derfor har landene i nogen grad kunnet tilpasse disse spørgsmål, for eksempel hvis et andet organ for elevindflydelse er mere relevant at spørge om.

Når det samlede deltagelsesmønster gøres op på en skala for demokratisk deltagelse på skolen (se tabel 6.1), er de danske elevers samlede aktivitet meget tæt på det europæiske gennemsnit. Resultatet i Danmark er næsten helt ens for piger og drenge. Skalaen kendetegnes ved, at der er en bred gruppe af lande med relativt ens resultater, hvor kun nogle få lande skiller sig ud med henholdsvis mest aktivitet (Spanien, Cypern, Norge) og mindst aktivitet (Letland, Estland og i særlig grad Holland).

I en skandinavisk sammenhæng er dette en skala, hvor de norske elever skiller sig ud med betydeligt mere aktivitet end elever i Sverige og (især) Danmark.

Ser man på de konkrete fordelinger, er langt den hyppigst forekommende aktivitet i Danmark, at eleverne har stemt til elevrådsvalg

Tabel 6.1
Skala for elevers demokratiske deltagelse på skolen

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Spanien	54,2	4,4
Cypern	53,5	3,7
Norge ^{2,4}	52,7	2,9
Frankrig	51,8	2,1
Polen	51,4	1,7
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51,1	1,3
Sverige ²	50,9	1,1
Italien	50,4	0,7
Serbien	50,4	0,7
Kroatien ²	50,3	0,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	50,1	0,3
Rumænien	50,0	0,3
Danmark¹	49,7	-0,1
Slovakiet	49,4	-0,4
Litauen	49,3	-0,4
Malta	49,0	-0,7
Slovenien	48,7	-1,0
Bulgarien	47,7	-2,0
Letland ²	45,8	-3,9
Estland	45,6	-4,1
Holland ³	42,6	-7,2
Europa, gennemsnit	49,7	
Andre lande		
Taiwan	53,5	
Colombia	52,8	
Brasilien ¹	49,4	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

(82 procent). Den næsthyppigste er aktiv deltagelse i en debat, hvilket 60 procent har gjort på et eller andet tidspunkt.

De to sjældneste aktiviteter er at deltage i en diskussion på et møde for alle skolens elever, idet 25 procent har prøvet dette, eller at skrive noget til skolens blad eller hjemmeside, hvilket 14 procent har været med til. Udtrykt omvendt har 75 procent og 86 procent ikke deltaget i de aktiviteter. Det kan også være værd at bemærke, at 51 procent tilkendegiver, at de på et eller andet tidspunkt har været med til at beslutte noget om skolens styre.

Elevers demokratiske deltagelse på skolen over tid

Udviklingen over tid i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009 skal her beskrives i forhold til tre af de aktiviteter, som eleverne forholder sig til. Det giver de resultater, der er vist i tabel 6.2.

Tabellen er sorteret efter gennemsnittet for deltagelse i de tre aktiviteter for de ti lande, der har deltaget i alle tre ICCS-undersøgelser over tid. I gruppen af de ti lande ligger Danmark umiddelbart efter Norge og Sverige i toppen af tabellen. Lige umiddelbart modsvares det således ikke resultatet på skalaen i tabel 6.1. Det skyldes, at adskillige andre lande i ICCS 2022 ligger betydeligt højere end Danmark, men ikke har resultater fra alle tre ICCS-undersøgelser.

Over den samlede periode kendetegnes Danmark ved en løbende positiv udvikling, hvor der fra undersøgelse til undersøgelse er nogle relativt små, men konsekvent positive forskelle, så den samlede udvikling alligevel bliver ganske tydelig. Omvendt er udviklingen i Norge negativ i ICCS 2022, hvad angår de to spørgsmål om at stemme og stille op til elevrådet, men da udgangspunktet i Norge var højt i ICCS 2009, ligger Norge alligevel fortsat lidt over det danske niveau. Dette er dog et eksempel på en lidt forskellig aktuel skandinavisk udvikling med en positiv tendens i Danmark og en mere negativ tendens i Norge og Sverige, selv om eleverne i både Norge og Sverige fortsat er noget mere positive end i Danmark.

Man kan dog sige, at det i forhold til erfaringen med egen faktisk indflydelse er mere reelt at se på opfattelsen af denne i form af spørgsmålet om erfaringer med det at medvirke til konkrete beslutninger. Erfaringer med dette ligger på et langt lavere niveau i alle lande end det at stemme til elevrådsvalg. Det er på sin vis forventeligt, men siger også noget om, at det repræsentative demokrati i forhold til elevråds virke har begrænset effekt i forhold til oplevelsen af egen konkret indflydelse. I forhold til

Tabel 6.2

Elevers demokratiske deltagelse på skolen i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Andel elever i procent, der har deltaget ved at:															Gennemsnit 2022			
	Stemme til elevrådsvalg						Stille op til elevrådsvalg						Medvirke til beslutning						
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009	2022	2016	2009		2022-2016	2016-2009	2022-2009
Norge ^{2,4}	86	93	90	-7	3	-4	51	58	59	-7	-1	-8	62	59	56	3	3	6	66
Sverige ²	83	89	85	-6	4	-3	53	47	40	6	6	12	63	64	54	-1	11	9	66
Danmark ¹	82	80	73	2	6	8	51	50	49	1	1	2	51	47	44	3	4	7	61
Litauen	84	89	84	-5	5	0	43	47	30	-4	17	13	44	43	35	1	8	9	57
Slovenien	79	84	84	-5	-1	-5	52	59	59	-7	0	-7	30	24	28	6	-4	3	54
Malta	75	78	62	-4	16	12	40	48	24	-8	25	17	44	42	29	2	13	15	53
Bulgarien	52	56	52	-4	5	1	34	37	34	-3	3	0	30	32	31	-2	1	-1	39
Italien	53	50	49	3	2	5	24	22	21	2	0	3	39	36	34	3	2	5	39
Estland	60	74	75	-14	0	-14	26	30	32	-3	-2	-5	29	29	24	1	5	5	39
Letland ²	51	62	67	-12	-5	-17	27	34	39	-7	-5	-12	29	30	31	-1	-1	-2	35
Gennemsnit	71	76	72	-5	4	-2	40	43	39	-3	4	1	42	41	37	2	4	6	51
N.-Westfalen ⁵	88	82	-	6	-	-	65	60	-	5	-	-	43	50	-	-7	-	-	65
Kroatien ²	93	91	-	2	-	-	63	58	-	5	-	-	22	20	-	2	-	-	59
Holland ³	47	51	-	-4	-	-	24	21	-	3	-	-	30	27	-	3	-	-	34
Spanien	96	-	87	-	-	9	55	-	55	-	-	0	47	-	48	-	-	0	66
Cypern	81	-	71	-	-	10	70	-	67	-	-	3	46	-	35	-	-	11	66
Polen	95	-	95	-	-	0	57	-	59	-	-	-2	41	-	57	-	-	-16	64
Slovakiet	71	-	73	-	-	-2	44	-	43	-	-	1	37	-	28	-	-	10	51
S.-Holstein ^{1,5}	91	-	-	-	-	-	69	-	-	-	-	-	48	-	-	-	-	-	69
Frankrig	96	-	-	-	-	-	50	-	-	-	-	-	37	-	-	-	-	-	61
Serbien	86	-	-	-	-	-	58	-	-	-	-	-	26	-	-	-	-	-	56
Rumænien	86	-	-	-	-	-	47	-	-	-	-	-	33	-	-	-	-	-	55
Andre lande																			
Taiwan	91	72	67	19	5	23	75	34	32	42	1	43	53	43	43	10	-1	9	73
Colombia	89	90	90	-1	0	-1	43	42	44	1	-2	-1	54	49	57	5	-7	-2	62
Brasilien ¹	65	-	-	-	-	-	32	-	-	-	-	-	40	-	-	-	-	-	46

Tabellen er sorteret faldende efter samlet gennemsnit for ICCS 2022 inden for hver gruppe lande (kolonne helt til højre).

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

1 ICCS 2016 levede Nordrhein-Westfalen ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

medvirken i beslutninger ligger de danske elever en del under de norske og især de svenske elever, men på europæisk niveau er de danske elever mere positive end eleverne i alle andre lande (bortset fra lige netop Norge og Sverige). Netop på det spørgsmål skiller de skandinaviske elever sig med andre ord ganske markant ud med en relativt set udbredt oplevelse af egen deltagelse.

6.2 Elevernes oplevelse af medbestemmelse og skolens processer for den

Som det blev antydnet i det foregående afsnit, kan der meget vel være forskel på det at deltage i elevrådsvalg og det at opleve en konkret positiv effekt af egen indflydelse. Dermed ikke sagt, at der nødvendigvis altid skal eller kan være en positiv og konkret ydre effekt af demokratisk deltagelse, da demokratiske processer og deres konsekvenser naturligvis ikke altid og ikke kun kan opleves som lige positive af alle. De vil med andre ord også kunne indebære en erfaring af mangel på reel indflydelse eller indflydelse på ting, der måske er eller opleves som temmelig ligegyldige. Den slags erfaringer kan elever være meget bevidste om, så ICCS 2022 har forsøgt at undersøge lidt nærmere, hvordan eleverne overhovedet forholder sig til muligheden for medbestemmelse og herunder den mulige betydning af elevindflydelsen ud fra de måder, den udøves på.

Undersøgelsen af dette tema er baseret på seks spørgsmål, hvor eleverne skal tilkendegive, i hvor høj grad de er enige eller uenige i følgende udsagn om elevernes medbestemmelse på deres skole:

- Det gør min skole bedre, når eleverne er med til at træffe beslutninger
- Der er regler for, hvordan eleverne kan være med til at træffe beslutninger på min skole
- Min skole opmuntrer eleverne til at danne grupper, der kan udtrykke deres holdninger
- Eleverne kan påvirke beslutninger, der har betydning for hele skolen
- Når eleverne stemmer til elevrådsvalg, gør det en forskel på, hvad der sker på min skole
- Elevernes interesser bliver taget i betragtning, når der træffes beslutninger på min skole

Resultaterne er opgjort på en skala (se tabel 6.3), der først og fremmest placerer de danske elever som nogle af de mest forbeholdne i forhold til disse udsagn med det næstlaveste gennemsnit. Resultaterne tegner i øvrigt et internationalt billede af et meget stort antal lande tæt på gennemsnittet. Der er lidt variation i top og bund, men kun et enkelt land har et markant lavt gennemsnit, der er mere end 3 skalapoint fra gennemsnittet i den lave ende (Holland). Inden for denne udbredte ensartethed bliver det på sin vis kun endnu mere påfaldende, at de danske elever her er relativt forbeholdne. Norge og Sverige ligger til sammenligning markant over Danmark og er meget tæt på det europæiske gennemsnit. Også i en skandinavisk kontekst er det danske resultat altså afvigende, selv om hverken Norge eller Sverige placerer sig decideret højt.

Som eksempler på de underliggende resultater (se tabel 6.4) kan det nævnes, at eleverne er klart mest enige i det første udsagn, idet 79 procent af eleverne er *meget enige* (16 procent) eller *enige* (63 procent) i, at deres egen skole bliver bedre, når eleverne er med til at træffe beslutninger.

På den baggrund kan man spørge, om eleverne oplever, at de så også rent faktisk kan påvirke beslutninger af betydning for deres skole. Dette bekræfter en klart mindre andel på 56 procent (8 procent er *meget enige*). Det næste spørgsmål kan så være, om eleverne oplever, at deres interesser i det mindste tages i betragtning. Det gør en andel på 61 procent (9 procent er *meget enige*).

Det kendetegner generelt svarene, at relativt få enten er *meget enige* eller *meget uenige*. Det er således generelt nogle lidt mere forsigtige synspunkter, der fremføres her.

Det kan være værd at bemærke, at de danske elever ligger under det europæiske gennemsnit på alle spørgsmålene, hvilket placeringen på skalaen også antyder. Det kan dog også nævnes, at forskellen til gennemsnittet er klart tydeligst på spørgsmålet om, hvorvidt skolen opfordrer grupper af elever til at udtrykke elevholdninger. Det er en praksis, der efter resultaterne at dømme er meget almindelig i adskillige lande, men i mindst grad af alle i Danmark.

Oplevelse af medbestemmelse over tid

Sammenligninger over tid er lidt vanskelige for dette tema, selv om der i ICCS 2016 blev brugt en skala med nogle spørgsmål, der ligner de her anførte temmelig meget. Der er imidlertid den afgørende forskel, at de i ICCS 2016 ikke handlede om elevernes opfattelse af elevernes indflydelse

Tabel 6.3
Skala for elevernes opfattelse af deres
medbestemmelse på egen skole

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Malta	52,0	2,6
Bulgarien	51,9	2,6
Rumænien	50,9	1,6
Schleswig-Holstein ^{1,5}	50,9	1,5
Nordrhein-Westfalen ⁵	50,2	0,8
Spanien	50,0	0,7
Frankrig	49,8	0,4
Litauen	49,6	0,3
Norge ^{2,4}	49,6	0,3
Italien	49,5	0,2
Sverige ²	49,4	0,1
Estland	49,3	-0,1
Polen	49,1	-0,2
Letland ²	49,1	-0,3
Serbien	48,8	-0,5
Cypern	48,6	-0,7
Kroatien ²	48,5	-0,9
Slovenien	48,2	-1,1
Slovakiet	47,8	-1,6
Danmark¹	47,1	-2,2
Holland ³	45,9	-3,4
Europa, gennemsnit	49,3	
Andre lande		
Colombia	56,5	
Taiwan	55,7	
Brasilien ¹	52,3	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

- Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
- Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
- Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Tabel 6.4
Elevernes opfattelse af deres medbestemmelse og processer for den på egen skole

Andel elever i procent, der er enige eller helt enige i nedenstående udsagn:						
	Når eleverne er med til at træffe beslutninger, bidrager det til at gøre min skole bedre	Der er klare regler for, hvordan eleverne kan være med til at træffe beslutninger på min skole	Elevernes interesser bliver taget i betragtning, når der træffes beslutninger på min skole	Når eleverne stemmer til elevrådsvalg, gør det en forskel på, hvad der sker på min skole	Min skole opmuntrer eleverne til at danne grupper, der kan udtrykke deres holdninger	Eleverne kan påvirke beslutninger, der har betydning for hele skolen
Europa						
Malta	85	73	71	64	71	69
Bulgarien	82	77	71	74	68	63
Rumænien	89	66	68	59	68	55
Schleswig-Holstein ^{1,5}	82	73	71	76	58	63
Nordrhein-Westfalen ⁵	81	71	68	75	57	55
Spanien	80	74	64	61	65	53
Frankrig	77	76	63	54	62	64
Litauen	81	69	66	71	52	64
Norge ^{2,4}	75	66	68	68	44	63
Italien	84	67	62	54	66	55
Sverige ²	83	63	64	53	59	60
Estland	80	65	71	70	57	54
Polen	79	66	55	80	47	60
Letland ²	82	67	68	61	54	57
Serbien	79	72	57	47	65	46
Cypern	77	68	57	58	57	57
Kroatien ²	76	68	57	62	57	47
Slovenien	65	69	63	54	65	56
Slovakiet	80	69	66	48	49	45
Danmark ¹	79	57	61	56	37	56
Holland ³	74	51	65	45	42	48
Europa, gennemsnit	80	68	65	62	57	57
Andre lande						
Colombia	91	90	81	82	81	73
Taiwan	91	81	86	82	74	76
Brasilien ¹	85	77	66	69	69	59

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter landenes resultat på den samlede skala (se tabel 6.3). De enkelte udsagn er placeret fra venstre mod højre efter deres faldende europæiske gennemsnit.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

på deres egen skole, men derimod om elevernes indflydelse på 'skolen', hvorfor det strengt taget var uklart, om 'skolen' var elevens egen skole eller et alment begreb. Derfor kan der ikke sammenlignes direkte over tid her. Det kan dog nævnes, at gennemsnittet for Danmark i ICCS 2016 lå 2 skalapoint under det internationale gennemsnit, ligesom Danmark i ICCS 2022 ligger omkring 2 skalapoint under det europæiske gennemsnit. Som sagt kan disse resultater ikke sammenlignes direkte, men begge undersøgelser viser en tendens til, at danske elever har relativt lidt tiltro til betydningen af medindflydelse, også når der sammenlignes med de mest nærliggende lande som Norge og Sverige.

6.3 Elevernes villighed i forhold til deltagelse på skolen

I forlængelse af de foregående afsnit om elevers erfaringer med deltagelsesformer og syn på medindflydelse har ICCS 2022 også undersøgt elevernes velvilje til rent faktisk at deltage aktivt, hvis de får mulighed for det.

Det er et interessant perspektiv, fordi man i denne slags forhold meget let kommer til at antage, at svar om mangel på indflydelse samtidig er et udtryk for et ønske om mere. Det er imidlertid ikke nødvendigvis tilfældet, da mange af den slags svar blot kan være konstateringer, der ikke skal ses som udtryk for en interesse i eller et oplevet behov for mere indflydelse. Derfor har ICCS 2022 også forsøgt at stille nogle spørgsmål, der vedrører villighed til at deltage på forskellig vis, hvis muligheden rent faktisk foreligger. Det tager samtidig højde for, at nogle muligheder for deltagelse måske ikke findes alle steder, så her kan man sige, at man forsøger at ligestille eleverne på den måde, at eleverne skal svare på deres villighed til at gøre noget, men under den forudsætning, at muligheden rent faktisk findes.

Nogle af disse spørgsmål har tidligere været stillet som spørgsmål om elevernes tidligere aktiviteter, men stilles altså nu som spørgsmål om mulig fremtidig deltagelse. Det skal dog bemærkes, at disse spørgsmål er stillet i en anden kontekst af spørgeskemaet end spørgsmålene i de tidligere temaer i dette kapitel, så man må antage, at de fleste svar er givet uden særligt hensyn til, hvad der tidligere er blevet svaret i de tilsvarende emneområder.

Den enkelte elev bliver her bedt om at svare på, hvor sandsynligt det er, at vedkommende vil gøre de følgende ting, hvis muligheden foreligger

(*meget sandsynligt, ret sandsynligt, ikke særlig sandsynlig eller slet ikke sandsynligt*):

- Stemme til elevrådsvalg
- Være med i en gruppe af elever, der arbejder for en sag, som du er enig i
- Stille op til elevrådsvalg
- Deltage i en diskussion på et fællesmøde for alle skolens elever

På den internationale skala (tabel 6.5) for de samlede svarfordelinger er resultatet (igen), at de danske elever udviser den næstlaveste interesse kun undergået af eleverne i Holland. Piger udviser en lidt større velvilje end drenge (på i gennemsnit 1,5 skalapoint), men i forhold til andre temaer er det en relativt beskednen forskel.

Det kan bemærkes, at også eleverne i Norge og Sverige ligger under det europæiske gennemsnit, så i en skandinavisk sammenhæng er tendensen til en relativt lav placering ikke kun dansk, men klart mest udpræget for Danmark og Sverige.

Det er klart, at det samlede resultat kan anskues på lidt forskellige måder. Som antydnet kan den relativt lave interesse og velvilje på den ene side udlægges som en art mistillid til effekten af elevråd og andre processer og på den anden side ses som et udtryk for, at elevernes ikke oplever et stort behov for mere indflydelse. Uagtet de forskellige mulige udlægninger kan man konstatere, at de danske elever relativt set fremstår som meget lidt interesserede i at gribe de givne muligheder, når de findes.

Ser man på enkelte spørgsmål, er villigheden til at stemme til elevrådsvalg meget udbredt (det forventer 74 procent at gøre (*meget eller ret sandsynligt*). Omvendt ser 71 procent det som *ikke særlig* eller *slet ikke sandsynligt*, at de selv ville stille op.

Med hensyn til de øvrige spørgsmål ser 50 procent det som mere eller mindre sandsynligt, at de (givet muligheden for det) ville være med i en gruppe af elever, der arbejder for en given sag, mens 34 procent ser det som mere eller mindre sandsynligt, at de ville deltage i en diskussion på et møde for alle elever.

Det kan selvsagt diskuteres, om disse andele i en absolut forstand er høje eller lave, men set relativt til andre landes elever er de blandt de absolut laveste andele.

Set i konteksten af elevernes generelle tillid til og udbredte tilfredshed med det danske samfund og politiske system, kan man også udlægge

Tabel 6.5
Skala for elevers velvilje til skoledeltagelse

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Rumænien	52,4	4,2
Cypern	51,6	3,3
Italien	51,5	3,3
Polen	51,2	2,9
Spanien	49,9	1,6
Serbien	49,4	1,2
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49,3	1,1
Litauen	49,2	0,9
Bulgarien	48,9	0,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	48,7	0,5
Kroatien ²	48,2	0,0
Frankrig	48,1	-0,1
Malta	47,9	-0,4
Norge ^{2,4}	47,3	-0,9
Slovenien	47,3	-0,9
Slovakiet	46,5	-1,7
Sverige ²	46,1	-2,2
Letland ²	46,0	-2,3
Estland	45,6	-2,7
Danmark¹	45,4	-2,8
Holland ³	42,7	-5,5
Europa, gennemsnit	48,3	
Andre lande		
Taiwan	54,0	
Colombia	52,7	
Brasilien ¹	51,6	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

- Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
- Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
- Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

resultatet som udtryk for en relativt set høj grad af tilfredshed også i denne kontekst, også selv om eleverne samtidig har en relativt udbredt tro på, at de hypotetisk set faktisk ville kunne gøre en positiv forskel på skolen (se foregående afsnit).

Når man ser på disse svarfordelinger, kan det også være relevant at se på, i hvilken udstrækning eleverne allerede har deltaget i disse aktiviteter i forhold til deres fremtidsforventning om det.

Som eksempel tilkendegiver 25 procent, at de tidligere har deltaget aktivt på et skolemøde, mens 75 procent ikke har. Her svarer 34 procent, at de ser det som en sandsynlig aktivitet i fremtiden, hvis muligheden foreligger. Andelene, der henholdsvis har stemt og vil stemme til elevrådvalg, er 82 og 74 procent. Det er med andre ord sådan, at tidligere stemmeafgivning ikke nødvendigvis vil blive gentaget.

Elevers villighed i forhold til deltagelse på skolen over tid

Spørgsmålene om elevernes velvilje i forhold til deltagelse har været anvendt før i samme udgave, idet et enkelt spørgsmål dog er udgået. IEA har her genberegnet skalaerne, så de er sammenlignelige for ICCS 2022 og ICCS 2016. Det giver det resultat, der fremgår af tabel 6.6.

Det internationale resultat er ganske markant og entydigt, idet alle lande på nær en tysk delstat udviser et mindre elevengagement i ICCS 2022 sammenlignet med ICCS 2016 (eneste undtagelse er Nordrhein-Westfalen, hvor ICCS 2016-resultatet dog er lidt usikkert).

I den skandinaviske sammenhæng er nedgangen mest markant i Norge efterfulgt af Danmark og Sverige, men altså alle med negativ udvikling. Dette er således endnu et eksempel på en generel udviklingstendens fra ICCS 2016 til ICCS 2022 på tværs af mange europæiske lande. Det er interessant på den måde, at landene trods deres forskellige gennemsnit samtidig oplever den samme tendens, der her altså er en negativ udvikling fra ICCS 2016 til ICCS 2022, der tegner et generelt billede af en årgang på 8. klassetrin, der på tværs af landene udviser et fald i viljen til skoledeltagelse sammenlignet med 2016-årgangen.

Det rejser spørgsmålet om, hvorvidt nedgangen kan identificeres nærmere. Det er ikke tilfældet i Danmark, da eleverne udviser et fald i alle de fire spørgsmål (i afrundede tal 2022/2016 er det: 74/78 procent, 50/55 procent, 29/32 procent og 34/37 procent).

Tabel 6.6
Skala for elevers velvilje til skoledeltagelse i ICCS
2022 og ICCS 2016

Europa	Gennemsnit		Forskel
	2022	2016	2022-2016
Kroatien ²	48,2	51,6	-3,4
Letland ²	46,0	48,6	-2,6
Malta	47,9	50,5	-2,6
Litauen	49,2	51,5	-2,3
Estland	45,6	47,8	-2,2
Norge ^{2,4}	47,3	48,9	-1,6
Slovenien	47,3	48,8	-1,4
Danmark¹	45,4	46,8	-1
Bulgarien	48,9	50,3	-1,4
Holland ³	42,7	43,5	-0,8
Sverige ²	46,1	46,8	-0,7
Italien	51,5	51,6	-0,1
Nordrhein-Westfalen ⁵	48,7	46,8	2
Gennemsnit	47,3	48,7	-1,4
Rumænien	52,4	-	-
Cypern	51,6	-	-
Polen	51,2	-	-
Spanien	49,9	-	-
Serbien	49,4	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49,3	-	-
Frankrig	48,1	-	-
Slovakiet	46,5	-	-
Andre lande			
Taiwan	54,0	51,4	2,6
Colombia	52,7	53,5	-0,8
Brasilien ¹	51,6	-	-

Tabellen er sorteret efter forskellen på ICCS 2022 og ICCS 2016 (minus til plus).
Lande kun med deltagelse i ICCS 2022 er sorteret faldende efter gennemsnit.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

I ICCS 2016 levede Nordrhein-Westfalen ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

7 Undervisning i samfundsfaglige og samfundsrelaterede emner

Et vigtigt aspekt af ICCS-undersøgelserne handler om, hvordan skolen bidrager til elevernes mere faglige kundskaber og færdigheder af relevans for deres tilværelse som samfundsborgere. Dette afspejler sig ikke mindst i form af undersøgelsesernes brug af ICCS-testen af netop kundskaber og færdigheder (se kapitel 4). Hvor de tidligere kapitler har handlet om elevernes syn på klasserumsklimaet, lærer-elev-relationerne og elev-elev-relationerne, så vil dette kapitel handle om elevernes opfattelse af at modtage undervisning om en række af de emner, som er blevet berørt i flere af de foregående kapitler.

Det skal dertil siges, at en generel pointe i forhold til elevernes kundskaber og færdigheder inden for netop dette komplekse felt er, at der per definition vil være tale om, at de kundskaber og færdigheder erhverves både på skolen (og på skolen i princippet både i alle fag og i alle ikkefaglige aktiviteter) og uden for skolen og via mange forskellige kilder. Af samme grund kan det være interessant at undersøge, hvordan eleverne opfatter en række forskellige centrale temaer som noget, de har erfaringer med fra deres undervisning. Eleverne bliver spurgt om, hvor meget de oplever at have modtaget undervisning om følgende emner:

- Valgdeltagelse
- Indførelse og ændringer af love
- Miljøbeskyttelse
- Problemløsning i lokalsamfund
- Beskyttelse af borgeres rettigheder
- Politiske begivenheder i andre lande
- Samfundets økonomi
- Troværdighed af online information
- At stille op til kommunevalg

Hovedparten af de udvalgte emner kan siges at være relativt klassiske politiske/demokratiske emner, der i en dansk kontekst typisk vil indgå i faget samfundsfag. Det skal dog bemærkes, at det ikke er givet, at samfundsfag findes som fag i alle lande på 8. klassetrin. Det er heller ikke sådan, at alle de anførte emner nødvendigvis vil være en del af et fag som samfundsfag, selv hvis det måtte findes. I den forstand kan man godt forvente en vis variation i forhold til elevernes erfaringer med disse emner i undervisningen og dermed også det faglige kendskab til disse forskellige emner på tværs af landene. Det er også klart, at nogle af disse emner i større eller mindre grad kan være tværfaglige.

Når man ser på elevernes opfattelse af alle disse emner under ét og præsenterer resultaterne som en samlet skala, får man de resultater, der er gengivet i tabel 7.1. På skalaen placerer de danske elever sig klart over det europæiske gennemsnit, men samtidig under niveauet i både Norge og Sverige. Piger og drenge har meget ens opfattelse i Danmark.

På den internationale skala kan man konstatere, at de danske elever relativt set lige akkurat hører til i den tredjedel af landene, hvor eleverne oplever mest undervisning. Det kan her være værd at nævne, at eleverne i Taiwan, der har det højeste gennemsnit på ICCS-testskalaen, i en nærmest ekstrem grad har den markant mest positive oplevelse af at have modtaget undervisning om disse emner. Det er uhyre sjældent, at et land skiller sig så meget ud. I det hele taget fremstår de ikkeeuropæiske lande med relativt positive vurderinger fra eleverne.

Når man ser på de enkelte emner og elevernes opfattelse af dem (tabel 7.2), så kan man om de danske resultater konstatere, at de på seks områder ligger højere end det europæiske gennemsnit (i *plus* procentpoint: indføre love 17, samfundsøkonomi 13, politiske begivenheder i andre lande 11, stemme til valg 11, online information 8, stille op til valg 6). På tre områder ligger de danske elever med en lavere vurdering end det europæiske gennemsnit (i *minus* procentpoint: miljø 6, lokal problemløsning 5, borgerrettigheder 2). Man kan som sådan sige, at de danske elever især ligger relativt højt på en række områder, der vedrører det formelle demokrati som system og samfundsøkonomi.

Selv om det som sagt er sådan, at de danske elever ligger under gennemsnittet på miljøbeskyttelse, er det alligevel det emne, som har den største andel af bekræftende svar i Danmark. I en skolekontekst må det tilskrives emnets mere tværfaglige karakter og i det hele taget også em-

Tabel 7.1
Skala for elevers opfattelse af undervisning i
samfundsrelaterede emner

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Slovenien	51,8	4,1
Norge ^{2,4}	51,8	4,1
Sverige ²	51,7	4,1
Italien	50,7	3,0
Rumænien	50,6	2,9
Slovakiet	50,2	2,5
Danmark¹	49,8	2,2
Nordrhein-Westfalen ⁵	49,6	1,9
Polen	47,5	-0,2
Malta	46,9	-0,7
Bulgarien	46,9	-0,8
Schleswig-Holstein ^{1,5}	46,9	-0,8
Kroatien ²	46,5	-1,2
Litauen	46,3	-1,4
Frankrig	46,2	-1,5
Estland	45,3	-2,4
Cypern	45,0	-2,7
Letland ²	44,8	-2,9
Serbien	44,8	-2,9
Spanien	44,8	-2,9
Holland ³	43,1	-4,5
Europa, gennemsnit	47,7	
Andre lande		
Taiwan	58,6	
Colombia	53,5	
Brasilien ¹	50,7	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Tabel 7.2
 Undervisning om politiske emner i skolen

Andel elever i procent, der angiver, at de i stort eller mellemstort omfang har haft undervisning om følgende emner:										
Europa	Hvordan man kan beskytte miljøet	Hvordan man kan undersøge, om man kan stole på online information	Hvordan borgernes rettigheder beskyttes	Politiske spørgsmål og begivenheder i andre lande	Hvordan samfundets økonomi fungerer	Hvordan borgerne kan stemme til valg	Hvordan love indføres og ændres	Hvordan man kan bidrage til at løse problemer i lokalsamfund	Hvordan man kan stille op til kommunevalg	Gennemsnit
Slovenien	79	62	71	59	72	76	74	66	47	67
Norge ^{2,4}	86	83	66	79	52	75	54	64	34	66
Sverige ²	83	78	69	75	58	66	83	55	21	65
Italien	91	68	74	70	62	61	61	57	19	62
Slovakiet	84	61	69	56	63	68	63	57	39	62
Rumænien	85	63	69	45	70	70	62	57	38	62
Danmark ¹	74	69	52	65	67	64	68	43	31	59
N.-Westfalen ⁵	78	52	54	75	71	69	58	43	30	59
Bulgarien	81	66	53	41	49	53	50	52	30	53
Polen	79	47	60	58	58	35	48	49	32	52
S.-Holstein ^{1,5}	74	49	44	71	60	54	43	38	22	51
Malta	81	66	54	40	48	45	44	52	22	50
Litauen	85	53	46	55	45	44	45	48	20	49
Kroatien ²	89	66	50	43	26	53	42	50	20	49
Frankrig	66	53	60	53	46	47	53	33	19	48
Cypern	81	58	40	43	42	40	39	44	27	46
Estland	70	60	47	48	40	37	41	49	18	46
Serbien	83	53	52	31	42	43	40	47	19	46
Letland ²	76	54	39	43	58	32	39	37	18	44
Spanien	81	50	46	39	41	38	34	44	15	43
Holland ³	67	62	28	48	57	40	32	29	12	42
Gennemsnit	80	61	54	54	54	53	51	48	25	53
Andre lande										
Taiwan	88	88	89	70	65	88	87	74	69	80
Colombia	88	59	78	56	73	75	60	73	51	68
Brasilien ¹	83	65	66	58	69	58	61	65	28	62

Tabellen er sorteret faldende efter det samlede gennemsnit i procent for alle ni emner.
 De enkelte emner er placeret efter faldende europæisk gennemsnit fra venstre mod højre.
 Tabellens tal er vægtede valide procentandele.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

nets aktualitet over de seneste år på tværs af lande (klimakrisen, Fridays For Future med videre).

Set i forhold til Norge og Sverige er der en række ret markante forskelle, der på de fleste områder tegner et billede, hvor Norge og Sverige *begge* ligger markant højere end Danmark.

Det gælder for de seks temaer om miljø, troværdighed af online information, borgerrettigheder, politik i andre lande, om at stemme til valg og lokal problemløsning. Omvendt ligger de danske elever klart højere end både Norge og Sverige vedrørende samfundsøkonomi. På de to sidste ligger Danmark klart over Norge, men klart under Sverige vedrørende indførelse af love, og over Sverige, men under Norge i forhold til lokalvalg. Alt i alt tegner det ikke noget billede af en decideret systematik i forskellene. I det samlede europæiske perspektiv kan man sige, at der især på de mest samfundsfaglige områder er meget stor spredning fra laveste til højeste procentandel på hvert emne, mens de mere generelle emner om miljø og troværdighed af online information opleves som relativt vigtige undervisningsemner af eleverne i alle landene.

Det kan også være værd at bemærke, at der er en vis tendens til, at lande med meget høje testresultater også placerer sig relativt højt i forhold til elevernes vurdering af undervisningen i disse emner. Danmark, Norge og Sverige plus Italien, Polen og Nordrhein-Westfalen er således højt placerede i begge sammenhænge.

DEL III

DE UNGE BORGERE OG DET POLITISKE SYSTEM

Del III undersøger de unges opfattelser af forholdet mellem borgeren og det politiske system.

Det gøres i følgende kapitler:

- 8 Demokratiets borgertyper**
- 9 Opfattelser af det politiske system**

8 Demokratiets borgertyper

En af samfundets og skolens vigtigste opgaver er at forberede og danne de nye generationer af borgere til det fremtidige samfund. En borger er et individ, der er en del af samfundet og samfundets politiske fællesskab både som passivt underlagt fællesskabet og som aktiv medskaber. Som borger forpligter man sig derfor på sine medborgere og det samlede fællesskabs interesser, ligesom man som borger udstyres med en række rettigheder. Rettighederne skal sikre, at borgerne kan bevare en rimelig position i fællesskabet og deres autonomi. En afgørende politisk strid handler om de holdninger og værdier, som knytter sig til borgernes status i fællesskabet og de rettigheder og pligter, som en borger bør have, kort sagt, hvilke borgertyper og -idealer et demokratisk samfund skal forberede og danne til.

Dette tema undersøges i ICCS 2022 ved at fokusere på de unges opfattelser af tre forskellige borgertyper i et demokratisk og globaliseret samfund:

- Den konventionelle borger
- Den involverede borger
- Den globale borger

Hensigten er at undersøge unges identifikation med forskellige borgertyper og -idealer, hvilket i denne sammenhæng vil sige deres forståelse af og syn på den gode borgers interesser, forpligtelser og deltagelsesformer i et moderne globaliseret demokrati. Da 14-årige 8.-klasselever er midt i en dannelsesrejse, spørges der i undersøgelsen til elevernes forventninger til den gode voksne borger. Hensigten er i et internationalt og komparativt perspektiv at beskrive elevernes valorisering af bestemte træk ved den demokratiske borger.

8.1 Den konventionelle borger

Den konventionelle borger kendetegnes ifølge ICCS ved at tillægge landets formelle demokrati stor værdi. Den konventionelle borger ser det som sin pligt at stemme til de nationale valg og at være medlem af et politisk parti. En afgørende forudsætning for at kunne tage politisk stilling som borger er, at man følger med i nyhedsstrømmen på de forskellige medieplatforme, som samfundet stiller til rådighed. Den konventionelle borger betragter det desuden som vigtigt, at man diskuterer holdninger og værdier med sine medborgere.

I temaet for den konventionelle borger indgår fire spørgsmål, som undersøger elevernes opfattelse af vigtigheden af at gøre de følgende ting for at være en god voksen borger (*meget vigtigt, ret vigtigt, ikke særlig vigtigt eller slet ikke vigtigt*):

- At stemme ved alle folketingsvalg
- At være medlem af et politisk parti
- At følge med i politik i aviser, radio og TV eller på internettet
- At deltage i politiske diskussioner

De danske elever identificerer sig i nogen grad med den konventionelle borger. Andelen af elever, som mener, at disse spørgsmål er vigtige, er cirka på samme niveau som andelen af elever, der ikke mener, at de er vigtige. Det er i særlig grad pligten til at stemme til nationale valg og det at følge med i politik på forskellige medieplatforme, som de tillægger størst værdi. Omvendt betragter de færreste elever det som noget vigtigt at melde sig ind i et politisk parti som voksen borger. De danske drenge og piger stiller sig cirka på samme måde i forhold til den konventionelle borger.

Det betyder også, at de danske elever placerer sig et stykke under det europæiske gennemsnit på skalaen for den konventionelle borger (se tabel 8.1). Relativt til de fleste andre europæiske elever i 8. klasse mener de danske elever, at de interesser, forpligtelser og deltagelsesformer, som knytter sig til den konventionelle borger, er mindre vigtige. Gennemsnittet for de danske elever ligger 1,4 skalapoint under det europæiske gennemsnit. Den konventionelle borger er dog den borgertype af de tre, der her undersøges, som de danske elever i den europæiske sammenligning bedst kan identificere sig med.

Tabel 8.1
Skala for den konventionelle borger

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Italien	52,8	4,4
Frankrig	50,9	2,6
Cypern	50,4	2,0
Norge ^{2,4}	49,7	1,4
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49,6	1,3
Slovenien	49,5	1,2
Polen	49,5	1,2
Nordrhein-Westfalen ⁵	49,2	0,8
Kroatien ²	48,8	0,5
Litauen	48,7	0,4
Spanien	48,4	0,1
Sverige ²	48,4	0,1
Rumænien	48,1	-0,2
Malta	47,6	-0,7
Bulgarien	47,2	-1,1
Danmark ¹	46,9	-1,4
Letland ²	46,6	-1,7
Holland ³	46,6	-1,7
Slovakiet	46,6	-1,8
Serbien	44,7	-3,6
Estland	44,5	-3,9
Europa, gennemsnit	48,3	
Andre lande		
Taiwan	54,1	
Brasilien ¹	53,9	
Colombia	51,7	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

- Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
- Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
- Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Blandt de skandinaviske lande finder man en interessant spredning. De norske elevers gennemsnit ligger 1,4 skalapoint over det europæiske gennemsnit, de svenske elevers gennemsnit svarer til det europæiske gennemsnit, mens de danske elevers gennemsnit som nævnt ligger 1,4 skalapoint under. Der er således især en væsentlig forskel mellem de norske og danske elevers opfattelse af den konventionelle borger.

Særligt i en skandinavisk, men også i en europæisk kontekst må det konkluderes, at gennemsnittet af de danske elever kun i mindre grad kan identificere sig med den konventionelle borger.

Den konventionelle borger over tid

I tidligere undersøgelser fra ICCS 2009 over ICCS 2016 til nu ICCS 2022 er den konventionelle borger ligeledes blevet undersøgt (se tabel 8.2). I de fleste europæiske lande, som har deltaget i alle tre ICCS-undersøgelser, er identifikationen med den konventionelle borger gået tilbage i den seneste periode fra ICCS 2016 til ICCS 2022. Fra ICCS 2009 til ICCS 2016 så man omvendt en generel fremgang. Sådan er det også for gennemsnittet af danske elever.

Selv om udviklingen af den konventionelle borger i Danmark ikke adskiller sig fra den generelle udvikling blandt de deltagende lande, skal det fremhæves, at mens de danske elever fra 2009 til 2016 i stigende grad identificerede sig med den konventionelle borger, er den andel i 2022 faldet til under niveauet fra 2009. Hverken i Norge eller Sverige falder elevernes gennemsnit til under niveauerne fra 2009.

Fra ICCS 2016 til nærværende undersøgelse i 2022 er der fjernet to spørgsmål fra temaet, som berørte henholdsvis respekten for myndigheder og vigtigheden af at lære om sit lands historie. Det er dog stadig det samme tema, den konventionelle borger, som undersøges.

Tabel 8.2
Skala for den konventionelle borger i ICCS 2022, 2016 og 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Italien	52,8	55,1	54,4	-2,4	0,7	-1,6
Norge ^{2,4}	49,7	50,7	49,4	-0,9	1,3	0,3
Slovenien	49,5	47,8	46,4	1,7	1,5	3,1
Litauen	48,7	52,1	50,6	-3,4	1,5	-1,9
Sverige ²	48,4	48,5	45,5	-0,1	3,0	2,9
Malta	47,6	49,7	49,6	-2,1	0,1	-1,9
Bulgarien	47,2	49,6	48,7	-2,3	0,8	-1,5
Danmark¹	46,9	49,8	47,6	-2,9	2,2	-0,8
Letland ²	46,6	50,4	50,0	-3,8	0,4	-3,4
Estland	44,5	47,5	47,1	-3,0	0,4	-2,6
Gennemsnit	48,2	50,1	48,9	-1,9	1,2	-0,7
Nordrhein-Westfalen ⁵	49,2	47,6	-	1,6	-	-
Kroatien ²	48,8	52,1	-	-3,3	-	-
Holland ³	46,6	47,8	-	-1,2	-	-
Frankrig	50,9	-	-	-	-	-
Cypern	50,4	-	-	-	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49,6	-	-	-	-	-
Polen	49,5	-	-	-	-	-
Spanien	48,4	-	-	-	-	-
Rumænien	48,1	-	-	-	-	-
Slovakiet	46,6	-	-	-	-	-
Serbien	44,7	-	-	-	-	-
Andre lande						
Taiwan	54,1	51,9	50,2	2,2	1,7	3,9
Colombia	51,7	52,2	52,1	-0,5	0,1	-0,5
Brasilien ¹	53,9	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af europæiske lande sorteret faldende efter landenes skalagennemsnit i 2022.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

I ICCS 2016 levede Nordrhein-Westfalen ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

8.2 Den involverede borger

Som alternativ til den konventionelle borger er der den involverede borger. Et demokratisk samfund er også betinget af, at borgerne ser det som en værdi og et vigtigt ansvar at involvere sig i civilsamfundet og i politiske aktiviteter, som ikke indbefattes i det formelle demokrati. Den involverede borger er kendetegnet ved at deltage og engagere sig i politiske aktiviteter, som relaterer sig til enkeltsager og aktuelle udfordringer i fællesskabet. Ofte går disse aktiviteter på tværs af offentlige institutioner, partipolitiske skel og landegrænser. I ICCS er den involverede borger defineret ved at være en aktiv og deltagende borger, som mener, at det er vigtigt selv at handle på sociale og politiske forhold. Den involverede borger er først og fremmest en aktiv medborger.

I skalaen for den involverede borger indgår fire spørgsmål, som undersøger, hvor vigtigt eleverne mener, det er at gøre følgende for at være en god voksen borger (*meget vigtigt, ret vigtigt, ikke særlig vigtigt eller slet ikke vigtigt*):

- At deltage i fredelige protester mod love, der opfattes som uretfærdige
- At deltage i aktiviteter til fordel for mennesker fra lokalsamfundet
- At deltage i aktiviteter til fordel for menneskerettigheder
- At deltage i aktiviteter for at beskytte miljøet

Resultatet for de danske elevers valorisering af den involverede borger er ganske bemærkelsesværdigt (se tabel 8.3). Sammenligner man gennemsnittet af de danske elever med gennemsnittet for alle andre elever i og uden for Europa, som har deltaget i ICCS 2022, står det ganske klart, at de danske elever er dem, som i mindst grad identificerer sig med den aktive og deltagende medborger.

Hvor forskellen mellem de danske drenge og piger i forhold til den konventionelle borger er meget lille, er der her en interessant forskel på lidt over to skalapoint mellem kønnene i pigernes favør. Pigerne er altså mere aktivt indstillede end drengene.

Spredningen på skalaen mellem top og bund er den største i forhold til de tre borgertyper, som her undersøges. Der er en generel tendens til, at eleverne fra de sydeuropæiske lande er mere aktivt indstillede end eleverne fra de centralt og nordligt placerede lande i Europa. Også i

Tabel 8.3
Skala for den involverede borger

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Italien	51,0	3,5
Kroatien ²	50,7	3,2
Rumænien	50,5	3,1
Polen	50,5	3,1
Spanien	49,9	2,5
Cypern	49,5	2,0
Bulgarien	49,3	1,9
Malta	48,7	1,2
Serbien	48,5	1,1
Litauen	48,0	0,6
Slovenien	47,5	0,1
Norge ^{2,4}	47,5	0,1
Slovakiet	46,9	-0,6
Letland ²	46,2	-1,3
Schleswig-Holstein ^{1,5}	45,9	-1,5
Sverige ²	45,8	-1,7
Estland	45,4	-2,0
Frankrig	45,1	-2,4
Nordrhein-Westfalen ⁵	44,8	-2,6
Holland ³	42,7	-4,8
Danmark¹	41,9	-5,6
Europa, gennemsnit	47,4	
Andre lande		
Colombia	51,6	
Taiwan	51,6	
Brasilien ¹	51,3	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Brasilien, Colombia og Taiwan identificerer eleverne sig i høj grad med den involverede borger.

Sammenlignes de danske resultater med de norske og svenske resultater, ændrer det ikke ved konklusionen. De norske elever placerer sig på det europæiske gennemsnit, de svenske elever lidt under, hvorimod de danske elever også adskiller sig radikalt fra de skandinaviske lande ved at opnå næsten fire skalapoint mindre end det svenske resultat.

Det betyder ikke, at de danske elever slet ikke kan forestille sig at involvere sig som voksne. Procentvis er der flere elever, som mener, at det *meget vigtigt* og særligt *ret vigtigt* at deltage i aktiviteter for miljøbeskyttelse og menneskerettigheder, end elever, som mener, at det *ikke* er *særlig vigtigt* eller *slet ikke vigtigt*. Det forholder sig omvendt med at deltage i fredelige protester og i aktiviteter for mennesker fra lokalsamfundet. Her forventer de fleste ikke at ville deltage.

Den involverede borger over tid

Temaet om den involverede borger er blevet undersøgt på samme måde i både ICCS 2009, ICCS 2016 og ICCS 2022. Resultaterne for de tre undersøgelser vises i tabel 8.4. I alle tre undersøgelser har de danske elever opnået de laveste gennemsnit overhovedet, hvilket i sig selv er et bemærkelsesværdigt resultat, men dertil kommer, at de danske elevers indstilling til at involvere sig som voksen i ICCS 2022 er faldet til under niveauet i ICCS 2009. De danske elevers gennemsnit er faldet med 2,3 skalapoint siden 2009. Udviklingen peger på, at identifikationen med denne borgertype kun er blevet mere vanskelig for eleverne over de seneste år.

I de 13 europæiske lande i ICCS 2022, som også deltog i ICCS 2016, er tendensen for alle, at eleverne i faldende grad identificerer sig med den involverede borger. Mellem ICCS 2009 og ICCS 2016 var der ikke på samme måde en entydig tendens, men kun små forskydninger i forskellige retninger. De unges forberedelse til og dannelse som aktive demokratiske medborgere bliver således over tid, og særligt i den seneste periode, generelt svagere.

Tabel 8.4
Skala for den involverede borger i ICCS 2022, 2016 og 2009

Europa	Gennemsnit			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Italien	51,0	53,1	51,9	-2,1	1,1	-0,9
Bulgarien	49,3	53,3	53,7	-4,0	-0,4	-4,4
Malta	48,7	49,7	49,2	-1,1	0,6	-0,5
Litauen	48,0	48,7	48,7	-0,7	0,0	-0,7
Slovenien	47,6	49,3	48,2	-1,7	1,1	-0,6
Norge ^{2,4}	47,5	49,7	49,1	-2,2	0,6	-1,6
Letland ²	46,2	47,9	49,4	-1,7	-1,5	-3,2
Sverige ²	45,8	49,2	47,6	-3,5	1,6	-1,8
Estland	45,4	48,1	48,0	-2,7	0,2	-2,5
Danmark¹	41,9	43,9	44,1	-2,1	-0,2	-2,3
Gennemsnit	47,1	49,3	49,0	-2,2	0,3	-1,9
Kroatien ²	50,7	51,9	-	-1,2	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	44,8	47,4	-	-2,5	-	-
Holland ³	42,7	44,6	-	-2,0	-	-
Rumænien	50,5	-	-	-	-	-
Polen	50,5	-	-	-	-	-
Spanien	49,9	-	-	-	-	-
Cypern	49,5	-	-	-	-	-
Serbien	48,5	-	-	-	-	-
Slovakiet	46,9	-	-	-	-	-
Schleswig-Holstein ^{1,5}	45,9	-	-	-	-	-
Frankrig	45,1	-	-	-	-	-
Andre lande						
Colombia	51,6	54,5	54,7	-2,9	-0,2	-3,1
Taiwan	51,6	51,6	52,1	0,1	-0,6	-0,5
Brasilien ¹	51,3	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af europæiske lande sorteret faldende efter landenes skalagennemsnit i 2022.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

I ICCS 2016 levede Nordrhein-Westfalen ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

8.3 Den globale borger

Som et nyt tema i ICCS 2022 undersøges elevernes identifikation med den globale borger. Den globale borger er kendetegnet ved at interessere sig for sociale og politiske forhold, som går på tværs af landegrænser og udspiller sig i dele af verden, der ligger fjernt fra borgerens egen livsverden. En vigtig forudsætning for den globale borger er interessen for forskellige kulturer og sprog. Den globale borger engagerer sig i at skabe lige muligheder for alle mennesker over hele verden og ser det som et afgørende ansvar at hjælpe mennesker fra mindre udviklede lande. Som en aktuell global problemstilling fremhæves her miljøet og refleksionen over betydningen af ens egen levevis. Denne borgertype er i høj grad en engageret global medborger.

Denne skala indbefatter fire spørgsmål, som beskriver, hvor vigtigt eleverne mener, det er at gøre følgende som en god voksen borger (*meget vigtigt, ret vigtigt, ikke særlig vigtigt eller slet ikke vigtigt*):

- At udvise interesse for forskellige kulturer og sprog
- At ændre på ens personlige måde at leve på for at blive mere miljøvenlig
- At støtte initiativer, der fremmer lige muligheder for alle mennesker over hele verden
- At hjælpe mennesker fra mindre udviklede lande

Af de tre borgertyper, som ICCS 2022 undersøger, er den globale borger den borgertype, som de fleste danske elever bedst kan identificere sig med. De mener i særlig grad, at det er værdifuldt at hjælpe andre mennesker fra mindre udviklede lande og at fremme lige muligheder over hele verden. Der er en nævneværdig forskel mellem drenge og piger i Danmark. Med et gennemsnit på 48,1 skalapoint placerer de danske piger sig 3,7 point over drengene, som kun opnår 44,5 skalapoint.

Ikke desto mindre viser den europæiske sammenligning (se tabel 8.5), at de danske elever relativt til alle andre i gennemsnit identificerer sig meget mindre med den globale borger. De danske elever opnår undersøgelsens laveste gennemsnit og placerer sig som det eneste land markant under det europæiske gennemsnit med en forskel på 3 skalapoint. I lighed med resultatet for den involverede borger er også dette et bemærkelsesværdigt resultat.

Tabel 8.5
Skala for den globale borger

	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Europa		
Italien	53,2	3,9
Kroatien ²	52,4	3,1
Frankrig	52,1	2,8
Spanien	52,1	2,8
Rumænien	51,4	2,1
Malta	50,7	1,4
Polen	50,2	0,9
Litauen	50,1	0,8
Cypern	49,8	0,5
Slovakiet	49,1	-0,2
Norge ^{2,4}	48,9	-0,4
Slovenien	48,7	-0,5
Bulgarien	48,3	-0,9
Estland	48,2	-1,1
Serbien	48,0	-1,3
Sverige ²	47,8	-1,4
Letland ²	47,2	-2,1
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47,2	-2,1
Holland ³	46,9	-2,4
Nordrhein-Westfalen ⁵	46,6	-2,7
Danmark ¹	46,3	-3,0
Europa, gennemsnit	49,3	
Andre lande		
Colombia	52,8	
Taiwan	52,0	
Brasilien ¹	50,9	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Ligesom med resultaterne for den involverede borger er der en tendens til, at de sydeuropæiske lande placerer sig højest på skalaen. Spredningen mellem de forskellige deltagende lande er dog mindre på denne skala, hvilket betyder, at forskellene i indstillingen blandt eleverne fra de forskellige lande er mindre. Det betyder også, at de danske elever ikke i helt samme grad som i forhold til den involverede borger adskiller sig fra de fleste andre elever i Europa.

Blandt de skandinaviske lande finder man ligeledes det samme hierarki som i forhold til den involverede borger. De norske elever er i gennemsnit væsentligt mere engagerede i den globale borgers værdier end de danske elever. Forskellen er 2,6 skalapoint. De svenske elever placerer sig igen imellem Norge og Danmark.

De tre borgertyper i relation til testniveau

Tabel 8.6abc viser skalagennemsnittene for de tre borgertyper (konventionel, involveret, global) for to undergrupper af elever, når de opdeles efter deres:

- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

Ser man på de to gruppers resultater på skalaerne for de tre borgertyper, der er behandlet i de foregående afsnit, får man for de europæiske lande et ret klart mønster.

For den konventionelle borger er der både eksempler på, at de dygtigste elever er de mest positive, og eksempler på, at de mindre dygtige elever er de mest positive. Som samlet europæisk tendens er der en marginal forskel til fordel for de mindre dygtige, men der er også mange lande, hvor der ikke ses en egentlig (og statistisk signifikant) forskel. Danmark er et af de lande, hvor der slet ikke er forskel på opfattelsen af den konventionelle borger, når eleverne opdeles i disse to grupper efter dygtighed. I Norge og Sverige er forskellen heller ikke statistisk signifikant, men numerisk lidt større end i Danmark. Det er vanskeligt at se et systematisk mønster i de lande, der mest udpræget har den ene eller anden tendens, selv om der er et element af østeuropæisk overvægt i de lande, hvor de mindre dygtige elever er de mest positive. Hovedkonklusionen på tværs af alle lande er, at opfattelsen af den konventionelle borger generelt er relativt ens i de to elevgrupper, især i Danmark, og der er kun lidt variation omkring den lighed.

Tabel 8.6a
Skala for den konventionelle
borger opdelt efter testniveau

Europa	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Kroatien ²	48	49	1,6
Letland ²	46	47	1,1
Cypern	50	51	1,1
Slovenien	49	50	0,6
Litauen	48	49	0,5
Estland	44	45	0,5
Polen	49	50	0,5
Malta	48	48	0,1
Italien	53	53	-0,2
Frankrig	51	51	-0,2
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49	49	-0,4
Danmark¹	47	47	-0,4
Holland ³	47	46	-0,7
Serbien	45	44	-1,1
Sverige ²	49	48	-1,1
Norge ^{2,4}	51	49	-1,1
Spanien	49	48	-1,3
Rumænien	49	47	-1,6
Bulgarien	48	46	-2,1
Nordrhein-Westfalen ⁵	51	48	-2,5
Slovakiet	48	46	-2,8
Europa, gennemsnit	49	48	-0,4

Andre lande

Taiwan	51	55	3,5
Brasilien ¹	53	54	1,0
Colombia	53	50	-2,6

Tabel 8.6b
Skala for den involverede
borger opdelt efter testniveau

Europa	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Bulgarien	47	52	5,4
Cypern	47	53	5,4
Malta	46	51	5,3
Rumænien	48	53	5,0
Serbien	47	51	4,4
Letland ²	44	48	4,4
Kroatien ²	47	52	4,3
Litauen	45	50	4,1
Slovenien	45	49	3,9
Estland	43	46	3,5
Polen	48	51	3,5
Spanien	48	51	3,4
Schleswig-Holstein ^{1,5}	46	49	3,2
Italien	49	52	2,9
Slovakiet	45	48	2,4
Frankrig	44	46	1,6
Norge ^{2,4}	46	48	1,6
Holland ³	42	43	1,5
Sverige ²	45	46	0,9
Danmark¹	42	42	0,0
Nordrhein-Westfalen ⁵	45	45	-0,4
Europa, gennemsnit	46	49	3,2

Andre lande

Taiwan	47	52	5,3
Brasilien ¹	50	54	4,2
Colombia	50	54	3,7

Tabel 8.6c
Skala for den globale borger
opdelt efter testniveau

Europa	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Cypern	47	53	5,7
Malta	48	53	5,4
Rumænien	49	54	4,9
Estland	45	49	4,1
Letland ²	45	49	4,1
Litauen	47	52	4,1
Frankrig	50	54	4,0
Italien	50	54	4,0
Bulgarien	47	50	3,9
Spanien	50	53	3,8
Slovenien	47	50	3,6
Serbien	46	50	3,6
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47	51	3,6
Kroatien ²	50	53	3,5
Slovakiet	47	50	3,2
Sverige ²	45	48	3,0
Danmark¹	44	47	2,9
Norge ^{2,4}	47	50	2,5
Polen	48	51	2,3
Holland ³	45	48	2,3
Nordrhein-Westfalen ⁵	46	47	0,4
Europa, gennemsnit	47	51	3,6

Andre lande

Taiwan	48	53	4,3
Brasilien ¹	49	53	3,5
Colombia	52	55	3,1

Hver tabel viser forskellen på de to anførte grupper resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Ser man på skalaerne for den involverede borger og den globale borger er resultaterne generelt meget ens, idet der i næsten samtlige lande er tale om, at de dygtigste elever er de mest positive på begge skalaer. De europæiske gennemsnit viser forskelle på henholdsvis 3,2 skalapoint og 3,6 skalapoint til fordel for den gruppe af elever, der har de højeste testresultater. I en del lande er der tale om ganske betydelige forskelle på over 4 skalapoint til fordel for den gruppe af elever, der har det højeste testresultat. For Danmarks vedkommende udviser resultaterne på de to skalaer imidlertid ikke den samme lighed.

På skalaen for den involverede borger er der i Danmark i modsætning til det europæiske gennemsnit absolut ingen forskel på de grupper af elever. Begge grupper har det laveste europæiske resultat og har samtidig identiske resultater. Også i Norge og Sverige er de to elevgruppers resultater meget ens. Der er en klar geografisk opdeling, idet langt de fleste lande med store forskelle er fra sydlige eller østlige egne af Europa. Omvendt findes de små forskelle i lande mod nord i Europa. I den forstand er de skandinaviske lande samt Holland og Tyskland toppen af den tendens. Det er dog samtidig lande, hvor denne borgertype i det hele taget opfattes mindre positivt, så ligheden i disse lande ligger typisk på et relativt lavt niveau.

På skalaen for den globale borger kan man på de generelle linjer gøre stort set de samme iagttagelser som på skalaen for den involverede borger. Der er dog den forskel, at den europæiske ensartethed er mere udpræget, hvilket blandt andet hænger sammen med, at Danmark, Norge og Sverige på denne skala har resultater, der er meget tættere på det europæiske gennemsnit for tendensen til, at gruppen af elever med det højere gennemsnit har de mest positive opfattelser af den globale borgertype.

Vurderet op imod indholdet af borgertyperne kan man sige, at der på tværs af lande generelt er mindst sammenhæng med viden i forhold til den konventionelle borger (der holder sig orienteret, men er relativt passiv), mere i forhold til den involverede borger (der er aktivt deltagende) og lidt mere i forhold til den globale borger (der er optaget af værdibase-ret retfærdighed).

9 Opfattelser af det politiske system

Det politiske og demokratiske system består af en række politiske institutioner. Der er nødvendigvis en række betingelser for disse institutioner og organiseringen af dem, som skal være gældende, for at det politiske system er et folkestyre. Et afgørende princip er for eksempel magtens tredeling. I de repræsentative demokratier er det endvidere vigtigt, at parlamentet, politikerne og de politiske beslutningsprocesser er organiseret på en sådan måde, at de repræsenterer befolkningens interesser og ønsker. Hvorvidt dette system fungerer på demokratiske betingelser, er ikke kun et spørgsmål om system, organisering og principper, men i høj grad også et spørgsmål om, i hvilken grad borgerne er forberedte og dannede til at forstå, vurdere og acceptere statens magtudøvelse som et demokratisk system, og hvorvidt borgerne, herunder de kommende generationer, rent faktisk har tillid til systemet, parlamentet og politikerne.

Dette kapitel undersøger de unges tillid til og opfattelse af det politiske system som et folkestyre i forhold til:

- Tillid til demokratiets institutioner
- Parlamentarisme og repræsentativt demokrati

9.1 Tillid til demokratiets institutioner

Demokratiet er funderet i en række institutioner, som sikrer, at statens magtudøvelse baserer sig på demokratiske principper. En række af disse grundlæggende institutioner er som nævnt organiseret ud fra magtens tredeling, som i Danmark blev indført med Grundloven. Den lovgivende magt udgøres af Folketinget på nationalt niveau og af kommunalbestyrelserne på lokalt niveau, herunder af politiske partier. I Danmark er regeringen også en del af den lovgivende magt. Den udøvende magt er regeringen, som sikrer, at lovene føres ud i livet. Politiet som institution

står for håndhævelsen af disse love. Domstolene er den dømmende magt. Disse institutioner skal i og med tredelingen af magten sikre, at der ikke opstår magtmisbrug, og at demokratiet forbliver et folkestyre. For et demokrati er det således afgørende, at disse institutioner fungerer som tiltænkt, og at borgerne har tillid dem.

I dette tema undersøges, i hvilken grad eleverne har tillid til følgende institutioner (*fuldstændig, ret meget, lidt og slet ikke*):

- Folketinget
- Kommunalbestyrelsen i din kommune
- De politiske partier
- Regeringen
- Politiet
- Domstolene

Sammenlignes eleverne fra de deltagende europæiske lande (tabel 9.1), står det klart, at de særligt i de skandinaviske lande har markant mere tillid til demokratiets institutioner end gennemsnittet. Dette gælder i særlig grad i Norge, der ligger næsten 6 skalapoint over gennemsnittet, mens Sverige og Danmark ligger henholdsvis 4,2 og 3,5 point over gennemsnittet. I en ren skandinavisk kontekst er det således i Danmark, man finder den mindste grad af tillid. Også i de to tyske delstater og i Holland findes der store andele af elever, som har relativt stor tillid til demokratiets institutioner. Skalaen demonstrerer desuden, at der er andre steder i Europa, hvor denne tillid har vanskeligere betingelser, da der på lande-niveau er relativt stor spredning på denne skala med kun få lande tæt på det europæiske gennemsnit.

Resultaterne viser også, at de danske elever i relativt høj grad har tillid til demokratiets grundlæggende institutioner. Det er først og fremmest politiet og domstolene, som de har tillid til. Tilliden er dog ikke ubetinget. De største andele af elevernes tilkendegivelser, hvis man ser bort fra politi og domstole, centrerer sig om de to midterste svarkategorier: *ret meget* og *lidt* tillid i nævnte rækkefølge. Forskellene mellem danske piger og drenge er for dette tema små.

Tillid til demokratiets institutioner over tid

De procentvise andele af elever i Danmark, som har *fuldstændig* eller *ret meget* tillid til demokratiets tre mest grundlæggende institutioner,

Tabel 9.1
 Skala for tillid til demokratiets institutioner

	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Europa		
Norge ^{2,4}	55,1	5,9
Sverige ²	53,5	4,2
Schleswig-Holstein ^{1,5}	52,8	3,6
Danmark ¹	52,8	3,5
Holland ³	52,8	3,5
Nordrhein-Westfalen ⁵	52,5	3,2
Litauen	50,7	1,4
Estland	50,5	1,2
Italien	48,9	-0,3
Malta	48,7	-0,6
Frankrig	48,2	-1,1
Rumænien	48,2	-1,1
Spanien	48,1	-1,2
Letland ²	47,8	-1,5
Serbien	47,7	-1,6
Slovenien	47,2	-2,1
Bulgarien	46,8	-2,5
Slovakiet	46,7	-2,5
Cypern	46,0	-3,3
Kroatien ²	45,6	-3,7
Polen	44,4	-4,9
Europa, gennemsnit	49,3	
Andre lande		
Taiwan	52,2	
Brasilien ¹	48,5	
Colombia	45,9	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

- Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
- Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
- Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Tabel 9.2

Tillid til udvalgte institutioner i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Europa	Regeringen						Folketinget (parlamentet)						Domstolene					
	Procent			Forskelle			Procent			Forskelle			Procent			Forskelle		
	2022	2016	2009	2022- 2016	2016- 2009	2022- 2009	2022	2016	2009	2022- 2016	2016- 2009	2022- 2009	2022	2016	2009	2022- 2016	2016- 2009	2022- 2009
Norge ^{2,4}	86	79	67	7	11	19	81	77	69	4	9	12	82	76	71	6	4	11
Danmark ¹	79	74	72	5	1	6	69	65	66	4	-1	3	82	84	79	-2	5	3
Sverige ²	78	79	73	-1	6	5	76	79	72	-2	7	5	78	82	79	-4	3	-1
Estland	71	73	62	-2	11	9	57	56	45	1	12	13	73	76	68	-3	8	6
Litauen	68	74	54	-6	20	14	52	51	34	1	17	18	74	80	74	-6	6	0
Italien	53	57	74	-4	-17	-20	52	65	74	-13	-9	-21	64	72	69	-9	3	-6
Letland ²	51	60	32	-8	27	19	43	46	20	-2	26	24	65	71	65	-6	6	0
Malta	50	66	62	-16	4	-12	44	59	61	-15	-2	-17	64	76	76	-12	0	-12
Bulgarien	46	59	56	-12	3	-10	44	56	44	-12	11	0	62	69	62	-6	7	0
Slovenien	38	49	56	-10	-8	-18	42	50	53	-8	-2	-11	67	74	72	-7	3	-5
Gennemsnit	62	67	61	-5	6	1	56	60	54	-4	7	2	71	76	71	-5	5	0
N.-Westfalen ⁵	77	83	-	-6	-	-	68	74	-	-6	-	-	77	86	-	-8	-	-
Holland ³	73	70	-	3	-	-	66	63	-	3	-	-	84	78	-	7	-	-
Kroatien ²	31	42	-	-11	-	-	28	37	-	-9	-	-	56	66	-	-9	-	-
Cypern	46	-	51	-	-	-5	39	-	35	-	-	4	59	-	44	-	-	15
Spanien	44	-	62	-	-	-18	41	-	52	-	-	-12	62	-	64	-	-	-2
Slovakiet	40	-	57	-	-	-17	36	-	43	-	-	-6	63	-	66	-	-	-4
Polen	27	-	36	-	-	-9	25	-	34	-	-	-9	56	-	66	-	-	-10
S.-Holstein ^{1,5}	77	-	-	-	-	-	70	-	-	-	-	-	82	-	-	-	-	-
Serbien	54	-	-	-	-	-	49	-	-	-	-	-	56	-	-	-	-	-
Frankrig	54	-	-	-	-	-	46	-	-	-	-	-	60	-	-	-	-	-
Rumænien	44	-	-	-	-	-	41	-	-	-	-	-	66	-	-	-	-	-
Andre lande																		
Taiwan	70	62	44	8	17	26	71	71	54	0	18	18	81	73	69	8	4	12
Colombia	40	55	62	-15	-7	-22	35	46	49	-11	-3	-14	40	48	50	-8	-3	-10
Brasilien ¹	48	-	-	-	-	-	45	-	-	-	-	-	51	-	-	-	-	-

Tabellen er inden for hver gruppe af europæiske lande sorteret faldende efter procentandelen i 2022 for tillid til regeringen.

Tallene angiver de vægtede valide procentandele af eleverne, der har afgivet et af de to svar, som udtrykker mest tillid (*fuldstændig* eller *ret meget*).

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagerprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagerkrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

I ICCS 2016 levede Nordrhein-Westfalen ikke op til IEA's krav om deltagerprocent efter brug af reserveskoler

regeringen, Folketinget og domstolene, er meget store (tabel 9.2). Sådan har det set ud i alle tre ICCS-undersøgelser siden 2009. De konkrete procentandele viser en svagt positiv eller ingen udvikling over tid i Danmark. Resultaterne for gennemsnittet af de danske elever er således meget stabile, til trods for at der i denne periode har været mange vægtige politiske problemstillinger og parlamentariske kriser. Et interessant resultat er på denne baggrund, at der skal meget til at rokke ved elevernes tillid til landets demokratiske institutioner.

Dette resultat skal også ses i lyset af, at tilliden til demokratiets grundlæggende institutioner er meget divergerende blandt eleverne i de forskellige dele af Europa, som har deltaget i ICCS alle tre gange. Det er med andre ord slet ikke givet, at unge 14-årige elever i 8. klasse opfatter det demokratiske system på samme måde over tid. De europæiske resultater peger tværtimod generelt på, at eleverne responderer på udviklingen af demokratiet og har stærke opfattelser af det.

Ligesom i Danmark er der i Sverige en meget svag og lidt blandet udvikling, der for den samlede periode fra ICCS 2009 til ICCS 2022 mest er positiv, men med svag negativ tendens fra ICCS 2016 til ICCS 2022. I Norge derimod ser man en generel og klart stigende tillid til disse institutioner, hvilket er baggrunden for, at Norge placerer sig noget højere end Danmark og Sverige på den europæiske skala.

Tillid til institutioner i relation til dreng/pige, socioøkonomi og testniveau

Tabel 9.3abc viser resultaterne for elevernes tillid til institutioner, når eleverne opdeles i undergrupper efter deres:

- Køn (dreng/piger)
- Socioøkonomi (over/under det nationale gennemsnit for socioøkonomi på et indeks baseret på forældres uddannelse og arbejde samt antal bøger i hjemmet)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

Når man ser på elevernes grad af tillid til samfundsinstitutioner efter opdelingen i drenge/piger, ser man et af de meget få eksempler på et område, hvor drenge på tværs af lande har en tendens til at have mere positive opfattelser end piger. I Europa er den gennemsnitlige forskel dog

kun 1 skalapoint, men tendensen er alligevel den samme i næsten alle lande, selv i lande, hvor den numeriske forskel ikke er statistisk signifikant. I Skandinavien er kønsforskellen mest udpræget i Sverige med 1,6 skalapoints forskel, mens den i Danmark er 0,7 skalapoint og i Norge 0,3 skalapoint. Generelt er der tale om små forskelle, der først og fremmest signalerer en relativt høj grad af ensartet opfattelse efter køn, men på europæisk plan samtidig hælder lidt til fordel for drengene.

Opdeles eleverne efter socioøkonomi er der forskellige tendenser på tværs af lande, hvilket betyder, at gennemsnittet i sig selv bliver lidt mindre relevant, da det mest iøjnefaldende er, at der er lande med statistisk signifikante forskelle til fordel for henholdsvis drenge og piger. Især Norge, men også Danmark og Sverige, kendetegnes ved lidt højere tillid i gruppen med mest privilegeret socioøkonomisk baggrund, mens tilliden i andre lande, for eksempel Rumænien, Bulgarien og Serbien, er højest i gruppen af elever med socioøkonomisk mindre privilegeret baggrund.

Man ser cirka det samme mønster i forhold til eleverne opdelt efter testniveau, hvor det i Norge, Danmark og Sverige er sådan, at eleverne fra den dygtigste gruppe placerer sig med henholdsvis 3 og 2,4 og 2,3 skalapoint over gruppen af relativt mindre dygtige elever. I øvrigt er alle elevgrupperne i Skandinavien, når de etableres efter testniveau, placeret over de europæiske gennemsnit for de tilsvarende grupper på skalaen for tillid.

I lighed med opdelingen efter socioøkonomi er det i nogle andre lande omvendt sådan, at de mindre dygtige elever udviser mere tillid til samfundsinstitutioner. Det gælder blandt andet også her i Rumænien, Bulgarien og Serbien.

I den forstand må man konstatere, at sammenhængen med viden afhænger af den nationale og regionale samfundsmæssige kontekst, idet der er en klar tendens til en højere tillid blandt de dygtigste elever i en skandinavisk/nordeuropæisk kontekst, mens de dygtigste elever i andre sammenhænge er de 'dygtigste' til at være kritiske (udvise mindre tillid). Det afspejler også kompleksiteten af fænomenet tillid, da tillid til samfundets institutioner i princippet kun er noget godt, hvis der er grund til at udvise den tillid. Endelig kan det fremhæves, at der i en del lande slet ikke viser sig en forskel på de to grupper.

Tabel 9.3a
 Skala for tillid til demokratiets
 institutioner opdelt efter køn

Europa	Drenge	Piger	Forskel
Rumænien	48	49	0,6
Cypern	46	46	0,1
Serbien	48	48	-0,1
Norge ^{2,4}	55	55	-0,3
Kroatien ²	46	45	-0,4
Italien	49	49	-0,7
Danmark¹	53	53	-0,7
Bulgarien	47	46	-0,9
Nordrhein-Westfalen ⁵	53	52	-0,9
Slovakiet	47	46	-0,9
Litauen	51	50	-1,0
Schleswig-Holstein ^{1,5}	53	52	-1,1
Holland ³	53	52	-1,1
Slovenien	48	47	-1,1
Polen	45	44	-1,2
Letland ²	48	47	-1,3
Sverige ²	54	53	-1,6
Spanien	49	47	-1,8
Estland	51	50	-2,0
Frankrig	50	47	-2,6
Malta	50	47	-2,7
Europa, gennemsnit	50	49	-1,0
Andre lande			
Taiwan	52	53	0,5
Brasilien ¹	50	47	-3,3
Colombia	48	44	-3,8

 Tabel 9.3b
 Skala for tillid til demokratiets
 institutioner opdelt efter
 socioøkonomi

Europa	Under socioøkonomisk gennemsnit	På eller over socio- økonomisk gennemsnit	Forskel
Norge ^{2,4}	53	57	3,1
Estland	49	52	2,4
Holland ³	52	54	2,1
Sverige ²	52	54	2,1
Nordrhein-Westfalen ⁵	52	54	2,0
Danmark¹	52	54	1,8
Letland ²	47	48	1,4
Schleswig-Holstein ^{1,5}	52	53	0,9
Frankrig	48	49	0,9
Litauen	50	51	0,5
Italien	49	49	0,4
Cypern	46	46	0,2
Spanien	48	48	0,1
Slovenien	47	47	0,0
Kroatien ²	46	45	-0,5
Polen	45	44	-1,2
Malta	49	48	-1,3
Slovakiet	47	46	-1,4
Serbien	49	47	-1,8
Bulgarien	48	46	-2,2
Rumænien	49	47	-2,6
Europa, gennemsnit	49	49	0,3
Andre lande			
Colombia	46	46	-0,7
Taiwan	53	52	-1,1
Brasilien ¹	49	47	-2,0

 Tabel 9.3c
 Skala for tillid til demokratiets
 institutioner opdelt efter
 testniveau

Europa	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Holland ³	51	54	3,1
Norge ^{2,4}	53	56	3,0
Estland	49	51	2,5
Danmark¹	51	53	2,4
Sverige ²	52	54	2,3
Schleswig-Holstein ^{1,5}	52	53	1,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	52	53	1,1
Letland ²	47	48	0,7
Litauen	50	51	0,5
Slovenien	47	47	0,3
Kroatien ²	46	45	-0,3
Frankrig	49	48	-0,5
Spanien	49	48	-0,8
Cypern	46	45	-0,9
Polen	45	44	-1,3
Italien	50	48	-1,6
Rumænien	49	47	-2,2
Malta	50	48	-2,4
Slovakiet	48	46	-2,4
Serbien	49	46	-2,5
Bulgarien	48	45	-2,7
Europa, gennemsnit	49	49	0,0
Andre lande			
Taiwan	54	52	-1,5
Brasilien ¹	50	46	-4,2
Colombia	49	42	-6,4

Hver tabel viser forskellen på de to anførte grupper resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne)
 Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$)

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

9.2 Parlamentarisme og det repræsentative demokrati – tilfredshed og kritik

I dette tema uddybes elevernes opfattelse af den lovgivende magt og den del af det demokratiske system, som vedrører arbejdet i og omkring Folketinget. Fokus retter sig her mod spørgsmålet om, hvor henholdsvis godt eller dårligt medlemmerne af Folketinget og de politiske ledere repræsenterer befolkningens, herunder de unges, ønsker i de politiske beslutningsprocesser.

Dette tema er delt op i to undertemaer og to skalaer med henblik på at belyse elevernes opfattelse af det parlamentariske arbejde og politikernes varetagelse af befolkningens interesser.

Det første undertema og den første skala (skala for tilfredshed med landets politiske system) undersøger, i hvilken grad eleverne er enige eller uenige i, at politiske beslutninger tages på et godt og retfærdigt grundlag, idet eleverne skal tilkendegive deres grad af enighed med følgende positive udsagn om det repræsentative system (*meget enig, enig, uenig* eller *meget uenig*):

- Det politiske system fungerer godt
- Medlemmer af Folketinget er gode til at varetage unges interesser
- Medlemmer af Folketinget er generelt gode til at varetage befolkningens interesser
- Medlemmer af Folketinget behandler alle mennesker i samfundet retfærdigt

Det andet undertema og den anden skala (skala for kritik af landets politiske system) undersøger, i hvilken grad eleverne er enige eller uenige i, at politiske beslutninger tages på et problematisk grundlag, idet eleverne skal tilkendegive deres grad af enighed med følgende udsagn om det repræsentative systems mangler (*meget enig, enig, uenig* eller *meget uenig*):

- Medlemmer af Folketinget tager sig ikke nok af befolkningens interesser
- Politiske ledere har for meget magt sammenlignet med andre mennesker
- Medlemmer af Folketinget glemmer som regel deres vælgeres behov

De europæiske sammenligninger på de to skalaer viser for begge skalaers vedkommende nogle ganske markante resultater for de danske (og de norske og svenske) elever.

Resultaterne på skalaen for tilfredshed med landets politiske system (tabel 9.4) viser med stor tydelighed, at danske elever i relativt høj grad opfatter de politiske beslutningsprocesser som positive i de her undersøgte henseender, altså at systemet og politikerne repræsenterer befolkningens og unges interesser og generelt er retfærdigt. De danske elevers gennemsnit er 4,1 skalapoint over det europæiske gennemsnit. Andre lande med høje gennemsnit er Norge, Sverige og Holland. Eleverne fra disse fire lande ligger markant over det europæiske gennemsnit, hvad angår deres vurdering af, hvorvidt politikerne repræsenterer borgerne på en god og retfærdig måde. Ikke kun generelt i forhold til demokratiets institutioner finder man en stor tillid til systemet (se tabel 9.1 tidligere), men også specifikt i forhold til parlamentarisk arbejde er der i disse fire lande relativt til eleverne i andre europæiske lande en markant mere positiv indstilling. Landene med mindst grad af tilfredshed med det politiske system er Slovakiet, Polen, Kroatien, Rumænien og Bulgarien.

Resultaterne på skalaen for kritik af det politiske system (tabel 9.5) viser med lige så stor tydelighed, at de danske elever i relativt lille grad tilslutter sig de negative udsagn om det politiske systems mangel på hensyntagen til befolkningen og vælgerne. Det danske gennemsnit er her 4 skalapoint under gennemsnittet. Andre lande med meget lave gennemsnit er også her Norge, Sverige og Holland. Disse landes elever ligger markant under det europæiske gennemsnit i forhold til at mene, at politikerne og de politiske ledere handler problematisk i forhold til de forskellige befolkningsgruppers interesser. Landene med mest udbredt kritik af det politiske system er Rumænien og Kroatien og i lidt mindre grad Bulgarien, Frankrig og Spanien.

Forholdet imellem kritik af systemet og tillid til systemet

Når resultaterne for de to skalaer anskues samtidig, kan man også finde andre kombinationer af opfattelser af de politiske beslutninger. De to store europæiske lande Spanien og Frankrig afviger for eksempel ved at kombinere en gennemsnitlig tilfredshed med relativt kritiske holdninger.

I tabel 9.6 vises landenes resultater på begge skalaer, idet tabellen er sorteret efter forskellen på landenes resultater på de to skalaer (tilfredshed minus kritik). Den generelle tendens er, at hvis et givent land ligger

Tabel 9.4
Skala for tilfredshed med landets politiske system

	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Europa		
Norge ^{2,4}	56,6	6,5
Danmark ¹	54,3	4,1
Sverige ²	54,0	3,9
Holland ³	53,3	3,1
Nordrhein-Westfalen ⁵	52,9	2,7
Malta	52,2	2,0
Schleswig-Holstein ^{1,5}	52,0	1,9
Estland	51,6	1,5
Frankrig	51,1	0,9
Spanien	50,1	0,0
Slovenien	50,1	0,0
Serbien	49,5	-0,6
Litauen	49,4	-0,7
Italien	48,7	-1,5
Cypern	48,2	-1,9
Letland ²	47,8	-2,3
Bulgarien	47,0	-3,1
Rumænien	46,4	-3,7
Kroatien ²	46,4	-3,8
Polen	46,1	-4,1
Slovakiet	45,3	-4,9
Europa, gennemsnit	50,1	
Andre lande		
Taiwan	54,7	
Colombia	51,5	
Brasilien ¹	50,3	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Tabel 9.5
Skala for kritik af landets politiske system

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Rumænien	54,5	4,9
Kroatien ²	53,2	3,5
Bulgarien	52,2	2,6
Frankrig	52,0	2,4
Spanien	51,9	2,3
Polen	51,3	1,7
Italien	51,2	1,6
Slovakiet	50,8	1,2
Litauen	50,6	1,0
Slovenien	50,6	1,0
Letland ²	50,3	0,7
Serbien	50,2	0,6
Malta	49,3	-0,4
Cypern	49,2	-0,4
Nordrhein-Westfalen ⁵	47,7	-2,0
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47,4	-2,2
Estland	47,2	-2,4
Norge ^{2,4}	46,5	-3,1
Danmark ¹	45,6	-4,0
Sverige ²	45,5	-4,1
Holland ³	44,4	-5,2
Europa, gennemsnit	49,6	
Andre lande		
Colombia	51,6	
Brasilien ¹	51,0	
Taiwan	47,4	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Tabel 9.6
Forskel på skalaerne for tilfredshed med og kritik af det politiske system

Europa	Gennemsnit		Forskel
	Tilfredshed	Kritik	Tilfredshed - kritik
Norge ^{2,4}	57	47	10,1
Holland ³	53	44	8,9
Danmark¹	54	46	8,7
Sverige ²	54	45	8,5
Nordrhein-Westfalen ⁵	53	48	5,2
Schleswig-Holstein ^{1,5}	52	47	4,6
Estland	52	47	4,4
Malta	52	49	2,9
Slovenien	50	51	-0,5
Serbien	50	50	-0,7
Frankrig	51	52	-0,9
Cypern	48	49	-1,0
Litauen	49	51	-1,2
Spanien	50	52	-1,8
Letland ²	48	50	-2,5
Italien	49	51	-2,6
Bulgarien	47	52	-5,2
Polen	46	51	-5,3
Slovakiet	45	51	-5,6
Kroatien ²	46	53	-6,8
Rumænien	46	55	-8,1
Europa, gennemsnit	50	50	
Andre lande			
Taiwan	55	47	7
Colombia	52	52	0
Brasilien ¹	50	51	-1

Tabellen er sorteret faldende fra positive til negative forskelle på landes resultater i skalapoint på skalaerne for henholdsvis tilfredshed med og kritik af det politiske system (se tabel 9.4 og tabel 9.5).

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

højt på den ene skala, vil det ligge lavere på den anden skala. Denne sammenhæng findes dog i begge versioner som enten høj/lav eller lav/høj placering på skalaerne.

Det er især tydeligt for de skandinaviske lande og Holland. De skandinaviske landes elever kendetegnes ved, at de på én og samme tid er de mest positive (tabel 9.4) og blandt de mindst kritiske (tabel 9.5). I Norge finder man den største forskel mellem de to skalaer på grund af høj tilfredshed og lav kritik. Norge bliver efterfulgt af Holland, Danmark og Sverige med samme profil.

Sammenhængen er dog næsten lige så tydelig i den omvendte form. Eleverne i Rumænien, Kroatien, Slovakiet, Polen og Bulgarien er de klart mest markante eksempler på dette, idet eleverne i disse lande udtrykker en meget lav grad af tilfredshed og en høj grad af kritik.

Der er dog også eksempler på, at lande placerer sig mere gennemsnitligt på begge skalaer. Slovenien og Serbien kan nævnes som lande, hvor eleverne er gennemsnitligt positive og gennemsnitligt negative.

Der er kun enkelte eksempler på et brud med logikken. Her kan det fremhæves, at Frankrig skiller sig ud ved at placere sig i overkanten af det europæiske gennemsnit på begge skalaer.

Det kan her tilføjes, at der er meget lille forskel mellem de danske drenge og piger i dette tema. De danske elevers positive opfattelse udviser kun en lille spredning, mens der er en tendens til mere divergerende opfattelser i relation til den kritiske eller negative opfattelse af det politiske system.

De danske og skandinaviske elever udtrykker relativt set en høj grad af tilfredshed og en lav grad af kritik, men dette skal dog også i nogen grad ses i lyset af store andele af midtsøgende svar. Samtidig med den relativt set meget positive tendens indeholder de underliggende svar også en tendens til, at eleverne hverken er entydigt meget tilfredse eller entydigt meget kritiske i forhold til det repræsentative demokratis funktionsmåde.

9.3 Trusler imod demokratiet

Selv om de indtil nu undersøgte holdninger, altså kritik og tilfredshed med det politiske system, på et niveau er hinandens logiske modsætninger, indebærer de samtidig den kompleksitet, at en stor del af grunden til at udtrykke tilfredshed med demokratiet netop vedrører retten til og muligheden for at forholde sig kritisk til demokratiet. Samtidig kan det

naturligvis opfattes som (udtryk for) en demokratisk kvalitet, hvis der ikke er udpræget grund til den kritik, men derimod til tilfredshed. Det betyder også, at elevernes svar naturligvis må ses i konteksten af de konkrete samfund og politiske systemer, som de forholder sig til. Det må igen ses i lyset af, hvordan eleverne forstår og forholder sig til mulige trusler imod demokratiet i form af udemokratiske politiske handlinger og tiltag.

I ICCS 2022 er det forsøgt undersøgt med en række spørgsmål, hvor eleverne skal tage stilling til, hvor lidt eller meget nogle forskellige udemokratiske scenarier udgør en trussel imod demokratiet. Eleverne bliver mere konkret spurgt om, hvor dårligt det vil være for demokratiet, hvis nedenstående ting skulle ske (*meget dårligt, temmelig dårligt, lidt dårligt, slet ikke dårligt*):

- Politiske ledere giver medlemmer af deres egen familie job inden for regeringen
- Regeringen bryder en lov for at opfylde et løfte, som den gav, før den blev valgt
- Politiske modstandere af regeringen bliver arresteret, fordi de åbent kritiserer en ny lov
- Det er kun tilhængere af regeringen, der bliver udnævnt som dommere
- Regeringen lukker aviser, radio og fjernsynskanaler, der har udtrykt sig kritisk om dens politik
- Regeringen lukker sociale medier for at undgå, at brugere kritiserer dens politik
- Regeringen kontrollerer alle aviser, radiokanaler og TVstationer i et land

På skalaen for forståelsen af forskellige handlinger som trusler imod demokratiet (tabel 9.7) placerer de danske elever sig relativt højt med det fjerdehøjeste gennemsnit, som dog kun er 2 skalapoint over gennemsnittet og således ikke decideret markant. De skandinaviske lande placerer sig alle relativt højt, men med en del variation, idet de svenske elever i mest udpræget grad ser de anførte trusler som et demokratisk problem, idet de ligger 4,4 skalapoint over gennemsnittet, mens eleverne i Norge placerer sig præcis på gennemsnittet. Der er således relativt klare forskelle på Sverige, Norge og Danmark, selv om alle tre lande placerer sig fra midten og op. Den samlede variation på skalaen er begrænset på tværs af lande, idet intet land ligger mere end 3 skalapoint under gennemsnit-

Tabel 9.7
Skala for trusler imod demokratiet

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Polen	54,4	4,6
Sverige ²	54,3	4,4
Kroatien ²	51,9	2,1
Danmark¹	51,8	2,0
Rumænien	50,8	1,0
Italien	50,5	0,7
Schleswig-Holstein ^{1,5}	50,2	0,4
Slovenien	50,0	0,2
Holland ³	50,0	0,1
Norge ^{2,4}	49,9	0,0
Spanien	49,6	-0,2
Estland	49,4	-0,5
Slovakiet	49,4	-0,5
Serbien	49,2	-0,7
Nordrhein-Westfalen ⁵	48,7	-1,2
Frankrig	48,3	-1,6
Cypern	48,1	-1,7
Malta	48,0	-1,8
Bulgarien	47,8	-2,1
Letland ²	47,1	-2,7
Litauen	47,1	-2,7
Europa, gennemsnit	49,8	
Andre lande		
Taiwan	57,2	
Brasilien ¹	49,2	
Colombia	46,2	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

- Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
- Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
- Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

tet, og kun Polen og Sverige ligger mere end 3 skalapoint over gennemsnittet.

Både i Danmark og på tværs af lande oplever eleverne de tre sidstnævnte scenarier som de mest kritiske for demokratiet. De danske elever dog mere end gennemsnittet (64 til 70 procent svarer *meget dårligt*). Der er således ingen tvivl om, at de unge i denne aldersgruppe primært forstår indgreb i ytringsfrihed og pressefrihed som et potentielt demokratisk problem. I sammenhængen er det vel også de scenarier, der umiddelbart fremstår som de mest åbenlyst udemokratiske. På tværs af spørgsmålene er det i Danmark under 3 procent, der svarer *slet ikke dårligt*.

I forhold til dette afsnits samlede resultater er det mest afgørende dog det, at det herigennem kan vises, at samtidig med at de danske elever udtrykker lav kritik og høj tilfredshed med det politiske system, så er deres generelle forståelse af mulige udemokratiske politiske tiltag relativt set høj. Det her anvendte instrument er i den forstand særegent for ICCS, fordi de her undersøgte *holdninger til udemokratiske handlinger* samtidig fremstår som en art indirekte udtryk for elevernes *viden om*, hvornår mere eller mindre udemokratiske handlinger er mere eller mindre alvorlige.

9.4 Fremtiden og globale trusler

De politiske fællesskaber har i høj grad været præget af kriser og globale trusler i de seneste år. Disse kriser og trusler har afgørende implikationer for hverdagslivet og demokratierne rundt om i verden, ligesom de på forskellige måder indgår i unges liv, interessesfærer og politiske samtaler. Ofte er det ikke nemt at afgøre, om truslerne er forankret i lokale eller globale forhold. Grænserne er som oftest flydende. Befolkningsgrupper og forskellige egne af verden rammes uens, og borgere opfatter dem forskelligt. Alene i Europa må man forvente, at de forhold, som truer verdens fremtid, opleves forskelligt af unge.

I dette tema spørges der til elevernes opfattelse af fattigdom, arbejdsløshed, overbefolkning, voldelige konflikter, smitsomme sygdomme, terrorisme og globale finanskriser. Hver især kan disse samfundsmæssige udfordringer give en indsigt i, hvilke typer af trusler der bekymrer eleverne, og som helhed kan de give en forståelse af, i hvilken grad eleverne i de forskellige lande har denne type bekymringer for fremtiden.

Med udgangspunkt i en række vigtige samfundsmæssige udfordringer tilkendegiver eleverne, i hvilken grad de mener, at følgende udgør en trussel for verdens fremtid (*i stor grad, i nogen grad, i lille grad eller slet ikke*):

- Voldelige konflikter
- Fattigdom
- Arbejdsløshed
- Overbefolkning
- Smitsomme sygdomme
- Terrorisme
- Globale finanskriser

Eleverne på tværs af de deltagende lande er i høj grad bekymrede over disse forhold og mener, at de udgør en trussel for fremtiden (se tabel 9.8). Resultaterne bekræfter også, at der er afgørende forskelle mellem eleverne fra de forskellige lande. Kriser og trusler opfattes altså forskelligt på tværs af Europa og i andre dele af verden, som resultaterne fra Brasilien, Colombia og Taiwan indikerer. Selv elever fra lande geografisk meget tæt på hinanden kan opfatte truslerne forskelligt. Et interessant eksempel er, at der er relativt få elever i Danmark og Holland, som vurderer, at voldelige konflikter udgør en reel trussel, hvorimod langt størstedelen af eleverne i de to delstater i nabolandet Tyskland mener, at det i høj grad er en trussel for verdens fremtid.

Generelt er det sådan, at eleverne i de skandinaviske lande som oftest er mindre bekymrede over trusler end langt de fleste elever fra andre lande. Kun i Holland finder man et gennemsnit, som er på niveau med de skandinaviske elever. Generelt opfatter eleverne i Norge og Sverige udfordringerne som mere afgørende trusler end eleverne i Danmark. Dette gælder i særlig grad for fattigdom og voldelige konflikter.

I Danmark og Holland finder man i et generelt perspektiv de mindste andele af elever, som overhovedet er bekymrede for kriser og trusler mod verdens fremtid. Blandt de danske elever er det i højeste grad overbefolkning og i mindste grad arbejdsløshed, som bekymrer.

Fremtiden og globale trusler over tid

I forhold til udviklingen af 8.-klasseelevernes opfattelse af fremtiden og globale trusler fra ICCS 2016 til ICCS 2022 finder man en række interessante resultater. For det første kan man konkludere, at det generelle

Tabel 9.8
Opfattelsen af trusler mod verdens fremtid i ICCS 2022 og ICCS 2016

Andel elever i procent, der mener, at følgende fænomener i stor grad udgør en trussel:

Europa	Fattigdom		Voldelige konflikter		Terrorisme		Global finanskrise		Smitsomme sygdomme		Overbefolkning		Arbejdsløshed		Gennemsnit 2022	Gennemsnit 2016
	2022	2016	2022	2016	2022	2016	2022	2016	2022	2016	2022	2016	2022	2016		
Litauen	61	63	71	63	64	75	58	48	63	73	46	37	45	41	58	57
Bulgarien	56	59	53	48	55	67	56	53	57	62	44	38	57	53	54	54
Letland ²	52	51	58	49	58	75	59	44	50	68	46	40	49	44	53	53
Malta	55	59	53	51	54	75	48	42	58	66	51	43	39	34	51	53
Estland	44	41	53	44	55	76	46	26	50	65	58	39	50	36	51	46
Italien	58	57	63	55	53	72	51	51	55	61	34	31	39	45	50	53
Slovenien	55	65	44	42	50	71	48	47	49	65	45	44	44	55	48	55
Kroatien ²	58	65	53	48	54	81	49	55	38	69	32	29	49	57	48	58
Sverige ²	45	43	47	34	41	51	44	31	41	34	45	41	36	27	43	37
Norge ^{2,4}	53	49	43	32	40	54	38	38	34	40	44	37	34	28	41	40
Holland ³	34	36	28	27	33	53	37	32	38	42	45	37	30	27	35	37
Danmark ¹	37	41	33	27	36	58	34	33	30	46	46	39	28	26	35	39
Gennemsnit	51	52	50	43	49	67	47	42	47	58	45	38	42	40	47	49
Rumænien	58	-	59	-	63	-	60	-	59	-	48	-	39	-	55	-
Cypern	61	-	57	-	50	-	57	-	54	-	44	-	52	-	54	-
Frankrig	59	-	55	-	59	-	52	-	58	-	58	-	33	-	53	-
Spanien	56	-	54	-	53	-	51	-	53	-	35	-	47	-	50	-
Slovakiet	51	-	54	-	48	-	50	-	46	-	45	-	44	-	49	-
Polen	32	-	78	-	52	-	43	-	51	-	44	-	35	-	48	-
S.-Holstein ^{1,5}	38	-	77	-	48	-	32	-	42	-	39	-	29	-	44	-
Serbien	51	-	47	-	43	-	41	-	46	-	33	-	43	-	43	-
N.-Westfalen ⁵	41	-	80	-	49	-	30	-	44	-	33	-	25	-	43	-
Gennemsnit	50		55		50		47		48		44		40			
Andre lande																
Taiwan	55	52	50	50	60	71	64	48	74	66	49	39	50	40	57	52
Colombia	58	66	59	68	56	65	56	61	63	73	54	47	55	55	57	62
Brasilien ¹	67	-	70	-	66	-	64	-	73	-	50	-	68	-	65	-

Tabellen er inden for hver gruppe af europæiske lande sorteret faldende efter det samlede gennemsnit i procent i ICCS 2022.

Tallene i tabellen er vægtede valde procentandele.

De mulige trusler er placeret fra venstre mod højre efter faldende gennemsnit for lande med deltagelse i både ICCS 2022 og ICCS 2016.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

bekymringsniveau er nogenlunde stabilt, men for det andet, at elevernes bekymringer ændrer karakter over tid.

Generelt oplever de europæiske elever voldelige konflikter, overbefolkning og til dels globale finanskriser som mere truende i ICCS 2022 end i ICCS 2016. Omvendt opfatter eleverne, at terrorisme og smitsomme sygdomme er blevet mindre udfordrende siden 2016. Udviklingen i smitsomme sygdomme fremstår interessant i lyset af, at dataindsamlingen fandt sted under covid-19-pandemien.

I Danmark finder man samme tendens over tid. Det generelle billede af de danske elever viser, at de er blevet en anelse mindre bekymrede over disse syv trusler, hvilket i særlig grad gælder for terrorisme og smitsomme sygdomme. Overbefolkning er omvendt den tematik, som de i mest stigende grad vurderer som en trussel for fremtiden.

9.5 Holdning til restriktioner i krisetid

ICCS 2022 blev gennemført hen over en årrække, hvor covid-19-pandemien skabte en lang række udfordringer i forhold til de nationale myndigheders opgaver med og muligheder for at håndtere den. Under pandemien opstod der hurtigt på tværs af lande en række diskussioner om, hvordan, hvorfor og hvor meget forskellige myndigheder på relevante måder kunne regulere og begrænse det offentlige liv med henblik på at begrænse pandemien uden samtidig at bringe demokratiske frihedsrettigheder i fare. Både under og efter pandemien har det også været en løbende diskussion i Danmark, der ofte har afspejlet betydelige forskelle i opfattelser omkring relevansen og legitimiteten af statens restriktioner og krisehåndtering.

På baggrund af covid-19-pandemien blev det relativt sent i forløbet af ICCS 2022 derfor besluttet at undersøge elevernes holdninger til restriktioner i krisetider mere generelt. Disse spørgsmål har med andre ord ikke været anvendt før i ICCS.

Eleverne blev spurgt til deres grad af enighed eller uenighed i, at regeringen bør have ret til at gøre nedenstående ting, når der er en nødsituation i landet, idet covid-19 blev givet som eksempel på en sådan situation. Spørgsmålene vedrører således ikke direkte covid-19-pandemien, men i den givne kontekst har de fleste nok alligevel svaret ud fra deres erfaringer og oplevelser af restriktioner under pandemien. Svar-

muligheder var *meget enig*, *enig*, *uenig*, *meget uenig* og vedrører restriktioner i forhold til at:

- Give folk bøder, hvis de er til fare for andre
- Lukke skoler
- Begrænse rejser
- Forbyde større forsamlinger
- Udskyde møder i Folketinget
- Forbyde fredelige demonstrationer
- Lukke butikker og virksomheder
- Kræve, at folk oplyser, hvor de har været
- Gøre det ulovligt at forlade sit hjem uden særlig grund

På en skala for holdningen til alle disse mulige restriktioner (se tabel 9.9) er de danske elever blandt de mest positive i forhold til at acceptere dem. Kun de norske og spanske elever er endnu mere positive. De svenske elever placerer sig meget tæt på det europæiske gennemsnit. Relativt mange forskelle imellem lande er forholdsvis små på denne skala, og relativt til gennemsnittet i Europa er det kun Norge og Holland, der skiller sig ud med mere end 3 skalapoints forskel i hver retning, hvilket dog også udgør en betydelig spredning.

Hvis man sammenligner landenes placering på denne skala med elevernes generelle tillid til samfundsinstitutioner (se tabel 9.1), så fremgår det, at Norge og Danmark og Schleswig-Holstein kendetegnes ved at placere sig højt på begge skalaer. Tilsvarende ligger nogle lande, for eksempel Cypren, omvendt lavt på begge skalaer. Andre lande udviser imidlertid ikke den samme ensartethed. For eksempel er den generelle tillid til samfundsinstitutioner relativt høj i Holland, men meget lav i forhold til disse restriktioner. Omvendt er accepten af restriktioner høj i Spanien, selv om den generelle tillid til institutioner er under gennemsnittet. På landeniveau ser man således forskellige mønstre med eksempler på alle kombinationer.

Ser man på de underliggende svarfordelinger, er der på tværs af lande i de fleste tilfælde ret stor enighed om, hvilke restriktioner der er henholdsvis de mest og mindst acceptable, men dog samtidig også en betydelig variation inden for den fælles prioritering. Eleverne skelner generelt set ret tydeligt imellem fem mindre alvorlige restriktioner (de fem førstnævnte i listen ovenfor) og de mere alvorlige restriktioner (de fire sidstnævnte i listen ovenfor). Det europæiske gennemsnit er på

Tabel 9.9
Skala for holdning til restriktioner i krisetid

	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Europa		
Norge ^{2,4}	53,0	3,1
Spanien	52,3	2,4
Danmark ¹	51,7	1,7
Malta	51,5	1,5
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51,4	1,5
Litauen	51,4	1,5
Italien	51,4	1,5
Frankrig	51,1	1,1
Estland	50,8	0,9
Nordrhein-Westfalen ⁵	50,6	0,7
Sverige ²	50,4	0,4
Slovakiet	49,4	-0,5
Rumænien	49,4	-0,5
Polen	49,0	-0,9
Bulgarien	48,5	-1,4
Kroatien ²	48,4	-1,5
Letland ²	48,2	-1,7
Serbien	47,8	-2,1
Slovenien	47,8	-2,1
Cypern	47,6	-2,3
Holland ³	46,8	-3,1
Europa, gennemsnit	49,9	
Andre lande		
Taiwan	54,3	
Brasilien ¹	52,6	
Colombia	50,7	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

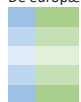
2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

Mere end 3 point over europæisk gennemsnit

1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit

Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit

1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit

Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

de fem førstnævnte i intervallet fra 77 procent og ned til 52 procent enige eller helt enige, mens det for de fire sidste er i intervallet fra 47 procent og ned til 33 procent. De danske elever placerer sig højere end det europæiske gennemsnit på samtlige restriktioner med undtagelse af det at forbyde folk at forlade deres hjem uden en særlig grund. Her er de danske elevers støtte den klart mindste af alle lande. Reguleringen af det offentlige rum (møder, forsamlinger, demonstrationer) går de danske elever altså i høj grad ind for, mens de samtidig mindst af alle støtter denne form for indgreb i den mere private sfære.

Holdning til restriktioner i relation til dreng/pige, socioøkonomi og testniveau

Tabel 9.10abc viser resultaterne på skalaen for holdning til restriktioner i en krisetid for elevgrupper, der er opdelt efter deres:

- Køn (dreng/piger)
- Socioøkonomi (over/under det nationale gennemsnit for socioøkonomi på et indeks baseret på forældres uddannelse og arbejde samt antal bøger i hjemmet)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

Ser man på resultaterne på skalaen for holdninger til restriktioner i krisetid opdelt efter køn, så finder man et meget sjældent eksempel på en skala, hvor tendensen går i retning af en kønsforskel med lidt større tilslutning blandt drenge end piger. Forskellen er dog generelt lille, og i mange lande så lille, at den statistisk ikke er signifikant. Det resultat stemmer overens med, at drenge i Danmark ligeledes har marginalt mere tillid til samfundsinstitutioner, men igen med en forskel, der statistisk ikke er signifikant. I den forstand må man sige, at når det gælder tillid til institutioner, krisesituation eller ej, så har drenge og piger næsten identiske indstillinger i Danmark.

I forhold til opdelingen af eleverne i to grupper efter deres socioøkonomiske baggrund ses også kun en meget lille forskel, hvor tilliden i Europa i gennemsnit er 1,4 skalapoint højere i den socioøkonomisk bedst stillede gruppe af elever. I Norge og Danmark er forskellen lidt større, mens den i Sverige er lidt mindre, men relativt til andre skalaer er forskellen efter socioøkonomi meget lille her. Det understreger igen ensartetheden i opfattelsen af tillid til samfundets institutioner, der her

Tabel 9.10a
 Skala for holdning til
 restriktioner i krisetid opdelt
 efter køn

Europa	Drenge	Piger	Forskel
Kroatien ²	48	49	0,4
Slovakiet	49	49	0,0
Litauen	51	51	-0,1
Polen	49	49	-0,2
Letland ²	48	48	-0,3
Danmark¹	52	51	-0,5
Slovenien	48	48	-0,5
Holland ³	47	47	-0,6
Serbien	48	48	-0,6
Italien	52	51	-0,7
Norge ^{2,4}	53	53	-0,7
Rumænien	50	49	-0,7
Spanien	53	52	-0,7
Sverige ²	51	50	-0,8
Bulgarien	49	48	-1,1
Frankrig	52	50	-1,2
Estland	51	50	-1,2
Schleswig-Holstein ^{1,5}	52	51	-1,2
Malta	52	51	-1,3
Nordrhein-Westfalen ⁵	51	50	-1,4
Cypern	49	46	-2,2

 Europa, gennemsnit 50 50 **-0,7**

Andre lande

Brasilien ¹	52	53	0,3
Taiwan	55	54	-0,8
Colombia	51	50	-1,4

 Tabel 9.10b
 Skala for holdning til
 restriktioner i krisetid opdelt
 efter socioøkonomi

Europa	Under socioøkonomisk gennemsnit På eller over socio- økonomisk gennemsnit	Forskel
Holland ³	46 48	2,7
Rumænien	48 51	2,5
Estland	50 52	2,3
Norge ^{2,4}	52 54	2,3
Litauen	50 53	2,3
Nordrhein-Westfalen ⁵	50 52	2,1
Letland ²	47 49	1,9
Danmark¹	51 53	1,7
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51 52	1,7
Frankrig	50 52	1,5
Malta	51 52	1,3
Italien	51 52	1,2
Slovakiet	49 50	1,1
Cypern	47 48	1,0
Spanien	52 53	1,0
Sverige ²	50 51	1,0
Kroatien ²	48 49	1,0
Polen	49 49	0,9
Serbien	48 48	0,7
Slovenien	48 48	0,5
Bulgarien	49 48	-1,2

 Europa, gennemsnit 49 51 **1,4**

Andre lande

Colombia	50 52	1,6
Brasilien ¹	52 53	0,8
Taiwan	54 54	0,0

 Tabel 9.10c
 Skala for holdning til
 restriktioner i krisetid opdelt
 efter testniveau

Europa	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48	53	4,1
Nordrhein-Westfalen ⁵	48	52	3,6
Spanien	50	53	3,5
Frankrig	49	52	3,3
Litauen	49	53	3,2
Norge ^{2,4}	51	54	3,1
Letland ²	47	50	3,0
Malta	50	53	2,9
Estland	49	51	2,8
Danmark¹	49	52	2,8
Holland ³	45	48	2,3
Sverige ²	49	51	2,2
Polen	47	49	2,1
Italien	50	52	1,8
Rumænien	49	50	1,6
Kroatien ²	47	49	1,6
Slovenien	47	48	0,6
Slovakiet	49	50	0,6
Serbien	48	48	0,2
Cypern	48	48	-0,1
Bulgarien	49	48	-1,1

 Europa, gennemsnit 48 51 **2,1**

Andre lande

Taiwan	52	55	2,6
Brasilien ¹	52	54	2,5
Colombia	50	51	0,7

Hver tabel viser forskellen på de to anførte grupperes resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

viser sig som næsten den samme holdning til at acceptere restriktioner. De to køn og de to socioøkonomiske grupper adskiller sig meget lidt fra hinanden på dette område.

Det understreges af, at det samme ses i forhold til viden. I de fleste lande er de dygtigste elever lidt mere positive over for restriktioner end de relativt set mindre dygtige, men forskellen er i gennemsnit på 2,1 skalapoint og i flere lande ikke statistisk signifikant. Norge, Danmark og Sverige ligger relativt tæt omkring eller over det europæiske gennemsnit med henholdsvis 3,1 og 2,8 og 2,2 skalapoints forskel til fordel for de dygtigste af eleverne. Især i Norge, og i lidt mindre grad i Danmark, er det ikke en ubetydelig forskel, men relativt til mange andre skalaer er forskellen på de grupper efter testresultat meget lille. Det bekræfter således igen, at tillid er et udbredt fænomen, der fremstår som relativt uafhængigt af specifikke baggrundsfaktorer.

DEL IV

UDVALGTE FOKUSOMRÅDER

I del IV behandles to temaer, der i ICCS 2022 har været undersøgt som særlige fokusområder, fordi de trænger sig på som nye globale vilkår og udfordringer.

Der indgår to kapitler:

- 10 Internet og sociale medier
- 11 Miljø og klima

10 Internet og sociale medier

Internettet og sociale medier får i stigende grad politisk og demokratisk betydning for borgere og samfund. Herigennem etableres nye offentligheder, som giver adgang til viden, kommunikation og deliberation af politiske og sociale emner.

I dette kapitel skal det undersøges, hvilke indstillinger eleverne har til de digitale offentligheder, deres tillid til de sociale medier og deres aktuelle og forventede digitale praksis. Tilsammen kan disse forskellige perspektiver belyse elevernes politiske og demokratiske digitale forudsætninger for at være og blive borgere. I kapitlet undersøges og monitoreres elevernes tilgange til internettet og de sociale medier i forhold til sociale og politiske emner ud fra følgende niveauer:

- Internettet og digital offentlighed
- Internettet som kilde til viden
- Tillid til sociale medier og undervisning om digitale informationer
- Anvendelse og brug af sociale medier
- Forventet politisk deltagelse på sociale medier

Det datamateriale, som knytter sig til dette kapitels tema om internet og sociale medier, stammer fra elevernes svar på en række spørgsmål, der kendetegnes ved at gå på tværs af flere andre emner i ICCS-undersøgelsen. Det hænger sammen med, at internet og sociale medier ikke kan isoleres som en særskilt sag, men snarere udgør et ekstra digitalt aspekt af flere temaer i ICCS, hvad enten det handler om elevernes holdninger eller deltagelse. Dette kapitel har altså en noget anden opbygning end de tidligere, fordi resultaterne er indhentet via forskellige dele af ICCS-spørgeskemaerne. Derfor vil der i dette kapitel kunne optræde enkelte resultater, der tidligere i bogen har været berørt i anden kontekst.

10.1 Internettet og digital offentlighed

De digitale offentligheder tilbyder flere og alternative muligheder for, at borgerne kan interagere med hinanden, deltage aktivt og give deres meninger tilkende, ligesom internettet og de sociale medier når ud til flere forskellige befolkningsgrupper og går på tværs af landegrænser. Ikke mindst unge, som ofte på grund af alder ikke har mulighed for at deltage i demokratiets formelle institutioner og offentligheder, får her mulighed for at udveksle erfaringer, meninger og at deltage politisk.

De digitale offentligheder har således afgørende betydning for demokratiet og demokratiets fortsatte udvikling. Når autokratiske regimer udøver censur på de sociale medier eller lukker ned for internettet, bliver det tydeligt, at de digitale offentligheder og borgernes digitale praksis har demokratisk betydning.

Langt de fleste danske elever i 8. klasse mener da også, at det vil få store negative konsekvenser for demokratiet, hvis regeringen lukker for internettet og de sociale medier. I ICCS undersøges, i hvilken grad elever vurderer, at følgende ville være dårligt for demokratiet (*meget dårligt, temmelig dårligt, lidt dårligt eller slet ikke dårligt*):

- Regeringen lukker sociale medier for at undgå, at brugere kritiserer dens politik

Tabel 10.1
Internet og demokrati

	Meget dårligt	Temmelig dårligt	Lidt dårligt	Slet ikke dårligt
Regeringen lukker sociale medier for at undgå, at brugere kritiserer dens politik	70	18	9	3

Tallene i tabellen er vægtede valide procentandele (af de danske elever).

Resultatet viser med al tydelighed, at størstedelen af de danske elever anser det for endog meget problematisk, hvis en regering vælger at lukke for de sociale medier med henblik på at undgå kritik. 70 procent tilkendegiver, at det vil være *meget dårligt*, mens kun 3 procent svarer *slet ikke dårligt*.

I den europæiske sammenhæng er det kun i Polen med 83 procent og i Sverige med 74 procent, at større andele af eleverne end i Danmark vurderer, at det er *meget dårligt*. I Norge er elevernes tilsvarende indstilling noget mindre kritisk. Her siger 56 procent af eleverne, at det er *meget dårligt*. Dette er desuden en mindre andel end det europæiske gennemsnit, som er på 61 procent.

De digitale offentligheder er imidlertid også ekstremt komplekse i politiske og demokratiske sammenhænge. Dette skyldes ikke mindst de teknologiske muligheder for at manipulere med borgernes dømmekraft og aktørernes forskellige interesser. Desinformation er med internettet og de sociale medier blevet en stadig mere påtrængende udfordring for det politiske fællesskab og den demokratiske dannelse. Også algoritmernes uigennemskuelige distribution af viden, internetgiganternes økonomiske interesser, den ofte uredigerede form i blogs, den hårde debattone, lukkede gruppers snævre perspektiver og så videre gør internettet og sociale medier vanskelige at navigere i. Internettet og de sociale medier danner således grundlag for nye og komplicerede erfaringsrum for politisk og demokratisk dannelse.

10.2 Internettet som kilde til viden

Dette afsnit undersøger elevernes praksis i forhold til at få viden om nyheder relateret til sociale og politiske emner. Fokus er her på elevernes brug af internettet. Eleverne bliver spurgt om, hvor ofte de gør følgende (*aldrig eller næsten aldrig, månedligt, ugentligt eller hver dag eller næsten hver dag*):

- Bruger internettet til at finde oplysninger om politiske og sociale spørgsmål
- Ser fjernsyn for at få danske og udenlandske nyheder
- Taler med forældre om politiske eller sociale spørgsmål

Tabel 10.2
Forskellige kilder til nyheder

	ICCS 2022	ICCS 2016	ICCS 2009
Taler med forældre om politiske eller sociale spørgsmål	46	35	27
Ser fjernsyn for at få danske og udenlandske nyheder	43	60	69
Bruger internettet til at finde oplysninger om politiske og sociale spørgsmål	36	38	31

Tallene i tabellen angiver de vægtede valide procentandele af de danske elever, som mindst *ugentligt* gør de anførte ting.

Sammenlignes konventionelle medier som fjernsyn med internettets digitale medier, kan det ud fra tabel 10.2 konkluderes, at elevernes kilde til viden om politiske og sociale emner stadig i høj grad er konventionelle medier – på trods af at elevernes forbrug af nyheder fra fjernsyn er faldet ganske betydeligt. Andelen, som ser nyheder *ugentligt* eller *hver dag*, er faldet med 26 procentpoint siden 2009.

Elevernes brug af internettet til at finde oplysninger om politiske og sociale spørgsmål forekommer derimod relativt stabil i samme periode. Fra 2009 til 2016 var der en pæn stigning i andelen af elever på 7 procentpoint, som ugentligt eller oftere benyttede internettet, omvendt indikerer udviklingen fra 2016 til 2022 et lille fald. Det er dog så lille, at det reelt ikke vil have betydning for populationen. Hvis internettet overhaler fjernsynet, så peger resultaterne på, at det snarere skyldes elevernes fravalg af dette konventionelle medie end et tilvalg af de digitale medier. Det bemærkelsesværdige i denne sammenhæng er elevernes samtaler med deres forældre. Det er ikke internettet, som er og bliver mere dominerende for eleverne som kilde til viden om politiske og sociale emner. Resultaterne viser derimod, at der er en stor stigning på cirka 10 procentpoint per ICCS-cyklus fra 2009 over 2016 til 2022 i andelen af elever, som får adgang til politiske og sociale emner via analoge samtaler med forældre.

Den europæiske sammenligning for elevernes brug af internettet til at indhente nyheder viser (se tabel 10.3), at de danske elever er blandt de landes elever, som bruger internettet mest. Det er kun i Italien, Polen og Litauen, at eleverne oftere tilgår internettet for at få viden om politiske og sociale emner. Tilsvarende er de danske elever mere tilbøjelige til at indhente information via digitale medier end både de norske og særligt de svenske elever. Selv om de danske elever primært benytter sig af andre konventionelle og analoge kilder, er de forholdsvis aktive brugere af internettet i det komparative perspektiv.

10.3 Tillid til sociale medier og undervisning om digitale informationer

En vigtig dimension ved internettet og de sociale mediers betydning for eleverne og deres politiske og demokratiske dannelse angår den tillid, som de har til den viden, de får fra internettet og sociale medier, og som

Tabel 10.3
Bruger internettet til at finde oplysninger om politiske og sociale spørgsmål

	Aldrig eller næsten aldrig	Månedligt	Ugentligt eller oftere
Italien	30	27	43
Polen	28	31	41
Litauen	28	32	40
Danmark¹	31	33	36
Letland ²	36	31	34
Schleswig-Holstein ^{1,5}	34	33	32
Malta	44	25	31
Nordrhein-Westfalen ⁵	37	33	30
Kroatien ²	36	34	30
Norge ^{2,4}	37	33	29
Estland	38	33	29
Rumænien	43	30	28
Slovakiet	48	26	26
Sverige ²	42	32	26
Holland ³	47	27	26
Bulgarien	51	24	25
Frankrig	51	24	25
Spanien	51	27	21
Cypern	51	28	21
Slovenien	51	28	21
Serbien	54	26	21
Europa, gennemsnit	42	28	29
Andre lande			
Brasilien ¹	46	17	37
Taiwan	36	29	35
Colombia	54	20	26

Tabellen er sorteret faldende efter den procentandel, der benytter internettet ugentligt eller oftere. Tabellens tal er vægtede valide procentandele.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

distribueres via de digitale platforme. Dette afsnit belyser, i hvilken grad eleverne har tillid til internettet og sociale medier, herunder om de har fået undervisning i online informationers troværdighed. Tilsammen kan disse to perspektiver give et indtryk af, hvordan eleverne er rustede til at agere politisk og demokratisk på internettet, og hvilken indstilling de har til de digitale offentligheder.

I dette afsnit skal der fokuseres på:

- Tillid til sociale medier
- Undervisning om online informationers troværdighed

Tillid til sociale medier

Eleverne bliver i ICCS spurgt til, hvor meget de stoler på de institutioner, der er anført i tabel 10.4. Svarmulighederne er *fuldstændig, ret meget, lidt* eller *slet ikke*. I tabellen anføres resultaterne for de to førstnævnte svarmuligheder.

Tabel 10.4 viser, at de danske elever ikke har meget tillid til de sociale medier. I denne række af forskellige vigtige institutioner for samfundet er det de sociale medier, som eleverne har mindst tillid til. Kun 5 procent af eleverne tilkendegiver i ICCS 2022, at de fuldstændig stoler på de so-

Tabel 10.4
Danske elevers tillid til institutioner, konventionelle medier og sociale medier

	ICCS 2022			ICCS 2016		
	Fuldstændig	Ret meget	I alt	Fuldstændig	Ret meget	I alt
Forsvaret	34	51	85	33	51	84
Domstolene	26	56	82	29	55	84
Politiet	31	50	81	39	47	87
Regeringen i Danmark	15	63	79	12	62	74
Kommunalbestyrelsen	11	61	72	9	60	69
Folketinget	13	57	69	12	54	65
Konventionelle medier (fjernsyn, aviser, radio)	12	52	65	12	47	59
De politiske partier	7	46	53	6	46	52
Sociale medier	5	26	31	6	25	31

Tabellens tal er vægtede valide procentandele.

På grund af afrundinger kan enkelte tal i kolonnen 'i alt' se forkerte ud.

Institutionerne er placeret i faldende orden efter procentandelene af elever i kolonnen 'i alt' for ICCS 2022.

ciale medier, mens 69 procent af elever omvendt siger, at de kun gør det *lidt* eller *slet ikke*. Den tilsvarende gruppe af elever, som *lidt* eller *slet ikke* stoler på sociale medier, udgjorde også i ICCS 2016 en andel på 69 procent. Eleverne har væsentligt mere tillid til de konventionelle medier som fjernsyn, aviser og radio. Rent faktisk er der et godt stykke op til tilliden til de konventionelle medier og den andel af elever, som vurderer, at de stoler *fuldstændig* eller *ret meget* på disse. Forskellen til de sociale medier er på cirka 30 procentpoint i både 2022 og 2016.

Over tid fra ICCS 2016 til ICCS 2022 er der ingen udvikling at spore i forhold til tilliden til sociale medier. Elevernes indstilling er stabilt skeptisk. Heller ikke med hensyn til de konventionelle medier er der en udvikling at spore, som vil have betydning for elevernes praksis. De unge er kort sagt kritisk indstillede over for de forskellige medier og i særlig grad de sociale medier, når de distribuerer informationer om sociale og politiske emner, og det bliver de tilsyneladende ved med at være.

Det er først og fremmest forsvaret, domstolene og politiet, eleverne stoler på. I den europæiske sammenligning (tabel 10.5) er det ligeledes tydeligt, at Danmark er blandt de lande, hvor eleverne i mindst grad stoler på de sociale medier. Kun i Estland, Sverige, Schleswig-Holstein og Frankrig er de mere skeptiske. Andelene af de danske elever, som har tillid til sociale medier, er således et stykke under det europæiske gennemsnit. Med få undtagelser er forskellene i Europa dog små, og blandt de skandinaviske lande er forskellene endnu mindre. Eleverne i Norge, Danmark og Sverige ligner grundlæggende hinanden i denne sammenhæng.

Undervisning om online informationers troværdighed

I denne sammenhæng er der i ICCS en række spørgsmål, der undersøger omfanget af den undervisning, som eleverne oplever, at de har fået i forskellige emner, som relaterer sig til politiske og sociale forhold. I forhold til ni emner skal eleverne vurdere, i hvilket omfang de har haft undervisning i dem (se tabel 10.6). Svarmulighederne er *stort omfang*, *mellem omfang*, *lille omfang* eller *slet ikke*:

Tabel 10.5
 Procentandele af elever der stoler fuldstændig eller ret meget på sociale medier

	Fuldstændig	Ret meget	I alt
Bulgarien	12	40	52
Polen	7	41	48
Malta	14	31	45
Rumænien	13	31	44
Cypern	12	31	42
Slovakiet	10	33	42
Spanien	10	31	40
Litauen	7	33	40
Letland ²	8	31	39
Slovenien	8	30	38
Holland ³	7	31	37
Kroatien ²	6	29	35
Italien	8	26	34
Serbien	9	23	32
Norge ^{2,4}	6	26	32
Nordrhein-Westfalen ⁵	7	24	32
Danmark¹	5	26	31
Frankrig	9	21	30
Schleswig-Holstein ^{1,5}	5	25	30
Sverige ²	5	24	29
Estland	4	24	28
Europa, gennemsnit	8	29	37
Andre lande			
Colombia	17	29	47
Taiwan	8	34	42
Brasilien ¹	15	26	41

Tabellen er sorteret faldende efter den samlede andel, der enten stoler *fuldstændig* eller *ret meget* på sociale medier.

Tabellens tal er vægtede valide procentandele.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Tabel 10.6
Elevernes opfattelse af omfanget af undervisning i forskellige emner

Emne	Stort omfang
Om at beskytte miljøet	34
Om online informationer er til at stole på	33
Om samfundets økonomi	25
Om hvordan love indføres og ændres	24
Om politiske spørgsmål og begivenheder i andre lande	23
Om at stemme til kommunevalg eller folketingsvalg	20
Om beskyttelsen af borgernes rettigheder i Danmark	14
Om at bidrage til at løse problemer i lokalsamfundet	9
Om at stille op til kommunevalg	8

Tallene i tabellen angiver valide vægtede procentandele af danske elever, der oplever et *stort omfang* af undervisning i de anførte emner. Tabellen er sorteret faldende efter andelenes størrelse.

Tabel 10.6 viser, at de danske elever oplever, at omfanget af undervisning i, hvordan man kan undersøge, om online informationer er til at stole på, er ganske stort sammenlignet med andre emner, som relaterer sig til politiske og sociale forhold. En tredjedel af eleverne vurderer, at de i stort omfang får undervisning i dette, hvilket er på niveau med undervisning i miljøbeskyttelse, som vurderes højest i denne sammenhæng. Det kan således konstateres, at eleverne oplever, at dette emne fylder meget i sammenligning med beslægtede områder.

I den europæiske og særligt den skandinaviske sammenligning (se tabel 10.7) ændrer dette billede sig dog lidt. Både i Norge og Sverige vurderer væsentligt større andele af eleverne, at de har fået undervisning om online informationers troværdighed. Mellem 12 og 15 procentpoint flere svenske og norske elever end danske oplever at få denne undervisning i *stort omfang*. Meget tyder på, at skolerne generelt i Norge og Sverige har et større og stærkere fokus på emner, som relaterer sig til distributionen af online informationer end i Danmark.

For alle tre skandinaviske lande gælder det, at de placerer sig over det europæiske gennemsnit. Det er i Polen, Serbien og Schleswig-Holstein, at eleverne i mindst grad oplever at få undervisning om informationers troværdighed på sociale medier.

Tabel 10.7

Elevernes opfattelse af omfanget af undervisning i det at undersøge online informationers troværdighed

Europa	Stort omfang	Intet omfang
Norge ^{2,4}	48	3
Sverige ²	45	6
Italien	33	10
Danmark¹	33	8
Kroatien ²	31	12
Malta	30	13
Rumænien	28	13
Bulgarien	25	12
Slovakiet	24	12
Estland	24	13
Holland ³	24	15
Frankrig	23	17
Cypern	23	19
Serbien	23	21
Letland	23	17
Slovenien	22	12
Nordrhein-Westfalen ⁵	22	18
Litauen	20	17
Schleswig-Holstein ^{1,5}	19	21
Polen	19	21
Spanien	18	18
Europa, gennemsnit	28	14
Andre lande		
Taiwan	56	3
Brasilien ¹	32	12
Colombia	24	14

Tabellen er sorteret faldende efter den andel af eleverne, der tilkendegiver, at undervisningens omfang er *stort*.

Tabellens tal er vægtede valide procentandele.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

10.4 Anvendelse og brug af sociale medier

Sociale medier og samtidens nye digitale platforme tilbyder ikke kun mulighed for at tilgå viden om politiske og sociale emner. En væsentlig dimension ved dem er, at borgerne aktivt deltager i vidensformidlingen. De sociale medier lader borgerne moderere det indhold, som allerede er lagt op, interagere med hinanden og selv skabe indholdet. Indholdet er således ikke ensidigt baseret på en passiv tilegnelse af viden og meninger som i konventionelle medier. Digitale platforme er i høj grad betinget af borgernes digitale praksis i form af at 'like' andres indhold, 'poste' sit eget, 'dele' viden og skrive kommentarer til opslag. De sociale medier får hermed karakter af at være alternative offentligheder, hvor borgerne interagerer aktivt, og hvor deres digitale praksis integreres i distributionen af viden og meninger om politiske og sociale emner.

I ICCS undersøges den digitale praksis ved, at eleverne skal vurdere, hvor ofte de gør følgende (*aldrig eller næsten aldrig, månedligt, ugentligt eller hver dag eller næsten hver dag*):

- Poster eget indhold om et politisk eller socialt spørgsmål på internettet eller et socialt medie
- Deler indhold om et politisk eller socialt spørgsmål, som en anden har lagt ud
- Skriver en kommentar til et opslag om et politisk eller socialt spørgsmål
- Liker et opslag om et politisk eller socialt spørgsmål

Tabel 10.8 viser, at de danske elever placerer sig tæt på gennemsnittet af de europæiske elever. Spredningen blandt de deltagende lande er generelt meget lille. Kun i Cypern finder man resultater, som indikerer, at eleverne er mere aktive. Omvendt er eleverne i Kroatien og Slovenien noget mere tilbageholdende i deres anvendelse og brug af sociale medier end den gennemsnitlige europæiske elev. Elevernes digitale praksis på tværs af lande ligner således meget hinanden.

Procentfordelingerne i tabel 10.9 viser, at elevernes digitale praksis generelt er meget begrænset. Langt de største andele af eleverne på tværs af lande anvender *aldrig eller næsten aldrig* sociale medier i sammenhænge, som vedrører sociale og politiske emner. Når de interagerer på de sociale medier, er det først og fremmest ved at 'like' et opslag om politiske og sociale spørgsmål.

Tabel 10.8
Skala for anvendelse og brug af sociale medier

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Cypern	52,3	2,2
Nordrhein-Westfalen ⁵	51,6	1,5
Italien	51,4	1,4
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51,3	1,3
Rumænien	51,3	1,2
Litauen	50,7	0,6
Malta	50,6	0,5
Bulgarien	50,6	0,5
Polen	50,5	0,5
Slovakiet	50,5	0,4
Sverige ²	50,2	0,2
Spanien	49,8	-0,2
Holland ³	49,7	-0,3
Frankrig	49,7	-0,3
Serbien	49,4	-0,6
Letland ²	49,4	-0,7
Danmark¹	49,3	-0,7
Norge ^{2,4}	48,9	-1,2
Estland	48,4	-1,7
Kroatien ²	48,0	-2,1
Slovenien	47,6	-2,5
Europa, gennemsnit	50,1	
Andre lande		
Brasilien ¹	55,0	
Colombia	51,6	
Taiwan	49,6	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændigt deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Tabel 10.9
Procenttabel for anvendelse og brug af digitale medier

Europa	Liker et opslag om et politisk eller socialt spørgsmål	Skriver en kommentar til et opslag om et politisk eller socialt spørgsmål	Deler indhold om et politisk eller socialt spørgsmål, som en anden har lagt ud	Poster dit eget indhold om et politisk eller socialt spørgsmål på internettet eller et socialt medie	Gennemsnit
Cypern	28	14	11	9	15
Nordrhein-Westfalen ⁵	31	9	10	5	14
Italien	33	9	8	4	14
Malta	28	10	10	5	13
Schleswig-Holstein ^{1,5}	31	8	9	4	13
Rumænien	28	9	9	6	13
Bulgarien	22	11	9	9	13
Slovakiet	26	9	7	7	12
Litauen	26	9	9	6	12
Polen	30	9	5	4	12
Frankrig	26	9	6	5	12
Spanien	22	8	7	6	11
Sverige ²	24	Ikke data	5	3	11*
Serbien	19	8	7	6	10
Letland ²	23	6	7	5	10
Holland ³	24	7	4	4	10
Norge ^{2,4}	21	5	4	5	9
Danmark¹	22	5	4	3	8
Estland	19	4	5	3	8
Slovenien	12	7	6	5	8
Kroatien ²	16	5	5	3	7
Europa, gennemsnit	24	8	7	5	
Brasilien ¹	43	20	18	12	23
Colombia	26	13	13	11	16
Taiwan	21	9	9	10	12

Tabellen er sorteret faldende efter det samlede gennemsnit.

Tallene er vægtede valide procentandele af de elever, der mindst *ugentligt* foretager de beskrevne handlinger.

* Det svenske gennemsnit er udregnet på baggrund af tre af de fire anvendelsesformer.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

I Danmark er det 22 procent af eleverne, som 'liker' et opslag ugentligt eller oftere, hvorimod det er mellem 5 og 3 procent, som enten skriver en kommentar, deler indhold eller selv poster. Det er grundlæggende den samme tendens, man ser i resten af Europa og herunder i Skandinavien, hvor eleverne opnår stort set de samme resultater. Et af spørgsmålene har ikke været anvendt i Sverige, men resultaterne i tabel 10.9 indikerer alligevel ganske klart, at de norske, danske og svenske elever placerer sig i den gruppe af lande, hvor eleverne på 8. klassetrin er mindst aktive på de sociale medier i forhold til politiske og sociale emner. Deres digitale praksis i denne sammenhæng spiller en meget lille rolle i deres hverdagsliv og således i forhold til deres politiske og demokratiske dannelse.

Anvendelse og brug af sociale medier over tid

I ICCS 2016 undersøgte man ligeledes en række af de praksisformer, som knytter sig til anvendelse og brug af sociale medier. I ICCS 2022 er der kommet mere fokus på disse emner, ligesom indhold og formuleringerne af spørgsmålene til eleverne er opdateret. Det betyder, at det ikke er muligt at lave en konsekvent sammenligning af elevernes besvarelser fra 2016 til 2022. Der er dog to spørgsmål, som er næsten identiske, og som således kan give nogle indikationer af udviklingen i elevernes digitale praksis over tid.

Med det forbehold, at de to spørgsmål ikke er formuleret helt ens i 2016 og 2022, indikerer resultaterne, at der ikke har været en udvikling over tid, og at elevernes digitale praksis i relation til politiske og sociale emner er uændret. Dette resultat er tankevækkende, når det ses i lyset af, at udviklingen og ekspansionen af de sociale medier over de mellemliggende år fra ICCS 2016 til ICCS 2022 har været betydelig, ligesom debatten af de sociale medier i forhold til unge fylder stadig mere.

Tabel 10.10

Anvendelse og brug af digitale medier – i ICCS 2022 og ICCS 2016

	ICCS 2022		ICCS 2016	
	Ugentligt eller oftere	Aldrig eller næsten aldrig	Ugentligt eller oftere	Aldrig eller næsten aldrig
Deler indhold	4	84	4	85
Skriver en kommentar	5	85	3	89

Tabellens tal er vægtede valide procentandele af de danske elever.

Tabellens tal summerer ikke til 100 procent, da ikke alle svarkategorier er angivet.

Anvendelse og brug af sociale medier i relation til køn, politisk interesse og testniveau

Analyseres elevernes anvendelse og brug af sociale medier ud fra faktorer som deres køn, politiske interesse og testresultater, kan det give et indtryk af, om disse forhold hænger sammen med elevernes digitale praksis.

I tabel 10.11abc vises elevernes gennemsnitlige skalascore for anvendelse og brug af sociale medier, når eleverne opdeles i grupper efter henholdsvis:

- Køn (dreng/piger)
- Politisk interesse (meget eller ret interesseret/ikke særlig eller slet ikke interesseret)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

I Danmark er der forskel på, hvor hyppigt piger og drenge anvender og bruger sociale medier i forhold til politiske og sociale emner. Pigerne er de mest aktive. Forskellen mellem kønnene er i Danmark ikke markant, men den er blandt de største i Europa. Forskellen til de svenske elever er lille, men noget større i forhold til Norge. I alle tre skandinaviske lande er kønsforskellen dog statistisk set signifikant. Generelt er forskellene mellem kønnene i de deltagende lande små, ligesom spredningen mellem landene i denne sammenhæng også er lille. Gennemsnittet for Europa peger dog på, at pigerne generelt er en anelse mere aktive. I langt de fleste lande er der enten en lille (statistisk signifikant) forskel i pigernes favør eller ingen forskelle. Kun for to lande i Europa, henholdsvis Slovenien og Serbien, gælder det, at det er drengene, som er signifikant mere aktive på de sociale medier end pigerne.

Elevernes politiske interesse er den mest afgørende faktor i relation til elevernes digitale praksis. Der er således en markant forskel i hyppigheden af brugen af sociale medier mellem de elever i Europa, som i henholdsvis lav eller høj grad tilkendegiver, at de interesserer sig for sociale og politiske spørgsmål. De mest interesserede er markant mere aktive. I gennemsnit opnår de mest interesserede elever næsten 6 skalapoint mere end de knap så interesserede. I Danmark finder man den samme tendens til, at de interesserede er de mest aktive på de sociale medier. Det danske resultat er, ligesom i Sverige og i Norge, på niveau med det europæiske gennemsnit.

Tabel 10.11a
Skala for anvendelse og brug af digitale medier opdelt efter køn

Europa	Drenge	Piger	Forskel
Malta	50	52	2,1
Danmark¹	48	50	2,0
Nordrhein-Westfalen ⁵	51	53	1,8
Polen	50	51	1,7
Italien	51	52	1,7
Schleswig-Holstein ^{1,5}	50	52	1,6
Sverige ²	49	51	1,6
Holland ³	49	50	1,4
Rumænien	51	52	1,3
Norge ^{2,4}	48	49	0,9
Slovakiet	50	51	0,8
Litauen	50	51	0,6
Frankrig	49	50	0,6
Estland	48	48	0,3
Letland ²	49	50	0,2
Spanien	50	50	0,2
Kroatien ²	48	48	-0,3
Cypern	52	52	-0,4
Bulgarien	51	50	-0,6
Slovenien	48	47	-1,4
Serbien	50	49	-1,5
Europa, gennemsnit	50	50	0,7
Andre lande			
Brasilien ¹	54	56	1,9
Colombia	51	52	1,3
Taiwan	50	49	-1,5

Tabel 10.11b
Skala for anvendelse og brug af digitale medier opdelt efter interesse

Europa	Ikke særlig eller slet ikke interesseret	Meget eller ret interesseret	Forskel
Malta	48	56	7,8
Serbien	48	56	7,7
Cypern	50	58	7,5
Bulgarien	49	56	7,0
Rumænien	49	56	6,6
Letland ²	48	54	6,5
Holland ³	48	55	6,4
Slovakiet	49	55	6,4
Norge ^{2,4}	47	53	5,9
Litauen	49	54	5,9
Italien	49	55	5,7
Spanien	48	54	5,7
Polen	48	54	5,6
Sverige ²	48	54	5,5
Estland	47	52	5,4
Danmark¹	47	53	5,3
Slovenien	46	52	5,2
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49	54	5,1
Nordrhein-Westfalen ⁵	50	54	4,7
Frankrig	48	53	4,6
Kroatien ²	47	51	4,3
Europa, gennemsnit	48	54	5,9
Andre lande			
Colombia	48	56	7,6
Brasilien ¹	52	59	6,8
Taiwan	47	54	6,7

Tabel 10.11c
Skala for anvendelse og brug af digitale medier opdelt efter testniveau

Europa	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Polen	50	51	0,4
Holland ³	50	50	0,3
Norge ^{2,4}	49	49	-0,8
Danmark¹	50	49	-0,9
Letland ²	50	49	-1,1
Sverige ²	51	50	-1,2
Estland	49	48	-1,3
Italien	52	51	-1,4
Schleswig-Holstein ^{1,5}	52	51	-1,4
Nordrhein-Westfalen ⁵	53	51	-1,4
Spanien	51	49	-1,6
Kroatien ²	49	47	-1,9
Litauen	52	50	-2,0
Malta	52	50	-2,0
Cypern	53	51	-2,1
Serbien	50	48	-2,1
Frankrig	51	49	-2,3
Rumænien	52	50	-2,4
Slovenien	49	47	-2,7
Bulgarien	52	49	-3,1
Slovakiet	53	49	-4,2
Europa, gennemsnit	51	49	-1,7
Andre lande			
Brasilien ¹	55	55	0,28
Colombia	52	51	-1,06
Taiwan	51	49	-1,28

Hver tabel viser forskellen på de to anførte gruppers resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Resultaterne efter opdelingen af eleverne ud fra deres testniveau på den kognitive test i ICCS 2022 viser, at kundskaber og færdigheder har en mindre grad af sammenhæng med elevernes digitale praksis end elevernes interesse, men til gengæld en større grad af sammenhæng end køn. Den generelle tendens i Europa er, at gruppen med lavest testscore er mere aktiv på de sociale medier. Gennemsnittet for de europæiske lande er på 1,7 skalapoint til fordel for de elever, der opnår en skalascore på under niveau B på testen.

De danske, norske og svenske resultater følger samme tendens. I Skandinavien er forskellen på de elever, som ligger i henholdsvis den høje og lave ende af den kognitive test, dog noget mindre end i de fleste andre lande. Denne forskel er i Danmark lige akkurat signifikant med et gennemsnit på 0,9 skalapoint mellem de to grupper af elever. I modsætning til gennemsnittet for de europæiske lande betyder det, at elevernes køn er mere afgørende for de danske elever i denne sammenhæng end deres samfundsfaglige kundskaber og færdigheder.

Det overordnede resultat her er dog, at interessen for politiske og sociale spørgsmål både i Danmark og generelt i Europa er den faktor af de tre, hvor der findes den største sammenhæng med elevernes digitale praksis.

10.5 Forventet politisk deltagelse på internettet

I dette kapitels sidste afsnit skal det undersøges, i hvilken grad eleverne forventer at deltage politisk via internettet og sociale medier i fremtiden. I ICCS er der en række spørgsmål, som afdækker, hvorledes eleverne forventer at deltage politisk eller på anden måde give deres meninger om politiske og sociale forhold til kende.

Eleverne bliver således bedt om at tilkendegive, i hvilken grad de vil udtrykke deres meninger, idet svarmulighederne er *helt sikkert, nok, nok ikke* eller *helt sikkert ikke*.

Tabel 10.12 viser resultaterne for en række forskellige måder, som eleverne potentielt kan udtrykke deres meninger på, hvad enten det er i form af direkte ytringer eller mere indirekte igennem diverse deltagelsesformer. Der er to spørgsmål, som relaterer sig til anvendelse og brug af digitale platforme i denne sammenhæng. Hvis man ser bort fra muligheden for at tale med andre om politiske og sociale spørgsmål, der er

Tabel 10.12

Danske elevers forventede fremtidige brug af digitale medier og andre udtryksformer

	ICCS 2022	ICCS 2016
Tale med andre om politiske og sociale spørgsmål	77	80
Bidrage til en diskussion på internettet, hvor sociale eller politiske spørgsmål diskuteres	42	29
Deltage i en fredelig demonstration	41	39
Deltage i en skolestrejke	35	*
Indsamle underskrifter på en protestskrivelse	25	25
Kontakte en valgt politiker (for eksempel et medlem af Folketinget)	23	21
Organisere en online-gruppe for at støtte en politisk eller social sag	21	16
Spraymale politiske slagord på mure	13	9
Demonstrere ved at blokere trafikken	11	8
Besætte en offentlig bygning som en protestaktion	11	7

* Spørgsmål ikke anvendt i ICCS 2016.

Tabellen er sorteret faldende efter procentandelene i ICCS 2022.

Tabellen viser de andele, der har svaret *helt sikkert* eller *nok* (vægtede valide procenttal).

den måde, som de danske elever både her og andre steder i ICCS suverænt prioriterer højest, så placerer de to online deltagelsesformer sig henholdsvis øverst med hensyn til det at bidrage til en diskussion på nettet (42 procent vil *helt sikkert* eller *nok* gøre det) og i midten af tabellen i forbindelse med det at organisere en online-gruppe (21 procent).

Resultaterne viser således, at eleverne betragter det at deltage politisk via internettet som en gængs og reel udtryksform på linje med at deltage i fredelige demonstrationer, indsamle underskrifter og kontakte en valgt politiker. De stigende andele af elever, som forventer at deltage politisk via nettet, viser, at disse udtryksmåder over tid kun bliver mere almindelige.

Desuden viser resultaterne, at eleverne forholder sig meget forskelligt til de forskellige former for politisk deltagelse, som man kan indgå i på internettet og de sociale medier. For eleverne ligger noget mere lige for end andet, såsom det at bidrage til diskussioner, hvilket også kendetegner deres prioriterede politiske deltagelse offline.

Den europæiske sammenligning (se tabel 10.13) viser desuden, at det ikke kun er de danske elever, som foretrækker at bidrage til diskussioner på internettet frem for at organisere online-grupper. Sådan forholder det sig også blandt alle andre deltagende landes elever. Ikke desto mindre

Tabel 10.13
Forventet fremtidig brug af digitale medier

Bidrage til en diskussion på internettet, hvor sociale eller politiske spørgsmål diskuteres		Organisere en online-gruppe for at støtte en politisk eller social sag	
Europa	Helt sikkert eller nok	Europa	Helt sikkert eller nok
Rumænien	55	Litauen	48
Polen	53	Rumænien	48
Cypern	52	Cypern	44
Litauen	51	Bulgarien	44
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47	Spanien	38
Bulgarien	47	Polen	38
Sverige ²	45	Italien	36
Spanien	45	Serbien	36
Nordrhein-Westfalen ⁵	44	Slovenien	35
Slovakiet	42	Slovakiet	34
Danmark¹	42	Malta	33
Slovenien	41	Letland ²	31
Malta	40	Frankrig	29
Italien	40	Kroatien ²	25
Frankrig	39	Nordrhein-Westfalen ⁵	24
Serbien	38	Estland	24
Kroatien ²	37	Sverige ²	24
Letland ²	35	Norge ^{2,4}	24
Norge ^{2,4}	34	Danmark¹	21
Estland	29	Schleswig-Holstein ^{1,5}	21
Holland ³	29	Holland ³	19
Europa, gennemsnit	43	Europa, gennemsnit	32
Andre lande		Andre lande	
Colombia	58	Colombia	54
Brasilien ¹	51	Brasilien ¹	48
Taiwan	47	Taiwan	40

Hver af de to tabeller er sorteret faldende efter andelen af elever, der har svaret *helt sikkert* eller *nok*.
Tabellens tal er vægtede valide procentandele.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

er denne tendens stærkere i Danmark, Sverige og særligt i Schleswig-Holstein; her finder man de største forskelle mellem de to deltagelsesformer. Den danske procentandel er næsten identisk med det europæiske gennemsnit med hensyn til at bidrage til diskussioner online, men et godt stykke under det europæiske gennemsnit med hensyn til at organisere online-grupper. I den skandinaviske kontekst adskiller Norge sig fra Danmark og (især) Sverige ved at have relativt lave andele af elever, som forventer at deltage i begge aktiviteter online.

Altovervejende må det konstateres, at de danske elever sammenlignet med de fleste andre europæiske landes elever er noget mere forbeholdne over for at deltage i politiske aktiviteter på internettet og de sociale medier. Det er i Rumænien, Cypern og Litauen, man finder de elever, som i højest grad forventer at give udtryk for deres meninger via de digitale platforme, mens det omvendt er i Holland og Norge, elever i mindst grad forventer at deltage på disse måder.

11 Miljø og klima

En af tidens helt afgørende globale udfordringer er miljø- og klimaforandringer. Dette beskrives ofte bredt som krise – klimakrise, biodiversitetskrise og naturkrise. Hermed henvises der til forandringer i naturen, miljøet og klimaet, som rammer os hurtigere end antaget, og som skyldes forurening, overproduktion og et ikke bæredygtigt forbrug.

Disse kriser har fået en så generel karakter, at de allerede har og i fremtiden vil få større konsekvenser for politiske, sociale og demokratiske forhold. Således handler miljø- og klimaforandringer i allerhøjeste grad også om, hvordan regeringer, organisationer og virksomheder tager ansvar og ændrer deres klimabelastende handlinger i en bæredygtig retning, og ikke mindst om borgernes holdninger og bekymringer. I dag er miljøbeskyttelse, naturressourcer, genanvendelse, begrænset og bæredygtigt forbrug blevet en nødvendig del af demokratiske samfundsorganisering og hverdagslivet i et demokrati. Mange mener desuden, at det er afgørende at tage et personligt ansvar og at deltage politisk aktivt for miljøet og mod klimaforandringerne. Disse emner optager mange unge verden over.

Miljø og klimaforandringer er i ICCS 2022 et fokusområde, som i nogen grad undersøges på tværs af ICCS-undersøgelsens forskellige temaer om for eksempel holdninger og deltagelsesformer. I dette kapitel samles elevernes svar fra disse forskellige sammenhænge med henblik på at give en samlet forståelse af elevernes indstillinger til og forudsætninger for at være og blive miljø- og klimaengagerede borgere. Det indebærer, at nogle få resultater kan have været nævnt tidligere, men nu indsættes i dette kapitels tema. Således undersøger dette kapitel elevernes:

- Holdninger til miljøbeskyttelse
- Miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden
- Bæredygtige handlinger
- Forventet politisk deltagelse i miljøbeskyttelse

11.1 Holdninger til miljøbeskyttelse

Elevernes holdninger til miljøbeskyttelse belyses i ICCS ud fra elevernes opfattelser af, hvordan ansvaret i forhold til natur, miljø og forurening bør varetages på såvel et personligt som et nationalt og internationalt niveau. Dette er et nyt tema for ICCS 2022, og det har således ikke været en del af de tidligere ICCS-undersøgelser.

I denne sammenhæng bliver eleverne spurgt om, hvor enige eller uenige de er i forhold til følgende udsagn (*meget enig, enig, uenig* eller *meget uenig*):

- Regeringer bør lægge mere vægt på at beskytte miljøet end på at støtte økonomisk vækst
- Alle borgere bør bidrage til at begrænse forurening
- Danmark bør bidrage til at beskytte miljøet i andre lande
- Alle mennesker bør påtage sig et ansvar for at beskytte naturen
- Det er nødvendigt, at lande samarbejder om at beskytte verdens naturressourcer

Den europæiske sammenligning (se tabel 11.1) viser, at de danske elever placerer sig i den gruppe af lande, som ligger lavest på skalaen for holdninger til miljøbeskyttelse. Det danske resultat er således 1,6 skalapoint under det europæiske gennemsnit. I Norge og Sverige er den gennemsnitlige tilslutning cirka 2 skalapoint højere end i Danmark og dermed meget tæt på det europæiske gennemsnit.

Altovervejende går de fleste elever i Europa i høj grad ind for miljøbeskyttelse. Ikke desto mindre viser resultaterne, at der er forskellige indstillinger til miljøbeskyttelse i Europa. Den største tilslutning finder man blandt de sydeuropæiske lande og den mindste i Slovakiet og Holland.

De danske elever er således i mindre grad enige i, at man som borger, som land og som regeringer på tværs af landegrænser bør prioritere miljøbeskyttelse, end de fleste andre elever i Europa og i resten af Skandinavien. Dette er ikke et udtryk for, at flertallet af de danske elever er uenige i, at miljøbeskyttelse er vigtigt. Resultaterne beskriver i denne sammenhæng primært grader af enighed. Således er 71 til 93 procent af de danske elever enten *meget enige* eller *enige* i de fem spørgsmål, som relaterer sig til skalaen, og 7 til 29 procent enten *uenige* eller *meget uenige*. De danske elever prioriterer først og fremmest samarbejdet på tværs af lande og dernæst borgernes/menneskenes personlige ansvar.

Tabel 11.1
Skala for holdning til miljøbeskyttelse

	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Europa		
Frankrig	53,2	3,7
Spanien	52,6	3,0
Italien	52,3	2,7
Kroatien ²	51,5	2,0
Malta	51,3	1,8
Serbien	50,5	1,0
Litauen	50,1	0,6
Sverige ²	50,0	0,5
Cypern	50,0	0,5
Norge ^{2,4}	49,7	0,2
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49,1	-0,4
Slovenien	49,1	-0,4
Rumænien	48,9	-0,6
Estland	48,7	-0,8
Bulgarien	48,7	-0,8
Danmark¹	48,0	-1,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	47,9	-1,6
Polen	47,4	-2,1
Letland ²	47,1	-2,4
Slovakiet	46,8	-2,7
Holland ³	46,8	-2,7
Europa, gennemsnit	49,5	
Andre lande		
Taiwan	53,3	
Brasilien ¹	52,5	
Colombia	52,1	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

Holdninger til miljøbeskyttelse i relation til køn, socioøkonomi og testniveau

Undersøges elevernes holdninger til at beskytte miljøet i relation til deres køn, socioøkonomiske baggrund og deres niveau på den kognitive test af kundskaber og færdigheder i ICCS 2022, får man indsigt i en række af de vigtige faktorer, som blandt andre danner udgangspunkt for elevernes opfattelser af miljøbeskyttelse.

Tabellerne 11.2abc viser elevernes gennemsnitlige skalascore for holdninger til miljøbeskyttelse, når eleverne opdeles i to grupper efter deres:

- Køn (dreng/piger)
- Socioøkonomi (over/under det nationale gennemsnit for socioøkonomi på et indeks baseret på forældres uddannelse og arbejde samt antal bøger i hjemmet)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

Tabel 11.2c viser, at elevernes testniveau generelt udgør et vægtigt grundlag for de europæiske elevers positive holdninger til miljøbeskyttelse. Det komparative perspektiv viser dog også, at det for de danske elever gælder, at køn og særligt socioøkonomi relativt til elever fra andre lande har stor betydning. Således er der i Danmark en markant mere positiv indstilling til miljøbeskyttelse blandt de elever, som ligger over det nationale socioøkonomiske gennemsnit. Kun i Malta og Cypern finder man tilsvarende markante forskelle.

Forskellen mellem drenge og piger udgør nogenlunde samme forskel blandt de danske elever som socioøkonomi. Pigerne er generelt mere positivt stemt over for miljøbeskyttelse. I den skandinaviske kontekst er denne forskel mere markant i Sverige og særligt Norge, også i pigernes favør, end i Danmark. Alle de tre skandinaviske lande ligger over gennemsnittet af de europæiske forskelle. Køn er således i Skandinavien en gennemgående og afgørende baggrundsfaktor for elevernes indstilling til miljøbeskyttelse.

Også i relation til testniveau finder man forskelle blandt de to grupper af danske elever. Viden om politiske, sociale og demokratiske emner gør en markant forskel. Elevgruppen med de højeste testresultater går i gennemsnit mere ind for miljøbeskyttelse end gruppen af elever, som præsterer mindre godt i den kognitive test. Den danske forskel mellem de to

Tabel 11.2a
Skala for holdning til
miljøbeskyttelse opdelt efter
køn

Europa	Drenge	Piger	Forskel
Norge ^{2,4}	48	52	3,9
Litauen	48	52	3,8
Kroatien ²	50	53	3,8
Sverige ²	48	52	3,3
Cypern	48	52	3,2
Serbien	49	52	3,1
Danmark¹	47	49	2,9
Estland	47	50	2,7
Bulgarien	47	50	2,7
Polen	46	48	2,2
Spanien	52	54	2,1
Slovenien	48	50	2,1
Slovakiet	46	48	2,1
Letland ²	46	48	2,0
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48	50	2,0
Rumænien	48	50	1,9
Italien	51	53	1,7
Holland ³	46	48	1,5
Nordrhein-Westfalen ⁵	47	49	1,4
Frankrig	53	54	1,4
Malta	51	52	0,5
Europa, gennemsnit	48	51	2,4
Andre lande			
Brasilien ¹	52	53	1,2
Colombia	52	52	-0,3
Taiwan	54	53	-1,1

Tabel 11.2b
Skala for holdning til
miljøbeskyttelse opdelt efter
socioøkonomi

Europa	Under socioøkonomisk gennemsnit	På eller over socio- økonomisk gennemsnit	Forskel
Malta	50	53	3,2
Cypern	48	51	3,1
Danmark¹	46	49	3,0
Rumænien	48	50	2,9
Norge ^{2,4}	48	51	2,8
Sverige ²	49	51	2,7
Slovakiet	46	48	2,3
Holland ³	46	48	2,3
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48	50	2,3
Nordrhein-Westfalen ⁵	47	49	2,3
Estland	48	50	2,2
Bulgarien	48	50	2,1
Litauen	49	51	2,1
Frankrig	52	54	1,9
Slovenien	48	50	1,6
Italien	51	53	1,6
Polen	47	48	1,4
Letland ²	47	48	1,2
Spanien	52	53	1,0
Serbien	50	51	0,8
Kroatien ²	51	52	0,2
Europa, gennemsnit	48	51	2,1
Andre lande			
Colombia	51	53	1,7
Brasilien ¹	52	53	1,4
Taiwan	53	54	0,5

Tabel 11.2c
Skala for holdning til
miljøbeskyttelse opdelt efter
testniveau

Europa	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Schleswig-Holstein ^{1,5}	46	50	4,6
Cypern	48	53	4,5
Bulgarien	47	51	4,5
Sverige ²	47	51	4,2
Litauen	48	52	4,0
Malta	49	53	4,0
Estland	46	50	3,9
Holland ³	44	48	3,8
Slovenien	47	50	3,6
Danmark¹	45	49	3,5
Norge ^{2,4}	47	51	3,4
Slovakiet	45	48	3,3
Rumænien	47	51	3,1
Letland ²	45	48	3,1
Spanien	51	54	3,0
Italien	50	53	2,8
Nordrhein-Westfalen ⁵	46	49	2,6
Frankrig	52	54	2,4
Serbien	50	52	2,2
Polen	46	48	2,1
Kroatien ²	50	52	1,8
Europa, gennemsnit	47	51	3,4
Andre lande			
Colombia	51	54	3,6
Brasilien ¹	51	55	3,5
Taiwan	51	54	2,6

Hver tabel viser forskellen på de to anførte gruppers resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

grupper svarer til det europæiske gennemsnit. Det norske resultat er på niveau med det danske, hvorimod der er en endnu større sammenhæng mellem testresultaterne og holdninger til miljøbeskyttelse i Sverige.

I Danmark danner disse tre faktorer et afgørende grundlag for elevernes indstilling til miljøbeskyttelse. De elever, som er mest positive over for, at borgerne, landet og regeringer på tværs af lande skal tage et ansvar, er de piger, som scorer højest i testen, og som kommer fra stærke socio-økonomiske baggrunde. Der vil være mange individuelle kombinationer af disse og andre baggrundsfaktorer, som ligeledes kan kontekstualisere elevernes indstillinger. Således kan disse faktorer ikke forudsige elevernes holdninger til miljøbeskyttelse.

11.2 Miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden

I en tid, hvor miljø- og klimaforandringer i stigende grad udgør en trussel mod borgere, samfund og verdens fremtid, bliver de spørgsmål, som knytter sig hertil, afgørende for politiske beslutninger og det at være og blive en demokratisk borger. Også blandt unge har der i de seneste år været store bekymringer for miljø- og klimaforandringernes konsekvenser for fremtiden. Det er derfor relevant også for ICCS at undersøge, hvordan og hvor meget unge er engagerede i netop disse spørgsmål, der også kan motivere og begrunde unges aktive politiske deltagelse.

I diskussionen og analyserne af miljø- og klimaforandringerne henvises der ofte til en række underliggende problemer med blandt andet forurening, vandmangel og faldende biodiversitet. I ICCS spørges eleverne om, i hvilken grad de mener, at de følgende udfordringer udgør en trussel mod verdens fremtid (*i stor grad, i nogen grad, i lille grad eller slet ikke*):

Tabel 11.3 viser meget tydeligt, at langt de fleste danske elever både i ICCS 2022 og i ICCS 2016 *i stor grad* vurderer, at klimaforandringer og forurening er de udfordringer, der udgør den største trussel imod fremtiden. Der er således et godt stykke ned til nummer tre på denne liste over i alt ni potentielle trusler for fremtiden. Ligeledes er det interessant at bemærke, at bekymringen for klimaforandringer er steget med 12 procentpoint siden 2016. Omvendt vurderer eleverne i 2022 forurening som trussel for fremtiden på stort set samme niveau som i 2016. Klimaforandringer er således over tid blevet en langt mere fremtrædende bekymring for de danske elever.

Tabel 11.3
Elevernes vurdering af forskellige trusler
imod verdens fremtid

	ICCS 2022	ICCS 2016
Klimaforandringer	76	64
Forurening	74	75
Overbefolkning	46	39
Voldelige konflikter	37	27
Fattigdom	37	41
Terrorisme	36	58
Globale finanskriser	34	33
Smitsomme sygdomme	30	46
Arbejdsløshed	28	26

Tabellen er sorteret faldende efter andelen af danske elever, som i ICCS 2022 har svaret *i stor grad* i forhold til de mulige trusler (vægtede valide procenttal).

Ovenstående danske resultater skal imidlertid her også ses i lyset af de internationale resultater i ICCS 2022, der undersøger elevernes opfattelser ud fra en række underliggende spørgsmål, som alene relaterer sig til miljø- og klimaforandringer. På den baggrund kan der gives et mere præcist billede af eleverne i denne sammenhæng. Eleverne spørges til, i hvilken grad de mener, at følgende udgør en trussel for verdens fremtid (*i stor grad, i nogen grad, i lille grad eller slet ikke*):

- Forurening
- Klimaforandringer
- Mangel på vand
- Udryddelse af arter, tab af biodiversitet

De internationale resultater på skalaen for opfattelsen af miljø og klimaforandringer som trussel for fremtiden viser i lighed med de danske elevers holdninger til miljøbeskyttelse, at de danske elever er knap så bekymrede for miljø- og klimaforandringer, som eleverne fra de fleste andre deltagende lande (se tabel 11.4). Det er kun i Cypern, Holland og Serbien, at eleverne i mindre grad end i Danmark ser dette som en trussel mod fremtiden. Danmark placerer sig således i den gruppe af lande sammen med Norge og Sverige, der er statistisk signifikant under det europæiske gennemsnit.

Tabel 11.4
Skala for miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Frankrig	52,9	3,0
Litauen	52,5	2,6
Italien	52,0	2,2
Spanien	51,2	1,3
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51,2	1,3
Estland	51,0	1,1
Polen	50,9	1,0
Nordrhein-Westfalen ⁵	50,6	0,7
Kroatien ²	50,5	0,6
Letland ²	50,1	0,2
Slovakiet	49,9	0,0
Slovenien	49,8	-0,1
Rumænien	49,6	-0,2
Bulgarien	49,3	-0,6
Malta	48,8	-1,1
Sverige ²	48,7	-1,2
Norge ^{2,4}	48,5	-1,4
Danmark ¹	48,4	-1,5
Cypern	48,1	-1,8
Holland ³	46,9	-3,0
Serbien	46,8	-3,1
Europa, gennemsnit	49,9	
Andre lande		
Taiwan	52,9	
Brasilien ¹	49,4	
Colombia	49,2	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

I Skandinavien er eleverne grundlæggende bekymrede for miljø- og klimaforandringer, men altså slet ikke i samme grad som flertallet af de europæiske elever og særligt eleverne fra Italien, Litauen og Frankrig. I disse tre lande finder man de elever, som ser med størst alvor på forurening, klimaforandringer, vandmangel og tab af biodiversitet.

Miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden over tid

Undersøges udviklingen af elevernes opfattelser af miljø- og klimaforandringer over tid, viser resultaterne for de europæiske lande, som deltog i både ICCS 2016 og ICCS 2022, at eleverne generelt er blevet mere bekymrede. Dette skyldes først og fremmest, at de i stærkt stigende grad ser klimaforandringerne som en trussel mod verdens fremtid. Samme tendens finder man som nævnt i Danmark.

I ICCS 2016 skulle eleverne forholde sig til tre ud af de fire spørgsmål, som er med i ICCS 2022: forurening, klimaforandringer og vandmangel. Tab af biodiversitet er det spørgsmål, som de danske elever i mindst grad opfatter som en trussel i ICCS 2022, men det var ikke med i ICCS 2016.

Den generelle tendens er, at eleverne på tværs af lande betragter forurening som den største trussel efterfulgt af klimaforandringer. Med få undtagelser som Malta, Kroatien og særligt Estland, hvor bekymringerne er tiltagende, er andelen af elever, som *i stor grad* oplever, at forurening udgør en trussel, stort set uændret fra ICCS 2016 til ICCS 2022. Derimod gælder det for alle lande, som deltog i begge undersøgelser, at gruppen af elever, som oplever, at klimaforandringer udgør en trussel mod fremtiden, er blevet væsentligt større. I nogle lande er denne gruppe af elever steget med næsten 20 procentpoint eller mere. I Danmark er den tilsvarende gruppe blevet 12,4 procentpoint større. Sverige er undtagelsen, da der her kun har været en meget lille udvikling. Dette kan delvist forklares med, at store andele af de svenske elever allerede i ICCS 2016 *i stor grad* var bekymrede. Også de norske og danske elever kom fra relativt store procentandele i ICCS 2016, der så klimaforandringerne som en stor udfordring.

Spørgsmålet om vandmangel synes at variere efter landenes naturlige vandressourcer. I lande som Norge, Sverige, Danmark og Holland finder man således den største gruppe af elever, som i mindst grad ser vandmangel som en trussel mod fremtiden. Omvendt er det også i disse lande, der er den største stigning i antallet af bekymrede elever. De skandinaviske lande er således blandt de lande, hvor den tiltagende bekymring

Tabel 11.5

Miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden i ICCS 2022 og ICCS 2016

Andel elever i procent, der mener, at følgende fænomener i stor grad udgør en trussel:												
Europa	Forurening			Klimaforandringer			Vandmangel			Gennemsnit ICCS 2022	Gennemsnit ICCS 2016	Forskel
	2022	2016	Forskel	2022	2016	Forskel	2022	2016	Forskel			
Italien	86	84	2,1	76	44	31,2	84	71	12,8	82	66	15
Estland	82	64	17,8	69	48	21,3	75	72	2,6	75	62	14
Holland ³	66	63	3,0	66	48	18,1	59	44	15,0	64	52	12
Kroatien ²	80	67	13,4	66	47	18,5	78	77	0,3	74	64	11
Letland ²	82	75	6,4	70	50	19,9	72	67	4,8	75	64	10
Malta	73	63	10,5	69	51	17,1	67	66	0,9	70	60	9
Litauen	86	86	-0,2	75	57	18,6	85	76	9,2	82	73	9
Norge ^{2,4}	73	76	-2,1	75	66	8,9	55	41	14,1	68	61	7
Bulgarien	76	74	2,0	62	51	10,8	72	65	6,6	70	63	6
Danmark ¹	74	75	-1,2	76	64	12,4	62	54	8,0	71	64	6
Sverige ²	75	79	-4,3	71	68	3,0	61	46	14,6	69	65	4
Slovenien	81	81	-0,7	59	47	11,8	75	77	-1,3	72	69	3
Gennemsnit	78	74	3,9	70	54	16,0	70	63	7,3	73	64	9
Frankrig	85	-	-	82	-	-	82	-	-	83	-	-
Spanien	82	-	-	75	-	-	77	-	-	78	-	-
Polen	82	-	-	65	-	-	80	-	-	76	-	-
Rumænien	84	-	-	60	-	-	81	-	-	75	-	-
Schleswig-Holstein ^{4,5}	75	-	-	73	-	-	77	-	-	75	-	-
Nordrhein-Westfalen ⁵	74	-	-	70	-	-	77	-	-	74	-	-
Slovakiet	81	-	-	68	-	-	70	-	-	73	-	-
Cypern	76	-	-	64	-	-	64	-	-	68	-	-
Serbien	81	-	-	47	-	-	62	-	-	63	-	-
Andre lande												
Taiwan	83	75	8	75	61	14	80	60	20	79	65	14
Colombia	77	90	-13	61	77	-16	70	88	-18	69	85	-16
Brasilien ¹	81	-	-	57	-	-	73	-	-	70	-	-

Tabellen viser de vægtede valide procentandele af eleverne, der i stor grad ser de nævnte forhold som en trussel.

For lande med deltagelse i både ICCS 2022 og ICCS 2016 er tabellen sorteret faldende efter forskellen på de to undersøgelser gennemsnit.

Lande kun med deltagelse i ICCS 2022 er sorteret faldende efter deres gennemsnit.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

er størst i forhold til vandmangel. I Sverige og Norge er det netop her, forøgelsen af bekymrede elever er størst ud fra de tre spørgsmål.

Miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden i relation til køn, socioøkonomi og testniveau

I tabel 11.6abc opdeles eleverne i to grupper på tre faktorer for at undersøge de forskellige elevgrupperes opfattelser af miljø- og klimaforandringer som en trussel mod verdens fremtid. Opdelingerne viser elevernes gennemsnitlige skalascore efter deres:

- Køn (dreng/piger)
- Socioøkonomi (over/under det nationale gennemsnit for socioøkonomi på et indeks baseret på forældres uddannelse og arbejde samt antal bøger i hjemmet)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

Ud af de tre faktorer er det på tværs af lande ubetinget elevernes testniveau, som viser den største sammenhæng med deres opfattelser af miljø- og klimaforandringer. Sådan er det også i Danmark, hvor der er lidt mere end 6 skalapoints forskel til fordel for den gruppe af elever, der har det højeste testniveau. De mest vidende elever er de mest bekymrede. I Norge er forskellen på de to elevgrupper identisk med den danske, mens forskellen i Sverige er væsentligt større (8,6 skalapoint) og blandt de største overhovedet i relation til testniveau.

Baggrundsfaktorerne køn og socioøkonomi danner ligeledes grundlag for elevernes opfattelser af miljø- og klimaforandringer som en trussel, dog ikke i helt samme grad som testresultaterne. I Danmark er det køn, som umiddelbart har den største betydning for gennemsnittet af elevernes bekymringer. Gennemsnittet for piger er således markant med 3,2 skalapoint mere end drengene. I Norge er denne tendens stærkere end i Danmark og særligt Sverige. I et europæisk perspektiv er det bemærkelsesværdigt, at kønsforskellen er relativt mere afgørende i Skandinavien end i de fleste andre europæiske lande. Pigernes gennemsnit er dog højere end drengenes i næsten alle lande.

Med hensyn til socioøkonomi placerer de skandinaviske lande sig meget tæt på det europæiske gennemsnit, der viser en forskel på 2,9 skalapoint mellem de to grupper af elever. Sverige ligger lidt over med en forskel på 3,1 skalapoint, og Norge og Danmark lidt under det europæiske

Tabel 11.6a
Skala for miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden opdelt efter køn

Europa	Drenge	Piger	Forskel
Estland	49	53	4,1
Norge ^{2,4}	47	51	4,0
Cypern	46	50	3,7
Slovakiet	48	52	3,5
Kroatien ²	49	52	3,4
Bulgarien	48	51	3,3
Danmark¹	47	50	3,2
Slovenien	48	51	3,2
Sverige ²	47	50	2,9
Litauen	51	54	2,9
Letland ²	49	52	2,8
Polen	50	52	2,4
Serbien	46	48	2,1
Schleswig-Holstein ^{1,5}	50	52	2,0
Nordrhein-Westfalen ⁵	50	52	2,0
Holland ³	46	48	1,9
Rumænien	49	51	1,9
Spanien	50	52	1,7
Italien	51	53	1,7
Frankrig	52	54	1,6
Malta	49	49	0,4
Europa, gennemsnit	49	51	2,6
Andre lande			
Brasilien ¹	49	50	1,2
Colombia	49	49	0,4
Taiwan	53	53	-0,3

Tabel 11.6b
Skala for miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden opdelt efter socioøkonomi

Europa	Under socioøkonomisk gennemsnit	På eller over socioøkonomisk gennemsnit	Forskel
Bulgarien	47	51	4,3
Rumænien	48	52	4,0
Slovakiet	48	52	3,8
Malta	47	51	3,8
Cypern	46	50	3,8
Holland ³	45	49	3,5
Sverige ²	47	50	3,1
Serbien	45	48	3,0
Estland	49	52	2,9
Frankrig	52	54	2,8
Nordrhein-Westfalen ⁵	49	52	2,7
Norge ^{2,4}	47	50	2,7
Letland ²	49	51	2,6
Danmark¹	47	50	2,5
Kroatien ²	49	52	2,4
Litauen	51	54	2,4
Slovenien	49	51	2,4
Italien	51	53	2,4
Schleswig-Holstein ^{1,5}	50	52	2,2
Polen	50	52	1,8
Spanien	50	52	1,6
Europa, gennemsnit	48	51	2,9
Andre lande			
Brasilien ¹	48	51	3,6
Colombia	48	51	3,1
Taiwan	52	54	1,8

Tabel 11.6c
Skala for miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden opdelt efter testniveau

Europa	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Malta	44	53	9,0
Sverige ²	42	50	8,7
Bulgarien	45	54	8,7
Cypern	44	53	8,4
Slovenien	45	53	8,0
Slovakiet	45	53	7,8
Italien	47	54	7,5
Estland	45	53	7,5
Holland ³	42	50	7,2
Spanien	47	53	6,9
Serbien	44	51	6,8
Schleswig-Holstein ^{1,5}	46	53	6,6
Kroatien ²	46	52	6,4
Rumænien	46	53	6,4
Frankrig	49	55	6,3
Litauen	49	55	6,2
Norge ^{2,4}	44	50	6,1
Letland ²	47	53	6,1
Danmark¹	44	50	6,1
Nordrhein-Westfalen ⁵	47	52	5,2
Polen	47	52	4,9
Europa, gennemsnit	45	52	7,0
Andre lande			
Colombia	45	55	9,3
Brasilien ¹	46	54	8,5
Taiwan	47	54	7,2

Hver tabel viser forskellen på de to anførte grupper resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

gennemsnit med forskelle på henholdsvis 2,7 og 2,5 skalapoint. Det er de elever, som kommer fra de stærkeste socioøkonomiske baggrunde, som i højest grad betragter miljø- og klimaforandringer som en trussel.

Generelt vil det være sådan, at man finder de største grupper af bekymrede elever blandt de piger, som kommer fra stærke socioøkonomiske baggrunde, og som scorer relativt højt på den kognitive test i ICCS 2022. Dette er dog gennemsnitlige betragtninger. Der vil således være variationer blandt andre og specifikke grupper af elever. Selv om det gennemsnitlige mønster på tværs af lande er relativt ensartet, ikke mindst med størst forskel i forhold til testniveau i alle lande, er der samtidig en del variation, i forhold til hvilke af baggrundsfaktorerne der viser de største og mindste forskelle i et land.

11.3 Bæredygtige handlinger for miljø og klima

Dette afsnit fokuserer på det personlige ansvar, eleverne tager i hverdagen, og den bæredygtige praksis, som de konkret udøver i forhold til miljø og klima. Miljø og klima er, som resultaterne ovenfor viser, et område, som i høj grad bekymrer og optager eleverne. Her skal det undersøges, hvordan og hvor ofte eleverne selv handler bæredygtigt på baggrund af de holdninger og trusler, som de oplever, at miljø- og klimaforandringer giver anledning til. Afsnittet vil ikke alene give en indsigt i de konkrete handlinger, som eleverne udfører, men også i hvilken grad eleverne tager et personligt ansvar over for tidens miljø- og klimaforandringer.

I denne sammenhæng refererer bæredygtige handlinger til en bred vifte af praksisformer som for eksempel forbrugeradfærd, genanvendelse, energibesparelser og madspild. I ICCS 2022 undersøges bæredygtige handlinger ved, at eleverne skal vurdere, hvor ofte de inden for de sidste 12 måneder har udøvet følgende handlinger (*ofte, somme tider, sjældent* eller *aldrig*):

De fleste danske elever har rent faktisk udført de fleste af de nævnte bæredygtige handlinger inden for de sidste 12 måneder. De prioriterer først og fremmest at spare på strømmen og at begrænse deres madspild. På kun to af de otte forhold er der et flertal af elever, som *sjældent* eller *aldrig* gør de nævnte ting. Det gælder for det at købe brugt tøj og at undgå plastic.

Tabel 11.7
Elevernes brug af bæredygtige handlinger for miljø og klima

	Ofte/somme tider	Sjældent/aldrig
Sparet på brugen af strøm	76	24
Begrænset madspild	75	25
Repareret noget i stedet for at skifte det ud	71	29
Sparet på vandet	62	38
Genbrugt gamle ting i god stand i stedet for at købe nyt	61	39
Begrænset brugen af plastic	57	43
Købt brugt tøj i stedet for nyt	41	59
Undgået at købe varer pakket ind i plastic	34	66

Tabellen er sorteret faldende efter den samlede andel af de danske elever, der har svaret *ofte* eller *somme tider*. Tabellens tal er vægtede valide procentandele.

I tabel 11.8 sammenlignes hyppigheden af, hvor ofte eleverne på tværs af lande handler bæredygtigt på de otte måder, der er nævnt i tabel 11.7. De danske elever er nogenlunde på samme niveau som gennemsnittet af de europæiske. I Sverige og Norge ser det lidt anderledes ud, da de to lande placerer sig henholdsvis 1,5 og 1,8 skalapoint under det europæiske gennemsnit, og de er således blandt de lavest rangerende lande. De danske elever er altså lidt mere aktive i forhold til bæredygtige handlinger end de svenske og norske.

Generelt er der en tendens til, at eleverne fra de sydeuropæiske lande er mere handlekraftige, hvorimod de skandinaviske og vestlige dele af Europa er mere tilbageholdende. Særligt i Holland er eleverne knap så optagede af at handle bæredygtigt. De østeuropæiske lande inklusive de to baltiske lande fordeler sig jævnt over hele akseren.

Bæredygtige handlinger for miljø og klima i relation til køn, socioøkonomi og testniveau

I dette afsnit beskrives elevernes bæredygtige handlinger for miljø og klima i relation til deres køn, socioøkonomiske baggrund og testniveau. Dette kan give en mere detaljeret forståelse af, hvordan en række vigtige baggrundsfaktorer spiller sammen med og varierer elevernes bæredygtige handlinger og motivation for at tage et personligt ansvar over for miljø- og klimaudfordringerne.

Tabel 11.8
Skala for brug af bæredygtige handlinger for miljø og klima

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Malta	52,4	2,5
Italien	52,0	2,2
Litauen	51,8	1,9
Spanien	51,7	1,8
Polen	51,6	1,7
Slovakiet	51,4	1,5
Frankrig	51,2	1,3
Cypern	50,5	0,6
Rumænien	49,6	-0,2
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49,6	-0,3
Slovenien	49,5	-0,4
Danmark¹	49,2	-0,6
Estland	49,2	-0,7
Nordrhein-Westfalen ⁵	48,9	-1,0
Letland ²	48,9	-1,0
Bulgarien	48,7	-1,1
Kroatien ²	48,6	-1,2
Sverige ²	48,4	-1,5
Norge ^{2,4}	48,1	-1,8
Holland ³	46,2	-3,7
Europa, gennemsnit	49,9	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter landenes gennemsnit. Denne skala er kun blevet anvendt i Europa.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

	Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
	Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
	1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
	Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

I tabellerne 11.9abc sammenlignes den gennemsnitlige skalascore for bæredygtige handlinger, når man inddeler eleverne i to grupper efter henholdsvis:

- Køn (dreng/piger)
- Socioøkonomi (over/under det nationale gennemsnit for socioøkonomi på et indeks baseret på forældres uddannelse og arbejde samt antal bøger i hjemmet)
- Testniveau (på niveau A eller B/under niveau B på ICCS-skala for kundskaber og færdigheder)

Baggrundsfaktorerne viser, at Danmark er blandt de lande, hvor opdelingen efter køn, socioøkonomi og testniveau samlet viser de største forskelle imellem de forskellige grupper af elever. Også i Letland, Schleswig-Holstein og særligt Estland ser man lignende tendenser. På alle tre faktorer er forskellene mellem de forskellige grupper af elever således større for disse lande end gennemsnittene for de europæiske lande. Også i en skandinavisk kontekst er der større forskelle på disse faktorer i Danmark end i Sverige og Norge.

Den største forskel finder man mellem danske piger og drenge. Her opnår pigerne 4,6 skalapoint mere end drengene i forhold til at udføre bæredygtige handlinger, hvilket udgør en markant forskel. Pigerne er således langt mere aktive end drengene. Kun i Polen og i Estland er kønsforskellen større end i Danmark.

Elevernes socioøkonomiske baggrund og testniveau viser samme forskel i Danmark målt i skalapoint, nemlig 2,7 skalapoint, hvilket er relativt store forskelle. Et interessant resultat i den skandinaviske kontekst er, at elevernes testresultater i Norge, i modsætning til Sverige og særligt Danmark, stort set ikke gør en forskel.

Generelt er det igen, jævnfør de to forrige tabeller med baggrundsfaktorer, piger med stærk socioøkonomisk baggrund og gode testresultater, som hyppigere vil være aktive i forhold til bæredygtige handlinger end drenge med et svagere socioøkonomisk udgangspunkt og lavere testresultater. Resultaterne for de tre faktorer er gennemsnitlige. Der vil således forekomme variationer i forhold til andre og mere specifikke elevgrupper, som disse beskrivelser ikke redegør for.

Tabel 11.9a
Skala for brug af bæredygtige
handlinger opdelt efter køn

Europa	Dreng	Piger	Forskel
Estland	47	52	4,7
Polen	49	54	4,6
Danmark¹	47	52	4,6
Litauen	50	54	4,1
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48	52	3,9
Letland ²	47	51	3,8
Norge ^{2,4}	46	50	3,3
Kroatien ²	47	50	3,0
Sverige ²	47	50	2,9
Slovakiet	50	53	2,7
Nordrhein-Westfalen ⁵	48	50	2,6
Rumænien	48	51	2,5
Holland ³	45	47	2,4
Italien	51	53	2,0
Spanien	51	53	1,7
Bulgarien	48	50	1,7
Cypern	50	51	1,6
Malta	52	53	1,5
Slovenien	49	50	1,4
Frankrig	51	52	0,8
Europa, gennemsnit	48	51	2,8

Tabel 11.9b
Skala for brug af bæredygtige
handlinger opdelt efter
socioøkonomi

Europa	Under socioøkonomisk gennemsnit	På eller over socioøkonomisk gennemsnit	Forskel
Holland ³	44	49	5,0
Estland	48	51	3,0
Nordrhein-Westfalen ⁵	47	50	3,0
Frankrig	50	53	2,9
Danmark¹	48	51	2,7
Schleswig-Holstein ^{1,5}	48	51	2,6
Malta	51	53	2,2
Letland ²	48	50	1,9
Norge ^{2,4}	47	49	1,8
Polen	51	52	1,7
Slovakiet	51	52	1,6
Italien	51	53	1,6
Litauen	51	53	1,5
Sverige ²	48	49	1,4
Cypern	50	51	1,3
Slovenien	49	50	1,2
Spanien	51	52	1,0
Bulgarien	48	49	0,9
Kroatien ²	48	49	0,6
Rumænien	49	50	0,4
Europa, gennemsnit	49	51	1,9

Tabel 11.9c
Skala for brug af bæredygtige
handlinger opdelt efter
testniveau

Europa	Under niveau B	Niveau A eller B	Forskel
Holland ³	43	48	5,6
Estland	46	50	3,8
Polen	49	52	3,5
Litauen	50	53	3,4
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47	50	3,2
Letland ²	47	50	3,0
Danmark¹	47	50	2,7
Malta	51	53	2,6
Sverige ²	47	49	2,2
Frankrig	50	52	2,2
Nordrhein-Westfalen ⁵	47	49	2,0
Italien	51	53	1,9
Slovenien	48	50	1,9
Cypern	50	51	1,8
Kroatien ²	47	49	1,7
Slovakiet	50	52	1,6
Bulgarien	48	50	1,6
Rumænien	49	50	1,3
Spanien	51	52	1,1
Norge ^{2,4}	48	48	0,7
Europa, gennemsnit	48	51	2,4

Hver tabel viser forskellen på de to anførte grupper resultater, der er sorteret i faldende orden (midterste kolonne minus første kolonne). Forskelle med fed er statistisk signifikante ($p < 0,05$).

Det er kun europæiske lande i ICCS 2022, der har anvendt denne skala.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

11.4 Forventet politisk deltagelse i miljøbeskyttelse

Det sidste afsnit om miljø- og klimaforandringer undersøger elevernes forventninger om i fremtiden at deltage i forskellige typer af politiske aktiviteter, som beskytter miljøet. I denne sammenhæng handler aktiviteterne om forbrugeradfærd, demonstrationer og at opfordre andre til at gøre en personlig indsats. Hvor forrige afsnit handlede om den enkelte elevs egen og personlige indsats, så beskriver dette afsnit ud over forventninger til sig selv, også i hvilken grad eleverne forventer at demonstrere og påvirke andre.

I denne sammenhæng indgår fire spørgsmål, som undersøger, i hvilken grad eleverne i fremtiden forventer at deltage på følgende måder (*helt sikkert, nok, nok ikke* eller *helt sikkert ikke*):

- Undgå at købe varer, der er til skade for miljøet
- Bede nogen om at holde op med at gøre noget, der skader miljøet
- Deltage i en planlagt demonstration for at kræve mere handling i forhold til miljøbeskyttelse
- Opfordre andre mennesker til at gøre en indsats for at hjælpe miljøet

Resultaterne i tabel 11.10 viser med al tydelighed, at de danske elever kun i begrænset omfang forventer at deltage i aktiviteter til fordel for miljøet sammenlignet med de fleste andre elever på tværs af lande. Danmark placerer sig blandt de lande, hvor eleverne i mindst grad forventer at handle og opfordre andre til at handle politisk i forhold til miljøbeskyttelse. Hvis man sammenligner med de tre forrige skalaer vedrørende de unges opfattelser af miljø og klima, er det på denne skala, at de danske elever har den største forskel på 2,7 skalapoint op til det europæiske gennemsnit.

Med undtagelse af at deltage i demonstrationer, som 64 procent af de danske elever *nok ikke* eller *helt sikkert ikke* forventer at deltage i, er det mellem 56 og 64 procent af eleverne, som *helt sikkert* eller *nok* forventer at undgå at købe miljøskadelige varer, opfordre andre mennesker til at gøre en indsats og bede nogen om at stoppe med at gøre noget miljøskadeligt. Det vil sige, at flertallet af de danske elever forventer at deltage politisk i denne sammenhæng. I Danmark er det dog samtidig mindre andele af eleverne end i de fleste andre lande.

Tabel 11.10
Skala for forventet politisk deltagelse i
miljøbeskyttelse

Europa	Landets gennemsnit i skalapoint	Over/under europæisk gennemsnit
Rumænien	54,3	5,0
Italien	52,9	3,6
Spanien	51,7	2,4
Polen	51,4	2,1
Slovakiet	50,9	1,7
Kroatien ²	50,9	1,6
Litauen	50,6	1,3
Cypern	50,6	1,3
Frankrig	50,5	1,3
Malta	50,5	1,2
Serbien	50,1	0,8
Bulgarien	49,7	0,4
Slovenien	48,7	-0,5
Schleswig-Holstein ^{1,5}	47,6	-1,7
Sverige ²	47,1	-2,2
Nordrhein-Westfalen ⁵	47,0	-2,3
Estland	46,9	-2,4
Danmark ¹	46,6	-2,7
Letland ²	46,4	-2,9
Norge ^{2,4}	46,0	-3,3
Holland ³	44,3	-4,9
Europa, gennemsnit	49,3	
Andre lande		
Colombia	53,5	
Taiwan	52,7	
Brasilien ¹	52,5	

Tabellen er sorteret i faldende rækkefølge efter henholdsvis de europæiske landes gennemsnit og andre landes gennemsnit på skalaen.

- 1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler
- 2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen
- 3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler
- 4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark
- 5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

De europæiske lande er farvekodet efter deres forskel til det europæiske gennemsnit.

- Mere end 3 point over europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point over europæisk gennemsnit
- Mindre end 1 points afvigelse fra europæisk gennemsnit
- 1 til 2,9 point under europæisk gennemsnit
- Mere end 3 point under europæisk gennemsnit

I den skandinaviske kontekst er forskellen mellem de danske elever og de svenske og norske lille, nemlig plus/minus 0,5 skalapoint. I Sverige forventer de at være lidt mere aktive i fremtiden end i Danmark, og i Norge tilkendegiver de, at de vil være lidt mindre aktive end i Danmark. Der er et spænd på 1,1 skalapoint mellem Sverige og Norge.

Igen er det i de sydeuropæiske lande, man finder de største andele af elever, som forventer at være aktive, mens forventningerne om fremtidig deltagelse i miljøbeskyttelse er væsentligt mindre i Holland, Skandinavien, Baltikum og Tyskland.

Kigger man på tværs af dette kapitels fire afsnit, må det konkluderes, at de danske elever grundlæggende ikke har samme høje engagement i forhold til miljø- og klimaforandringer, som man finder blandt de fleste andre elever på tværs af de deltagende lande. På samtlige af dette kapitels fire temaer placerer de danske elever sig således under de europæiske gennemsnit. Nok interesserer, bekymrer og engagerer de danske elever sig for miljø og klima. Et tankevækkende resultat er dog, at gennemsnittet af de danske elever i et bredere europæisk perspektiv er bemærkelsesværdigt forbeholdne over for disse vigtige spørgsmål og store udfordringer, som allerede har konsekvenser for demokratiers organisering og hverdagslivet i et demokrati.

Sammenfatning

I det følgende skal der gives en kort sammenfatning af resultaterne af ICCS 2022. Det gøres primært ved at sammenstille resultaterne for alle de skalaer, der tidligere er anvendt i bogens kapitler. I denne sammenfatning vises alle bogens skalaer i fem tabeller efter deres tematiske indhold. Sammenfatningen følger generelt bogens struktur. Sammenfatningens resultater om ICCS 2022 suppleres med danske, norske og svenske resultater tilbage i tid fra ICCS 2016 og ICCS 2009 for at pege på tendenser over tid i de unges viden, holdninger og deltagelse.

Holdninger til forskellige befolkningsgruppers rettigheder og muligheder

En vigtig del af ICCS 2022 handler om at undersøge de unges holdninger i forhold til forskellige befolkningsgruppers rettigheder og muligheder (se tabel 12.1). Det er et særdeles aktuelt tema, hvad enten man taler om migration/immigration eller køn eller sekulære/religiøse værdier. Det er emner, der i den politiske og offentlige debat ofte er meget stor uenighed om, ligesom det er velkendt, at der på tværs af Europa har været ført forskellig politik i forhold til forskellige befolkningsgruppers rettigheder og muligheder.

Ser man på resultaterne for Europa som helhed, er variationen er relativt stor på alle de fire skalaer inden for dette tema (om etniske grupper, immigranter, køn og religion), nemlig i gennemsnit 9,6 skalapoint. Det afspejler nogle ganske betydelige forskelle i elevernes opfattelser inden for Europa, hvor nogle af de højeste gennemsnit i forhold til at anerkende immigranternes og etniske gruppers rettigheder findes i Italien, Sverige og Norge, hvor ikke mindst de to førstnævnte er lande med aktuelle diskussioner om immigration.

De danske resultater på disse skalaer varierer ganske meget, når de ses i relation til de samlede europæiske gennemsnitsresultater for de undersøgte grupper. På skalaen for ligestilling imellem køn i politik er det

Tabel 12.1
Skalaer for befolkningsgruppers rettigheder og muligheder

Europa	Etniske gruppers rettigheder	Immigranternes rettigheder	Køns lige politiske rettigheder	Religions betydning i samfundslivet
Bulgarien	48,8	46,1	46,3	50,4
Cypern	50,5	48,9	51,0	52,8
Danmark ¹	51,7	49,8	55,3	43,9
Estland	51,4	47,7	51,3	x
Frankrig	x	52,3	55,5	x
Holland ³	49,4	49,3	52,0	45,6
Italien	54,1	52,9	55,7	x
Kroatien ²	51,5	50,9	53,7	51,2
Letland ²	47,7	46,4	48,3	43,6
Litauen	53,7	47,7	51,2	45,1
Malta	52,3	51,4	53,8	51,7
Nordrhein-Westfalen ⁵	x	51,5	54,4	46,1
Norge ^{2,4}	55,6	52,7	54,9	43,5
Polen	49,9	48,3	51,1	45,0
Rumænien	51,8	50,3	50,1	53,0
Schleswig-Holstein ^{1,5}	x	51,6	55,7	43,5
Serbien	x	45,8	47,3	54,1
Slovakiet	48,7	48,5	48,5	48,1
Slovenien	50,1	49,3	50,3	47,7
Spanien	52,5	51,7	54,5	45,9
Sverige ²	57,6	53,7	56,4	44,8
Europa, gennemsnit	51,6	49,8	52,3	47,6
Danmark, forskel	0,1	-0,1	3,0	-3,7
Højeste	57,6	53,7	56,4	54,1
Laveste	47,7	45,8	46,3	43,5
Forskel	9,9	7,8	10,1	10,6
Skandinavien:				
Danmark ¹	51,7	49,8	55,3	43,9
Norge ^{2,4}	55,6	52,7	54,9	43,5
Sverige ²	57,6	53,7	56,4	44,8
Andre lande:				
Brasilien ¹	52,4	51,1	51,5	53,4
Colombia	51,2	49,3	48,4	52,6
Taiwan	58,0	56,5	57,6	45,4

Tabellen er sorteret med lande i alfabetisk orden.

Manglende data (x) skyldes, at enkelte lande ikke har benyttet alle skalaer.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

danske gennemsnit 3 skalapoint højere end det europæiske, på skalaerne for henholdsvis etniske grupper og immigranternes rettigheder og muligheder er det så godt som identisk med de europæiske gennemsnit, mens det på skalaen for religions betydning i samfundet er 3,7 skalapoint under det europæiske gennemsnit. Sidstnævnte kan dog også udtrykkes som et resultat 'over gennemsnittet' i den forstand, at et lavere resultat i praksis er et udtryk for en mere sekulær indstilling. Relativt til de europæiske gennemsnit er der tale om to forholdsvis gennemsnitlige resultater og to mere atypiske resultater.

Blandt de tre skandinaviske lande er det sådan, at de svenske elever generelt udtrykker de mest positive holdninger. Forskellen til Danmark viser sig især på de to skalaer for henholdsvis etniske grupper og immigranternes rettigheder, hvor de svenske resultater er de højeste blandt alle de europæiske lande (hvilket også gælder for skalaen for ligestilling). I den samlede ICCS 2022 er det dog eleverne i Taiwan, der opnår de højeste gennemsnit af alle lande på disse tre skalaer.

I Skandinavien er det generelle mønster, at de højeste gennemsnit findes i Sverige efterfulgt af Norge og derefter Danmark. De skandinaviske lande er især fælles om relativt høje gennemsnit i forhold til ligestilling imellem kvinder og mænd i politik og i forhold til en relativt sekulær indstilling (og dermed lave gennemsnit på skalaen). På sidstnævnte skala placerer Danmark sig blandt de 'højeste', da lavere gennemsnit udtrykker mere sekulære indstillinger.

Politisk deltagelse

Unge politiske deltagelse er et gennemgående omdrejningspunkt i ICCS 2022, der på forskellige måder undersøges i forhold til de unges både faktiske og forventede deltagelse i politiske og sociale sammenhænge. Politisk og demokratisk deltagelse udgør et centralt aspekt af ungdommens demokratiske og politiske dannelse og orientering, og ungdommens aktuelle måder at agere på politisk og dens forventninger til fremtiden også er med til at tegne nogle fremadrettede perspektiver for samfundet. Tabel 12.2 viser resultater for skalaer, der benyttes i kapitel 1 og 3 og inkluderer desuden skalaen om de unges digitale deltagelse fra kapitel 10. De tre første skalaer handler om de unge som 14-årige aktører, mens de sidste handler om deres forventninger til fremtidig deltagelse.

I forhold til de forskellige deltagelsesformer ses de største danske forskelle til det europæiske gennemsnit på skalaerne for henholdsvis

forventet civil ulydighed (ulovlig deltagelse) og for forventet fremtidig valgdeltagelse, hvor de danske elever placerer sig helholdsvis 2,8 skalapoint under og 3 skalapoint over det europæiske gennemsnit. Begge dele indikerer, at de danske unges forventninger går mere i retning af konventionel deltagelse end andre europæiske unges.

De danske elever ligger i deres aktuelle virkelighed til gengæld tæt på gennemsnittet (marginalt under) i forhold til brug af digital kommunikation til politiske og sociale emner. I en digitaliseret tid kan det være værd at bemærke, at de danske elever omvendt skiller sig ud ved at ligge 2,5 skalapoint over det europæiske gennemsnit på skalaen for deltagelse i samtaler om politiske og sociale emner med venner og forældre (uden for skolen).

De danske elever placerer sig også markant højere end de norske og svenske på den skala. På alle de andre skalaer findes det højeste gennemsnit i Skandinavien imidlertid enten i Sverige eller Norge. Set i den samlede europæiske sammenhæng minder de skandinaviske landes profil meget om hinanden.

I det samlede europæiske mønster kan man bemærke, at forskellene på højeste og laveste gennemsnit er noget mindre på disse skalaer end på holdningsskalaerne (se tabel 12.1), nemlig imellem 4,6 og 9,9 skalapoints forskel. Der er med andre ord ganske betydelige forskelle på de unges forventninger til at deltage i det formelle demokrati blandt de unge i Europa. Den mindste forskel ses i forhold til det at anvende digitale medier til politiske og sociale formål.

Sammenligningsgrundlaget uden for Europa er beskedent, men elevernes forventning om deltagelse er høj i både Brasilien og Colombia. Det modsvarer resultater fra ICCS 2009 og ICCS 2016, hvor elever fra lande i Latinamerika (Mexico, Peru, Den Dominikanske Republik) ofte fremstod som betydeligt mere politisk engagerede end elever fra lande i Europa.

Skolen

Skolen er på mange måder en helt central institution i forhold til demokratisk og politisk dannelse og uddannelse. Det kan komme til udtryk på den formelle måde som uddannelse, altså at der i skolen undervises om politik og demokrati som et fagligt og i princippet neutralt indhold. Undervisningen vil imidlertid altid have en mere uformel side, hvor dens former kan anskues som lige så vigtige. Her kan elevers medindflydelse, klimaet i klassen, gruppearbejde, aktiviteter på og uden for skolen (med

Tabel 12.2
Skalaer for aktuel og fremtidig politisk deltagelse

Europa	Selvtillid	Brug af sociale medier	Deltagelse i politiske samtaler	Forventet civil ulydighed (ulovlig)	Forventet ukonventionel deltagelse (lovlig)	Forventet valgdeltagelse
Bulgarien	52,0	50,6	51,9	54,4	50,2	47,4
Cypern	52,5	52,3	54,0	54,2	50,8	46,0
Danmark¹	50,2	49,3	56,9	47,1	47,5	51,6
Estland	49,4	48,4	55,0	48,5	45,8	45,8
Frankrig	49,1	49,7	53,7	49,2	47,2	53,3
Holland ³	47,6	49,7	52,3	48,2	44,0	46,9
Italien	52,4	51,4	55,2	50,0	49,2	51,5
Kroatien ²	51,7	48,0	53,8	48,2	46,8	48,1
Letland ²	48,8	49,4	54,5	48,3	45,6	44,5
Litauen	49,7	50,7	57,2	51,9	50,1	49,3
Malta	49,8	50,6	53,7	49,3	46,9	46,7
Nordrhein-Westfalen ⁵	49,5	51,6	57,7	47,8	47,6	46,9
Norge ^{2,4}	50,4	48,9	54,2	49,2	45,9	52,3
Polen	50,9	50,5	56,1	50,6	51,4	49,9
Rumænien	53,9	51,3	52,7	51,0	51,2	52,2
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49,2	51,3	57,7	47,2	48,3	47,8
Serbien	48,5	49,4	50,9	52,6	48,0	43,3
Slovakiet	48,2	50,5	54,3	50,7	50,0	47,8
Slovenien	50,0	47,6	51,2	52,3	48,1	48,1
Spanien	51,3	49,8	54,0	50,2	50,1	50,5
Sverige ²	51,0	50,2	55,1	47,5	47,6	51,3
Europa, gennemsnit	50,3	50,1	54,4	49,9	48,2	48,6
Danmark, forskel	-0,1	-0,7	2,5	-2,8	-0,8	3,0
Højeste	53,9	52,3	57,7	54,4	51,4	53,3
Laveste	47,6	47,6	50,9	47,1	44,0	43,3
Forskel	6,3	4,6	6,8	7,3	7,4	9,9
Skandinavien:						
Danmark ¹	50,2	49,3	56,9	47,1	47,5	51,6
Norge ^{2,4}	50,4	48,9	54,2	49,2	45,9	52,3
Sverige ²	51,0	50,2	55,1	47,5	47,6	51,3
Andre lande:						
Brasilien ¹	55,1	55,0	53,4	52,3	51,7	50,9
Colombia	51,3	51,6	53,1	55,1	52,9	49,8
Taiwan	53,8	49,6	54,0	47,1	48,4	51,4

Tabellen er sorteret med lande i alfabetisk orden.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

videre) i sig selv udgøre erfaringsformer af betydning for politisk og demokratisk dannelse. Det er ikke mindst på baggrund af den dobbelthed, at elevernes opfattelser af både formelle og uformelle sider af klassens og skolens liv indgår på forskellige måder, når ICCS undersøger elevernes holdninger til og opfattelser af skolen. De forskellige aspekter af skolens virke kan således også blive oplevet og vurderet forskelligt. I tabel 12.3 vises resultaterne af de syv skalaer, der i kapitel 4 benyttes til at vise resultater om elevernes syn på skolen. De tre første skalaer vedrører primært de sociale relationer imellem elever og lærere og herunder i klasserummet. De tre næste skalaer vedrører elevernes syn på deltagelse og medvirken i skolens liv mere overordnet. Den sidste skala omhandler elevernes oplevelse af omfanget af undervisning inden for det samfundsfaglige område generelt.

I forhold til skolen er det tydeligt, at der relativt til andre lande i Europa er tale om, at de danske elever *på den ene side* har en positiv opfattelse af klassen som socialt og demokratisk rum for undervisning og læring og *på den anden side* har en relativt lille grad af faktisk, villet og oplevet deltagelse og medindflydelse på skolen som helhed. Det viser sig i resultaterne på de følgende to måder:

I forhold til de mere sociale aspekter af relationer og klasserumsaktiviteter udtrykker de danske elever generelt mere positive holdninger end eleverne i de fleste andre lande. Det viser sig især i forhold til lærer-elev-relationer (2,9 skalapoint over gennemsnittet), men også i forhold til elev-elev-relationer og oplevelsen af klasserummets åbenhed. Dertil kommer, at de danske elever er blandt dem, der i mest udpræget grad oplever at have modtaget undervisning om samfundsfaglige emner. Disse to aspekter opfattes således samlet set som positive.

På de tre skalaer vedrørende deltagelse og medindflydelse er de danske resultater omvendt konsekvent på eller under de europæiske gennemsnit, hvilket især er markant i forhold til villigheden til deltagelse på skolen (2,8 skalapoint under gennemsnittet). Eleverne oplever i relativt lille grad, at de reelt har medindflydelse, og er samtidig i mindre grad indstillede på at benytte sig af muligheder for deltagelse.

Samlet set kan man sige, at danske elever i sammenligning med andre landes elever er mere tilbøjelige til at have positive opfattelser af både den formelle og uformelle del af undervisningen og ikke mindst de sociale relationer i den forbindelse, men i tilsvarende mindre grad oplever skolen

som en demokratisk erfaringskontekst, når det gælder aktiv deltagelse og engagement på skolen (uden for klassen).

Hvis man sammenligner med Norge og Sverige, er den danske kombination af resultater unik. Særligt de norske elever ligner i høj grad de danske, når man ser på deres positive oplevelse af de sociale aspekter af skolen, men de norske elever er *samtidig* betydeligt mere positive end de danske på de tre skalaer for deltagelse og medindflydelse på skolen.

De tre skandinaviske landes elever har i øvrigt relativt ensartede opfattelser, hvis de kun ses relativt til de europæiske gennemsnit. På trods af de indbyrdes forskelle er der således samtidig en tendens til en skandinavisk profil.

Om de overordnede internationale resultater kan det bemærkes, at forskellene på lande med de højeste og laveste gennemsnit varierer i begge grupper af spørgsmål. Forskellen er størst i forhold til elevernes opfattelse af deltagelse på skolen (11,6 skalapoint) og mindst i forhold til oplevelsen af elev-elev-relationer (5,8 skalapoint). Endelig kan det fremhæves, at Taiwan skiller sig ganske markant ud med resultater, der på flere skalaer og på tværs af de to hoveddimensioner er langt de højeste af alle lande. Også i Brasilien og Colombia er eleverne generelt noget mere positive end det europæiske gennemsnit.

I forhold til elevernes kundskaber og færdigheder opnår de danske og svenske elever de højeste gennemsnit i Europa på den kognitive test i ICCS 2022 (resultater for ICCS 2022 og tidligere undersøgelser er indsat i tabel 12.6). De overgås kun af eleverne i Taiwan. Dette er et af undersøgelsens vigtigste resultater. Ikke kun fordi de danske elever i sammenligning med andre landes elever viser sig at have gode kundskaber og færdigheder, men fordi det resultat skaber en viden om, at elevernes holdninger, opfattelser og vurderinger generelt er indlejret i en sammenhæng, hvor elevernes kundskaber og færdigheder generelt må betegnes som gode. Det kan ikke afgøres, hvor lidt eller hvor meget testresultatet kan betegnes som en skoleeffekt, selv om mange af de anvendte opgaver i testen vedrører emner og problemstillinger, der er almindelige i samfundsfag og/eller andre fag i skolen. Imidlertid er det per definition sådan, at de 14-årige også kan erhverve sig kundskaber og færdigheder (samt meninger og værdier) om politik, sociale forhold og demokrati i mange andre kontekster end skolen.

Tabel 12.3

Skalaer for sociale relationer, deltagelse og medindflydelse på skolen

Europa	Elev-elev- relationer	Lærer-elev- relationer	Åbent klasserum	Villighed til deltagelse på skolen	Deltagelse på skolen	Med- bestemmelse på skolen	Modtaget under- visning
Bulgarien	49,4	51,2	48,4	48,9	47,7	51,9	46,9
Cypern	44,8	46,1	48,5	51,6	53,5	48,6	45,0
Danmark¹	49,7	52,6	52,2	45,4	49,7	47,1	49,8
Estland	47,7	48,7	47,8	45,6	45,6	49,3	45,3
Frankrig	44,2	49,9	47,9	48,1	51,8	49,8	46,2
Holland ³	48,9	49,0	45,7	42,7	42,6	45,9	43,1
Italien	47,7	51,8	54,7	51,5	50,4	49,5	50,7
Kroatien ²	47,7	51,0	51,2	48,2	50,3	48,5	46,5
Letland ²	46,2	45,6	45,7	46,0	45,8	49,1	44,8
Litauen	47,2	48,9	49,0	49,2	49,3	49,6	46,3
Malta	48,0	51,6	49,7	47,9	49,0	52,0	46,9
Nordrhein-Westfalen ⁵	46,0	50,2	52,0	48,7	50,1	50,2	49,6
Norge ^{2,4}	50,0	51,9	52,0	47,3	52,7	49,6	51,8
Polen	45,1	46,4	51,2	51,2	51,4	49,1	47,5
Rumænien	47,7	49,9	51,5	52,4	50,0	50,9	50,6
Schleswig-Holstein ^{1,5}	46,8	51,3	51,0	49,3	51,1	50,9	46,9
Serbien	47,2	50,2	47,6	49,4	50,4	48,8	44,8
Slovakiet	45,8	48,6	47,9	46,5	49,4	47,8	50,2
Slovenien	45,8	46,8	46,2	47,3	48,7	48,2	51,8
Spanien	47,8	50,1	50,3	49,9	54,2	50,0	44,8
Sverige ²	47,2	51,4	50,5	46,1	50,9	49,4	51,7
Europa, gennemsnit	47,2	49,7	49,6	48,3	49,7	49,3	47,7
Danmark, forskel	2,5	2,9	2,6	-2,8	-0,1	-2,2	2,2
Højeste	50,0	52,6	54,7	52,4	54,2	52,0	51,8
Laveste	44,2	45,6	45,7	42,7	42,6	45,9	43,1
Forskel	5,8	7,0	8,9	9,7	11,6	6,0	8,7
Skandinavien:							
Danmark ¹	49,7	52,6	52,2	45,4	49,7	47,1	49,8
Norge ^{2,4}	50,0	51,9	52,0	47,3	52,7	49,6	51,8
Sverige ²	47,2	51,4	50,5	46,1	50,9	49,4	51,7
Andre lande:							
Brasilien ¹	45,0	51,6	50,4	51,6	49,4	52,3	50,7
Colombia	49,4	54,2	51,3	52,7	52,8	56,5	53,5
Taiwan	55,5	56,3	53,7	54,0	53,5	55,7	58,6

Tabellen er sorteret med lande i alfabetisk orden.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Borgertyper og samfundsinstitutioner

I forhold til unges demokratiske og politiske dannelse undersøger ICCS også, hvilke forestillinger og holdninger de unge har i forhold til forskellige idealtyper af voksne borgere og forskellige opfattelser og vurderinger af det politiske system i deres land. Det første er blandt andet vigtigt på den måde, at de unges vurdering af 'den gode borger' formodentlig også vil spille en rolle i fremtiden og påvirke deres opfattelser af sig selv som kommende voksne borgere. Samtidig er det et centralt spørgsmål i ethvert samfund, hvor meget tillid borgerne og vælgerne har til systemet, da ikke mindst det repræsentative demokratiske politiske system i høj grad hviler på en anerkendelse af dets legitimitet og evne til rent faktisk at fungere og repræsentere vælgerne. I tabel 12.4 vises resultaterne på tre skalaer for forskellige borgertyper og borgeridealer samt på fem skalaer, der vedrører elevernes opfattelse af og tillid til deres samfunds institutioner og politiske system.

De danske elever har en ganske særlig profil sammenlignet med andre landes elever, når man ser på deres opfattelser af borgertyper og det politiske system. Det viser sig på følgende måder:

På de tre første skalaer i tabellen om tre borgertyper (konventionel borger, involveret borger og global borger) er de danske elever helt konsekvent mindre positive i deres vurderinger end de fleste andre landes elever. På to af skalaerne har de danske elever det *laveste gennemsnit overhovedet* i ICCS 2022, nemlig på de to skalaer for henholdsvis den aktivt involverede og globalt orienterede borger. På de skalaer er de danske elever henholdsvis 5,6 og 3 skalapoint under gennemsnittet.

På skalaerne for tillid til det politiske system og tilfredshed med det politiske system er det stik modsat sådan, at de danske elever er betydeligt mere positive end flertallet og placerer sig markant over de europæiske gennemsnit. Dertil kommer, at de danske elever placerer sig meget lavt på skalaen for kritik af det politiske system, hvilket understreger den positive opfattelse af systemet.

Samlet peger resultaterne på, at der på den ene side er en relativt meget høj grad af tilfredshed med det politiske system i Danmark og i sammenligning med andre samtidig en meget lav grad af støtte til de tre typer af borgeridealer.

Tabel 12.4
Skalaer for borgertyper, institutioner og det politiske system

	Den konventionelle borger	Den involverede borger	Den globale borger	Restriktioner i krisetid	Trusler imod demokratiet	Tillid til institutioner	Tilfredshed med det politiske system	Kritik af det politiske system
Bulgarien	47,2	49,3	48,3	48,5	47,8	46,8	47,0	52,2
Cypern	50,4	49,5	49,8	47,6	48,1	46,0	48,2	49,2
Danmark ¹	46,9	41,9	46,3	51,7	51,8	52,8	54,3	45,6
Nordrhein-Westfalen ⁵	49,2	44,8	46,6	50,6	48,7	52,5	52,9	47,7
Schleswig-Holstein ^{1,5}	49,6	45,9	47,2	51,4	50,2	52,8	52,0	47,4
Estland	44,5	45,4	48,2	50,8	49,4	50,5	51,6	47,2
Frankrig	50,9	45,1	52,1	51,1	48,3	48,2	51,1	52,0
Holland ³	46,6	42,7	46,9	46,8	50,0	52,8	53,3	44,4
Italien	52,8	51,0	53,2	51,4	50,5	48,9	48,7	51,2
Kroatien ²	48,8	50,7	52,4	48,4	51,9	45,6	46,4	53,2
Letland ²	46,6	46,2	47,2	48,2	47,1	47,8	47,8	50,3
Litauen	48,7	48,0	50,1	51,4	47,1	50,7	49,4	50,6
Malta	47,6	48,7	50,7	51,5	48,0	48,7	52,2	49,3
Norge ^{2,4}	49,7	47,5	48,9	53,0	49,9	55,1	56,6	46,5
Polen	49,5	50,5	50,2	49,0	54,4	44,4	46,1	51,3
Rumænien	48,1	50,5	51,4	49,4	50,8	48,2	46,4	54,5
Serbien	44,7	48,5	48,0	47,8	49,2	47,7	49,5	50,2
Slovakiet	46,6	46,9	49,1	49,4	49,4	46,7	45,3	50,8
Slovenien	49,5	47,5	48,7	47,8	50,0	47,2	50,1	50,6
Spanien	48,4	49,9	52,1	52,3	49,6	48,1	50,1	51,9
Sverige ²	48,4	45,8	47,8	50,4	54,3	53,5	54,0	45,5
Europa, gennemsnit	48,3	47,4	49,3	49,9	49,8	49,3	50,1	49,6
Danmark, forskel	-1,4	-5,6	-3,0	1,7	2,0	3,5	4,1	-4,0
Højeste	52,8	51,0	53,2	53,0	54,4	55,1	56,6	54,5
Laveste	44,5	41,9	46,3	46,8	47,1	44,4	45,3	44,4
Forskel	8,3	9,1	6,9	6,2	7,3	10,8	11,4	10,2
Skandinavien:								
Danmark ¹	46,9	41,9	46,3	51,7	51,8	52,8	54,3	45,6
Norge ^{2,4}	49,7	47,5	48,9	53,0	49,9	55,1	56,6	46,5
Sverige ²	48,4	45,8	47,8	50,4	54,3	53,5	54,0	45,5
Andre lande:								
Brasilien ¹	53,9	51,3	50,9	52,6	49,2	48,5	50,3	51,0
Colombia	51,7	51,6	52,8	50,7	46,2	45,9	51,5	51,6
Taiwan	54,1	51,6	52,0	54,3	57,2	52,2	54,7	47,4

Tabellen er sorteret med lande i alfabetisk orden

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

Hvis man sammenligner med Norge, har de norske elever endnu mere tillid til det politiske system end de danske, men samtidig er de *markant mere positive* i forhold til alle tre borgeridealer end de danske, især når det kommer til den involverede borger. Med andre ord kan høj tillid til systemet godt eksistere i sammenhæng med høj tilslutning til de undersøgte borgeridealer.

Der er en relativt klar skandinavisk struktur i opfattelserne af borger typerne, idet der konsekvent er den laveste tilslutning i Danmark, den mellemste i Sverige og den højeste i Norge. Samtidig er det dog et fælles træk ved de skandinaviske elever, at de udviser en markant højere grad af tillid til det politiske system end eleverne i de fleste andre lande.

På det europæiske niveau er det netop i forhold til elevernes tillid til og tilfredshed med det politiske system, at man ser de største forskelle i elevernes holdninger. For begge dele ses det højeste gennemsnit i Norge, mens de laveste findes i henholdsvis Polen og Slovakiet og med omkring 11 skalapoints forskel på højeste og laveste gennemsnit, hvilket understreger, at der er meget væsentlige forskelle i 14-åriges oplevelser af disse forhold.

Miljø og klima

Global opvarmning og andre miljørelaterede kriser stiller sig i dag som en af de største udfordringer for kommende generationer liv på kloden. Som politisk tema er det blevet så gennemgående, at det undertiden betegnes som et postpolitisk problem, fordi alle politiske fløje i en eller anden grad anerkender det som en nødvendighed at bekæmpe klimakrisen. Ikke desto mindre fremstår det som presserende at undersøge, hvorledes unge forholder sig til miljø- og klimaforandringer som aktuel og fremtidig udfordring.

I tabel 12.5 vises resultaterne for de fire skalaer, der i kapitel 11 anvendes i forhold til at undersøge elevernes holdninger og opfattelser i relation til spørgsmål om klima og miljø.

På alle de fire skalaer fremstår de danske unge i sammenligningerne som mindre engagerede end det, der er gennemsnittet for de europæiske landes unge. Det gælder især i forhold til de unges forventning om deltagelse i miljøbeskyttelse, men også for opfattelsen af trusler imod miljøet og tilslutning til miljøbeskyttelse og i lille grad også i forhold til egen brug af bæredygtige handlinger.

Det hører dog med til billedet, at eleverne på tværs af lande generelt er meget positive over for tiltag i relation til klima og miljø. Selv relativt lave placeringer repræsenterer en udbredt positiv indstilling til miljøtiltag, men altså i varierende grader.

Eftersom alle disse fire skalaer tematisk er beslægtede og også i praksis udviser relativt ensartede resultater, kan man betragte de fire skalaer som aspekter af en og samme borgertype, nemlig 'den grønne borger'. På det samlede gennemsnit over alle fire skalaer finder man den laveste tilslutning til denne borger i Holland, den næstlaveste i Danmark og tredjelaveste i Norge. Den højeste tilslutning finder man Italien, Frankrig og Spanien. Det bekræfter således tendensen til, at de danske elever i mindre grad end elever i andre lande støtter op om de forskellige borgeridealer.

De skandinaviske landes resultater er her meget ensartede. Der er enkelte små forskelle, primært på skalaen for holdning til miljøbeskyttelse (lavest tilslutning i Danmark), men de skandinaviske landes elever er ellers fælles om at ligge under eller meget tæt på de europæiske gennemsnit på de øvrige tre skalaer. Der er meget langt op til de lande, der har de højeste gennemsnit, hvor især Italien, Frankrig og Spanien trækker gennemsnittet for Europa op.

Generelt er forskellen på de højeste og laveste gennemsnit i Europa ret lille på disse skalaer, og på tre skalaer er forskellen på højest og lavest gennemsnit kun lidt mere end 6 skalapoint. Elevernes forventning om kommende deltagelse i miljøbeskyttelse er dog meget forskellig på tværs af lande, så resultatet på den skala trækker gennemsnittet op. Det afspejler, at nok er forskellen i holdninger og opfattelser i relation til klima og miljø ikke stor (sammenlignet med forskelle på andre skalaer), men når det kommer til faktiske forventninger om i fremtiden at deltage aktivt i miljøbeskyttelse, så er der alligevel store forskelle i elevernes forventninger, hvor Rumænien skiller sig ud i toppen og Holland i bunden.

Selv om sammenligningsgrundlaget uden for Europa er spinkelt, viser det, at de ikkeeuropæiske landes elever fra Taiwan og Latinamerika er markant mere engagerede end både de skandinaviske landes elever og de europæiske elever som helhed.

Tendenser på skalaer over tid i ICCS-undersøgelserne

Som løbende beskrevet igennem bogens kapitler forholder det sig sådan, at en del af de anvendte skalaer i ICCS 2022 også har været benyttet tidligere i ICCS 2016 og/eller ICCS 2009. I tabel 12.6 vises resultaterne for

Tabel 12.5
Skalaer for miljø og klima

Europa	Miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden	Forventet deltagelse i miljøbeskyttelse	Holdning til miljøbeskyttelse	Bæredygtige handlinger
Bulgarien	49,3	49,7	48,7	48,7
Cypern	48,1	50,6	50,0	50,5
Danmark¹	48,4	46,6	48,0	49,2
Estland	51,0	46,9	48,7	49,2
Frankrig	52,9	50,5	53,2	51,2
Holland ³	46,9	44,3	46,8	46,2
Italien	52,0	52,9	52,3	52,0
Kroatien ²	50,5	50,9	51,5	48,6
Letland ²	50,1	46,4	47,1	48,9
Litauen	52,5	50,6	50,1	51,8
Malta	48,8	50,5	51,3	52,4
Nordrhein-Westfalen ⁵	50,6	47,0	47,9	48,9
Norge ^{2,4}	48,5	46,0	49,7	48,1
Polen	50,9	51,4	47,4	51,6
Rumænien	49,6	54,3	48,9	49,6
Schleswig-Holstein ^{1,5}	51,2	47,6	49,1	49,6
Serbien	46,8	50,1	50,5	x
Slovakiet	49,9	50,9	46,8	51,4
Slovenien	49,8	48,7	49,1	49,5
Spanien	51,2	51,7	52,6	51,7
Sverige ²	48,7	47,1	50,0	48,4
Europa, gennemsnit	49,9	49,3	49,5	49,9
Danmark forskel	-1,5	-2,7	-1,6	-0,6
Højeste	52,9	54,3	53,2	52,4
Laveste	46,8	44,3	46,8	46,2
Forskel	6,2	10,0	6,5	6,2
Skandinavien:				
Danmark ¹	48,4	46,6	48,0	49,2
Norge ^{2,4}	48,5	46,0	49,7	48,1
Sverige ²	48,7	47,1	50,0	48,4
Andre lande:				
Brasilien ¹	49,4	52,5	52,5	x
Colombia	49,2	53,5	52,1	x
Taiwan	52,9	52,7	53,3	x

Tabellen er sorteret med lande i alfabetisk orden.

1 Lever ikke op til IEA's krav om deltagelsesprocent efter brug af reserveskoler

2 Deltager med en dækningsgrad på 90-95 % af populationen

3 Lever næsten op til IEA's deltagelseskrav efter brug af reserveskoler

4 Deltager med 9. klasse, der aldersmæssigt svarer til 8. klasse i Danmark

5 Tysk delstat, der her er medregnet som selvstændig deltager

de skalaer, der har været anvendt i alle tre undersøgelser. Disse resultater inkluderes i denne sammenfatning, fordi de udgør en vigtig baggrund for de allerede omtalte resultater af ICCS 2022. Tabel 12.6 beskriver resultaterne over tid for de elleve skalaer fra ICCS 2022, hvor der findes sammenlignelige resultater fra ICCS 2009 og ICCS 2016. De følgende kommentarer fokuserer på Danmark, men resultater fra Norge og Sverige inddrages også. Tabel 12.6 inkluderer også resultaterne for den kognitive ICCS-test af elevernes kundskaber og færdigheder i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009.

De danske resultater i ICCS 2022 kendetegnes på disse elleve skalaer primært ved tendenser til lavere gennemsnit, idet der på to skalaer er en nedgang på mere end 2 skalapoint, på to skalaer en nedgang på mere end 1 skalapoint og på tre skalaer en nedgang på under 1 skalapoint, når der sammenlignes med ICCS 2016. Dette skal holdes op imod udviklingen i ICCS 2016, hvor det omvendte gjorde sig gældende, idet syv skalaers gennemsnit var højere i ICCS 2016 end i ICCS 2009.

Det overordnede mønster er med andre ord, at hovedparten af de danske gennemsnit er højere i ICCS 2022 end i ICCS 2009, men ofte kun på grund af en stor stigning i ICCS 2016. Ganske ofte er danske resultater i ICCS 2022 på en og samme tid lavere end i ICCS 2016 og højere end i ICCS 2009.

Der er tre skalaer, hvor udviklingen kan beskrives som stadigt stigende gennemsnit. Det gælder især for skalaen for samtaler med forældre og venner om politiske og sociale spørgsmål, der over den samlede periode har langt den største stigning, men også for skalaerne om holdningerne til etniske gruppers rettigheder og immigranternes rettigheder. Der ses dog ikke en generel tendens til mere positive holdninger, idet tilslutningen til lige rettigheder i politik for kvinder og mænd er faldet i ICCS 2022. I sammenligning med de fleste andre lande er de danske elever fortsat blandt de mest positive, men i ICCS 2022 med faldende tendens.

I relation til skolen viser skalaen for klasserummets åbenhed et fortsat fald, mens skalaen for lærer-elev-relationer viser et ret betydeligt fald efter en stigning i ICCS 2016. Som tidligere nævnt er det områder, hvor de danske elevers gennemsnit er blandt de højeste i ICCS 2022, men tendenserne peger samtidig på, at eleverne over tid er blevet mindre positive i deres vurderinger.

Ser man på borgertyperne over tid, er det mest markante et fortsat fald i tilslutningen til den aktivt involverede borger, der trods meget lave

gennemsnit i ICCS 2016 og ICCS 2009 fortsat falder. I ICCS 2022 sker det samtidig med et fald i tilslutningen til den konventionelle borger. Her synes tendensen altså generelt at være faldende tilslutning til forskellige borgeridealer uanset deres karakter.

I forhold til skalaerne med fokus på forskellige aspekter af politisk engagement er deltagelse i de nære relationers samtaler som sagt steget markant, mens forventet valgdeltagelse og politisk selvtillid i forhold til at deltage i forskellige sammenhænge har faldende tendens.

Disse forskellige iagttagelser viser, at der er flere tendenser til lavere gennemsnit på områder, hvor de danske elever både aktuelt og tilbage i tid har og har haft høje gennemsnit relativt til de fleste andre lande (valgdeltagelse, klasserum, relationer på skolen, køn), mens der ses stigninger på områder, hvor de danske resultater både aktuelt og tilbage i tid har og har haft gennemsnitlige holdninger (etniske grupper, immigranter). Det mest markante resultat overhovedet er udviklingen i deltagelse i private samtaler om politiske og sociale spørgsmål.

Ser man på tendenserne over tid på disse skalaer med skandinavisk deltagelse i både ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009, er det et helt gennemgående billede, at der over tid i den samlede periode er mange lighedstræk. Omkring resultaterne i ICCS 2022 kan der peges på en fælles tendens på syv skalaer, hvor der i alle tre lande er sket et fald i gennemsnittet på skalaerne. Det gælder for henholdsvis kønsmæssig ligestilling, forventet valgdeltagelse, politisk selvtillid, lærer-elev-relationer, klasserummets åbenhed, den involverede borger og den konventionelle borger. Omvendt kan man også se en fælles udvikling i retning af højere gennemsnit, idet der i alle tre lande er højere gennemsnit i 2022 end tidligere på skalaerne for henholdsvis etniske gruppers og immigranternes rettigheder samt på skalaen for samtaler om politik uden for skolen. Med andre ord er tendenserne helt generelt meget ensartede, men i ICCS 2022 dog primært i form af fælles tendens til nedgang i gennemsnitsresultater.

Denne tendens i ICCS 2022 har imidlertid en anden skandinavisk tendens som en fælles forhistorie. Ser man på udviklingen i ICCS 2016 i forhold til ICCS 2009, er den nemlig også uhyre ensartet i Skandinavien med fælles tendens til højere gennemsnit på i alt otte skalaer og fælles tendens til lavere gennemsnit på én skala. Generelt kendetegnes udviklingen fra ICCS 2016 altså ved en klart dominerende tendens til stigende gennemsnit på tværs af næsten alle skalaerne.

Helt generelt ser man det samme mønster som i Danmark, at nok er mange skalagennemsnit i alle tre lande højere i ICCS 2022 end i ICCS 2009, men det er primært på baggrund af en udvikling i retning af højere gennemsnit i ICCS 2016.

Det er klart, at der vil kunne fremhæves mange mindre forskelle og ligheder, men i konteksten af denne korte sammenfatning er den primære pointe, at disse fælles træk beskriver nogle bemærkelsesværdigt ens tendenser, der undertiden også omfatter andre lande end de skandinaviske. Pointen er imidlertid også, at netop fordi der ofte er fælles tendenser i den ene eller anden retning på skalaer, kan der godt ske det, at indbyrdes forskelle mellem landene på de skalaer opretholdes over tid.

De skandinaviske landes elever har i de forskellige ICCS-undersøgelser altid opnået relativt høje testgennemsnit, om end mest udpræget i Danmark og Sverige. Også her er tendenserne imidlertid nøjagtig de samme med betydelige stigninger i alle tre lande fra ICCS 2009 til ICCS 2016 og efterfølgende betydelige fald i alle tre lande fra ICCS 2016 til ICCS 2022.

Set over den samlede periode giver det dog alligevel et noget forskelligt billede, idet Danmark på den kognitive test i ICCS 2022 ligger 20 skalapoint under gennemsnittet i ICCS 2009, mens Sverige ligger på plus 28 skalapoint over samme periode. Det er på baggrund af en kombination af voldsom svensk stigning i ICCS 2016 versus ICCS 2009 og aktuelt et noget mindre fald i ICCS 2022 end i Norge og Danmark. Her kan man altså sige, at selv om tendenserne er de samme, så er forskellene i tendenser så store, at de forrykker billedet. Den danske udvikling skal dog også ses i lyset af, at det danske gennemsnit fortsat er højere end i Norge og fortsat blandt de absolut højeste i ICCS 2022.

Afrunding på tværs af skalareultater og ICCS-resultater over tid

Den store bredde og variation i ICCS 2022-resultaterne betyder, at denne sammenfatning ikke har en decideret konklusion, da de forskellige delresultater kan kombineres og vurderes på mange forskellige måder. I denne sammenfatnings tværgående blik på de europæiske sammenligninger skal følgende iagttagelser om de danske elever dog fremhæves:

De danske elever har i alle tre ICCS-undersøgelser opnået et af de højeste gennemsnit for kundskaber og færdigheder i forhold til politik, demokrati og samfundsmæssige forhold generelt.

Tabel 12.6

Tendenser: Skalaresultater over tid i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009

Skala		Gennemsnit			Forskelle		
		ICCS 2022	ICCS 2016	ICCS 2009	2022-2016	2016-2009	2022-2009
Skala for holdning til etniske gruppers rettigheder	Danmark	51,7	51,2	48,5	0,5	2,7	3,2
	Norge	55,6	55,4	50,8	0,2	4,6	4,8
	Sverige	57,6	57,4	52,0	0,2	5,4	5,6
Skala for holdning til immigranternes rettigheder	Danmark	49,8	48,5	48,5	1,2	0,0	1,3
	Norge	52,7	51,1	48,4	1,6	2,8	4,4
	Sverige	53,7	53,1	51,6	0,5	1,5	2,1
Skala for religions betydning i samfundslivet	Danmark	43,9	43,3	43,7	0,6	-0,4	0,2
	Norge	43,5	44,1	44,9	-0,6	-0,8	-1,4
	Sverige	44,8	41,6	44,5	3,2	-2,9	0,3
Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder	Danmark	55,3	56,2	54,3	-0,9	1,9	1,0
	Norge	54,9	56,7	54,1	-1,9	2,7	0,8
	Sverige	56,4	57,2	55,3	-0,8	1,9	1,1
Skala for politiske samtaler uden for skolen	Danmark	56,9	54,3	50,3	2,6	4,0	6,6
	Norge	54,2	51,2	49,0	3,0	2,2	5,2
	Sverige	55,1	52,9	46,5	2,2	6,4	8,6
Skala for forventet valgdeltagelse	Danmark	51,6	52,4	49,1	-0,8	3,3	2,5
	Norge	52,3	54,4	52,3	-2,1	2,1	0,0
	Sverige	51,3	53,2	49,0	-1,9	4,2	2,3
Skala for politisk selvtillid	Danmark	50,2	50,7	49,6	-0,5	1,1	0,5
	Norge	50,4	50,5	49,3	-0,2	1,2	1,0
	Sverige	51,0	51,6	49,0	-0,6	2,6	2,0
Skala for lærer-elev-relationer på skolen	Danmark	52,6	54,3	51,7	-1,7	2,6	0,9
	Norge	51,9	52,4	49,7	-0,5	2,7	2,3
	Sverige	51,4	52,5	51,0	-1,1	1,5	0,4
Skala for opfattelse af klasserummets åbenhed	Danmark	52,2	53,8	54,7	-1,6	-0,9	-2,5
	Norge	52,0	52,4	52,9	-0,4	-0,5	-0,9
	Sverige	50,5	52,5	51,0	-2,0	1,5	-0,5
Skala for den involverede borger	Danmark	41,9	43,9	44,1	-2,1	-0,2	-2,3
	Norge	47,5	49,7	49,1	-2,2	0,6	-1,6
	Sverige	45,8	49,2	47,6	-3,5	1,6	-1,8
Skala for den konventionelle borger	Danmark	46,9	49,8	47,6	-2,9	2,2	-0,8
	Norge	49,7	50,7	49,4	-0,9	1,3	0,3
	Sverige	48,4	48,5	45,5	-0,1	3,0	2,9
Skala for kundskaber og færdigheder (test)	Danmark	556	586	576	30	10	-20
	Norge	529	564	538	35	25	-9
	Sverige	565	579	537	15	42	28

De danske elever skiller sig som borgere ikke mindst ud ved deres meget begrænsede tilslutning til de undersøgte borgertyper. Især den aktivt involverede borgertype vægtes lavt og tilmed lavere og lavere over tid, men det gælder også for den konventionelle borger og ikke mindst den globale borger, at de danske unges tilslutning er lav. Relativt til alle andre lande er det sådan, at den samlede tilslutning til disse borgeridealer er absolut mindst i Danmark. Det suppleres med en tilslutning til den grønne borgertype, der også er blandt de mindste.

Samtidig er det et lige så klart resultat, at de danske elever i deres mere grundlæggende opfattelser af deres samfund udtrykker en markant høj grad af tillid til og tilfredshed med det politiske system og de demokratiske institutioner. Samtidig er eleverne relativt meget opmærksomme på trusler imod demokratiet, men ser samtidig mindre alvorligt på forskellige mulige trusler imod verdens fremtid.

Der er ligeledes nogle bemærkelsesværdige træk i de unges måder at forholde sig på, når det kommer til politisk deltagelse. De unge lægger klart mest vægt på konventionelle deltagelsesformer, herunder i familie og foreninger, hvor det ikke mindst kan fremhæves, at danske unge i relativt høj grad, og i stadig stigende grad, indgår i private samtaler med familie og venner om politiske og sociale emner. Samtidig er de danske unge mindre indstillede på de mere aktive deltagelsesformer, når der sammenlignes på tværs af Europa.

De danske unges holdninger er markant positive i forhold til køns-mæssig ligestilling i politik, men med en faldende tendens, mens deres indstilling til etniske grupper og immigranternes rettigheder og muligheder er på niveau med det europæiske gennemsnit. Hvor den offentlige debat om for eksempel stram udlændingepolitik ofte fremstår polariseret, er de unges holdninger typisk lidt forsigtigt positive. Tendensen over tid viser samtidig, at tilslutningen til disse grupperes rettigheder er stigende.

Et overordnet resultat af ICCS 2022 er, at elevernes roller som henholdsvis unge borgere og skoleelever udviser nogle lighedstræk, hvor ikke mindst de positive opfattelser af sociale relationer tegner billedet. Også i skolen er der således en klar tendens til, at skolens sociale liv vurderes relativt positivt, hvad enten det handler om lærer-elev-relationer eller elev-elev-relationer eller klasserummets åbenhed for dialog. Ikke desto

mindre er tendensen over tid, at elevernes opfattelser af disse aspekter af skolen er blevet mindre positive. På trods af den udvikling er de danske elever i sammenligning med andre landes elever dog meget positive. Det afspejler sig imidlertid ikke i tilsvarende form i forhold til skolen som samlet institution, hvor de danske elevers opfattelser af medindflydelse og aktiv deltagelse tværtimod helt konsekvent ligger under europæisk gennemsnit.

Sammenfattende er der således blandt de danske unge på den ene side en meget begrænset tilslutning til forskellige klassiske borgeridealer og en relativt lav forventning om i fremtiden at indgå i mere aktive former for engagement og politisk deltagelse. På den anden side er der en meget høj grad af tilfredshed med og tillid til det repræsentative demokrati i Danmark kombineret med stadig større deltagelse i det analoge samtalemokrati både privat og i civilsamfundet.

APPENDIKS

I dette appendiks beskrives tilrettelæggelsen og gennemførelsen af ICCS 2022 med afsæt i et fokus på de problemer, der blev skabt af covid-19-pandemien i forhold til planlægning og gennemførelse af undersøgelsen.

Det gøres i fire afsnit:

- A ICCS 2022 og covid-19-pandemien**
- B Den danske stikprøve af elever i ICCS 2022**
- C Forskningsdesign**
- D Bogens brug af tabeller og skalaer**

A ICCS 2022 og covid-19-pandemien

Det skulle få mange og langvarige konsekvenser for både den internationale og nationale gennemførelse af ICCS 2022, at verden fra tidligt i 2020 blev ramt af covid-19-pandemien, der helt fra sin begyndelse skabte en lang række problemer. Det gælder både i forhold til planlægning og gennemførelse af ICCS 2022 som undersøgelse, i relation til skolernes vilkår under og efter pandemien og ikke mindst i forhold til elevernes skolegang og tilværelse i øvrigt.

Internationalt fik covid-19-pandemien først og fremmest den negative effekt for ICCS 2022, at det for nogle lande blev en uoverstigelig opgave at deltage. Det var især i Latinamerika og Asien, at pandemien fik den uheldige konsekvens, hvilket også afspejles i, at ICCS 2022 primært har deltagerlande fra Europa. ICCS 2022 var oprindeligt planlagt, så undersøgelsens empiriske forløb med forberedelse til og gennemførelse af dataindsamling skulle forløbe med pilotundersøgelser i 2020 og hovedundersøgelse i 2022. På grund af covid-19-pandemien blev mange delforløb imidlertid i perioder umulige at gennemføre, så hen over både 2020, 2021 og 2022 blev gennemførelsen af ICCS 2022 ikke mindst præget af mange forsinkelser. I sidste ende lykkedes det dog lige akkurat for IEA at få udgivet den internationale rapport om ICCS 2022 til tiden ultimo november 2023. Det lykkedes dog kun ved at udskyde offentliggørelsen af resultater fra det europæiske modul af ICCS fra november 2023 til ultimo februar 2024. I undersøgelsens sidste fase var der også betydelige forsinkelser i færdiggørelsen af data til de medvirkende lande.

Som udgangspunkt forholder det sig sådan, at de medvirkende elever i ICCS 2022 gik i 8. klasse i foråret 2022. Hvis man ser på covid-19 i de elevers foregående skoleår, blev de således påvirket af covid-19 fra anden halvdel af deres skoleår i 6. klasse (foråret 2020) og derefter i løbende og skiftende grad hen over deres skoleår i 7. klasse (2020/2021) og igen i deres skoleår i 8. klasse (2021/2022). For lige netop den medvirkende årgang elever var betydningen af covid-19 ekstra markant i Danmark, idet

skolens ældste klassetrin alt andet lige var mest fraværende fra skolerne under pandemien, fordi de små klassers adgang til skolerne generelt blev prioriteret højest. I den forbindelse er det relevant at nævne, at vinteren og foråret 2022 fortsat var stærkt påvirket af covid-19, hvor de danske skoler genåbnede i januar efter national nedlukning før jul, men i en tid præget af daglige opdateringer af myndighedernes restriktioner og med stor usikkerhed om forløbet af anden del af skoleåret. Det blev i realiteten kun muligt at gennemføre ICCS 2022, fordi udbredelsen af den mindre livstruende omikronvariant af coronavirus førte til en pludselig afslutning af de mange restriktioner ganske kort før elevernes deltagelse i ICCS 2022 i foråret 2022.

I princippet fremstår ICCS 2022 som en undersøgelse, der trods vanskelige vilkår kom i mål, og hvor covid-19-pandemien i princippet blot kan ses som en tilfældig vanskelighed, men især to spørgsmål står alligevel tilbage, når man skal vurdere ICCS 2022 og undersøgelsens resultater i konteksten af covid-19-pandemien. Det ene spørgsmål handler om pandemiens mulige betydning for resultaterne og vurderingerne af dem, og det andet om pandemiens betydning for de opnåede datas kvalitet. De to spørgsmål hænger i nogen grad også sammen.

Om covid-19 og resultaterne af ICCS 2022

Et af de mest oplagte spørgsmål om de mulige covid-19-effekter handler om, hvorvidt de danske elevers nedgang i testgennemsnit på 30 skalapoint i ICCS 2022 sammenlignet med ICCS 2016 kan forklares med covid-19-pandemiens negative betydning for elevernes skolegang. Det er klart, at det er meget nærliggende at forklare nedgangen i adskillige landes gennemsnitlige testresultater med den omstændighed, at elevernes skolegang under pandemien var så helt ekstraordinært usædvanlig (og ringere end under normale forhold), at der på tværs af lande er sket et læringstab forårsaget af pandemien. Dette understøttes af den omstændighed, at der ses stort set samme udvikling i Norge og Sverige samt i flere andre lande (se kapitel 4). Alt andet lige vedrører testresultaterne den mest samfundsfragligt orienterede del af ICCS. Testen er ikke en decideret test af samfundsfag, men mange af ICCS-testens opgaver har et indhold, der er typisk for samfundsfag. Så en forringet eller manglende undervisning under usædvanlige betingelser kan naturligvis stå som rimelig (hel eller delvis) forklaring.

Selv om forholdene under pandemien var ekstraordinært usædvanlige, kan der naturligvis også spekuleres i andre eller supplerende forklaringer på udviklingen i testresultater. Som eksempel kan der peges på, at samtlige medvirkende elever i ICCS 2022 skolemæssigt set afviger systematisk fra eleverne i ICCS 2016 på den måde, at ICCS 2022-årgangen begyndte i skole i 2014, hvilket var det år, folkeskolereformen af juni 2013 trådte i kraft. Som denne bogs resultater demonstrerer, er det generelt vigtigt at fastholde, at ICCS undersøger så mange forskellige aspekter af unges sociale og demokratiske liv og deres opfattelser og holdninger til så mange ting, at vurderingen af den eventuelle betydning af covid-19 altid må afhænge af, hvad der helt konkret undersøges.

I det hele taget må man sige, at ICCS som gentagen undersøgelse altid kan og skal ses i lyset af, hvordan eleverne lever i og forholder sig til deres skole og samfund. I den forstand vil resultater af ICCS i en eller anden grad altid kunne siges at indfange og afspejle tidens tendenser. Med andre ord vil elevernes besvarelser på de forskellige områder af ICCS 2022 altid kunne ses i konteksten af tendenser inden for de tilsvarende områder i samfundet, hvoraf mange givetvis er mere påvirkede af andre tendenser i tiden end lige netop covid-19.

I forhold til lige netop ICCS som en undersøgelse af holdninger til politik, samfund og demokrati er det af særlig interesse, at pandemien og myndighedernes håndtering af den meget hurtigt skabte debat og uenighed om legitimiteten af for eksempel de politiske restriktioner og mere eller mindre påbudte vaccinationsprogrammer (med videre) i forhold til deres mulige negative betydning for befolkningernes demokratiske rettigheder (forsamlingsfrihed, ytringsfrihed, bevægelsesfrihed med videre). Et helt unikt kendetegn ved covid-19-pandemien var og er således også dens meget store demokratiske og politiske betydning for skolen og dens elever, hvor pandemien inden for skolen både direkte og indirekte i høj grad vedrørte den politiske håndtering af børn og unges tilværelse og rettigheder og pligter som elever i skolen og som borgere og familiedømmede. Som beskrevet tidligere i bogen blev pandemien derfor også en konkret anledning til, at elevernes syn på statslige restriktioner i krisetider kom til at indgå i ICCS som et nyt undersøgelsesområde.

B Den danske stikprøve af elever i ICCS 2022

I forbindelse med Danmarks medvirken i ICCS 2022 er der ingen tvivl om, at det største covid-19-relaterede problem i undersøgelsesteknisk forstand handlede om (og fortsat handler om) covid-19-pandemiens negative betydning for skolernes interesser i og muligheder for at deltage i ICCS 2022. Det udgør et problem, fordi en høj deltagelsesprocent er en helt central del af de almene kvalitetsstandarder, der internationalt er fastlagt for ICCS 2022. Målet om en høj deltagelsesprocent handler primært om at sikre, at de medvirkende elever skal udgøre en repræsentativ stikprøve af et lands elever som samlet population. I den forbindelse udgør et stort frafald et potentielt problem, fordi den opnåede stikprøve i teorien kan komme til at udgøre en skæv repræsentation af populationen. Derfor skal der i det følgende ses nærmere på dette potentielle problem.

Til indledning kan det være relevant konstatere, at målgruppen af medvirkende i ICCS allerede i udgangspunktet er særdeles præcist defineret. Samtlige unge deltagere er defineret ved at være unge af en given alder (mere end 13,5 år og under 17 år), der samtidig kendetegnes ved at være elever i det ordinære skolesystem på 8. klassetrin. I praksis er langt hovedparten derfor født i det samme kalenderår. Alene disse forhold sikrer således en meget præcis målgruppe (og derigennem stikprøve), da der per definition ikke kan indgå irrelevante skoler eller elever. I ICCS er der også meget veldefinerede regler i forhold til medvirken eller ej omkring elever med særlige behov. Her er eksklusionsgraden i Danmark under det maksimalt tilladte omfang, som IEA har sat for ICCS.

I ICCS 2022 har Danmark opnået en deltagelsesprocent på cirka 62 procent på skoleniveau (134 af 216 mulige skoler). På dette ene punkt lever stikprøven ikke op til IEA's tekniske standardkrav til de medvirkende landes stikprøver, hvor den lavest accepterede deltagelsesgrad på skoleniveau er cirka 80-85 procent (den helt nøjagtige andel afhænger

af deltagelsesprocenten for klasser og elever). Det betyder, at Danmark i IEA's internationale rapporters tabeller placeres under de øvrige lande med en fodnote om, at den danske deltagelsesrate er lavere end IEA's standardkrav. Det betyder dog *ikke*, at IEA afviser stikprøvens kvalitet, men fodnoten signalerer, at der som følge af omfanget af ikke medvirkende skoler er en vis usikkerhed om stikprøvens kvalitet som repræsentativ stikprøve. Den usikkerhed undersøger IEA imidlertid ikke nærmere, så i princippet siges kun, at bortfaldet hypotetisk set *kan* have skabt en skævhed. På den baggrund er der blevet gennemført en detaljeret analyse af den danske stikprøve ud fra dens faktiske egenskaber for at vurdere dens kvalitet som repræsentativ stikprøve af den undersøgte population af unge. I den analyse er der blevet inddraget en række forskellige empiriske kriterier. Det er også blevet undersøgt, om frafaldet har skabt en skævhed, der ikke ville have været der uden frafaldet. Med andre ord indebærer analysen både forskellige sammenligninger af den opnåede stikprøve med populationen og sammenligninger med det, der kunne have været opnået med en højere deltagelsesgrad af de oprindelige 216 skoler. Dertil kommer sammenligninger med tidligere undersøgelser og vurderinger af de konkrete resultater. Hovedkonklusioner af de analyser præsenteres nedenfor.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at den relativt set lave danske deltagelsesprocent og vurderingen af dens mulige tekniske konsekvenser skal ses i lyset af konteksten for gennemførelsen af ICCS 2022, hvor der i skoleåret 2021–2022 var særdeles vanskelige forhold for de medvirkende skoler og elever på grund af covid-19-pandemien. De forhold udgjorde også undersøgelsesteknisk en meget stor udfordring, idet skolernes mulighed for at deltage i perioder var umuliggjort af nedlukninger, hjemmeundervisning, udbredt sygdom med videre. Disse komplicerede forhold udgør i sig selv et vigtigt argument for, at det danske frafald kan betegnes som tilfældigt (ikke systematisk skævt). Midt under rekrutteringen af skoler i efteråret 2021 til ICCS 2022 var der således også en nedlukning af alle skoler over hele landet. Dertil kom, at covid-19 som sygdom blev ekstra udbredt i foråret 2022, fordi restriktionerne blev lempet efter fremkomsten af den mindre livstruende variant i vinteren 2022. Stort set alle skolers afbud til ICCS 2022 skyldtes covid-19-relaterede problemer af enten direkte eller indirekte art. Den tekniske pointe er med andre ord, at da disse forhold ramte samtlige skoler over hele landet på

samme uforudsigelige vis, så medførte det et tilfældigt frafald, der ikke var skævt fordelt efter regioner, skoler eller individer. Principielt havde alle de unge af relevans for ICCS 2022 således samme øgede risiko for ikke at kunne deltage og samme potentielle chance for at kunne deltage. Inden for statistisk teori ses bortfald oftest per definition som udtryk for en (kendt eller ukendt) systematisk afvigelse, men under så ekstraordinære forhold som en global og national pandemi som covid-19 kan bortfaldet omvendt per definition betragtes som tilfældigt fordelt.

Som nævnt tidligere udtrækkes stikprøven med henblik på at opnå en stikprøve af unge, der har det tilfælles, at de går i 8. klasse i det ordinære danske skolesystem, hvorfor de også er jævnaldrende. Derfor er eksterne kriterier for repræsentativitet *ikke nødvendigvis* afgørende, da stikprøven skal repræsentere eleverne selv som individer i en given generation af unge. De her foretagne analyser af stikprøven vender i nogen grad logikken om i den forstand, at et repræsentativt udvalg af skoler kan ses som dokumentation for et repræsentativt udvalg af elever.

Den opnåede danske stikprøve i ICCS 2022 kendetegnes ved følgende karakteristika:

- 1 Den er af høj kvalitet efter antal skoler (134 skoler er lidt over IEA's mindstekrav).
- 2 Den er af høj kvalitet efter antal elever (4.769 medvirkende elever er langt over IEA's mindstekrav).
- 3 Der er en næsten helt lige kønsfordeling på 50,8/49,2 procent (pige/dreng).
- 4 Aldersgennemsnittet af eleverne er som forventet og det samme som ICCS 2009 og ICCS 2016 (14,9 år).
- 5 Geografisk fordeling af de medvirkende skoler udviser en perfekt spredning i Danmark, der procentvist er næsten identisk med befolkningsandelene i Danmark opdelt i otte regioner.
- 6 Skoletypemæssigt har stikprøven passende andele af folkeskoler, friskoler og efterskoler relativt til populationen af skoler (lige så god fordeling som udtrukket før frafald).
- 7 Der er en passende fordeling af skoletyper både inden for helheden af de 134 skoler og inden for henholdsvis de først udtrukne skoler og reserveskoler (ved afbud fra førstnævnte).

- 8 Vurderet efter de medvirkende skolars afgangresultater for 9. klasse i skoleårene 20/21 og 21/22 er den opnåede stikprøves skolers resultater på samme niveau som de nationale gennemsnit. Dette gælder både for de først udtrukne skoler og reserveskolerne (brug af reserveskoler medfører ikke skævhed).
- 9 I forhold til skolestørrelse er stikprøvens fordeling af særdeles høj kvalitet med samme andele af små, mellemstore og store skoler i den opnåede stikprøve som i det oprindelige udtræk.
- 10 De frafaldne skoler er i kvalitet efter afgangsprøver i 20/21 og 21/22 ikke afvigende fra de medvirkende. De frafaldne skoler er efter skoletypfordeling ikke afvigende fra de medvirkende. Stikprøven er blevet mindre af bortfald, men den opnåede stikprøve og bortfaldet har samme struktur.
- 11 Stikprøvens andele af elever, der er indvandrere og efterkommere af indvandrere, modsvarer præcist elevpopulationens faktiske andele.
- 12 Forældrenes uddannelsesniveau (som vurderet af eleverne) udviser de forventede resultater. Herunder samme mønster som for eksempel i ICCS 2016, men med lidt højere andel af højt uddannede kvinder (svarende til uddannelsesudviklingen i populationen af kvinder over de sidste årtier). Resultaterne modsvarer også andre kendte forskelle som den, at mænd har lidt større spredning i uddannelsesniveau end kvinder. Generelt svarer resultater for de socioøkonomiske variable i ICCS 2022 i udpræget grad til de tilsvarende i ICCS 2016.
- 13 På baggrund af erfaringer fra ICCS 2009 og ICCS 2016 (nationalt og internationalt) er det også blevet undersøgt, om der på nogle områder skulle optræde uventede mønstre i resultaterne eller uventede afvigelser i forhold til de lande, som Danmark normalt minder mest om. Der er ikke fundet tegn på, at ICCS 2022-stikprøven på nogen måde skulle have en skævhed.

Den overordnede konklusion på baggrund af de forskellige analyser er, at der ikke er noget, der tyder på, at det relativt store frafald af danske skoler (ikke elever) har resulteret i en opnået stikprøve med skæve egen-

skaber. I sin grundstruktur (fordelinger af skoler, klasser og elever med videre) lever stikprøven op til relevante målsætninger. Den modsvare i sin struktur også de hypotetiske og ønskværdige stikprøver, der i teorien kunne have været opnået med en større andel skoler. Alle sammenligninger med den tidligere godkendte stikprøve fra ICCS 2016 bekræfter også, at den opnåede stikprøve er af mindst samme kvalitet. Konklusionen er således, at den opnåede stikprøve på 134 skoler kun afviger antalsmæssigt fra idealet, men i øvrigt ikke på nogen systematisk måde afviger fra det oprindelige mål. Da antallet af deltagere (klasser og elever) mere end lever op til de officielle mål, og da stikprøven er af meget høj kvalitet ud fra almindeligt anerkendte kriterier, er konklusionen, at den opnåede stikprøve er repræsentativ og helt sammenlignelig med de tidligere danske og internationale ICCS-undersøgelser fra 2009 og 2016.

C Forskningsdesign

ICCS er opbygget på den måde, at alle lande deltager i henholdsvis én overordnet international del af undersøgelsen, der er fælles for alle lande, og én regional supplerende undersøgelse (i regioner med et tilstrækkeligt antal lande). Da disse delundersøgelser i praksis gennemføres som én samlet undersøgelse, gælder beskrivelsen nedenfor af ICCS 2022 for dem begge.

Målgruppe og stikprøver

Målgruppen (populationen) i ICCS er alle de elever, der går på 8. klassetrin (8. skoleår) i et lands ordinære skolesystem. Aldersmæssigt vil det i de fleste lande sige elever, der i gennemsnit er lidt mere end 14 år gamle. De enkelte lande deltager i ICCS 2022 med en stikprøve, hvor man ud fra en første stikprøve på skoleniveau på minimum 150 skoler tilfældigt udtrækker mindst én klasse blandt skolens 8.-klasser, hvorefter alle elever i klassen eller klasserne deltager. Den typiske stikprøvestørrelse per land ligger mellem 3.000 og 4.500 elever.

Materialer og fremgangsmåder til dataindsamling

Dataindsamlingen til ICCS 2022 gennemføres med følgende instrumenter:

- *Opgavehæfte til elever* (ICCS-testen). Hver elev besvarer et opgavehæfte med 33 opgaver. Varighed præcis 45 minutter.
- *Spørgeskema til elever*. Spørgeskemaet fokuserer på elevernes holdninger, værdier og deltagelse i skole og samfund. Det inkluderer også nogle få baggrundsspørgsmål om alder, køn og lignende. Varighed cirka 45 minutter.
- *Europæisk spørgeskema til elever*. Til en særlig europæisk delundersøgelse anvendes et supplerende spørgeskema. Varighed cirka 25 minutter. Lande i andre regioner anvender særskilte materialer.

For at kunne perspektivere undersøgelsen vedrørende eleverne til deres skolekontekst indsamler ICCS også data om de nationale skolekontekster ved hjælp af:

- *Spørgeskema til lærere* med undervisning på 8. klassetrin om deres opfattelse af den samfundsorienterede undervisning og de demokratiforberedende aktiviteter.
- *Spørgeskema til skoleleder* om skolelederens opfattelse af den samfundsorienterede undervisning og de demokratiforberedende aktiviteter på 8. klassetrin samt indhentning af forskellige faktuelle oplysninger om skolen.

ICCS 2022 indsamler desuden oplysninger fra de medvirkende lande selv om de respektive skolesystemer og den nationale organisering af de aspekter af skolens aktiviteter, der behandles af ICCS 2022. Denne bog fokuserer dog kun på elevresultaterne.

Dataindsamlingen til ICCS 2022 kendetegnes for alle de nævnte materials vedkommende ved et frit valg i forhold til papirbaseret eller digital gennemførelse. For at sikre direkte sammenlignelighed med resultater fra ICCS 2016 og ICCS 2009 er den danske undersøgelse blevet gennemført med trykte materialer med præcis samme format og opsætning som tidligere. Også i Holland, Kroatien, Polen, Rumænien og Serbien er der anvendt papir, mens øvrige lande har implementeret ICCS 2022 helt eller delvist digitalt. IEA har gennemført meget grundige forstudier af de mulige konsekvenser af de forskelle fremgangsmåder, men kun fundet få eksempler på statistisk signifikante forskelle. Landenes testresultater er dog blevet justeret en smule for digital gennemførelse, da den fremgangsmåde fremstår som lidt sværere. Der henvises til den tekniske rapport fra IEA for nærmere information.

De danske elever og skoler

Dataindsamlingen i ICCS 2022 blev gennemført mellem marts 2022 og september 2022 med 24 deltagere fra i alt 23 forskellige lande, idet 22 deltagere var enkeltlande, mens 2 var tyske delstater. ICCS 2022 blev i alle lande gennemført i anden halvdel af skoleåret på 8. klassetrin. I Danmark medvirkede de fleste klasser i ICCS i perioden fra midt i marts til midt i maj 2022. Nogle få skoler gennemførte lidt tidligere eller senere.

Skoler: Resultatet i Danmark er en skoledeltagelse (inklusive brug af erstatningsskoler) på 62 procent. Det er nået via deltagelse af 134 skoler af 216 mulige. De medvirkende skoler udviser en geografisk spredning samt en fordeling af offentlige og private/frie skoler, der ligger meget tæt på den faktiske fordeling i Danmark (se redegørelse for den danske stikprøve i appendiks B).

Elever: Både i absolutte tal og relativt til landets størrelse deltager Danmark med en stor elevstikprøve, der omfatter elever fra i alt 251 forskellige 8. klasser. Dette omfang er primært en konsekvens af, at mange skoler valgte at deltage med flere klasser end minimumskravet, idet skoler med to eller tre spor ofte foretrak at lade hele deres 8. årgang deltage. Der er en elevdeltagelse på 89,4 procent og dermed en samlet kombineret deltagelse (skole/elev) på 54,6 procent. Dette lever ikke op til IEA's tekniske krav til en kombineret deltagelse på 75 procent. Til gengæld er omfanget af medvirkende elever meget højt for Danmarks vedkommende, nemlig 4.769 elever. Det er det tredjehøjeste antal medvirkende elever af alle lande i ICCS 2022 (kun Brasilien og Norge har større antal).

Lærere: Lærerundersøgelsen i ICCS er i princippet uafhængig af elevundersøgelsen i den forstand, at de medvirkende lærere ikke altid er lærere for de medvirkende klasser/elever. Af de officielle statistikker i ICCS 2022 fremgår det, at i alt 237 lærere (32,4 procent af målet) fra de medvirkende skoler har bidraget til ICCS i Danmark ved at besvare et spørgeskema om skolen og undervisningen i relation til 8. klassetrin. Det reelle antal medvirkende er en del højere, men i de internationale opgørelser tælles en skoles lærere kun med, hvis antallet af medvirkende lærere på en skole udgør mindst 50 procent af klassetrinets lærere. Det var i praksis meget vanskeligt at opnå, fordi mange skoler kun kunne deltage med et antal svarende til under 50 procent. Adskillige andre lande har haft lignende udfordringer, hvilket medfører usikkerhed om, hvorvidt lærerundersøgelsen i disse lande er repræsentativ eller ej.

Skoleledere: I alt har 121 skoleledere (lige godt 90 procent) af de 134 mulige besvaret et ICCS-spørgeskema om skolens virke. For denne del af ICCS 2022 er deltagelsesprocenten i Danmark således høj.

I bogens tabeller anføres det, hvis et land ikke lever op til alle tekniske standarder. Selv lande med en eller flere fodnoter vil dog typisk have gennemført undersøgelser af meget høj kvalitet. Danmark har en note, fordi deltagesprocenten på skoleniveau er under kravet (se appendiks B). I mange lande er der obligatorisk deltagelse for skolerne, så afbud og/eller brug af erstatningsskoler enten slet ikke forekommer eller kan begrænses meget. I Danmark er skolernes deltagelse i ICCS frivillig, hvilket i kombination med mange udfordringer på skolerne i perioden efter de covid-19-relaterede perioder med nedlukninger, restriktioner og fjernundervisning medførte ekstraordinært mange afbud i ICCS 2022.

Genstandsfelt

Det samlede genstandsfelt for ICCS omtales i det officielle forskningsdesign for ICCS som 'Civic and Citizenship Education' (CCE). CCE dækker over en kompleks helhed af alle de forhold, der er relevante for at kunne forholde sig til elevernes viden om politik og samfundsforhold samt deres politiske og demokratiske holdninger, værdier, interesser og deltagelsesformer. Begrebet henviser både til en skolekontekst og kontekster uden for skolen. Når der tales om 'education', skal det derfor ikke kun forstås som 'uddannelse', men som en bred betegnelse for det, der i en skolekontekst kan betegnes som 'den samfundsorienterede undervisning og de demokratiforberegende aktiviteter'. CCE rækker dog langt videre end til skolekonteksten, idet 'education' i denne sammenhæng benyttes som en meget bred betegnelse for forskellige aspekter af opdragelse, uddannelse, dannelse og socialisation i alle former for demokratiske, politiske og sociale sammenhænge.

Nedenfor beskrives opbygningen af ICCS-undersøgelsen, der grundlæggende kendetegnes ved to omfattende delundersøgelser:

- *Elevundersøgelse*
- *Skole- og kontekstundersøgelse*

Elevundersøgelsens indhold

Indholdsmæssigt er elevundersøgelsen i ICCS 2022 bygget op om fire hoveddomæner, der hver har en række undertemaer. Dette svarer i sin grundstruktur til ICCS 2009 og ICCS 2016. Der er tale om nedenstående

fire domæner, der her er tilføjet nogle få eksempler på væsentlige underområder:

- *Samfundssystemer* (stat, økonomisk system, civilsamfund, institutioner)
- *Principper* (lighed, frihed, magtdeling, bæredygtighed, solidaritet)
- *Deltagelse* (beslutningstagning, indflydelse, deltagelse i samfundet)
- *Identitet* (borgertyper, selvopfattelse, fællesskab)

Opdelingen i de fire indholdsdomæner gælder både for de anvendte opgavehæfter (test) og spørgeskemaer.

Elevernes viden (kundskaber og færdigheder) undersøges via en faglig (kognitiv) test. Cirka en tredjedel af opgaverne undersøger elevernes mere konkrete og faktuelle viden og kendskab til vigtige begreber ('kundskaber'), mens cirka to tredjedele af opgaverne undersøger elevernes evner til at analysere, ræsonnere og argumentere ('færdigheder'). I praksis er de to dimensioner dog vanskelige at adskille, hvilket også er en del af baggrunden for, at ICCS kun offentliggør ét samlet testresultat.

Spørgeskemaet til eleverne fokuserer overordnet på to forhold:

For det første på elevernes mere holdningsprægede måder at forholde sig på til udvalgte aspekter inden for de fire indholdsdimensioner. Dette domæne betegnes som *holdninger og værdier*. Med dette undersøger ICCS elevernes holdninger, synspunkter og opfattelser af en række fænomener. Det kan som eksempel være holdningen til etniske gruppers rettigheder eller til kvinders og mænds ligestilling.

For det andet på elevernes opfattelser af deres aktuelle og/eller kommende interesse, engagement, deltagelseslyst og faktiske deltagelse i forhold til aktiviteter inden for de fire indholdsdimensioner. Dette betegnes som domænet *engagement*. Med dette undersøger ICCS elevernes opfattelser af forskellige deltagelsesformer, deres faktiske deltagelse i demokratiske og politiske aspekter af skoleliv og samfundsliv samt deres forventninger til deres fremtidige tilværelse som mere eller mindre politisk engagerede unge og voksne.

Tabel C.1
Elevundersøgelsens indholdsstruktur i ICCS 2022

Instrument	Egenskabs- domæne	Indholdsdomæne				Antal spørgsmål i alt
		Politiske systemer og institutioner	Politiske principper og rettigheder	Politiske deltagelses- former	Politiske identiteter og roller	
Opgavehæfter (test)	<i>Kundskaber</i>	9	22	5	6	42
	<i>Færdigheder</i>	21	29	PB:22 CB:38	7	PB:79 CB:95
<i>I alt</i>		30	51	PB:27 CB:43	13	PB:121 CB:137
Internationalt spørgeskema	<i>Holdninger</i>	49	24		13	76
Europæisk spørgeskema		41	24		18	83
<i>I alt</i>		90	48		31	169
		Erfaring med deltagelse	Holdning til deltagelse	Forventet fremtidig deltagelse		
Internationalt spørgeskema	<i>Engagement</i>	17	8	26	51	
Europæisk spørgeskema		14			14	
<i>I alt</i>		31	8	26	65	

PB og CB betyder henholdsvis papirbaseret og computerbaseret gennemførelse.

C.1 viser den omtrentlige fordeling af spørgsmål for de opgavehæfter og det spørgeskema, der undersøger henholdsvis viden (kundskaber og færdigheder) og holdninger/deltagelse. De anførte antal er omtrentlige, fordi det om nogle spørgsmål gælder, at de er vanskelige at placere entydigt i kun ét felt. Det samlede spørgeskema indeholder også spørgsmål om baggrundsvARIABLE (alder, køn med videre) samt spørgsmål om elevernes opfattelse af skolen. De er ikke medtaget i tabel C.1, da de strukturelt set knytter sig til skole- og kontekstundersøgelsen (se nedenfor).

Hvis man skal sammenfatte tabel C.1 i kort form, viser den altså, hvorledes ICCS 2022 som helhed ved hjælp af opgavehæfter og spørgeskemaer undersøger elevernes 'egenskaber' inden for tre domæner, der alle relaterer sig til de samme fire overordnede indholdsdomæner.

Skole- og kontekstundersøgelse

Det er en grundlæggende tankegang i undersøgelsesdesignet for ICCS, at de empiriske resultater fra elevundersøgelsen må ses i forhold til en række kontekstuelle variable på forskellige niveauer. Indsigt i disse kan være med til at belyse, hvorledes forskelle i elevernes viden, holdninger og vurderinger eventuelt hænger mere eller mindre sammen med forhold i elevernes respektive nationale kontekster af skole og samfund. I ICCS arbejdes med fire kontekstniveauer, der alle beskrives i forhold til deres strukturelle og processuelle forhold (se tabel i appendiks 2). De fire niveauer, som ICCS fokuserer på, er:

- *Samfundsniveau:* Principielt kan samfundskonteksten findes på internationale, nationale eller lokale niveauer. Samfundsniveauet udgør de samfundsmæssige historiske vilkår og samfundsmæssige rammebetingelser opfattet som strukturer, mens politiske reformer, skoledebatter og tidens tendenser ser samfundet som en løbende proces.
- *Skoleniveau:* Forhold relateret til undervisningens form og indhold samt skolekulturen. De kan tænkes som skolesystemmæssige betingelser (struktur) og/eller den grad af selvbestemmelse, der tildeles skolen på skolelederniveau og/eller lærerniveau og/eller elevniveau (proces).

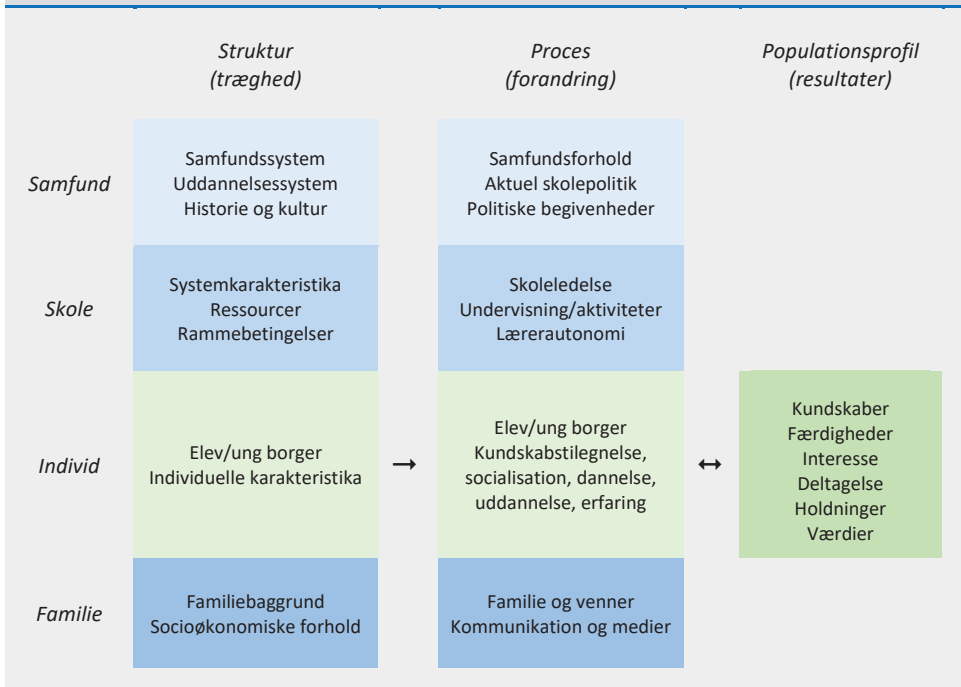
- *Hjemmeniveau:* Forhold relateret til elevernes familiemæssige socioøkonomiske status (struktur) og/eller relationer til venner, familie og fritidsaktiviteter samt forældrenes politiske og sociale engagement (proces).
- *Individuelt niveau:* Faktorer knyttet til særtræk for den enkelte elev. Disse kan betragtes som strukturelle i det omfang, der er tale om faktorer eller egenskaber, der er (eller anskues som) givne vilkår (for eksempel elevens alder). Andre mere bevidste og intenderede handlinger og måder at forholde sig på betegnes her som de processer, hvorigennem den enkelte elev medskaber sig selv og sin kontekst.

Det vigtigste for skole- og kontekstundersøgelsen i ICCS er skolekonteksten. Når skolen betegnes som en kontekst, skyldes det, at elevundersøgelsen betragtes som hovedundersøgelsen. I det perspektiv er skolen kontekst for eleverne. Hvis man ser på sagen fra skolens synsvinkel og dens virke i forhold til CCE, så er forældre og elever en del af skolens kontekst og rammevilkår.

Skematisk illustrerer tabel C.2 de fire forskellige områder og viser eksempler på de informationer, der på forskellig vis indgår i ICCS. Samtidig illustrerer tabellen, at de fire områder *både* kan betragtes som mere eller mindre sammenhængende strukturelle og forudgående forhold på henholdsvis individ-, familie-, skole- og samfundsniveau og betragtes som områder for en række processer og aktiviteter inden for de samme områder, hvilket alt sammen udgør baggrund og kontekst for elevernes 'resultater' og 'populationsprofil' (som den tegnes af elevundersøgelsen).

Envejspilen mellem strukturelle baggrundsvariable og procesvariable i tabellen signalerer ikke en envejspåvirkning fra struktur til proces, men skal dog pege på, at de eksisterende strukturer udgør en art forudgående og umiddelbare vilkår, der uden at være uforanderlige sætter en række forudgående rammebetingelser for CCE og dermed kan have betydning for, hvordan CCE opfattes og implementeres af aktørerne i skolen som proces. Man kan dog også anlægge det perspektiv, at rammebetingelserne selv er skabt af tidligere processer. Dobbelpilen imellem 'proces' og 'profil' markerer, at en skoles processer og resultater må ses som fænomener, der altid rummer gensidige påvirkninger og mere eller mindre er to sider af samme sag.

Tabel C.2
Skole- og kontekstundersøgelsen i ICCS 2022

Kontekstundersøgelsens indhold afspejler også, at genstandsfeltet CCE både peger ind i skolen og ud af skolen i den samfundsmæssige kontekst. Den dobbelthed ligger også i formuleringen af hovedformålet med ICCS om at undersøge, hvordan skoler forbereder eleverne til deres tilværelse som voksne borgere i deres samfund. Helheden af de tre kolonner kan også læses som fortid, nutid og fremtid. ICCS undersøger dog også eleverne som individer, der allerede er (ikkemyndige) unge borgere med viden, holdninger og deltagelsesformer, allerede før de møder den skole, der som del af sit opdrag har at medvirke til at skabe nye generationer af borgere. I skolen har de unge status af elever, men kan samtidig betragtes som unge borgere, der indgår i en sammenhæng, som de påvirkes af, men også selv er med til at påvirke.

Denne bog tilstræber at veksle imellem disse perspektiver og rummer dermed den dobbelthed, at skolens daglige virke i et ICCS-perspektiv er *samtidigheden af skolen i samfundet og samfundet i skolen*. I denne bog

er det dog blevet gjort til en fremstillingsmæssig pointe, at der tages afsæt i de unges opfattelser af sig selv og deres samfund, hvorefter bogen skifter perspektiv to gange til at se på skolekonteksten og derefter samfundskonteksten. I bogens kapitler er det dog samtidig generelt sådan, at perspektivet ikke er entydigt, idet skolens institutionelle træghed og forandringspotentiale ses som to sider af samme sag.

D Bogens brug af tabeller og skalaer

Denne bogs tabeller fokuserer primært på resultater for de europæiske deltagerlande, fordi covid-19-pandemien fik den effekt, at langt hovedparten af de medvirkende lande i ICCS 2022 er fra Europa. Resultater for de få ikkeeuropæiske lande anføres dog altid i særskilte sektioner under hovedtabellerne, når der foreligger resultater for sådanne. Denne fremgangsmåde gør det nemt at placere og vurdere de danske resultater i den europæiske og skandinaviske kontekst. Desuden bliver resultaterne for de få ikkeeuropæiske lande nemme at identificere.

Grundlæggende benytter bogen tre typer af tabeller. Den første viser og sammenligner resultater på skalaer (skalatabeller), den anden sammenligner forskellige undergrupper af elever med hinanden (konteksttabeller), og den tredje viser procentfordelinger (procenttabeller). Det vil fremgå af tabellerne selv og/eller konteksten, hvordan en given tabel skal læses, men i de kommende afsnit anføres nogle supplerende oplysninger om de respektive tabeltyper.

Skalatabeller

I fremstillingen benyttes to slags skalaer. Den første type skala benyttes kun én gang i del II, hvor den viser resultaterne af en test af elevernes kundskaber og færdigheder. Til det formål benyttes en skala, der oprindeligt blev udviklet til ICCS 2009 med et gennemsnit på 500 og en standardafvigelse på 100 point. Det er en almindelig fremgangsmåde, der også benyttes i andre IEA-undersøgelser. På den skala er der sammenlignelige resultater for de lande, der tidligere har medvirket i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009. En betydelig del af testmaterialet er nemlig genbrugte opgaver, hvilket gør det muligt at foretage direkte sammenligninger over tid. Da hver elev kun besvarer en mindre delmængde af den samlede test, er der på individniveau nogen usikkerhed om resultatet. Den enkelte elevs resultater indgår derfor kun som et bidrag til de samlede svar, der

benyttes til at estimere populationens resultater ved hjælp af plausible values (sandsynlige resultater), der tager højde for usikkerheden.

Den anden type skala benyttes i alle de øvrige dele af bogen. I bogen betegnes de typisk blot som 'skalaer' eller 'holdningsskalaer', da de benyttes i alle de tilfælde, hvor ICCS undersøger elevernes holdninger, interesser, værdier og deltagelsesformer i skole og samfund. Det er teknisk set en skala med et gennemsnit på 50 point og en standardafvigelse på 10 point. Også på de skalaer indgår en række sammenligninger med resultater fra de samme skalaer i ICCS 2016 og/eller ICCS 2009 med henblik på at undersøge tendenser i resultater over tid.

Den generelle fremgangsmåde i ICCS 2022 er, at eleverne forelægges en kort række udsagn (typisk 4 til 7 forskellige) om et givet tema, for eksempel kønsmæssig ligestilling, hvor de skal forholde sig til disse udsagn ved at tilkendegive deres holdning til dem på en Likert-skala, der for eksempel kan være udformet med svarmulighederne *meget enig, enig, uenig, meget uenig*. Det samlede svarmønster omsættes til et antal skalapoint, der således udtrykker den samlede styrke af holdningen til ligestilling, der med andre ord opfattes som en latent variabel (en underliggende egenskab), der ikke kan observeres direkte, men netop må estimeres ud fra hele svarmønstret. Et norsk udtryk for disse skalaer er 'samlevariabel', der på en enkel måde udtrykker det, at man samler informationerne fra svarene på mange variable (spørgsmål) til én ny samlet latent variabel.

Det er afgørende for skalakonstruktionerne i ICCS, at det via faktoranalyser og forskellige statistiske modeller er kontrolleret, at svarene på de anvendte spørgsmål inden for det givne tema hænger sammen med høj korrelation. Statistisk kan det udtrykkes på den måde, at den latente variabel skal kunne forklare variationen i elevernes svar. Det sikres med andre ord, at elevernes svar kan ses som udtryk for denne latente variabel.

Resultaterne for de latente variable præsenteres på de omtalte skalaer, hvoraf nogle stammer fra ICCS 2016 eller ICCS 2009, mens andre er nye for ICCS 2022. Når en ny skala af denne type anvendes for første gang i en ICCS-undersøgelse, repræsenteres det internationale gennemsnit altid ved værdien 50 skalapoint. Når skalaen genbruges over tid, vil det internationale gennemsnit ændre sig. Derfor er det samlede gennemsnit i ICCS 2022 kun sjældent præcis 50, og et gennemsnit over/under 50 indikerer typisk en forskel til en tidligere undersøgelse.

Fordelen ved disse skalaer er, at de er særdeles effektive og præcise til at skabe det sammenlignelige internationale overblik, der er hovedformålet. Fremgangsmåden indebærer generelt, at det er placeringen relativt til andre lande, herunder landes resultater over eller under det samlede gennemsnit, der fokuseres på. Metoden indebærer imidlertid også, at man ikke kan sammenligne skalapoint direkte med hinanden på tværs af skalaer, da det ikke er absolutte værdier, men relative. Gennemsnittene på 50 opstår på baggrund af de underliggende svarmønstre, der altid vil være forskellige fra skala til skala. I enkelte tilfælde suppleres de relative resultater derfor med eksempler på de faktiske svarfordelinger i procent, hvis det skønnes meget væsentligt for forståelsen af skalaen og dens pointfordeling. Det er dog vigtigt at understrege, at hensigten med skalaen er at måle den latente variabel, der som samlet konstruktion ikke er identisk med procentfordelingen på enkelte manifesterede variable.

I denne bog præsenteres landenes resultater på disse skalaer som udgangspunkt altid efter landenes gennemsnit over eller under det samlede europæiske gennemsnit. Sorteringen har alene til formål at lette læsningen af, hvordan landene placerer sig relativt til hinanden og relativt til gennemsnittet. Eftersom ICCS undersøger mange normative og værdimæssige temaer, kan der udmærket være forskellige opfattelser af, om et relativt højt gennemsnit er bedre end et relativt lavt gennemsnit.

I skalatabellerne med resultater for de forskellige temaer (latente variable) benyttes et opdelingsprincip, der inddeler alle landene i fem hovedgrupper, idet de hovedgrupper samtidig fremhæves grafisk ved brug af forskellige baggrundsfarver. Udgangspunktet er den midterste gruppe af lande, der ligger tættest på det europæiske gennemsnit på skalaen. I den gruppe inkluderes de lande, der kun afviger fra gennemsnittet med mindre end plus/minus 1 skalapoint. Med en lidt mørkere farve markeres lande med en forskel på mindst 1 point over eller under gennemsnittet, men som samtidig er mindre end 3 point over eller under gennemsnittet. Endelig markeres de lande, der er mindst 3 skalapoint over eller under gennemsnittet, med en endnu mørkere baggrundsfarve. På den måde inddeles hver skala i fem grupper af lande fra højest til lavest gennemsnit, hvor hver gruppe af lande kendetegnes ved at være relativt ens, og hvor skalaens samlede mønster umiddelbart viser sig også visuelt.

Fremhævelsen af forskelle på over 3 skalapoint hænger sammen med, at en sådan forskel altid er udtryk for en tydelig og markant forskel i ele-

vernes holdninger. Den særlige fremhævelse af forskelle på 3 point blev introduceret af IEA i ICCS 2009 og er siden blevet benyttet af alle deltagerlande som et fælles og alment anerkendt kriterium for væsentlige forskelle. Både i den internationale og danske sammenhæng er der konsensus om, at forskelle på 3 point eller mere til det internationale gennemsnit bør fremhæves i rapporterne. En forskel på 3 skalapoint fra gennemsnittet indikerer kort sagt, at elever fra forskellige lande har så forskellige holdninger og forståelser i den ene eller anden retning, at det påkalder sig en vis særlig opmærksomhed.

På langt de fleste skalaer er forskellene på lande med de højeste og laveste gennemsnit mindst 6 skalapoint (altså plus 3 og minus 3 fra gennemsnittet), hvilket naturligvis er endnu mere markant. På en del skalaer er forskellen på de absolut højeste og laveste skalagennemsnit endnu større.

Farvemarkeringen i tabellerne af forskelle over/under 1 skalapoint fra gennemsnittet kan ses i lyset af, at grænsen for statistisk signifikante forskelle altid ligger lige omkring 1 skalapoints forskel. Afgrænsningen adskiller med andre ord grundlæggende de lande, der i statistisk forstand slet ikke afviger fra gennemsnittet, fra de lande, der i statistisk forstand gør. Den måde at afgrænse på betragtes dog i denne bog som mindre relevant for forståelsen af resultaterne. En af de tekniske konsekvenser af de enkelte landes store stikprøver i ICCS er nemlig, at selv meget små forskelle på skalaen bliver statistisk signifikante, men det fortæller reelt kun, at selv de meget små forskelle ikke skyldes tilfældigheder eller fejl ved stikprøven. I denne sammenhæng er det dog ikke en reel indikation af, om en forskel er vigtig i den forstand, at den har en reel og praktisk betydning for det, der undersøges. Skalatabellerne fremhæver derfor det samlede mønster af landes relative placeringer i forhold til den undersøgte sag snarere end de mere fagstatistiske aspekter.

Konteksttabeller

Konteksttabeller bruges i alle kapitlerne som et supplement til skalatabellerne. De viser, hvilke gennemsnitsresultater givne undergrupper af elever har på en given skala. Disse tabeller indeholder som regel tre forskellige sammenligninger inden for den samme tabel, hvor det vises, om resultatet på en skala er ens eller forskelligt for bestemte undergrupper af elever. Det beskrives konkret for hver tabel, hvilke grupper af elever der er tale om. De mest almindelige elevgrupper etableres ved at opdele

eleverne efter deres 1) testgennemsnit (to grupper henholdsvis på niveau A eller B versus niveauer under B på den kognitive test i ICCS), 2) socioøkonomiske baggrund (eleverne opdeles som værende under/over gennemsnittet på et socioøkonomisk indeks, der er konstrueret på baggrund af antal bøger i hjemmet, højeste uddannelse blandt forældrene og højeste niveau af arbejde blandt forældrene) og 3) køn (dreng/piger). Enkelte andre opdelinger og/eller kombinationer af opdelinger kan forekomme, hvilket vil fremgå af tabellerne. Forældrenes uddannelser kategoriseres med udgangspunkt i principperne i International Standard Classification of Education (ISCED) og deres arbejde efter International Standard Classification of Occupations (ISCO). Testniveauerne beskrives nærmere i tabel 4.3.

Betegnelsen konteksttabeller anvendes her for at pege på, at formålet med disse tabeller er at sætte resultaterne på de forskellige skalaer over latente variable ind i forskellige kontekster. Som med de øvrige resultater i bogen skal det understreges, at resultaterne af disse tabeller er *beskrivelser af forskelle på grupper*, der anføres for at nuancere forståelsen af de temaer, der undersøges.

Konteksttabellerne sorteres altid faldende efter forskellens størrelse på de undersøgte elevgruppers gennemsnitsresultater (fra positive til negative forskelle), hvorved det både er meget let at identificere de lande, der har de mest forskellige resultater i den ene eller anden retning, og at identificere de lande, der ligner hinanden ved kun at have små eller ingen forskelle på elevgrupperne.

Der er ikke tale om forsøg på at årsagsforklare resultater eller at vise entydige årsagssammenhænge imellem de anvendte variable. Det er dog klart, at der i nogle sammenhænge kan vise sig så store forskelle på forskellige elevgruppers resultater, at det åbner op for forskellige udlægninger af sammenhænge (herunder hypotetiske årsagssammenhænge) imellem forskellige resultater.

I konteksttabellerne markeres statistisk signifikante forskelle på de undersøgte grupper ($p < 0,05$) med fed skrift for at understøtte en relativt hurtig læsning af tabellerne. Det gælder også her, at statistisk signifikans i denne sammenhæng ofte dækker over så små forskelle, at de ud fra ikkestatistiske kriterier reelt er mindre væsentlige. I beskrivelserne af og kommentarerne til resultaterne anvendes som udgangspunkt det samme grundprincip som for skalaerne, at forskelle på grupper af elever skal være på 3 skalapoint eller mere, før de betragtes som og omtales som

markante i forhold til deres betydning for de undersøgte sagsforhold. Vurderinger af betydningen af forskelle af forskellig størrelse på konkrete grupper af elever kan dog variere, i forhold til hvad det konkret er, der undersøges med en given skala, og hvordan forskellene på elevgrupperne falder ud i andre lande.

Procenttabeller

Tabeller med procentfordelinger anvendes i varierende omfang i alle kapitlerne. De bruges primært til at beskrive resultater for fænomener, hvor forskningsinteressen til forskel fra de latente variable vedrører de konkrete procentfordelinger på bestemte enkeltspørgsmål. Procentfordelinger bruges i nogle tilfælde også til at supplere resultaterne for en skala, hvis de er væsentlige for forståelsen af skalaens skalapoint. Procentfordelinger vises altid som vægtede og valide (andele af de elever, der har afgivet et svar) procenter i hele tal.

Yderligere generel information om tabeller og statistisk grundlag

Denne bogs tabeller er generelt udformet med henblik på let aflæselighed og formidling af hovedresultater af ICCS 2022. Helt generelt er denne bogs tabeller omarbejdede udgaver af tabeller og data fra IEA. Man vil således i IEA's ICCS 2022-rapporter kunne finde tabeller med de samme resultater, men ofte i helt anden opsætning. De enkelte tabeller i denne bog er forsynet med fodnoter om de enkelte landes data, der modsvarer noteapparatet i IEA's rapporter. Det er ud fra et almindeligt kvalitetssikringsprincip om at anføre de samme forbehold omkring landes deltagelse og datakvalitet, som IEA opererer med. Disse fodnoter vedrører dog typisk forhold, der ikke vurderes som kritiske for datakvaliteten og resultaternes sammenlignelighed. Oplysninger om statistisk usikkerhed er generelt ikke medtaget i denne bog. Usikkerheden er typisk meget lille og af meget begrænset interesse for denne bogs formidling af hovedresultater.

For alle skalaers vedkommende gælder, at der i forhold til de underliggende fagstatistiske metoder og psykometriske principper bag deres konstruktion henvises til IEA's tekniske rapport. Den rapport har ikke været tilgængelig under udarbejdelsen af denne bog.

Tabelfortegnelse

TABEL 1.1	Politisk interesse	22
1.2	Politisk interesse i ICCS 2022 og ICCS 2016	24
1.3	Skala for politisk selvtillid	27
1.4	Skala for politisk selvtillid i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	28
1.5a	Skala for politisk selvtillid opdelt efter køn	29
1.5b	Skala for politisk selvtillid opdelt efter interesse i politik	29
1.5c	Skala for politisk selvtillid opdelt efter testniveau	29
1.6	Skala for syn på egen fremtid	32
1.7	Skala for syn på egen fremtid over tid i ICCS 2022 og ICCS 2016	34
1.8	Elevens opfattelse af vigtigheden af forskellige mål i fremtiden	37
TABEL 2.1	Skala for holdning til etniske gruppers rettigheder	42
2.2	Skala for holdning til etniske gruppers rettigheder i ICCS 2022, 2016 og 2009	44
2.3a	Skala for holdning til etniske gruppers rettigheder opdelt efter køn	47
2.3b	Skala for holdning til etniske gruppers rettigheder opdelt efter socioøkonomi	47
2.3c	Skala for holdning til etniske gruppers rettigheder opdelt efter testniveau	47
2.4	Skala for holdning til immigranternes rettigheder	50
2.5	Skala for holdning til immigranternes rettigheder i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	52
2.6a	Skala for holdning til immigranternes rettigheder opdelt efter køn	55
2.6b	Skala for holdning til immigranternes rettigheder opdelt efter socioøkonomi	55
2.6c	Skala for holdning til immigranternes rettigheder opdelt efter testniveau	55
2.7	Skala for religions betydning i samfundslivet	57
2.8	Skala for religions betydning i samfundslivet i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	58
2.9	Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder	63
2.10	Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder opdelt efter køn	64
2.11	Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	65
2.12	Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009 opdelt efter køn	66

290 Tabelfortegnelse

- 2.13a Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder opdelt efter køn 68
- 2.13b Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder opdelt efter socioøkonomi 68
- 2.13c Skala for holdning til køns lige politiske rettigheder opdelt efter testniveau 68
- 2.14 Procent for elevernes oplevelse af diskrimination imod forskellige befolkningsgrupper 70
- 2.15 Elevernes opfattelse af udbredelsen af diskrimination imod kvinder opdelt efter køn 71

TABEL 3.1	Skala for politiske samtaler uden for skolen	75
3.2	Skala for politiske samtaler uden for skolen i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	77
3.3a	Skala for politiske samtaler uden for skolen opdelt efter socioøkonomi	79
3.3b	Skala for politiske samtaler uden for skolen opdelt efter interesse i politik	79
3.3c	Skala for politiske samtaler uden for skolen opdelt efter testniveau	79
3.4	Elevers deltagelse i aktiviteter i foreninger eller grupper	82
3.5	Elevers deltagelse i en frivillig lokal gruppe i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	84
3.6	Elevers deltagelse i en politisk ungdomsforening i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	85
3.7	Skala for forventet ukonventionel deltagelse i civilsamfundet i fremtiden (lovlig deltagelse)	88
3.8	Skala for forventet ukonventionel deltagelse i civilsamfundet i fremtiden – i ICCS 2022 og ICCS 2016 (lovlig deltagelse)	89
3.9	Skala for forventet deltagelse i civil ulydighed (ulovlig deltagelse)	91
3.10	Skala for forventet deltagelse i civil ulydighed – i ICCS 2022 og ICCS 2016 (ulovlig deltagelse)	93
3.11a	Skala for forventet ukonventionel deltagelse opdelt efter testniveau	94
3.11b	Skala for forventet civil ulydighed opdelt efter testniveau	94
3.12	Skala for politisk forbrug	97
3.13	Skala for forventet valgdeltagelse	100
3.14	Skala for forventet valgdeltagelse i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	101
3.15a	Skala for forventet valgdeltagelse opdelt efter køn	103
3.15b	Skala for forventet valgdeltagelse opdelt efter socioøkonomi	103
3.15c	Skala for forventet valgdeltagelse opdelt efter testniveau	103

TABEL 4.1	Skala for kundskaber og færdigheder	110
4.2	Forskelle i ICCS-testresultater i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	111
4.3	ICCS-niveauer for kundskaber og færdigheder	113
4.4	Elevfordeling på ICCS-niveauer for kundskaber og færdigheder (testniveauer)	115
4.5	Andele af elever på ICCS-testniveau B eller højere i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	116
4.6	Andele af elever på niveau D (395 skalapoint) eller lavere i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	117
4.7	Antal bøger i hjemmet og gennemsnitligt testresultat	119
4.8	ICCS-testgennemsnit for kundskaber og færdigheder opdelt efter køn	121
4.9	Kønsmforskelle i antal skalapoint på ICCS-testen i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	122

TABEL 5.1	Skala for lærer-elev-relationer	126
5.2	Skala for lærer-elev-relationer på skolen i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	127
5.3	Skala for elev-elev-relationer	130
5.4	Elev-elev-relationer i ICCS 2022 og ICCS 2016 (procent)	132
5.5	Bange for at blive mobbet af andre elever i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009 (procent)	133
5.6	Skala for opfattelse af klasserummets åbenhed	135
5.7	Skala for opfattelse af klasserummets åbenhed i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	137
5.8	Tre aspekter af klasserummets åbenhed i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009 opdelt efter køn (Danmark)	139
TABEL 6.1	Skala for elevers demokratiske deltagelse på skolen	142
6.2	Elevers demokratiske deltagelse på skolen i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	144
6.3	Skala for elevernes opfattelse af deres medbestemmelse på egen skole	147
6.4	Elevernes opfattelse af deres medbestemmelse og processer for den på egen skole	148
6.5	Skala for elevers velvilje til skoledeltagelse	151
6.6	Skala for elevers velvilje til skoledeltagelse i ICCS 2022 og ICCS 2016	153
TABEL 7.1	Skala for elevers opfattelse af undervisning i samfundsrelaterede emner	156
7.2	Undervisning om politiske emner i skolen	157
TABEL 8.1	Skala for den konventionelle borger	163
8.2	Skala for den konventionelle borger i ICCS 2022, 2016 og 2009	165
8.3	Skala for den involverede borger	167
8.4	Skala for den involverede borger i ICCS 2022, 2016 og 2009	169
8.5	Skala for den globale borger	171
8.6a	Skala for den konventionelle borger opdelt efter testniveau	173
8.6b	Skala for den involverede borger opdelt efter testniveau	173
8.6c	Skala for den globale borger opdelt efter testniveau	173
TABEL 9.1	Skala for tillid til demokratiets institutioner	177
9.2	Tillid til udvalgte institutioner i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	178
9.3a	Skala for tillid til demokratiets institutioner opdelt efter køn	181
9.3b	Skala for tillid til demokratiets institutioner opdelt efter socioøkonomi	181
9.3c	Skala for tillid til demokratiets institutioner opdelt efter testniveau	181
9.4	Skala for tilfredshed med landets politiske system	184
9.5	Skala for kritik af landets politiske system	185
9.6	Forskel på skalaerne for tilfredshed med og kritik af det politiske system	186
9.7	Skala for trusler imod demokratiet	189

292 Tabelfortegnelse

- 9.8 Opfattelsen af trusler mod verdens fremtid i ICCS 2022 og ICCS 2016 192
- 9.9 Skala for holdning til restriktioner i krisetid 195
- 9.10a Skala for holdning til restriktioner i krisetid opdelt efter køn 197
- 9.10b Skala for holdning til restriktioner i krisetid opdelt efter socioøkonomi 197
- 9.10c Skala for holdning til restriktioner i krisetid opdelt efter testniveau 197

TABEL 10.1	Internet og demokrati	202
10.2	Forskellige kilder til nyheder	203
10.3	Bruger internettet til at finde oplysninger om politiske og sociale spørgsmål	205
10.4	Danske elevers tillid til institutioner, konventionelle medier og sociale medier	206
10.5	Procentandele af elever der stoler fuldstændig eller ret meget på sociale medier	208
10.6	Elevernes opfattelse af omfanget af undervisning i forskellige emner	209
10.7	Elevernes opfattelse af omfanget af undervisning i det at undersøge online informationers troværdighed	210
10.8	Skala for anvendelse og brug af sociale medier	212
10.9	Procent for anvendelse og brug af digitale medier	213
10.10	Anvendelse og brug af digitale medier – i ICCS 2022 og ICCS 2016	214
10.11a	Skala for anvendelse og brug af digitale medier opdelt efter køn	216
10.11b	Skala for anvendelse og brug af digitale medier opdelt efter interesse	216
10.11c	Skala for anvendelse og brug af digitale medier opdelt efter testniveau	216
10.12	Danske elevers forventede fremtidig brug af digitale medier og andre udtryksformer	218
10.13	Forventet fremtidig brug af digitale medier	219

TABEL 11.1	Skala for holdning til miljøbeskyttelse	223
11.2a	Skala for holdning til miljøbeskyttelse opdelt efter køn	225
11.2b	Skala for holdning til miljøbeskyttelse opdelt efter socioøkonomi	225
11.2c	Skala for holdning til miljøbeskyttelse opdelt efter testniveau	225
11.3	Elevernes vurdering af forskellige trusler imod verdens fremtid	227
11.4	Skala for miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden	228
11.5	Miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden i ICCS 2022 og ICCS 2016	230
11.6a	Skala for miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden opdelt efter køn	232
11.6b	Skala for miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden opdelt efter socioøkonomi	232
11.6c	Skala for miljø- og klimaforandringer som trussel for fremtiden opdelt efter testniveau	232
11.7	Elevernes brug af bæredygtige handlinger for miljø og klima	234
11.8	Skala for brug af bæredygtige handlinger for miljø og klima	235
11.9a	Skala for brug af bæredygtige handlinger opdelt efter køn	237
11.9b	Skala for brug af bæredygtige handlinger opdelt efter socioøkonomi	237
11.9c	Skala for brug af bæredygtige handlinger opdelt efter testniveau	237
11.10	Skala for forventet politisk deltagelse i miljøbeskyttelse	239

TABEL 12.1	Skalaer for befolkningsgruppers rettigheder og muligheder	244
12.2	Skalaer for aktuel og fremtidig politisk deltagelse	247
12.3	Skalaer for sociale relationer, deltagelse og medindflydelse på skolen	250
12.4	Skalaer for borgertyper, institutioner og det politiske system	252
12.5	Skalaer for miljø og klima	255
12.6	Tendenser: Skalaresultater over tid i ICCS 2022, ICCS 2016 og ICCS 2009	259
TABEL C.1	Elevundersøgelsens indholdsstruktur i ICCS 2022	278
C.2	Skole- og kontekstundersøgelsen i ICCS 2022	281

